پکين جي پارليامينٽ

("منطق الطير" جو سنڌي ترجمو)

●

خواجه فريدالدين عطار

ترجمو:
غلام حسين جلباڻي

سنڌي ادبي بورڊ
حيدرآباد سنڌ

پکين جي پارليامينٽ

[پارسي ڪتاب "منطق الطير" جو سنڌي ترجمو]

●

خواجه فريدالدين عطار رح

ترجمو:
غلام حسين جلباڻي
استاذالعربيه، الجامعية السنديه، حيدرآباد سنڌ.

سنڌي ادبي بورڊ
حيدرآباد سنڌ
١٩٧٩ع

پهريون ايڊيشن	1962ع	ڪاپيون 1000
ٻيون ايڊيشن	1968ع	ڪاپيون 2000
ٽيون ايڊيشن	1979ع	ڪاپيون 2000

[سنڌي ادبي بورڊ جا سڀ حق ۽ واسطا قائم]

قيمت : آٺ رپيا
Price: Rs. 8.00

PAKHIAN JI PARLIAMENT (Parliament of the Birds). A Sindhi Translation of the Persian book 'Mantaq-ul-tir'.
Written by: Khwaja Fareed-ud-Din Attar.
Translated by: Ghulam Hussain Jalbani.
Published by: Sindhi Adabi Board,
P. O. Box 12
Hyderabad Sind Pakistan.
First Sindhi Edition: 1962. Third Edition: 1979.

ديباچو

خواجه فريدالدين عطار رحه جو ڪتاب "منطق الطير" فارسي ادب ۾ تصوف تي مشهور مثنوي آهي. ان جا ڪن ٻولين ۾ ترجما به موجود آهن.

تصوف جي راهه ۾ هي هڪ روشن قنديل آهي ۽ عطار جي اندر جو آئينو آهي. زهد ۽ تقوا جي بيان سان ڀريل "منطق الطير" دل ۽ خيالن جي پاڪيزگي لاءِ هڪ ڪسوٽي آهي. نفس ۽ شيطان جي دوکيبازين کي سڃاڻڻ لاءِ هڪ اکين آڏو لکيل دفتر آهي. خوش فهمي ۽ خوش اعتقاديءَ جي مرض لاءِ هڪ لاجواب نسخو آهي. مطلب ته بيمار دلين لاءِ هڪ اڪسير ۽ روح لاءِ هڪ معجون ۽ دائمي رهاڻ آهي.

پکين جي تمثيل ۾ خواجه عطار رحه، سالڪ جي پنهنجي مالڪ جي وصال لاءِ سفر ۽ ان جي دشوارين جو لفظن ۾ نقش چٽيو آهي.

تقريباً 1959ع ڌاري هيءُ ڪتاب سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪري سنڌي ادبي بورڊ کي شايع ڪرڻ لاءِ پيش ڪيو ويو هو. مان بورڊ جو شڪرگذار آهيان، جنهن ڪتاب کي منظور ڪري شايع ڪيو آهي.

"منطق الطير" جيئن ته يونيورسٽيءَ ۽ ڪاليج جي نصاب ۾ آهي، تنهنڪري ان جو سنڌي ترجمو سنڌي شاگردن لاءِ ڏاڍو ڪارائتو ثابت ٿيندو. علاوه ان جي هن ڪتاب ۾ عام جي فائدي ۽ دلچسپيءَ جو به جهجهو سامان موجود آهي. صوفي مزاج وارن لاءِ ته هيءُ هڪ وڃايل وٿ آهي، حڪمت ۽ دانائيءَ جي کاڻ جو هڪ بي بها لعل آهي. عطار جو فلسفو مقبول عام ۽ خاص آهي.

ترجمي جي عبارت نهايت سليس ۽ سلوڻي آهي ۽ هن قصي کي جنهن پيرائي ۾ پيش ڪيو ويو آهي، سو ڏاڍو دلڪش ۽ موهيندڙ آهي. "پکين جي پارليامينٽ" اصل ڪتاب جو اختصار آهي، جنهن ۾ معنيٰ ۽ مفهوم کي شگفته عبارت ۾ پيش ڪرڻ کي لفظي ترجمي کان زياده اهميت ڏني وئي آهي.

مان پنهنجي محترم دوست، ڊاڪٽر قاضي نبي بخش صاحب، صدر شعبه فارسي، سنڌ يونيورسٽيءَ جو گهڻو ٿورائتو آهيان، جنهن تڪليف وٺي هن ساري ترجمي کي نظر مان ڪڍيو ۽ ان ۾ ٿيل غلطين کي درست ڪيو.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين.

غلام حسين جلباڻي
صدر شعبهٔ عربي،
سنڌ يونيورسٽي.

٢٠- نومبر ١٩٦٢ع
حيدرآباد سنڌ،
پاڪستان.

فهرست مضامين

ديباچو الف
شيخ فريدالدين عطّار ١
پکين جو ميڙ، هد هد جي تقرير ۽ سيمرغ جي تعريف ٨
سيمرغ جي خبر جي پڌرائي ١٣

پکين جا عذر پيش ڪرڻ ۽ هد هد جا جواب ڏيڻ ۽

بلبل جو عذر ١٥
هد هد جو جواب ١٧
طوطيءَ جو عذر ٢٠
هد هد جو جواب ٢١
مور جو عذر ٢٣
هد هد جو جواب ٢۴
بدڪ جو عذر ٢۶
هد هد جو جواب ٢٧
چڪور جو عذر ٢٨
هد هد جو جواب ٣٠
هما پکيءَ جو عذر ٣٣
هد هد جو جواب ٣۴
باز جو عذر ٣٧
هد هد جو جواب ٣٨
بگهه جو عذر ۴٠
هد هد جو جواب ۴١
چيري جو عذر ۴٣

هد هد جو جواب ۴۴
ڪتياڻيءَ جو عذر ۴۵
هد هد جو جواب ۴۶
پکين جو گڏجي سوال ڪرڻ ۴۸
هد هد جو جواب ۴۹
سيمرغ کي ملڻ لاءِ پکين جي بيتابي ۽ سندن
هد هد کان سوال ۵۳
هد هد جو جواب ۵۴
سيمرغ ڏانهن وڃڻ لاءِ پکين جو پاڻ ۾ متفق ٿيڻ ۷۰
پکين جو هد هد جي مٿي تي تاج رکڻ ۽
ڪوهه قاف روانو ٿيڻ ۷۱
رستي جي هولناڪيءَ کان پکين جو فرياد ۷۲
هڪ پکيءَ جو سوال ۷۳
هد هد جو جواب ۷۴
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو ڪمزوريءَ متعلق سوال ۷۸
هد هد جو جواب ۷۹
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو گناهگاري متعلق سوال
هد هد جو جواب ۸۴
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو تردد بابت سوال
هد هد جو جواب ۹۰
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو نفس اماره بابت سوال ۹۳
هد هد جو جواب ۹۴
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو شيطان جي رهزنيءَ بابت سوال
هد هد جو جواب ۹۷

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو زر سان پيار بابت سوال
هد هد جو جواب ١٠١
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو عاليشان محل ماڙين جي رلبڪن متعلق سوال ۽ هد هد جو جواب ١٠٧
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو مجازي عشق متعلق سوال ١١١
هد هد جو جواب ١١٢
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو جان سان پيار ۽ موت کان ڊپ بابت سوال ۽ هد هد جو جواب ١١٨
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو دنيا جي نامراديءَ بابت سوال ١٢٦
هد هد جو جواب ١٢٧
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو حڪم جي تابعداريءَ بابت سوال ١٣١
هد هد جو جواب ١٣٢
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو پاڪبازيءَ بابت سوال
هد هد جو جواب ١٣٦
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو همت جي بلنديءَ بابت سوال ۽ هد هد جو جواب ١٤٠
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو انصاف ۽ وفا متعلق سوال
هد هد جو جواب ١٤٥
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو حضرت حق (تعاليٰ) ۾ گستاخي ڪرڻ بابت سوال ۽ هد هد جو جواب ١٤٩
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو عشق بازيءَ ۾ ڊاڙ هڻڻ متعلق سوال ۽ هد هد جو جواب ١٥٤
هڪڙي ٻئي پکيءَ جو خود بينيءَ ۽ ڪمال بابت سوال ۽ هد هد جو جواب ١٥٨

ھڪڙي ٻئي پکيءَ جو سفر متعلق سوال ١٦٢
ھد ھد جو جواب ١٦٣
ھڪڙي ٻئي پکيءَ جو سوال ١٦٦
ھد ھد جو جواب ١٦٧
ھڪڙي ٻئي پکيءَ جو عالي دربار ۾ تحفي
ڪڻي وڃڻ بابت سوال ١٧٢
ھد ھد جو جواب ١٧٣

ستن وادين جو بيان

ھڪڙي پکيءَ جو طلب جي واديءَ متعلق سوال
۽ ھد ھد جو جواب ١٧٦
عشق جي واديءَ جو بيان ١٨٣
معرفت جي واديءَ جو بيان ١٩٠
استغنيٰ جي واديءَ جو بيان ١٩٥
توحيد جي واديءَ جو بيان ٢٠٠
حيرت جي واديءَ جو بيان ٢٠٦
فقر ۽ فنا جي واديءَ جو بيان ٢١٢
پکين جو سيمرغ جي راھ ۾ روانو ٿيڻ ٢١٧
پکين جو خط پڙھڻ بعد فنا ٿيڻ ٢٢٣
فنا ۽ بقا ٢٢٥
ڪتاب جي خاتمي متعلق ٢٢٨
ڪتاب جو ختم ٢٣٧

ھن ڪتاب جا شروعاتي 8 صفحا، ڪور ۽ رائيپر سنڌي ادبي بورڊ
پريس، تلڪ چاڙھي، حيدرآباد سنڌ ۾ ڇپيو، ۽ باقي مواد
صفحي 1 کان صفحي 237 تائين الحسين پرنٽرس حيدرآباد سنڌ
۾ ڇپيو ۽ ظفرحسن، سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ، ان کي
ڇپائي پڌرو ڪيو.

شيخ فريدالدين عطار

شيخ فريدالدين عطّار، نيشاپور جي قريب ڪدڪن ڳوٺ ۾، شعبان مهيني ۾، سن ٥١٣ هجري مطابق ١١١٩ عيسوي جي ڄائو. سندس اصلي نالو **محمد** بن ابراهيم هو ۽ فريدالدين محض هڪ تعظيمي لقب هوس. ڪجھ وقت لاءِ هو پنهنجي پيءُ جو پسارڪو (عطار فروشيءَ) ڌنڌو ڪندو رهيو، جنهن سبب هو عطار سڏجڻ لڳو ۽ جنهن ڪري هن بعد ۾ پنهنجو شاعرانو لقب ڪري اختيار ڪيو.

هيءَ هڪ تسليم شده حقيقت آهي ته هو ان زماني جي طب کان چڱيءَ طرح واقف هو ۽ انهيءَ علم ۾ شيخ مجد الدين بغدادي سندس اُستاد هو، جو سلطان محمد خوارزم شاهه جو خاص طبيب هو. شيخ هر روز پنهنجي پسارڪي دڪان (دارو خانه) ۾ بيمارن جو علاج پاڻ ڪندو هو ۽ انهن مان گهڻن کي دوا بلڪل مفت ڏيندو هو. پنهنجي ڪتاب خسرونامه ۾ فرمائي ٿو:

بدارو خانه پانصد شخص بودند
که در هر روز نبضم مينمودند

شيخ عطّار، پنهنجي پسارڪي ڌنڌي وقت بہ طريقت جي راهہ تي گامزن ۽ حقيقت جي رستي تي روان ۽ دوان هو، جيئن جو هو پاڻ چوي ٿو تہ مون ”مصيبت نامہ“ ۽ ”الاهي نامہ“ پيئي پنهنجي دڪان تي لکيا:

مصيبت نامہ کاندوہ جهانست
الاهي نامہ کاسرار عيانست
بدارو خانہ کردم هر دو آغاز
چگويم زود رستم زين و آن باز

هڪڙي ڏينهن هو جيئن پنهنجي دوستن سان گڏ پنهنجي سينگاريل دڪان تي ويٺو هو تيئن هڪ درويش، پينو فقير جي لباس ۾ وٽس لنگهي آيو. عطّار، هن کي ڪجهہ خير ڏنو ۽ هو اهو وٺي ويندو رهيو، ۽ ٿورڙي دير مس گذري تہ هو وري واپس موٽي اچي سندس دڪان کي گهٽي انتظار ۽ غم سان ڏسڻ لڳو ۽ هڪڙو ڏگهو ساهہ کڻي روئي ڏنو. عطّار، هن جي ان روش کان خفي ٿي وري بہ ڪجهہ خيرات ڏيئي کيس موٽي وڃڻ لاءِ چيو. حقيقت ۾ درويش جو هن دنيا جي بي ثباتيءَ ۽ انساني زندگيءَ جي بي بقائيءَ تي روئي رهيو هو، تنهن ڳالهہ کي عطّار سمجهي نہ سگهيو. ان تي درويش چيس تہ مون کي هن دنيا ۾ سواءِ هنن ڦاٽلن ڪپڙن جي ٻيو ڪجهہ بہ نہ آهي، جو ڪٿي مون کي وڌيڪ رهڻ لاءِ هرڪائي، ۽ اهوئي تہ سبب آهي جو مان موت لاءِ هروقت تيار ۽ تڪڙو آهيان. اڙي

عطّار: مان تہ تنهنجي حال تي افسوس ڪائي رهيو آهيان، ڇا لاءِ جو ڏسان ٿو تہ توکي هن فاني دنيا جون لذتون ڇڏڻ ڏاڍو ڏکيون لڳن ٿيون.

نوجوان دڪاندار، ان درويش جي نصيحت کان ايترو تہ متاثر ٿيو جو ان کي جواب ۾ چيائين تہ مان دنيا کي درويشن جيان، سواءِ ڪنهن رنج جي ڇڏڻ لاءِ بلڪل تيار آهيان ۽ ائين چئي هن هڪدم دنيا جي ڌنڌن کي خيرباد ڪندي، پنهنجي دڪان کي لٽڻ لاءِ عام اجازت ڏني. اهو شخص جو ڪنهن وقت لکاپتي هو، تنهن وٽ هينئر هڪ دمڙي بہ ڪانہ رهي. هو پوءِ ان درويش سان ملي ويو، جو هن کي شيخ الشيوخ رڪن الدين وٽ وٺي آيو جنهن کيس روحاني حقيقتن جي علم کان آگاهہ ڪيو.

ان کان پوءِ هو صوفي فلسفي جي اڀياس ڪرڻ ۾ گهڻو مشغول ٿي ويو ۽ عارفن ۽ سالڪن جا ڪيترائي ڪتاب نظر مان ڪڍي: هوشيار ۽ پڙ ٿي نڪتو ۽ وڏن وڏن صوفين جي صحبت ۾ رهي ڪافي فائدو پرايو. سندس نثر خواهہ نظم ۾ ايترو تہ اثر آهي: جو ٻئي ڪنهن بہ بزرگ جي ڪلام ۾ نظر نٿو اچي ۽ انهيءَ ڪري ارباب حلّ و عقد سندس ڪلام کي "تازيانہ اهل سلوڪ" جو نالو ڏنو آهي. مولانا جلال الدين رومي رحہ ان کي "حقيقت" جو منهن ۽ سنائيءَ کي ان منهن جون بہ اکيون سڏيو آهي ۽ چوي ٿو تہ مان

انهن ٻنهي جو پيرو سندن نقش تي هلي رهيو آهيان:-

عطار روي بود و سنائي دو چشم او
ما از پئي سنائي و عطار ميرويم

عطار پنهنجي ساري ڄمار، عبادت، غور ۽ فڪر ۾ صرف ڪئي ۽ هو في الواقع هڪ مڪمل صوفي هو۔ هن صوفي استادن جون چوٽيون، قول ۽ اقوال، اشعار، نصيحتون ۽ اخلاقي گفتا گڏ ڪيا ۽ انهيءَ ڪم ۾ هن پورا اٺيتاليهه (٣٩) سال صرف ڪيا۔

هو، سلطان سنجر جي زماني ۾ رهندو هو جنهن جو زمانو ادب ۽ حڪمت جي لحاظ کان گهڻو روشن هو۔ گهميو به گهڻوئي هو ۽ مصر، شام، هندستان ۽ ترڪستان مان ٿي واپس پنهنجي ڳوٺ اچي زندگيءَ جا باقي ڏينهن گذارڻ لڳو ۽ آخر ۾ سن ٦٢٧ هجري مطابق ١٢٣٠ عيسوي جڏهن سندس عمر ١١۴ ورهيه هئي؛ * شادياخ ڳوٺ ۾ تاتارين جي هٿان شهيد ٿي ويو، جن نيشاپور ۾ عام قتل ۽ غارت ڪئي هئي!

دنيا ۽ ان جي مرغوبات کي ترڪ ڪري شيخ حج تي روانو ٿيو ۽ اتان موٽڻ بعد سخت زهد ۾ زندگي، بسر ڪرڻ لڳو ۽ تصوف متعلق ڪتابن لکڻ ۾ پاڻ کي رنڀائي ڇڏيو۔ انهن مان ڪي نثر ۾ آهن جن مان „تذڪرة اولياء“۔ نهايت ئي عمدي ۽ قيمتي

---

* شادياخ نيشاپور جي جنوب مشرق ۾ هڪڙو شهر آهي۔

تصنيف آهي. سندس گهڻا ڪتاب نظم ۾ آهن، جن مان ”پند نامہ“ ۽ ”منطق الطير“ سڀني کان زياده مشهور آهن. پهريون مڪتبن ۾ ۽ پيو يونيورسٽين ۾ عام طور تي پڙهايا وڃن ٿا. پهرين ڪتاب جو تعلق جيتوڻيڪ اخلاقيات سان آهي، مگر ڏاڍو وندرائيندڙ ۽ ڪارآمد نصيحتن سان ڀريل آهي.

”منطق الطير“ هڪ تمثيلي نظم آهي ۽ منجهس ۴۶۰۰ بيت آهن. ساروئي ڪتاب دلچسپ ڳالهين سان ڀرُ آهي، جنهن ۾ صوفين جي زندگي ۽ سندن عقيدن جو مڪمل جائزو ورتو ويو آهي. هي ڪتاب سنين ۽ شيعن وٽ عام مقبول آهي، ۽ منجهس ڪيترن جڳهن تي اخلاقي ڪهاڻين ۽ پاڪيزه خيالن جو اظهار ڪيل آهي. آخر ۾ ستن وادين جو ذڪر آهي، جن مان پکين (سالڪن ۽ صوفين) کي پار لنگهي، پنهنجي بادشاهه ’سيمرغ‘ (الله تعاليٰ) ڏانهن وڃڻو پوي ٿو.

نظم جو قصي وارو حصو بيت نمبر ۵۹۶ کان پکين جي ميڙ سان شروع ٿئي ٿو، جن مان تيرهن قسمن جي پکين کي نکيڙي، الڳ الڳ بيان ڪيو ويو آهي. مصنف جي خيال موجب پکي، جمهوري نظام کان تنگ اچي، هڪ بادشاهه لاءِ بي تاب ٿي پيا. هدهد، جنهن حضرت سليمان جي بيابان ۾ رهنمائي ڪئي ۽ هن حقيقت کان پوريءَ طرح باخبر هو ته هڪ بادشاهه ۾ ڪهڙين لياقتن جو هجڻ ضروري آهي، تنهن کي پکين عرض

ڪيو ته هو انهيءَ ڏس ۾ سندن رهنمائي ڪري ۽ ٻڌائي ته هو ڪنهن کي پنهنجو بادشاهه منتخب ڪن۔

هدهد انهن کي مشورو ڏنو ته هو ”سيمرغ“ کي پنهنجو بادشاهه مقرر ڪن، جو ڪوهه قاف جبل ۾ رهي ٿو؛ پر جيئن ته اوڏانهن ويندڙ رستو گهڻو ڏگهو ۽ پرخطر هو، تنهنڪري ڪيترن پکين اوڏانهن وڃڻ کان معذرت ڏيکاري۔ انهن مان ڪي ٿورا روانا ٿيا ۽ جڏهن سيمرغ جي دربار وٽ اچي پهتا، تڏهن انهن جو تعداد ٻه گهٽجي وڃي ٽيهه بيٺو۔ هي سفر سٽيل، پَر پڳل، بکيا ۽ اُڃيا، نيٺ وڃي پنهنجي بادشاهه سيمرغ جي دربار اندر باريابي حاصل ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيا، پر اتي پهچي جو ڪٿي ڏسن ته مار، هو سندس حاضريءَ ۾ پنهنجون ذاتيون ئي وڃائي ويٺا آهن ۽ اهي خود سيمرغ آهن ۽ هو خود، هي ٽيهه پکي، ۽ انهيءَ کي ڳولي لهڻ ۾ هنن پاڻ کي ڳولي لڌو آهي۔

هن رنگين پيرائي ۾ شاعر، انساني روح جي تلاش جو نقشو چٽيو آهي، جڏهن هو الوهيت ۾ محو ٿي وڃي ٿو۔ نظم ۾ سندس ٻيا ڪتاب هي آهن: (١) الاهي نامه، (٢) اسرارنامه (٣) مصيبت نامه، (۴) بلبل نامه، (۵) مختارنامه، (٦) گل و هرمز، وغيره۔ شيخ عطار ”خسرونامه“ ۾ پنهنجي بعض مثنوين جو نالو وٺي فرمائي ٿو:

مصيبت نام زاد رهروان است
الاهي نام گنج خسروان است
جهان معرفت اسرار نام است
بهشت اهل دل مختار نام است
مقامات طيور * ما چنان است
ڪه مرغ عشق را معراج جان است

شيخ فريد الدين هڪ عظيم مصنف هو. فقط سندس شعر ۱۲۰۰۰۰ بيتن تي مشتمل آهي. چون ٿا ته سندس ڪتابن جو تعداد قرآن پاڪ جي سورتن مطابق ۱۱۴ هو؛ ۽ جيتوڻيڪ هي بيان مبالغي کان خالي نه آهي، ته به هن حقيقت جو هڪ پڌرو ثبوت ضرور آهي ته سندس تصنيفن جو تعداد جهجهو هو.

---

*مقامات طيور مان مراد "منطق الطير" آهي.

پکين جو ميڙ

ڳالهه ڪندا آهن ته هڪڙي دفعي ساري جهان جا پکي ظاهر خواهه لڪل: اچي هڪ هنڌ گڏ ٿيا، ۽ مڙي صلاح ڪرڻ لڳا ته هن وقت دنيا ۾ ڪو به شهر بادشاهه کان خالي ڪونهي. خبر نه آهي ته ڇو اسان جو ئي هڪ اهڙو ملڪ وڃي رهيو آهي، جنهن ۾ بادشاهه آهي ئي ڪونه. اسين هيئنر بادشاهه بغير وڌيڪ رهي نٿا سگهون. اسان کي جڳائي ته پاڻ ۾ گڏجي پنهنجي بادشاهه جي ڳولا ڪريون، ڇاڪاڻ ته بادشاهه کان سواءِ ملڪي ڪاروبار سارو ئي ڏاوان ڏول ٿيو وڃي. بس، پوءِ سڀيئي هڪ هنڌ ملي پنهنجي بادشاهه جي ڳولا ۾ لڳي ويا.

هدهد جي تقرير ۽ سيمرغ جي تعريف

هدهد، جنهن جي جسم تي (ڳچيءَ ۾) طريقت جو چوغو پيل ۽ مٿي تي حقيقت جو تاج رکيل هو ۽ جو گهڻو ڏاهو ۽ (رستي جو) واقفڪار هو ۽ هر چڱائي ۽ مٺائي کان خوب باخبر هو، تنهن پنهنجي غمگين دل ۽ بيقراريءَ سان سندن وچ ۾ اچي کين مخاطب ٿي چوڻ لڳو:

”اي پرندو، هن ۾ ڪوبه شڪ نه آهي ته مان خدائي دربار جو قاصد ۽ غيب جو ڄاڻو آهيان. ان جي دربار جي مون کي پوري خبر آهي ۽ مان پيدائشي رازدان آهيان. ڀلا جنهن جي چهنب ۾ بسم الله هجي ته پوءِ هو رازن جو ڄاڻندڙ ڪيئن نه هوندو؟ (۱) مان ڏکن ۽ ڏولاون ۾ ڏينهن گذاريان ٿو، مون سان ڪنهن جو سروڪار ڪونهي؛ نه مخلوق سان منهنجو ڪو تعلق ۽ نه وري مخلوق جو مون سان ڪو واسطو. آءٌ پنهنجي بادشاهه جي عشق ۾ ايترو ته گرفتار آهيان، جو دنيا جي ڪا خبر ئي ڪانهيم، (جو سپاهين کان بلڪل بي پرواهه آهيان). مان پنهنجي فهم ۽ فراست سان پاڻيءَ طرف رهنمائي ڪريان ٿو (۲)، (پاڻي ڏيکاريان ٿو) ۽ ان کان سواءِ ٻيا به ڪيئي راز رکان ٿو!

توهان خود خيال ڪريو ته جنهن حضرت سليمان سان گفتگو ڪئي، سو سندس ساري لشڪر کان وڏيڪ مرتبي وارو نه هوندو؟ ڏسو ته جڏهن ڪڏهن ڪوبه ان جي ملڪ مان گم ٿي ٿيو، تڏهن هن ان جي ڪا

---

(۱) هدهد جي چهنب عربيءَ جي حرف ”ب“ وانگر آهي، جو بسم الله جو پهريون حرف آهي ۽ هن جو آواز به قريب بسم الله جهڙو آهي.

(۲) هدهد لاءِ هيءُ مشهور آهي ته ان کي هيءَ خبر پوي ٿي ته فلاڻي يا فلاڻي هنڌ پاڻي زمين جي سطح کان ڪيترو هيٺ آهي.

پڇائي ڪانه ٿي ڪئي، ليڪن جڏهن مان سندس ملڪ کان هڪ گهڙي غائب رهيس، تڏهن منهنجي ڳولا لاءِ هرطرف متلاشي روانا ڪيائين. هن جو مون بغير گهڙي صبر نه ڪرڻ ئي مون لاءِ ڪافي فخر جي ڳالهه آهي. مان ان جو خط ڪڍي، واپس جواب وٺي آيس ۽ اهڙيءَ طرح ان جو همراز به بڻيس. سچ پڇ جنهن کي پيغمبر چاهيندو هجي، تنهن جي سِر تي چٽ خوب سونهي ٿو. جنهن جو ذڪر خود خدا تعاليٰ (قرآن شريف ۾) ڀلائي سان ڪيو، تنهن جي پرواز جي دنيا جي ويجهو ڪهڙو پکي وڃي سگهي ٿو!

مون ڪيترائي سال درياءَ ۽ خشڪيءَ جو سفر ڪيو آهي، نهايت گهڻو گهميو ڦريو آهيان ۽ ڪيترين ئي واديون پهاڙ ۽ برپٽ جهاڳيا آهن ۽ حضرت سليمان جي فوج ڪشيءَ وقت ساريءَ دنيا جو چڪر لڳايو آهي نه فقط ايترو، پر مان خود حضرت سليمان سان سفر ۾ گڏ رهيو آهيان، ۽ پوري جهان کي ماپي ورتو آهي.

انهيءَ ۾ ته ڪو شڪ ئي ڪونهي ته مان پنهنجي بادشاهه کي چڱيءَ پر ڄاڻان ٿو، ليڪن اڪيلو وڃي نٿو سگهان، جو ايتري قوت ڪانه اٿم جيڪڏهين توهين سڀ مون سان گڏجي هلندا ته يقينًا انهيءَ جي درگاهه کي هلي رسندا. توهان پنهنجي خوديءَ کان پاڻ کي آزاد ڪريو، آخرڪار شبهات جي ڄار ۾ ڪيترو ڦاٿل رهندا؟ جنهن به پنهنجو ناتو اسان سان جوڙيو، تنهن

جي جان خودبخود خوديءَ کان آزاد ٿي ويئي، ۽ پنهنجي محبوب جي راهه ۾ هو نيڪيءَ ۽ بديءَ کان آزاد به ٿي ويو (بي ميارو ٿي پيو)۔ توهان پنهنجيون جانيون قربان ڪريو، ۽ انهيءَ جي رستي تي قدم رکو ۽ سندس عشق ۾ ٿمتار ٿي (نچندا) هلي سندس درگاهه آڏو سِرُ جهڪايو۔

بيشڪ اسان جو هڪ بادشاهه آهي، جو ڪوهه قاف جبل جي پٺيان رهي ٿو۔ انهيءَ جو نالو سيمرغ آهي، ۽ اهو سڀني پکين جو سردار آهي۔ هو اسان کي بلڪل ويجهو آهي، مگر افسوس جو اسين کانئس گهڻو پري پئجي ويا آهيون۔ ان جو آکيرو هڪ وڏي ۽ اوچي وڻ تي آهي ۽ سندس نالو به سڀڪنهن زبان تي اچي نٿو سگهي (جنهن جي وصف کان زبان گنگي آهي)۔ هو هزار پردن اندر ڍڪيل آهي ۽ سندس مقام، روشني ۽ اونداهيءَ کان ازحد مٿي آهي۔ ٻنهي جهانن ۾ اهڙو ڪو آهي ئي ڪونه، جو ان جو ديدار ڪري سگهي۔ هو هڪ بيپرواهه بادشاهه آهي ۽ پنهنجي ڪمال عزت ۾ محو آهي۔ سندس رهائش تائين ڪنهن جي رسائي ٿي نٿي سگهي ۽ نه وري علم ۽ عقل کي ئي اتي ڪو گذر آهي۔ نه اسان ان تائين پهچي سگهون ٿا ۽ نه وري ان کان سواءِ رهي ئي سگهون ٿا (ان بغير نهايت پريشان ٿا رهون)۔ اڪيچار مخلوق مٿس ديواني ۽ عاشق آهي۔

هاڻي جڏهن ان جي وصف بيان ڪرڻ کان خود پاڪ روح به عاجز آهن، تڏهن ڀلا عقل کي ان جي سمجهڻ جي ڪهڙي طاقت؟ عقل ۽ روح واقعي پريشان ۽ حيران آهن ۽ ٻنهي اکين هوندي به انڌا ۽ بي نور آهن. نه ڪنهن ڏاهي ٿي ان جو ڪمال ڏٺو ۽ نه وري ڪنهن بينائي ان جو جمال پسيو، سندس ڪمال جي ادراڪ ۾ دنيا کي ڪا وات ٿي نه هٿ آئي ۽ نه وري ڏاهپ (عقل) ۽ بينائيءَ کي، (جي ان در پٺي رهيا) ڪو پروئي پيو.

جيڪڏهن تون (ان جي) جمال ۽ ڪمال کي ادراڪ ڪرڻ لاءِ، ڪٺي ساري مخلوق ڪٺي به ڪرين ته به ان جو مجموعو غور ۽ فڪر هڪ مٺ خيال برابر آهي. هر خيال هن راهه کي ڪيئن طئي ڪري سگهي ٿو؟ تون مڇيءَ کان چنب کي ڪيئن ٿو پڪڙي سگهين؟ (يعني ته تون بلڪل هيٺاهينءَ ۾ پيو آهين، سو ان بلنديءَ کي ڪيئن ٿو پهچي سگهين؟). هن هنڌ هزارين مٿا هڪ ڪينهوڙي مثل آهن ۽ هتي شور ۽ غل کان سواءِ پيو ڪجهه آهيئي ڪونه. گهاٽي بحر ۽ بر هن رستي ۾ حائل آهن ۽ تنهنجو هي گمان ته رستو ڇوٽو آهي، بلڪل بيجا آهي. هن رستي کي طئي ڪرڻ لاءِ نهايت دلير دل هئڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته هڪ رستو ڊگهو آهي ۽ ٻيو ته اڳيان سمنڊ گهڻو اونهو ۽ گوڙيلو (موجزن) آهي. مناسب آهي ته اسين اوڏانهن حيرانيءَ ۽ سرگرداني جي حالت ۾ وڃون، ۽ ان جي راهه ۾

روئندا ۽ ڪلندا هلون. جيڪڏهن ان جو ڪو ڏس پتو پئجي وڃو ته بهتر، ٻيءَ حالت ۾ ان بغير حياتي گذارڻ بي شرمي (۽ معيوب) آهي.

اي انسان، تون جيڪڏهن صحيح معنيٰ ۾ عاشق آهين ته هيءَ جان قربان ڪر، محبوب کان سواءِ هيءَ جان ڪهڙي ڪم جي! هن رستي ۾ ته غيرمعمولي جوانمردي درڪار آهي ۽ هن درگاهه ۾ جان صدقو ڪرڻ جڳائي. مجاهدن وانگر پنهنجي جان کان هٿ ڌوئڻ گهرجي ته جيئن ڪارآمد سپاهي سڏجي سگهجي. محبوب کان سواءِ هن جان جو ڪو ملهه ئي ڪونهي، تنهنڪري بهادرن جيان پنهنجي پياري جان قربان ڪر. سچ پچ جي تون بهادرن جيان پنهنجي جان قربان ڪندين ته ياد رک ته تنهنجو محبوب به تنهنجي مٿان گهور ويندو، ۽ جڏهن تون پنهنجي جان محبوب تان فدا ڪندين، تڏهن پوءِ ڪيتريون ئي جانيون توکي ان جي موٽ ۾ ملي وينديون. X

سيمرغ جي خبر جي پڌرائي

هائي مان توهان کي پنهنجي بادشاهه سيمرغ بابت ڪجهه مثال طور ٻڌايان ٿو، هيءَ هڪ عجيب ڳالهه آهي، جنهن کي ڪن لائي ٻڌو:

هڪ دفعي جڏهن شروع شروع ۾ سيمرغ آڌيءَ رات جو چين ملڪ مٿان پرواز ڪري رهيو هو، تڏهن اوچتو سندس پرن مان هڪ پر ڪري پيو، جنهن

سڀياڻ ملڪ ۾ شور ۽ غل مچي ويو۔ هرڪنهن پنهنجي پنهنجي خيال موجب ان (پَر) جو نقشو چٽيو۔ جنهن ڪنهن ان کي ڏٺو تنهن ان جو الڳ الڳ خاڪو ورتو۔ هي پَر اڃا تائين چين جي عجائب خاني ۾ موجود آهي۔ اهو ئي ته سبب آهي جو حديث شريف ۾ آيل آهي ته ”علم جي تلاش ڪريو پوءِ ڪٿي اهو (پري) چين ۾ ڇو نه هجي۔“ جيڪڏهن پَر جو نقش ظاهر نه ٿئي ها ته هي سارو هل هنگامو جهان ۾ هجي ئي نه ها۔ سڀيئي جانيون ان جي پر جو نقش آهن۔ ان جي وصف جو نه منڍ آهي نه ڇيڙو۔ مناسب ائين آهي ته زياده ڳالهه ٻولهه ڪريون ۽ مقصد جي ڪڍ پئون۔ اوهان مان جيڪي همت ڀريا پهلوان آهن، سي هن رستي هلڻ جي تياري ڪن ۽ پنهنجا قدم ان تي رکن۔

هدهد جي هن دلپذير تقرير مٿن ڏاڍو اثر ڪيو ايتريقدر جو هو سڀيئي پنهنجي بادشاهه کي ڏسڻ لاءِ بيقرار ٿي پيا۔ انهيءَ جي شوق سندن دلين کي ڦٿي وڌو ۽ انهن مان هرهڪ انتهائي بي صبريءَ جو مظاهرو ڪرڻ لڳو۔ رستي تي هلڻ جو پڪو پهه ڪري اڳتي وڌيا۔ ان جا عاشق ۽ پنهنجين جانين جا ويري ٿي پيا، پر چاڪاڻ ته سندن بادشاهه سيمرغ ڏانهن ويندڙ رستو ڏورانهون ۽ ڏور ۽ تڪليف سان ڀرپور هو، تنهنڪري هرهڪ اوڏانهن وڃڻ کان دل هٽڻ ۽ تڪليف محسوس ڪرڻ لڳو۔ جيتوڻيڪ رستي طئي ڪرڻ جي قابليت سڀني ۾ هئي، مگر تنهن هوندي به هرهڪ جدا جدا

(ڪونه ڪو) عذر پيش ڪرڻ لڳو.

اي انسان، تون پنهنجي جان کي جلاءَ ۽ اندر جي پکيءَ کي انهيءَ ڪم ۾ لاءِ، ته جيئن الله تعاليٰ توکي سچي ۽ دائمي خوشي عطا ڪري.

پکين جا عذر پيش ڪرڻ ۽ هدهد جا جواب ڏيڻ

بلبل جو عذر

اول اول عاشق بلبل آئي، جا پنهنجي ڪمال عشق ۾ مدهوش هئي، ۽ جنهن جي هر آواز ۾ هڪ خاص معنيٰ رکيل هئي، ۽ هر معنيٰ اندر رازن جو جهان ڀريل (سمايل) هو. معنائن جي رازن متعلق نعرو ٿي هنيائين ۽ پنهنجي ڪلام سان سيني پکين جون زبانون بند ٿي ڪيائين. اٿي چوڻ لڳي ته مون تي عشق جا اسرار ختم ٿيا، مان ساري رات عشق جي ڳالهه پئي اوريان. هتي حضرت دائود مثل ڪو تجربيڪار ۽ چاٽو ڪونه آهي ته جيئن عشق جو زبور مان ان کي کولي ٻڌايان. بينسري جو آواز خود منهنجي گفتار آهي ۽ چنگ جو باريڪ سر به منهنجي ئي بيقراريءَ جي فرياد ڪان آهي، باغ ۽ باغيچا به منهنجي ڪري ئي شور ۽ غل سان ڀريل آهن، ۽ عاشقن جي دلين ۾ جوش ۽ تاب به مون ئي پيدا ڪيو آهي، مان هر گھڙيءَ نئين لات لنوان ٿي، ۽ هر پلڪ نئون ۽ نرالو آواز ۽ سر ڪڍان ٿي. جڏهن عشق مون تي غلبو پائي ٿو تڏهن درياءَ مثل

منهنجي دل چوليون هڻي ٿي۔ جنهن به منهنجي جوش کي ڏٺو سو پاڻ کي جهلي نه سگهيو ۽ اختيار سندس هٿان ويندو رهيو۔ ٻڌندڙ جيتوڻيڪ هوشيار به هو مگر تنهن هوندي به بيتاب ۽ مست ٿي پيو۔ جڏهن سارو سال اهڙو ڪونه ٿي ڏسان جنهن سان پنهنجو راز سليان تڏهن ماٺ ٿي رهان ۽ ڪنهن کي به پنهنجو منجهه نه ٿي ڏيان۔ وري جڏهن منهنجو محبوب بهار پنهنجي مشڪ جي خوشبوء سان دنيا کي معطر ڪندو ۽ پريندو آهي تڏهن مان خوشيء وچان ان سان مشغول ٿي وڃان ٿي ۽ پنهنجون مشڪلاتون سندس روبرو حل ڪريان ٿي۔ هو جڏهن وري گم ٿي ويندو آهي، تڏهن هيء شوريده بلبل (يعني مان) به گهڻ ٻوليندي آهي۔ اهوئي ته سبب آهي جو دنيا ۾ منهنجي راز کان ڪوبه واقف ٿي نٿو سگهي ها، بلبل (منهنجي) جي راز کي گل خوب ڄاڻي ٿو مان گل جي عشق ۾ ايترو ته گرفتار ۽ گم آهيان جو پنهنجي وجود جي ئي ڪا ڪل ڪانهيم۔ گل جي عشق جو سودا مون لاء (منهنجي سر ۾) ڪافي آهي، ۽ منهنجو مطلوب خوشنما گل منهنجي لاء بس آهي۔ ويچاري بلبل سيمرغ جو تاب ڪٿي ٿي جهلي سگهي؟ ان لاء گل جو عشق ئي گهڻو آهي۔ ڀلا جڏهن منهنجي محبوب ۾ سوين (سو) ڀن آهن؛ تڏهن منهنجي سامان جي ڪا ڪمي؟ گل جڏهن هڪ محبوب جي طرح ظاهر ٿيندو (مڪڙيء کان ٻاهر نڪرندو آهي)،

تڏهن اهو خوشيءَ کان منهنجي اڳيان مشڪندو آهي. سچ پچ جڏهن هو پردي (مکڙي) جي اندران نڪري ٻاهر ايندو آهي، تڏهن منهنجي منهن کي ڏسي مشڪي ڏيندو آهي. تون پاڻ ڄاڻ ته بلبل هڪ رات (لاءِ) به اهڙي مشڪندڙ لب جي عشق کان ڪٿي ٿي صبر ڪري سگهي! ٻيلي مون کان هي ڪشالا ڪڍيا ڪونه ٿيندا، سيمرغ تائين پهچڻ مون نٻل ۽ هيڻيءَ جو ڪم نه آهي. مان گل ۾ ئي فنا آهيان ۽ ٻيو ڪجهه نٿي ڄاڻان.

هدهد جو بلبل کي جواب

اڙي ظاهري صورت ۾ اڙيل بلبل! هن کان زياده عشق ۾ ناز ۽ فخر نه ڪر. ڏسين نٿي ته گل جي ڇهري تنهنجي اڳيان ڪيترا نه اڪيچار ڪنڊا وڇايا آهن ۽ پنهنجو ڪم سنئون ڪري، تنهنجو ڪم اونڌو ڪيو اٿس. گل ڪيترو به حسين ۽ جميل ڇو نه هجي مگر ان جو هي حسن ۽ جمال هڪ هفتي جو مهمان آهي (۽ پوءِ ويندو رهندو). ياد رک ته ان شيءِ جو عشق، جا زوال پذير آهي، تنهن کان ڪاملن کي رنج ۽ ملال رسي ٿو. گل جي ڪلمڪ ڪيترو به ڪٿي توکي پاڻ ڏانهن ڇڪي، مگر تڏهن به اها سدائين توکي ڏکن ۽ دردن ۾ رکندي روج ۽ راڙي ۾ مبتلا ڪندي). گل کي ڇڏي ڏي، ڇا لاءِ جو هرنوبهار ۾ توتي ڪِاي

(ٺٺولي ڪري) ٿو، مگر تون بي شرم آهين ۽ سمجهين نٿي. جيڪڏهن توکي اکين ۾ واقعي شرم هجي ها ته تون ان ڏانهن ڪاوڙ ۽ غصي ڪان سواءِ نه نهارين ها، مگر تو وانگر جو بي شرم هوندو، تنهن کي ان ڳالهه جو ڪٿي لحاظ ٿيندو، تنهنڪري توکي لائق آهي ته تون بي بقا شيءِ کي ترڪ ڪري، لازوال عشق جي طالب ٿين. اجهو مان توکي هڪ ڪهاڻي ٻڌايان ٿو، جنهن کي تون خيال ڏيئي ٻڌ ۽ هنئين سان هنڊاءِ.

ڪهاڻي

هڪڙي بادشاهه کي هڪ چنڊ جهڙي ڌيءَ هئي، جا دل سان چاهيندڙ، عاشقن سان پريل دنيا رکندي هئي (ساري دنيا مٿس مست هئي). ان جي نيم خواب (اڌوري ننڊ واري). اک، سدائين مست رهندي هئي، تنهنڪري فتنو ته هميشه بيدار هوندو هو (يعني هروقت فتنو برپا هو). سندس ڳل ڪافور جيان سفيد، ۽ سندس وار مشڪ مثل ڪارا هئا ۽ ان جي چپن ڪان نهايت چمڪيدار لعل جا چپ به خشڪ هئا. (سرخ شراب سان تر ٿيل چپن جي ڪري لعل پٿر به خشڪ يعني شرمسار هو). جيڪڏهن ان جي جمال جو ڪو ذرو ظاهر ٿي پوي ها ته عقل به پنهنجي بي عقليءَ ڪان بدنام هجي ها ۽ جيڪڏهن ڪنڊ ان جي چپن جي ذائقي کي سڃاڻي ها ته شرم ڪان سسي ڳري وڃي ها.

اتفاق سان واٽ ويندي، هڪ فقير جي نظر ان چمڪندڙ چنڊ تي پئجي ويئي۔ هن غريب کي هٿ ۾ فقط هڪ ماني هئي، جنهن تي ڀوڙ ٻه پيل ڪونه هو (يعني ڏاڍو مسڪين هو)۔ جڏهن سندس نظر ان چنڊ جي مُنهن تي پيئي، تڏهن ماني سندس هٿ مان ڪري وڃي پٽ تي پيئي ۽ هوءَ سندس اڳيان باهه جيان لنگهي ويئي ۽ مٿس مشڪندي ۽ کلندي هلي ويئي۔ فقير جڏهن ان کي (پاڻ تي) ائين کلندو ڏٺو، تڏهن پاڻ پنهنجي خون ۾ غرق ٿي ويو۔ ويچارو فقط اڌ ماني ۽ اڌ جان جو مالڪ هو (گهڻو ڪمزور هو) ۽ انهن ٻنهي کان هڪڙيءَ گهڙيءَ ۾ پاڪ (خالي) ٿي ويو۔ نه رات جو آرام هوس ۽ نه ڏينهن جو سڪون۔ روح ۽ اندر جي سوز کان ٻڙڪ به ٻاهر نٿي ڪڍيائين۔ جڏهن انهيءَ شهزاديءَ جو مشڪڻ ياد ڪندو هو، تڏهن بهار جي ڪڪر جيان اکين مان نار وهائيندو هو۔ مطلب ته غريب ستن سالن تائين، ان جي عشق ۾ ڦيٿون کائيندو رهيو ۽ انهيءَ جي گهٽيءَ ۾ ڪتن سان گڏ گذر ڪندو رهيو۔ عشق آهي مشڪ، سو ڀلا ڪٿي ٿو لڪي۔ نينگريءَ جي سيني ٻانهن ۽ غلامن کي انهيءَ ڳالهه جي خبر پئجي ويئي، جن گڏجي هي ارادو ڪيو ته انهيءَ فقير جي سر کي شمع وانگر ڪاٽي ڇڏجي۔ رحمدل نينگريءَ ڳجهه ڳوهه ۾ ان کي پاڻ وٽ گهرائي سمجهايو ته: تو جهڙي بينوا جي

مون جهڙيءَ شهزاديءَ سان ڪيئن ٿو ميلاپ ٿي سگهي؟ تون هي خيال ڇڏي ڏي۔ منهنجا خادم توکي ختم ڪرڻ گهرن ٿا، لهذا ڀڄي جان ڇڏاءِ، ۽ منهنجي در تي وڌيڪ نه ترس ۽ اٿي هليو وڃ۔ فقير مسڪين جواب ۾ عرض ڪيو ته مان ته انهيءَ ڏينهن کان ئي پنهنجي جان تان هٿ ڌوئي ڇڏيو آهي، جنهن ڏينهن کان توکي ڏسي موهجي پيس۔ مون جهڙي بيقرار (۽ پريشان حال) جون هزار جانيون توتان هر وقت قربان! جڏهن مون کي تنهنجا غلام بي گناهه قتل ڪندا، تڏهن مهرباني ڪري منهنجي هڪڙي سوال جو جواب ته ڏي۔ جنهن وقت تو منهنجو سر رائگان قلم پئي ڪيو، تنهن وقت ڪهڙيءَ ڳالهه سببان تون مون تي پئي کلينءَ؟ نينگريءَ وراڻي ڏني ته: مون توکي نهايت ئي بي سمجهه ۽ نادان ڏٺو ۽ انهيءَ ڪري ئي توتي پئي کليس۔ تنهنجي مٿي ۽ منهن تي کلڻ (ٺٺول ڪرڻ) روا آهي، ليڪن تنهنجي روبرو کلڻ (محبت جو اظهار ڪرڻ) صحيح نه آهي۔ ائين چئي، هوءَ دونهي مثل سندس آڏو ويندي رهي ۽ جو ڪجهه هو، سو حقيقت ۾ ڪجهه به نه هو۔

طوطي جو عذر

ان کان پوءِ طوطي پنهنجي سونهري طوق، ۽ پنهنجي مٿي وات ۽ زردي مائل لباس ۾ ملبوس ٿي، ٻاهر آئي۔ سندس دٻدٻي ۽ شان اڳيان باز به هڪ مڇر مثل هو، ۽ هرطرف ساوڪ ئي ساوڪ ڇانئي پئي هئي۔ پنهنجي گفتگو

۾ مٺا ٻول ٻوليندي ۽ خوشي ۽ لذت وچان پره ڦٽي ڏيکاريندي اچي چوڻ لڳي تہ: ڏسو مون جهڙيءَ لاءِ هر پٿر دل ڪس ۽ ناڪس لوهي پڃرو بنائي ٿو، جنون قيدخاني ۾ مان گهڙي ويٺي آهيان ۽ آبحيات جي آرزوءَ ۾ ڳري ويٺي آهيان. پکين جي مان خضر آهيان ۽ انهيءَ ڪري ئي سبزپوش آهيان تہ جيئن آبحيات پي سگهان! سيمرغ جي پر جو تاب مان ڪٿي ٿي جهلي سگهان. مون لاءِ آبحيات جي چشمي جو هڪ ڍڪ ئي ڪافي آهي. آبِ حيات جي راه ۾ مون مستن جيان جان ڏني آهي (سِرُ رکيو آهي) ۽ انهي ئي جي ڳولا ۾ هرجڳه وڃان ٿي، ڇاڪاڻ تہ (منهنجي وجود جي آبحيات سان نسبت آهي)، انهيءَ ڪري عبادت ۾ مون کي بادشاهي حاصل آهي.

هدهد جو جواب

اي حقيقي دولت کان محروم طوطي، جوانمرد اهو هرگز نہ آهي جو محبوب مٿان قربان نہ وڃي ۽ سِر جو سانگو ڪري. تنهنجي جان تڏهن ئي ڪارآمد ٿيندي، جڏهن ڪا ساعت دوست جي (ملڻ جي) قابل ٿيندي. تون پنهنجي جان (جي دوستيءَ) لاءِ آبحيات چاهين ٿي، سچ پچ تو ۾ مغز نہ آهي، پر کل آهي (بي عقل آهين). جڏهن تون پنهنجي جان محبوب مٿان قربان ڪندينءَ، تڏهين ئي تون صحيح معنيٰ ۾ عاشق سڏبينءَ، ۽ محبوب جي راه ۾ جوانمردن جيان جان گهوريندڙن مان ٿيندينءَ.

سڪندر ڪيتريون نه تڪليفون ۽ مشقتون برداشت ڪيون مگر تنهن هوندي به هو آب حيات جي شوق ۾ مري ويو۔ جيڪڏهن سختي سهڻ ۾ تون مون وانگر ٿيڻ چاهين ٿي ته پوءِ توکي پنهنجي جان سان هن راهه ۾ ڪيڏڻ گهرجي۔ بيجا خواهش ۽ حرص کي ڇڏي ڏي ته جيئن ڪنهن جي (هٿ جي) محتاج نه ٿين۔ جڏهن ڏسين ٿي ته ان جي تلاش تولاءِ لازمي ۽ ضروري آهي، تڏهن پوءِ دنيا ۾ تو جهڙي ٻي ڪا ذليل ڪانهي۔ تنهنجي عمر آجائي (فضوليات ۾) گذري ويئي ۽ تنهنجي زندگي جو قافلو پيچيدگين ۾ اڙجي ويو۔ ڏاهي ٿي ۽ ڪو سبق سک ۽ هي ڳالهه ٻڌ۔

هڪ ديواني جي ڳالهه

هڪڙي وڏي مرتبي واري ديواني کي حضرت خضر عليه السلام چيو ته هيءُ مناسب آهي ته: تون منهنجو يار ٿي رهين۔ ان جواب ۾ چيو ته: سائين منهنجو ڪم توکان ٿي نه سگهندو۔ تو ڪافي عرصي تائين آب حيات پيتو آهي ته جيئن گهڻي عمر ماڻين۔ منهنجي حالت وري ان جي بلڪل برعڪس آهي۔ مان ته چاهيان ٿو ته جان کان جدا هجان، ڇالاءِ جو محبوب بغير، جان جو ڪو فائدو؟ تون جان جي حفاظت ۾ لڳل آهين ۽ مان پنهنجي جان کان ٿي تنگ۔ بهتر ائين آهي

نہ جيئن پکي ڦاهي کان پري رهن ٿا، تيئن اسين بہ هڪبئي کان پري رهون.

مور جو عذر

اِن بعد خوبصورت مور آيو جنهن جي هرهڪ پَرَ تي سَو بلڪ هزار نقش هئا ۽ جنهن ڪنوار وانگر پنهنجو جلوو پئي ڏيکاريو. چوڻ لڳو تہ: جنهن وقت غيبي نقاش منهنجو نقش پئي ورتو تنهن وقت چيائين جي هٿن جون آڱريون وڍجي ويون. مان جيتوٽيڪ پکين جو جبرائيل آهيان، ليڪن تقدير جي طرفان مون کي هڪ برو واقعو پيش آيو. ڳالهہ هيءَ آهي تہ انهيءَ بار (نانگ) جي سنگت مون کي خون ۾ آچلايو ۽ عدن بهشت مان ڪڍي ٻاهر ڦٽو ڪيو. اتفاق سان هو (ڪمينو) منهنجو يار بڻجي ويو تان جو مان آتان تڙجي ٻاهر (آيس ۽) اچي خواريءَ ۾ پيس. هاڻي جڏهن قدرت منهنجي جلوي جي جڳهہ بدلائي ڇڏهن، منهنجوئي پير مون لاءِ قيد بڻجي ويو. ارادو تہ هي اٿم تہ ڪو رهبر رهنمائي ڪري هن اونداهيءَ مان ڪڍي آڻي بهشت پهچائي. مان اهو تہ پکي نہ آهيان (مون ۾ ايتري قابليت نہ آهي) جو اڪيلي سر بادشاهہ تائين پهچي وڃان. مون لاءِ تہ دربان تائين پهچڻ ئي ڪافي آهي. ڀلا ڀَڏاءِ تہ سيمرغ کي منهنجي ڪهڙي پرواهہ؟ مون لاءِ تہ يار! فردوس اعليٰ آرامگاهہ بس آهي. دنيا ۾ جيڪڏهن ڪا تمنا اٿم تہ اها تہ وري موٽي بهشت

وڃان دنيا ۾ هن کان سواءِ ٻيو ڪو ڪم نه اٿم ته بهشت وري مون کي جاءِ ڏئي).

هدهد جو جواب

اڙي مور، ٻيلي تون رستي کان گهڻو گمراهه آهين. جنهن شخص کي بادشاهه جي گهر جي گهرج آهي، تنهن کي جڳائي ته ان جي ويجهو وڃي؛ ڇا لاءِ جو بادشاهه جو گهر ان بهشت کان گهڻو ڀلو آهي. نفس جو گهر ته هڪ هوس سان ڀريل بهشت آهي (بهشت جي تمنا به هڪ نفسانيت آهي) ۽ دل جو گهر صدق ۽ سچائيءَ جي جاءِ آهي، تنهنڪري تون نفس پرستي ڇڏي سچائيءَ جي راهه اختيار ڪر. حضرت حق هڪ وڏو بادشاهه آهي جنهن جي مقابلي ۾ بهشت هڪ ننڍڙو ڦڙو آهي. جنهن وٽ درياءُ آهي تنهن جي آڏو هڪ ڦڙي جي ڪهڙي وقعت؟ جو ڪجهه درياءَ کان سواءِ آهي اهو سڀ خام خيال ۽ سودا آهي. جڏهن درياءَ تائين رسائي ٿي سگهي ٿي، تڏهن پوءِ ملڪ طرف ڇو ڊوڙجي؟ (درياءَ کي ڇڏي هڪڙي قطري جو پوئلڳ ٿيڻ ڪيتري نه حماقت آهي). ڀلا جو ماڻهو پنهنجو راز خود سج سان سلي سگهي ٿو سو هڪ ذري سان ڪيئن گذر ڪندو؟ اهو جو ڪُلّ ٿيو تنهن جو جز سان ڪهڙو واسطو؟ ۽ اهو جو جان ٿيو تنهن جو عضوي سان ڪهڙو تعلق؟ جيڪڏهن تون ڪامل شخص آهين ته ڪلّ کي ڏس

کلّ جي طلب کر، کلّ رهه ۽ کلّ ٿي ۽ کلّ اختيار کر. هاڻي مان نصيحت خاطر توکي هڪ آکاڻي ٻڌايان ٿو.

اُستاد ۽ شاگرد جي آکاڻي

هڪ دفعي ڪنهن شاگرد پنهنجي اُستاد کان سوال پڇيو ته حضرت آدم عليه السلام، بهشت کان ٻاهر ڇو تڙيو (ڪڍيو) ويو. اُستاد ٻڌايس ته حضرت آدم وڏي شان واري شخصيت هئي ۽ جڏهن بهشت ۾ داخل ٿيو (سر جهڪايو)، تڏهن هڪڙو غيبي آواز آيس ته خبردار توکي بهشت هرطرح (سٺوطرح) سان بند ڪيو (ڦاسائي ڇڏيو) آهي، ۽ جو شخص هنن ٻنهي جهانن ۾ اسان کان سواءِ ڪنهن ٻيءَ شيءِ آڏو سر جهڪائيندو، سو اسان جي نزديڪ ڪمينو ۽ هيچ هوندو. اسان ان جو صفايو ڪري ڇڏينداسون، پوءِ ڪٿي هو ڪهڙو به ڏنگ ڇونه هجي، ڇا لاءِ جو دوست کان سواءِ ڪنهن ٻئي وٽ هٿ ٽنگڻ روا نه آهي. محبوب جي اڳيان هزار جانيون ڇا آهن؟ (ڪجهه به نه آهن). ان بغير هيءَ جان ڪهڙي ڪم جي؟ جو ڪوئي حقيقي محبوب کي ڇڏي، ڪنهن ٻيءَ شيءِ طرف لاڙو ڪندو ۽ ساڻس لنوَ لائيندو ته اهوُ رسوا ۽ برباد ڪيو ويندو، پوءِ ڪٿي حضرت آدم ئي ڇو نه هجي! ڇا توکي هيءُ سڌ نه آهي ته بهشت وارن جي حق ۾ هيءَ خبر آئي آهي ته پهرين شيءِ جا انهن کي (ڪائڻ ڪاٽ) ڏني ويندي

سان جگر هوندو، چاڪاڻ ته اهلِ جنّت راز جا لائق نه هئا (هوندا)، تنهنڪري هو ٽئين سر جگر کائڻ شروع ڪندا.

بدڪ جو عذر

بدڪ نهايت صفائيءَ ۽ پاڪائيءَ سان اڇي اجري ٿي، سفيد (بهترين) لباس پهري، پاڻيءَ کان ٻاهر آئي ۽ مجمعي ۾ اچي چوڻ لڳي ته ٻاڌيان ٿي ته ٻنهي جهانن ۾ مون کان زياده پاڪيزه ۽ شان وارو ٻيو ڪونهي. مان هرگهڙي تازو غسل ڪريان ٿي ۽ پنهنجو مصلّو پاڻيءَ تي وڇايائين ٿي. مون وانگر ڪو به پاڻيءَ تي ٻيهي نٿو سگهي، منهنجي ڪرامتن ۾ اڃا به ڪو شڪ؟ مان پنهنجي پاڪ راءِ سبب پکين ۾ اڃا زاهد (شمار) آهيان، ۽ منهنجو ڪپڙو ۽ جان هميشه پاڪ رهن ٿا. پاڻيءَ بغير هن دنيا ۾ رهي نٿي سگهان، جو منهنجو اصلي وطن پاڻي ئي رهيو آهي. مان جيتوڻيڪ پنهنجي دل ۾ ساريءَ دنيا جو غم رکان ٿي، مگر تنهن هوندي به ان کي دل تان ڏوئي ڇڏيو اٿم، ڇالاءِ جو پاڻي مون وٽ هروقت موجود آهي. منهنجي ندي پاڻيءَ سان هميشه ڀري رهي ٿي، سو خشڪيءَ ۾ پنهنجو ڪم ڀلا ڪيئن ڪري سگهنديس؟ جڏهن منهنجو ڪم ئي پاڻيءَ مان آهي، تڏهن پوءِ ان کان ڪناره ڪشي ڪرڻ سراسر ناداني آهي. ڏسو نٿا ته دنيا ۾ سڀ شيءِ جو جياپو پاڻي (سبب) آهي، پوءِ پاڻي کان مان ڪيئن

هٿ ڏوڻان؟ جيڪڏهن مان سيمرغ تائين پهچي نٿي سگهان ته پوءِ اهو ڪو ضروري ڪونهي ته مان ان خاطر وتان واديون طئي ڪندي؟ جنهن جو ڪامل قبلو آهي، اهو سيمرغ وٽ پنهنجي مراد ڪٿي ٿو ماڻي سگهي؟ ڀلا جنهن جي جان کي هڪ چڻنگ ئي جلائي ٿي ڇڏي، سا باهه جي درياءَ مان (جو سيمرغ جي راهه ۾ واقع آهي)، ڪٿي ٿي لنگهي سگهي؟

هدهد جو جواب

اڙي ڳهيلي بدڪ، تون ته پاڻي ۾ ئي مگن آهين، مگر پاڻي ته تنهنجي چوڌاري تپي رهيو آهي ۽ تنهنجي خوبي ته ان اندر زائل ٿي ويئي آهي، ۽ ان جي هڪڙي قطر ئي تنهنجي رونق مٽائي ڇڏي آهي. پاڻي ته ان شخص لاءِ آهي، جنهن جو منهن ميرو آهي. تو جيڪڏهن اڃا به پنهنجو منهن نه ڌوتو آهي ته پوءِ پاڻيءَ جي تلاش ڪر. آخر ڪيترو وقت صاف پاڻيءَ جي طرح هرگندي جو منهن ڏسندي رهندينءَ؟ چڱو هيءَ ڳالهه جا مان سلي رهيو آهيان، تنهن کي ڌيان ڏيئي ٻڌ.

هڪ ديواني جي ڳالهه

هڪڙي ماڻهوءَ هڪ ديواني کان پڇيو ته: هي ٻئي جهان پنهنجن هيترن سارن خيالن سان آخر آهن ڪهڙي شيءِ؟ هن جواب ۾ چيو ته هي ٻئي جهان، مٿاهون ۽

هيٺاهون، هڪ پاڻيءَ جو ڦڙو آهن ۽ بس. شروعات ۾ به هيءَ ئي پاڻيءَ جو ڦڙو هو (جو ظاهر ٿيو) ۽ هاڻي به هن سنسار ۾ هي سمورو نقش و نگار به محض اهو هڪ ڦڙو آهي ۽ نه وڌيڪ ڪا ٻي شيءِ، مگر قابل غور ڳالهه هيءَ آهي ته هر اها بنا (جاءِ)، جا پاڻيءَ تي ڪڙي (ٺاهي) ڪئي ويندي، سا لازمًا برباد ٿيندي، پوءِ ڪٿي اها لوهي ئي چونه هجي. لوهه ڪاٺ ته ڪابه شيءِ زياده مضبوط ڪانهي، مگر اهو به پاڻيءَ اندر ڦنا ٿي وڃي ٿو. جنهن شيءِ جو بنياد پاڻيءَ تي هوندو، سا هڪ خواب مثل آهي، پوءِ ڀلي ماري لوهي ئي چو نه هجي. پاڻيءَ کي ته جيئن معلوم آهي، ڪو جماءُ يا پائداري آهيئي ڪانه، تنهنڪري ڪوبه بنياد مٿس مستحڪم ٿي (بيهي) نٿو سگهي، مگر افسوس جو ماڻهو هن حقيقت کي سمجهن ئي ڪونه ٿا.

چڪور جو عذر

چڪور کي به صبر نه آيو، سوبه سرڪشي ۽ سرمستيءَ ۾، خوشيءَ وچان ٽلندو، پنهنجي ڪاڻ ڪان ٻاهر آيو. سندس ڇهنب ڳاڙهي، پوشاڪ ڳاڙهي ۽ اکيون خون ڪان جوش زن هيون. ڪنهن مهل پهاڙ جي چوٽين تي پئي آڏاٽو ته ڪنهن مهل انهن جي چوڌاري ڦيريون پئي ڪاڏائين. اچڻ سان چوڻ لڳو ته: مان ڪاٺين اندر گهٽو گهميو آهيان ۽ ڪيترن ئي موتين جي مٿن تي پهتو آهيان. جبلن جي وچ ۽ چوٽيءَ تي رهائش ڪئي

اُٿم، ۽ جيترو ٿي سگهيم، تيترو موتين جي پٺي حفاظت ڪيم. موتيءَ جي عشق منهنجي دل ۾ باهه لڳائي ڇڏي آهي ۽ سچ پڇو ته منهنجي لاءِ هيءَ باهه نهايت ڏي سٺو قل آهي (اِن ڪان وڌيڪ مون کي ڪجهه به نه گهرجي). اُنهيءَ جي گرمي، جڏهن پنهنجو مٿو مٿي ڪري ٿي، تڏهن پٿرين کي منهنجي دل ۾ خون بنائي ڇڏي ٿي. هيءَ اِن جو ڪهڙو نه عجيب اثر آهي، جو پٿر به بنا دير خون بڻجيو وڃي. مان پٿر ۽ باهه جي وچ ۾ پيو آهيان. بيڪار هڪ طرف ته پريشان ٻئي طرف. گرمي ۽ تپش ۾ پٿريون ڪائي، دل (کي) باهه سان ٻريان ٿو*!

اي منهنجا ساٿيو، توهان پنهنجون اکيون به ته کوليو ۽ منهنجي ڪاڏي ۽ آرام (ننڊ) کي به ته ڏسو. سڄو وقت پٿرن تي پيو آهيان، ۽ پٿر ٿي ڪائيندو رهان ٿو، مون سان جنگ (جهيڙو) ڪرڻ اچائي آهي. موتين جي عشق مون کي پهاڙ سان ٻڌي ڇڏيو آهي ۽ انهيءَ ڪري ڏي منهنجي دل زخمن سان چور چور آهي. جو شخص موتين ڪان سواءِ، ڪنهن ٻيءَ شيءِ سان پيار رکي ٿو، تنهن جي سلطنت جلدي ويندي هلي، باقي موتين جي بادشاهي ته سدائين پائيدار آهي، جو ان جي جان هروقت پهاڙ سان ڳنڍيل آهي (رهي ٿي). مان پهاڙن

---

* چڪور جو ڪاڏو پٿريون ۽ مٽي آهي.

جي ڪسوٽي آهيان ۽ موتين جي ڳولا ۾ هميشه سرگردان گهڙي پلڪ به ان جي چوٽين بغير رهي نٿو سگهان. اتي هميشه موتي رهن ٿا، تنهنڪري مان انهن جي تلاش ۾ لڳو رهان ٿو.

حقيقت هيءَ آهي ته مون موتيءَ مثل ڪو جوهر ڏٺوئي ڪونهي ۽ نه وري موتيءَ کان زياده قيمتي ڪنهن ٻئي جوهر کي ڏٺو اٿم. سيمرغ جو رستو ڏاڍو ڏکيو آهي، هوڏانهن منهنجي حالت هيءَ آهي، جو منهنجا پير سدائين پٿر تي پيا آهن ته موتي دل ۾ پيا آهن. مان اطمينان سان ان کي ڪٿي ٿو پهچي سگهان! جڏهن منهنجو هٿ مٽي تي ۽ پير مٽيءَ ۾ آهن؟ باهه جي طرح پٿر کان منهن هرگز نه موڙيندس، يا مرندس يا هٿ ۾ موتي آڻيندس. منهنجي لاءِ چڱو آهي ته (موتي پيدا ڪريان)، منهنجا موتي نڪري نروار ٿين، ڇالاءِ جو جنهن وٽ موتي (جوهر) نه آهن، سو آدمي ڪهڙي ڪم جو؟

هدهد جو جواب

اڙي چڙيا چڪور، تنهنجو رنگ برابر جوهر جهڙو خوشنما آهي، ليڪن آخرڪار هي اڻ واجبي عذر ۽ بهانءِ بازي ڪيستائين؟ منهنجي ته دعا آهي ته شال تنهنجي چهنب جگر جي خون سان پُر هجي ۽ تون هڪ بي بنياد (بيقدرو) پٿر ٿيو پيو رهين. موتي به آخر هڪ رنگ چڙهيل (ململ ڪيل پٿر آهي ۽ نه ڪا ٻي

ٿيءِ۔ افسوس جو تون پٿر جي عشق ۾ اهڙو ڪنور (سخت) دل ٿيو آهين (ٿي ويو آهين)۔ جيڪڏهن سندس رنگ لهي وڃي ته هو ساڳيو پٿر جو پٿر وڃي رهندو۔ اهو شخص واقعي بي بنياد آهي، جو رنگ جي فڪر ۾ گرفتار آهي۔ حقيقي شخص نه رنگ جو طالب آهي ۽ نه پٿر جو خواهشمند۔ تون جيڪڏهن ههڙيءَ طرح پٿر ۽ جوهر ۾ اٽڪيو رهندين ته پوءِ تنهنجو اتان نڪرڻ محال آهي۔ هاڻي مان توکي هڪ حڪايت ٻڌايان ٿو، جنهن ۾ سمجهه وارن لاءِ سوائي نصيحت آهي۔

حضرت سليمان جي منڊيءَ جي حڪايت

ڪنهن به موتيءَ کي اهڙي سرداري حاصل نه هئي، جهڙي حضرت سليمان کي پنهنجي منڊيءَ سبب هئي۔ انهيءَ ڪري ئي کيس ايتري عزت حاصل ٿي، حالانڪ اها هئي، هڪ رتيءَ جيترو پٿر مس۔ ان (منڊيءَ) ۾ اها خاصيت رکيل هئي، جو جڏهن به حضرت سليمان (اها) پائيندو هو، تڏهن ساري دنيا سندس حڪم آڏو جهڪي پوندي هئي، ۽ ان جي ڪري ئي سندس ملڪ ايترو وڌيو ۽ سندس اطاعت هيٺ آيو۔ حضرت سليمان جو شاميانو به چاليهه فرسنگ هو، جنهن کي هوا سندس حڪم سان اُڏائي کڻي ويندي هئي۔ ان ايڏيءَ ساريءَ عظمت جو بنياد به هڪ اڌ رتيءَ پٿر تي هو۔ مطلب ته هي ساري عظمت ۽ بزرگي کيس ان منڊيءَ سبب مليل هئي، ڇا لاءِ جو منجهس اسم اعظم اُڪريل هو۔

حضرت سليمان هيءَ حالت ڏسي چوڻ لڳو تہ ”جڏهن هڪ ملڪ ۽ هي سارو ڪاروبار، هن قدر ننڍي پٽر سبب دائماً قائم آهي، تڏهن مان نٿو چاهيان تہ (دين ۽ دنيا ۾) ڪو شخص اهڙي ملڪ ۾ ڦاسي. بس پوءِ هٿ کڻي چوڻ لڳو تہ: اي منهنجا مولي! مون عبرت جي اکين سان هن بادشاهيءَ جي آفتن جي ظاهر ظهور ڏٺو آهي. برابر آخرت جي مقابلي ۾ هيءَ گهٽي گهٽ آهي تہ بہ هن بعد اي پروردگار، هيءَ بادشاهي ڪڏهن بہ ڪنهن کي نہ ڏج. پنهنجي لشڪر ۽ بادشاهيءَ سان منهنجو هينئر ڪو سروڪار نہ رهيو آهي ۽ هاڻي چليون ٻڌڻ ۽ گودڙين ناهڻ جو ئي ڌنڌو اختيار ڪريان ٿو، جو ڏسان ٿو تہ منهنجي ڀلائي انهيءَ ۾ آهي.“

اها حقيقت آهي تہ حضرت سليمان ان موتي سببان ئي شاهہ ٿيو، ليڪن اهو ساڳيو موتي تہ هو، جنهن سندس رستي روڪ ڪئي ۽ جنهنڪري ئي هو باقي پيغمبرن کان پنج سئو سال پوءِ، عدن بهشت ۾ داخل ٿيندو. (هن ۾ ان حديث ڏانهن اشارو آهي، جنهن ۾ چيل آهي تہ غريب، شاهوڪارن کان پنج سئو سال اڳ ۾ بهشت ۾ داخل ٿيندا)* ! ڀلا تون ان ڳالهہ

---

* پيغمبر هجڻ سان گڏ، هو هڪ دنياوي بادشاهہ بہ هو، جنهنڪري بهشت ۾ ٻين پيغمبرن کان گهڻو پوءِ داخل ٿيندو.

ني غور ڪري ڏس ته جنهن حضرت سليمان جهڙي پيغمبر سان اهڙو برتاءُ ڪيو، سو تو جهڙي نڪمي کي ڪهڙي وقعت ڏيندو؟ جڏهن موتي هڪ پٿر آهي، تڏهن خواه مخواه پاڻ کي ايتري تڪليف ۾ به نه وجهه ۽ محبوب جي منهن مبارڪ کان سواءِ ٻئي طرف وڃڻ جي نه ڪر.

اڙي موتيءَ جا طالب (بي سمجهه انسان)، موتيءَ کي خيال مان ئي ڪڍي ڇڏ (موتيءَ جو خيال ڇڏي ڏي)، تون هميشه جوهريءَ (موتين جو صانع ۽ مالڪ) جي تلاش ۾ رهه (يعني مخلوق کي ڇڏي خالق جي طرف راغب ٿي)، جنهن ۾ ئي تنهنجي دائمي زندگي ۽ لازوال سعادت آهي.

هما پکيءَ جو عذر

بعد ۾ سايو بخشيندڙ هما ميڙ ۾ آيو، جنهن جو پاڇو بادشاهن لاءِ سرمايو آهي، ڇاڪاڻ ته هو وڏيءَ همت وارو آهي، تنهنڪري ئي نهايت مبارڪ ۽ پاڪ وارو آهي. هو ڪين مخاطب ٿي چوڻ لڳو ته: اي درياءَ ۽ خشڪيءَ جا پکي، ياد رکو، مان ٻين وانگر نه آهيان. منهنجي همت گهڻو بلند آهي، تنهنڪري باقي مخلوق کان مون گوشهٔ نشيني اختيار ڪئي آهي. مون لاءِ بادشاهه (جي همت) کان هڪ مليل ڪوٺي باقي دنيا کان ازحد ڪافي آهي. مان پنهنجي نفس جي ڪتي کي ذليل ۽ خوار رکان ٿو. انهيءَ ڪري فريدون

۽ جم کي عزت مون کان نصيب ٿي. سڀيئي بادشاهه منهنجي پاڇي جا پاليل آهن، هر لالچي منهنجي درجي کي ڪٿي ٿو رسي سگهي؟ مان پنهنجي نفس جي ڪتي کي هڏا ڪارائيندو رهان ٿو ۽ انهيءَ ڪري پنهنجي روح کي ان کان امن ۾ رکان ٿو. نفس کي هميشه هڏن ڪارائڻ سان ئي منهنجي جان هن مرتبي کي پهتي آهي. پهلا جنهن جي پر جي پاڇي کان هڪ ادني شخص بادشاهه ٿئي، تنهن جي حڪم کان منهن ڇو موڙيو وڃي؟ سڀني کي ان جي پاڇي هيٺ اچڻ گهرجي ته جيئن ان مان ڪو ذرو ڪين نصيب ٿئي. سيمرغ جهڙو ڏاڍو مڙس منهنجو ساٿي ڪٿي ٿو ٿي سگهي! پيلي يار، منهنجو ته سڀ ڪم عقلمنديءَ تي مبني آهي (منهنجي عقل جي تقاضا اها آهي ته سيمرغ جي درپئي نه رهان).

هدهد جو جواب

اڙي دوکي ۾ آيل (غرور جا قيدي) هما، پاڇي کي پري ڪر ۽ هن کان زياده پاڻ تي فخر نه ڪر. هينئر (هن زماني ۾) تو ۾ ڪنهن کي بادشاهه بنائڻ جي طاقت نه رهي آهي، تون ته پاڻ ڪتي جي طرح هڏن تي ڪريو پيو آهين. هاءِ افسوس! جيڪڏهن تون بادشاهه کي تخت تي نه ويهارين ها، ۽ خود کي هڏن کان آزاد ڪرين ها! مون مڃيو ته اڄ دنيا جا سڀيئي بادشاهه تنهنجي پاڇي مان پيدا ٿين ٿا، ليڪن

سيان (قيامت جي ڏينهن) هو يقينًا مصيبتن ۾ گرفتار هوندا ۽ پنهنجي بادشاهيءَ کان ڪنهن عرصي تائين پوئتي پيل رهندا. جيڪڏهن ڪو بادشاهي تنهنجي پاڇي کي نه ڏسي ها ته هو سيان هن مصيبت ۾ ڪيئن ڦاسي ها! مناسب آهي ته مان توکي هڪ قصو ٻڌايان. ٿي سگهي ٿو، تون ان مان سبق پرائين.

سلطان محمود جو قصو

هڪڙو شخص، جو ڏاڍو ڏاهو هو، پرهيزگار ۽ نيڪ هو، تنهن هڪ دفعي سلطان محمود (غزنويءَ) کي خواب ۾ ڏٺو. کانئس پڇيائين ته اي نيڪ بخت شاهه! تنهنجو هن وقت ڪهڙو حال آهي؟ سلطان جواب ڏنو ته ٻيلي! خاموش رهه، منهنجي جان جو خون نه وهاءِ، دم نه هڻ، ۽ اٿي! هيءَ بادشاهيءَ جي جڳهه ڪٿي آهي؟ منهنجي بادشاهي محض خودپسندي ۽ هڪ غلط گمان هو. هڪ مٺ خاڪ مان ڇا بادشاهي ڪري ٿي سگهي ٿي؟ منهنجي بادشاهيءَ جو درد هڪ وهم ۽ گمان آهي، بادشاهيءَ جو لائق اهو الله تعاليٰ آهي ۽ بس اهو جو جهانن جو مالڪ آهي، سوئي سلطنت ۽ بادشاهيءَ جو سزاوار آهي. جڏهن مون هتي اچي پنهنجي عاجزي ۽ پريشاني (حيراني) ڏٺي، تڏهن پنهنجي بادشاهيءَ کان ازحد شرم آيم (جو منهنجي بادشاهي هن بادشاهي اڳيان تيچ آهي). جيڪڏهن تون مون کي سڏڻ چاهين ته پريشان بغير نه سڏينم. صحيح حاڪم اهوئي آهي،

مون کي حاڪم جي نالي سان نہ پڪار. سلطنت ويندي رهي ۽ بادشاهيءَ کي هوا آڏائي ويئي. فقط اهو شخص خوش ۽ سعيد آهي، جو هن جهان کان آزاد ٿي مئو.

محمود کي، ٻندي جي نالي سان سڏ ۽ نہ بادشاهہ جي نالي سان. وچ ۾ منهنجا سلام وڃي مسعود کي پهچاءِ ۽ چوينس تہ اي منهنجا پٽ، جيڪڏهن تون بہ ڪا خبر ۽ سمجهہ رکين ٿو تہ پنهنجي پيءُ جي حال مان ڪو سبق پراءِ. ڪاش، دنيا ۾ جيتري زندگي هئي، محمود اهو سارو وقت ان ۾ ڪورو پچائيندو رهي ها! ڪهڙو نہ چڱو ٿئي ها، جيڪڏهين محمود هن جهان اندر ڪوري پچائڻ ۾ نہ مشغول رهي ها، تہ جيئن هو هن اوڙاهہ (آخرت جون مصيبتون) ۾ ڪرڻ کان بچي پوي ها! سڀ عزت ۽ حڪومت (اصلي عزت ۽ حڪومت جي مقابلي ۾) چند ڪاڻ ويندي مچيءَ تائين ڪجهہ بہ نہ آهي، بادشاهي انهيءَ لاءِ آهي ۽ مان تہ آرام تڏهن لهان ها، جڏهن خود دنيا ۾ هڪ پينو هجان ها. ڪهڙو نہ چڱو ٿئي ها، جيڪڏهن مان سڙ ڪوهن ۾ پيو هجان ها، ڪو رتبو نہ هجيم ها، ۽ هڪ بيڪاري هجان ها، ۽ نہ بادشاهہ! مون کي تہ ڪا گهڙي بہ ڇوٽڪارو ڪونهي، مون کان هڪ هڪ جنو جو حساب گهرن ٿا. شال انهيءَ هما جا پر ۾ ٻنج سگهي ۽ سڙي وڃن، جنهن مون کي پنهنجي

پاڇي هيٺ جاءِ ڏني (۽ مان بادشاهه ٽيس ۽ ان ڪري حساب ڪتاب جي سختيءَ ۾ اچي پيس. (١)

باز جو عذر

جڏهن هنن پکين پنهنجا عذر ڏيئي پورا ڪيا، تڏهن باز به اچي ان ميڙ ۾ داخل ٿيو، ۽ حقيقت جا راز کولڻ لڳو. پنهنجي سرداريءَ جي ٺاٺ ۽ تاجداريءَ تي ٻاڙ هڻندي چوڻ لڳو ته: مان بادشاهه جي هٿ جي شوق (باز اڪثر بادشاهن جي هٿن ۾ رهندو آهي) ڪري باقي مخلوق کان اک ٻوٽي ڇڏي آهي ۽ پنهنجي تابعداريءَ ۽ عاجزيءَ ۾ هي اميد رکي آهي ته منهنجو پير، بادشاهه جي هٿ تائين پهچي وڃي. مان پاڻ کي ادب جي گهڻي تربيت ڏني آهي ۽ رياضت ڪندڙ وانگر پنهنجي خوب رياضت ڪئي آهي؛ ۽ اهو ان ڪري ته جيڪڏهن ڪنهن ڏينهن تقدير (ڪارڪنان قضا و قدر) مون کي پنهنجي بادشاهه وٽ آڻي پهچائي، ته مان ان وقت شاهي خدمت جي رسمن کان پورو واقفڪار هجان. مان سيمرغ کي خواب ۾ ڪيئن ڏسان ۽ ڇو ان طرف اجايو ڊوڙان؟ مون کي پنهنجي بادشاهه جي هٿ کان هڪ لقمو ئي ڪافي آهي، ۽ هن جهان

---

(١) حديث شريف ۾ آيل آهي ته قيامت جي ڏينهن، مالدار حساب ڪتاب جي سختي ڏسي چوندا ته: بهتر هو جيڪڏهن دنيا ۾ اسان جو جسم ڪينچين سان ڪتريو وڃي ها! (يعني ته نهايت ڏکن ۽ تڪليفن ۾ هجون ها.)

۾ هيءَ جاءِ (سنڌس دربار) ئي بس آهي۔ مون وٽ مسافريءَ جو ذريعو ڪونه آهي، انهيءَ ڪري ئي بادشاهه جي هٿ تي سربلندي ڪريان ٿو۔ جو به شخص بادشاهه وٽ لائق ثابت ٿئي ٿو ته پوءِ ان جي هرڳالهه مڃي وڃي ٿي۔ مان به جيڪڏهن وٽس لائق بڻجي وڃان ته اهو بهتر آهي، جو وٽان گمنام واديون لتاڙيندو۔ برابر مان اها اميد رکان ٿو ته ان جي سامهون سندس محل ۾ خوشيءَ جي زندگي گذاريان، تنهنڪري ڪڏهن ان جي انتظار ۾ رهان ٿو ۽ ڪڏهن ان جي شوق ۾ شڪار ڪريان ٿو۔ ڀلا هاڻي تون ئي ڪٿي ٻڌائي هدهد، ته هن حالت کي ڇڏڻ ۾ به ڪا عقلمندي آهي؟

هدهد جو جواب

اڙي اڀوجهه باز، تون ته مجاز ۾ اڙيل، حقيقت کان گهڻو دور ۽ صورت ۾ ئي گرفتار آهين۔ جيڪڏهن ملڪ ۾ بادشاهه جو ڪو ثاني هجي ته پوءِ ان کي بادشاهي ڪٿي ٿي سونهين؟ بادشاهيءَ جي لائق سيمرغ جي ٻيو ڪونه آهي، ڇا لاءِ جو ان جي بادشاهيءَ جو ڪو نظير ئي ڪونهي۔ اهو شخص بادشاهه نٿو بڻجي؛ ڪنهن (هر) ملڪ ۾ ڪنهن حقيقت (سمجهه) کان سواءِ ئي پنهنجو پاڻ کي ڪٿي ٿو بادشاهه بڻائي۔ بادشاهه ته اهو ٿئي ٿو جنهن جو ڪو نظير نه هجي ۽ جو سواءِ وفا ۽ رحم جي ٻيو ڪجهه نه ڪندو هجي۔ تون اهڙي حاڪم جي طلب ۾ رهه، جو سدائين وفادار ۽ رحيم آهي۔

باقي دنيا جو بادشاهه ڪٿي هڪ وقت وفاداري ڪري ٿو ته وري ٻئي وقت ظلم به ڪري ٿو، ۽ جو به دنيا جي بادشاهه جي زيادهه ويجهو ٿئي ٿو ته، ان جو معاملو نهايت ئي نازڪ ٿي پوي ٿو. هو سدائين بادشاهه کان ڊپ ۾ رهي ٿو ۽ سندس جان هروقت (هميشه) خطري ۾ رهي ٿي. دنيا جو بادشاهه ڇاڪاڻ ته باهه مثل آهي جا توکي ساڙيندي ويرم نه ڪندي، تنهنڪري تون ان کان ڀڄي پري ٿيءُ، جو ان کان پري ٿيڻ ۾ ئي چڱائي آهي. انهيءَ ڪري ئي بادشاهن کان دور رهڻو پوي ٿو، ڇالاءِ جو انهن جي اڳيان ڀلا ڪو بيهي به سگهي ٿو؟ تنهنڪري توکي جڳائي ته تون به هٽي وڃ چڱو، هاڻي هيءَ ڳالهه ڪن لائي ٻڌ:

بادشاهه جي ڳالهه

هڪ دفعي هڪڙو بادشاهه، پنهنجي خوبصورت غلام تي اهڙو ته عاشق ٿي پيو، جو ان بغير هڪڙي گهڙي به ڪيس آرام نه ايندو هو. ٻين غلامن جي ڀيٽ ۾ هن کي زياده سينگاريل ۽ هميشه پنهنجي اکين آڏو رکندو هو ان بادشاهه جي البت اها عادت هوندي هئي، جو هو پنهنجي محل ۾ ان غلام جي مٿي تي هڪ صوف رکي ان کي ڇٽيندو هو. ڪنهن ناواقف ان غلام کان پڇيو ته آخر ڪهڙو سبب آهي جو تنهنجو منهن پيلو ۽ زرد ٿي ويو آهي؟ تنهنجي ته بادشاهه وٽ گهڻي عزت ۽ هلندي آهي، تنهنڪري تنهنجي زرديءَ جو سبب

ڪهڙو؟ غلام جواب ۾ چيو ته بادشاهه منهنجي مٿي تي صوف رکندو آهي، پوءِ جيڪڏهن ان جي تير کان مون کي ڪو نقصان پهچي ويو ته هو چوندو ته منهنجو ڪو غلام ئي ڪونه هو، ۽ مان ان کي ڄاڻندو سڃاڻندو ئي نه هوس. پر جيڪڏهين سندس تير منهنجي مٿي تي رکيل صوف کي ڪٽي ڇني وڃي ته هر ڪوئي چوندو ته اها بادشاهه سلامت جي بخت جي نشاني آهي. انهيءَ غم ۽ فڪر ڪري ئي منهنجو اندر ڪاڏل آهي، جو منهنجي جان هميشه خطري ۾ رهي ٿي (۽ وري ان جو عوض ڪجهه به نه).

ٻگهه جو عذر

جڏهن ٻين پکين چئي بس ڪيو، تڏهن ٻگهه پنهنجو وارو ورتو ۽ اچي چوڻ لڳو ته اڙي منهنجا خيرخواه پکي، توهان کي معلوم آهي ته منهنجي رهائش هميشه درياءَ جو ڪنارو آهي، جتي مان خاموشيءَ ۾ حياتيءَ جا ڏينهن گذاريان ٿو. ايترو ته ڪم آزار آهيان جو ڪوبه مون کان رنجيده نه آهي ۽ هميشه هن ڪناري تي غمگين ۽ دردمند ٿيو ويٺو آهيان ۽ پاڻيءَ جي آرزوءَ ۾ پنهنجي دل کي خون سان پيو ٿو پريان، ۽ پنهنجو غم پاڻ ئي کائيندو رهان ٿو. جڏهن مان درياءَ وارن مان ئي نه آهيان، تڏهن عجب جي ڳالهه آهي جو ان (درياءَ) جي ڪنڌيءَ تي اڃ ۾ مرندو (پياسو) رهان

ٿو. درياءَ جيتوڻيڪ سؤ دفعا جوش ۾ اچي ٿو، تہ بہ مان هڪڙو ڍڪ بہ پي نٿو سگهان؛ ۽ وري جيڪڏهن ان مان هڪڙو قطرو بہ گهٽ ٿي پوي ٿو تہ منهنجي دل غيرت جي باھہ کان جلي ڪباب ٿي وڃي ٿي. مون جهڙي لاءِ درياءَ جو عشق ئي ڪافي آهي، ۽ سندس سودائي بس. مان هڪ گهڙي بہ ان جي غم کان سواءِ ٻيو ڪجهہ بہ نٿو چاهيان. سيمرغ وڏي شيءِ آهي، مان ان جو ڪٿي ٿو تاب جهلي سگهان! الله پناھہ ڏئي! ڀلا اهو جنهن جو بنياد ئي پاڻيءَ تي ٻڌل آهي (اصل ئي پاڻيءَ جو قطرو آهي) سو سيمرغ جو وصل ڪٿي ٿو ماڻي سگهي؟

هدهد جو جواب

اڙي يار ٻکهہ، تون تہ درياءَ کان ئي ناواقف آهين. ان ۾ تہ واڳون ۽ ٻيا ڪيترائي خوفناڪ جانور رهن ٿا. سندس پاڻي ڪڏهن ڪڙو تہ ڪڏهن کارو آهي، ۽ هو ڪنهن وقت ماٺو آهي تہ ڪنهن وقت موجزن. مطلب تہ هو ڪڏهن بہ هڪ حالت ۾ نٿو رهي. ڪيترائي بزرگ ماڻهو ٻيڙيءَ سوار، سندس ڪُن ۾ اچي ٻڏي مئا. جيڪڏهن ڪوبہ ٽوٻي وانگر ان ۾ وڃي ٿو تہ هروقت جان جي خوف کان پنهنجي دم جو خيال رکي ٿو؛ ۽ جيڪڏهن ڪو ان جي اونهائيءَ سان دم هٽي ٿو تہ بلڪل ختم ٿي وڃي ٿو. اهو جو ڪنهن سان وفادار تہ آهي، تنهن ۾ ڍاريءَ جي اميد رکڻ بہ

عبث آهي! جيڪڏهن تون به درياءَ مان نڪري ڪناري تي نه ايندين ته آخرڪار منجهس ٻڏي مرندين. اهو خود پنهنجي محبوب (الله تعاليٰ) جي عشق ۾ غلبيءَ شور مچائي ٿو، ڪڏهن موجون هڻي ٿو، ته ڪڏهن ڪڙڪا ڪري ٿو. جڏهن ان کي ئي پنهنجي مقصد ۾ ناڪاميءَ سبب آرام نه آهي ته پوءِ توکي ان کان ڪهڙو دلي آرام حاصل ٿيندو؟ درياءُ، خود ان (الله تعاليٰ) جي گهٽيءَ جو محض هڪ چشمو (هڪ نالي) آهي. خبر نه آهي ڇو تون ان اصل درياءَ کي ڇڏي هن حقير چشمي تي راضي ٿيو ويٺو آهين؟ هاڻي مان توکي هڪ ڳالهه ٻڌايان ٿو، جا تون خيال ڏيئي ٻڌ:

هڪ ماڻهوءَ جي ڳالهه

هڪڙو ڏاهو، درياءَ (سمنڊ) ۾ گهڙي، کانئس پڇڻ لڳو ته آخر تنهنجو رنگ نيرو ڇو آهي، ۽ تو ماتمي لباس آخر ڇو پهريو آهي؟ ۽ جڏهن ته تو ۾ باهه آهي ئي ڪانه، تڏهن پوءِ ايترو جوش ڇا جو؟ درياءَ جواب ڏنس ته: حقيقت هيءَ آهي ته مان پنهنجي دوست جي جدائيءَ سبب ڏاڍو پريشان آهيان، ۽ ڇاڪاڻ ته مان ان جو سچو عاشق آهيان، تنهنڪري ئي ان جي درد ۾ نيلو لباس پهريو اٿم. مان خشڪ لب ۽ بيخبر نه آهيان، ليڪن ان جي عشق جي باهه کان ئي جوش ۾ آهيان. جيڪڏهن مون کي ان جي ڪوثر (فيض) مان هڪڙو قطرو ملي وڃي ته پوءِ سدائين سندس در تي

پيو رهندس، ورنه مون جهڙا هزارين خشڪ لب هر روز ۽ شب سندس راهه ۾ مرندا رهن ٿا.

چهري جو عذر

چهرو، چرئي وانگر اچي چوڻ لڳو ته: مون ته ويراني پسند ڪئي آهي. ويواني ۾ پيدا ٿيو آهيان تنهنڪري عاجز آهيان، ۽ سواءِ ڪنهن شراب پيئڻ جي ويرانيءَ ڏانهن هليو وڃان ٿو. مون جيتوڻيڪ سوين آباد بستيون ڏٺيون آهن، مگر انهن سڀني کي مخالف ۽ تڪليف ده ڏٺم. جو شخص دلجمعيءَ سان ويهڻ چاهي ته ان کي مستن وانگر ويرانيءَ طرف وڃڻ گهرجي. مان غم ۾ هن ڪري وڃي ويراني وسائي آهي جو خزانو گهڻو ڪري ويراني ۾ ئي هوندو آهي. خزاني جي عشق ئي مون کي ويرانيءَ جي طرف راهه ڏيکاري آهي، ان جي (حاصل ڪرڻ) لاءِ، سواءِ ويرانيءَ (ويران جاين) جي مون لاءِ ٻيو ڪو رستو ئي نه آهي (هو). مان سڀني ماڻهن کان پنهنجي زندگي غم ۾ گذاريان ٿو ته جيئن پنهنجو خزانو سواءِ ڪنهن طلسم جي هٿ ڪريان. جيڪڏهن منهنجو پير خزاني ۾ هليو وڃي ها ته پوءِ منهنجي هيءَ چري دل آزاد ٿي پوي ها. سيمرغ جو عشق هڪ افسانو آهي. ان جو عاشق ٿيڻ سڀ جو ڪم نه آهي. ٻيلي، مان ان جو سچو عاشق نه آهيان. مون کي ته خزاني ۽ ويرانيءَ جو عشق گهرجي ۽ بس.

هدهد جو جواب

خزاني جي عشق ۾ گرفتار ڇيرا، سون ميڙيو ته توکي خزانو هٿ اچي ويو، ليڪن تون ان خزاني تي پاڻ کي مردهه سمجهه، ۽ پنهنجي گذري ويل عمر کي اجائي ۽ بيثمري ڪر. خزاني ۽ مال جو عشق به ڪفر جو هڪ حصو آهي ۽ اهو جو سون جو بت بنائي ٿو سو آذر آهي (١). زرپرستي سچ پچ ڪفر مان آهي. تون آخر سامري قوم منجهان ته ڪونهين؟ (٢) ۽ هي پڻ ٻڌي ڇڏ ته، جنهن به ماڻهوءَ جي دل، مال جي محبت ۾ اٽڪي پوي ٿي، تنهن جي صورت قيامت جي ڏينهن ڦري ٻي ٿي ويندي، اهو ان ڏينهن ڪٺي جي صورت وٺندو، ۽ پوءِ ارمان کان هر گھڙيءَ پيو ڦيٿون ڪائيندو، مگر ان ڏينهن، هي ارمان ۽ افسوس ڪيس ڪهڙو ڪم ڏيندو؟ هاڻي مان توکي هڪڙو قصو ٻڌايان ٿو:

هڪڙي ممل جو قصو

هڪڙو نادان، نائي جو هڪ دٻو رکندو هو، پر جڏهن مري ويو تڏهن دٻو ته پٺيان رهجي ويو. هڪ سال کان پوءِ سندس پٽ کيس خواب ۾ ڏٺو ته ان جي

---

(١) حضرت ابراهيم عليه السلام جي والد جو نالو آهي.

(٢) حضرت موسيٰ عليه السلام جي زماني ۾، بني اسرائيل جي هڪ وڏي شخص جو نالو آهي، جنهن هڪ گابو بنائي، ان جي پوڄا جو بنياد وڌو.

شڪل چوهي جهڙي آهي ۽ سندس اکين مان آب وهي رهيو آهي، ۽ جنهن هنڌ هن ان ناڻي کي لڪائي رکيو هو، تنهن جي چوڌاري چوهي وانگر پئي ڦريو (۽ ٽڪرو آيو ويو). سندس پٽ جو چوڻ آهي ته مون جڏهن کانئس پڇيو ته تون هن هنڌ ڪهڙي ڪم سان آيو آهين، ۽ ڳالهه اصل ڇا آهي؟ ته جواب ڏنائين ته مون هن هنڌ ناڻو لڪائي رکيو هو، ۽ منهنجي مرضي نه آهي ته ڪو آدمي ان جي ويجهو وڃي. وري جڏهن کانئس پڇيائين ته آخر تنهنجي چوهي جهڙي شڪل ڇو ٿي آهي؟ تڏهن جواب ۾ چيائين ته جنهن به ماڻهو کي زر جي لالچ هوندي، تنهن جي صورت ڦري اهڙي ٿيندي. اي منهنجا فرزند، تون (مون کي ڏسي) منهنجي حال مان سبق سک، ۽ مال (زر) کي اڇلائي ڦٽو ڪر.

ڪنياڻيءَ جو عذر

آخر ۾، ڪنياڻي اچي چوڻ لڳي ته: مان گهٽ حيران ۽ پريشان آهيان، ڏاڍي غمزده، هيڻي ۽ بکي آهيان. منهنجي پرن ۾ ڪڻليءَ جيتري به طاقت ڪانهي؛ ۽ جڏهن ته مون ۾ نه پَر آهن ۽ نه پير نه وري ڪا ٻي اهڙي شيءِ، تڏهن مان سيمرغ جهڙي سردار جي ويجهو ڪٿي ٿي وڃي سگهان؟ مون جهڙي، نبل ۽ هيڻيءَ جي هتي جاءِ نه آهي. دنيا ۾ ان جا عاشق گهڻائي آهن. مون جهڙيءَ جو ان سان وصال محال آهي. هاڻي مان

جڏهن ان جو وصال ماڻي ٿي نٿي سگهان، تڏهن هڪ محال شيءِ جي درپٺي به ٿي نٿي سگهان؛ پر جيڪڏهن ڪٿي مان ان جي درگاهه طرف رخ ڪريان به، ته به نتيجو هي نڪرندو، جو يا ته مان راهه ۾ مري وينديس يا سڙي وينديس. ان هنڌ پهچڻ لاءِ مان اهڙي مضبوط ۽ قوي آهيان ٿي ڪانه، تنهنڪري مان پنهنجي يوسف کي، جنهن کي کوهه ۾ وڃائي ويٺي آهيان، پيئي ٿي ڳوليان. ٿي سگهي ٿو، دنيا ۾ وري ان کي ڳولي لهان. جيڪڏهن خوش قسمتيءَ سان مون پنهنجي يوسف کي کوهه ۾ ڳولي لڌو ته پوءِ ان سان گڏ، مڇيءَ کان چنڊ (زمين کان آسمان) تائين پيئي پرواز ڪنديس.

هدهد جو جواب

هدهد کان، هي ٻڌو نه سٺو، سو چوڻ لڳس ته: ته اي ڪٺياڻي، ڪمزوريءَ جو اجايو عذر آڏو نه آڻ، مان تنهنجي مڪر ۽ فريب کي خوب ڄاڻان ٿو. قدم اڳتي وڌاءِ ۽ خوف خطري کي جاءِ نه ڏي. جيڪڏهن پيا به ان راهه ۾ جلي فنا ٿين ته پوءِ تون به جلي فنا ٿي وڃ. تون جيڪڏهن في الواقع يعقوب جي مثال آهين ته ياد رک ته قضا ۽ قدر تنهنجو ميلاپ يوسف سان ڪڏهن نه ڪندا. غيرت جي باهه سدائين ٻڙڪندي رهي ٿي، تنهنڪري هن جهان تي (لاءِ) يوسف جو

عشق حرام آهي. اجهو مان توکي هڪ عجيب قصو ٻڌايان ٿو:

حضرت يعقوب عليه السلام جو قصو

ڇا، تو هيءَ ڳالهه نه ٻڌي آهي ته جڏهن يوسف عليه السلام پنهنجي پيءُ کان جدا ٿي ويو هو، تڏهن آن جي جدائيءَ کان سندس پيءُ يعقوب عليه السلام اکين کان انڌو ٿي پيو هو، ۽ سندس اکين مان خون جو سمنڊ موجون هڻي رهيو هو، ۽ هرگهڙيءَ ۽ هرپلڪ يوسف جو نالو سندس زبان تي هو. ملڪ جبرائيل فورا آسمان کان آيو ۽ اچي چيائينس ته: هن کان پوءِ جيڪڏهن وري به يوسف جو نالو پنهنجي زبان تي آڻيندين ته اسان تنهنجو نالو رسولن ۽ نبين جي دفتر مان خارج ڪري (ميٽي) ڇڏينداسون. انهيءَ فرمان اچڻ شرط پنهنجي پٽ جو نالو زبان تي آڻڻ وساري ڇڏيائين. جيتوڻيڪ يوسف جو نالو سندس ساٿي هو، مگر جان جي خوف کان ان جو نالو دل ئي دل ۾ وٺندو هو. هڪ رات پٽ کي خواب ۾ ڏٺائين، ۽ مرضي ٿيس ته ان کي پاڻ ڏانهن سڏي وٺي، مگر خدائي حڪم ياد اچي ويس، سو هڪدم خاموش رهجي ويو. البت بيڪسيءَ ۽ حيرانيءَ سبب هڪ دردناڪ دانهن نڪري ويس. اجها خواب مان سجاڳ (مس) ٿيو ته جبرئيل به اچي سندس اڳيان حاضر ٿيو. چيائينس ته: الله تعاليٰ فرمائي ٿو ته، تو جيتوڻيڪ يوسف جو نالو

زبان سان نه ورتو، ليڪن خواب جي دوران تو هڪ آه ڀري ورتي ۽ مان خوب ڄاڻان ٿو ته انهيءَ آه ڀرڻ مان تنهنجو مطلب ڇا هو. حقيقت ۾ تو توبهه ڪي ڀڃي ورتو، هاڻي پڇتائڻ مان ڪهڙو فائدو؟ اڙي ڪٺياڻي، عقل هن عشق جي راهه ۾ ديوانو ٿي پوندو آهي. تون ذرا خيال ڪري ڏس ته عشق بازيءَ ۾ اسان جو ڇا حال آهي (اسان رڳو ڳالهيون ڪري ڄاڻون) اهڙيءَ طرح ٻين به ڪيترن پکين انڊا منڊا عذر پيش ڪيا.

پکين جو گڏجي سوال ڪرڻ

بس، پوءِ سڀيئي پکي مڙي اچي، هدهد کي چوڻ لڳا ته، تون اسان سڀني کان رهنمائي ۽ سرداريءَ ۾ گوه ڪٺي ويو آهين. ڀلا هاڻي تون ئي ڪٺي ٻڌاءِ ته، اسين، جنهن صورت ۾ نهايت ڪمزور ۽ هيڻا آهيون، تڏهن سيمرغ جهڙي بادشاهه تائين ڪهڙيءَ طرح پهچي سگهون ٿا؟ آخر ان عالي بادشاهه جي اسان سان ڪهڙي نسبت آهي؟ اها ڳالهه به اسان کي کولي سمجهاءِ؛ ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن اسان ۽ ان جي وچ ۾ ڪا نسبت هجي ها ته اسان مان هرهڪ ضرور ان ڏانهن راغب ٿئي ها (ليڪن ائين آهي ڪونه). هو ته حضرت سليمان جهڙو زبردست بادشاهه آهي ۽ هيڏانهن اسين آهيون مسڪين ڪٺليون. ان حالت ۾ اسان جو پاڻ ۾ ميلاپ ڪيئن ٿي سگهي ٿو! بادشاهي ماڻڻ ۽ ڪرڻ ڀينو فقير

جو ڪم نہ آهي۔ ٻيلي هيءُ ڪم اسان جي طاقت کان تہ ٻاهر آهي!

هدهد جو جواب

اي پرندو، ياد رکو تہ بي همت ۽ بزدلن کي عشق سونهين ئي نٿو توهان آخر ڪيترو وقت بي همتيءَ جو مظاهرو ڪندا رهندا۔ جنهن شخص کي عشق جي حقيقت معلوم ٿي، سو تہ جهٽ خوشيءَ وچان ان ۾ ٽپي پيو۔

توکي معلوم هئڻ گهرجي تہ جڏهن سيمرغ پردي اندران پنهنجو چمڪندڙ منهن ظاهر ڪيو، تڏهن سندس هزارين پاڇا زمين تي ڇانئجي ويا۔ هي پرندا ۽ جاندار، جي تون هن جهان ۾ ڏسين ٿو سي سڀ ان جي پاڇي کان ئي وجود ۾ آيا آهن۔ انهن جون صورتون گويا ان جو پاڇو آهن۔ تنهنڪري تون هاڻي ان ڏانهن پنهنجي نسبت کي درست ڪر ۽ هن راز کي فاش نہ ڪر۔

جيڪڏهن توکي معلوم ٿئي تہ تون ڪنهن جو پاڇو آهين، تہ تون يقينًا پاڻ کان ئي بيپرواهہ ٿي ويندين پوءِ ڪٿي تون زندہ ئي ڇونہ هجين۔ جيڪڏهن ڪوبہ پکي يا جانور پيدا نہ ٿئي ها تہ ان جو مطلب هيءُ ٿئي ها، تہ سيمرغ کي پاڇو آهي ئي ڪونہ۔ حالانڪ اسان ان جي پاڇي جو نتيجو آهيون۔ ازانسواءِ جيڪڏهين سيمرغ پوشيدہ (لڪي) ٿي وڃي ها تہ جهان

۾ ان جو پاڇو بہ نہ هجي ها (يعني اسان جو وجود بہ نہ هجي ها. جڏهن ڪابہ شي هن دنيا ۾ ظاهر ٿيندي آهي، تڏهن اول ان شيء جو خاڪو عالم مثال (١) ۾ چٽيو ويندو آهي. تو اڃا تائين ان (سيمرغ) کي ڏٺو نہ آهي ۽ ان جو سبب هي آهي، جو تنهنجي دل آئيني مثل صاف ۽ روشن نہ آهي. جڏهن هن جي حسن ۽ جمال کي ڏسڻ جي ڪوبہ طاقت نٿو رکي، ۽ نہ وري ان کان سواء صبر ئي ڪري سگهي ٿو، تڏهن پنهنجي ڪمال لطف (مهرباني) کان هڪ آئينو بنايائين، ۽ اهو آئينو آهي تنهنجي دل. تون دل ۾ نهار تہ جيئن ان جو ديدار پسي سگهين. هاڻي مان توکي هڪ حڪايت ٻڌايان ٿو.

هڪ خوبصورت بادشاهہ جي آئيني بڻائڻ جي حڪايت

ڳالهہ ڪن ٿا تہ، هڪڙو بادشاهہ هو، جو اهڙو تہ حسين ۽ جميل هو جو جهڙس ٻيو ڪو هوئي ڪونہ. ساري دنيا ۾ ان جي حسن جي هاڪ هئي، ۽ هرهڪ مٿس عاشق ۽ مفتون هو. فردوس بهشت سندس منهن مبارڪ جو هڪ مختصر نمونو هو. مطلب تہ ساري دنيا سندس رازن سان ڀري پئي هئي ۽ ڪنهن دلڪش ۽ خوبصورت شيء کي ڏسڻ سان سندس ديدار جو

---

(١) عالم مثال اهو جهان آهي، جنهن ۾ هن جهان ۾ پيدا ٿيندڙ شيون پهريائين پيدا ٿينديون.

ڪجهه پتو پيو ٿي. هو جڏهن رنگارنگي چادر پائي، گهوڙي سوار ٿي، ٻاهر نڪرندو هو تڏهن جوبه ڏانهنس نهاريندو هو، يا سندس نالو زبان تي آڻيندو هو ته ان جو في لفور خاتمو آندو ويندو هو، مگر ان جي باوجود هزارين آدمي، سندس عشق ۾ هر روز مرندا رهندا هئا. حقيقت هيءَ آهي ته اهڙي محبوب ۽ دلربا جي عشق ۾ مرڻ هزار عمرين کان بهتر آهي. نه ڪنهن کي ان بغير گهڙي پلڪ صبر ٿي آيو ۽ نه وري هو ان جو تاب ٿي جهلي تي سگهيو، ۽ هروقت رئندو ۽ رڙندو ٿي رهيو. اها ته کليل حقيقت آهي ته جيڪڏهن ڪو ان جي ڏسڻ جو تاب جهلي سگهي ها ته هو پنهنجو منهن بلڪل کولي ڏيکاري ها.

هاڻي جڏهن نه ته ڪو ان کي ڏسي ٿي سگهيو، ۽ نه ان کان سواءِ رهي ٿي سگهيو، تڏهن هن (بادشاهه) هڪڙو آئينو گهرايو، ۽ پنهنجي صورت جي عڪس سان ان کي روشن ڪرايو، ته جيئن عاشق ان معرفت کي ڏسي سگهن. تون جيڪڏهن واقعي دوست جو منهن ڏسڻ چاهين ٿو، ته پوءِ ان کي پنهنجيءَ دل ۾ ڳول جڏهن تو ان کي ڳولي لڌو، تڏهن هر چيز عرش کان ويندي فرش تائين تنهنجي اڳيان کلي ظاهر ٿي پوندي. هي پکي، جيترا به تون ڏسين ٿو سي سڀيئي ان سيمرغ جو پاڇو آهن ۽ سندس پاڇو ڪو کانئس جدا نه آهي. تنهنڪري تون پاڇي کي ڇڏي خود سيمرغ جي تلاش

ڪر، ڇالاءِ جو جيڪڏهن تون پاڻ کي پاڇي ۾ ئي گم ڪندين ته پوءِ توکي سيمرغ هٿ نه ايندو.

سلطان محمود ۽ اياز جو قصو

اياز (جنهن کان سلطان محمود جي هڪ گهڙي به نه سرندي هئي)، هڪ ڏينهن بيمار ٿي پيو. جڏهن سلطان کي ان جي بيماريءَ جي خبر پيئي، تڏهن فوراً پنهنجي نوڪر کي گهرائي چيائين ته: تون اياز جي طرف هوا ٿي اڏام، ۽ رستي تي ڪنهن ڏانهن به نه نهار، ۽ جلدي پهچي وڃي چوينس ته، بادشاهه، تنهنجي بيماريءَ جو ٻڌي، خود بيمار ٿي پيو آهي؛ ۽ چوي ٿو ته، جيتوڻيڪ منهنجو ظاهر توکان پري ۽ جدا آهي، ليڪن منهنجو باطن تنهنجي بلڪل ويجهو ۽ توسان گڏ آهي. اهو تاڪيدي فرمان ٻڌي، قاصد ته سواءِ ڪنهن ديرمدار جي جلدئي اياز وٽ پهچي ويو، ليڪن ان جي حيرت جي حد ئي نه رهي، جڏهن ڏٺائين ته بادشاهه ته اڳيئي وٽس ويٺو آهي! ويچاري کي پنهنجي جان جي خوف اچي ورايو ۽ ڏڪندي سلطان کي عرض ڪيو ته: مون جلدي اچڻ ۾ ڪا ڪسر باقي نه ڇڏي آهي، خبر نه آهي ته سائين جن ڪيئن اڳ ۾ پهچي ويا آهن! سلطان کيس معاف ڪندي چيو ته: تنهنجو ڪو قصور ڪونهي، مون جهڙي جلدبازي توکان ٿي ئي نه سگهندي. مون جو هي ڏگهو رستو اک ڇنڀ ۾ طئي ڪيو تنهن جو سبب هيءُ

هو، جو مان اياز جي منهن لاءِ بيتاب هوس ۽ مون کي هڪ گهڙي به ان بغير آرام نٿي آيو.

حقيقت هيءَ آهي ته مان ڳجهه ڳوهه ۾ وٽس هر گهڙي اچان ۽ وڃان ٿو، جنهن کان باقي دنيا بي خبر آهي منهنجي دل هن سان ڳنڍيل آهي؛ ظاهري طور ته مان ان متعلق ٻين کان پڇان ٿو، ليڪن باطني طور مان ان جي حال کان هروقت آگاهه آهيان. مان جيتوڻيڪ هي راز (ته منهنجي اياز سان گهري دلبستگي آهي) دنيا وارن کان لڪايان به ٿو، ليڪن اندروني طور ته منهنجي جان ان سان ڳنڍير جيان ڳنڍي پيئي آهي. تون هي رمز سمجهي ڇڏ. اسان هڪٻئي کان الڳ ٿي ئي نٿا سگهون.

سيمرغ کي ملڻ لاءِ پکين جي بيتابي ۽ سندن هدهد کان سوال

جڏهن پکين هدهد جون هي ڳالهيون ٻڌيون، تڏهن اهي سڀيئي پنهنجي مشق ۽ مهربان بادشاهه جي ڳولڻ لاءِ هٿ پير هڻڻ لڳا. پنهنجي مالڪ سيمرغ سان جا کين نسبت هئي، تنهن کي هاڻي سمجهي ويا، تنهنڪري ان ڏانهن وڃڻ لاءِ گهڻو راغب ۽ بيچين ٿي پيا. سڀئي اوڏانهن وڃڻ لاءِ سندرو ٻڌو، ۽ ملي اچي پنهنجي استاد ۽ واقفڪار هدهد کان ان ڏانهن ويندڙ رستي جي پڇاڳاڇا ڪرڻ لڳا، ۽ کيس چوڻ لڳا ته جيئن ته، اسين گهڻو ڪمزور ۽ هيڻا آهيون، تنهنڪري وڏي پنهنجي عالي مرتبي بادشاهه تائين پهچڻ اسان کي نهايت ئي

محال نظر ٿو اچي. هاڻي تون ڪا اسان جي رهنمائي ڪر، ورنه اسان جو حال ڪونهي.

هدهد جو جواب

اي پرندو، اول اول هيءَ ڳالهه اوهان کي ياد رکڻ گهرجي، ته جو شخص عاشق ٿيڻ ۽ عشق جو دم هڻڻ گهري، تنهن کي سڀ کان پهريائين پنهنجي جان تان هٿ کڻڻ گهرجي ۽ جڏهن هو پنهنجي جان قربان ڪندو، تڏهن ئي وڃي پنهنجو مقصد ماڻيندو.

اي انسان، تنهنجي جان ئي تنهنجي آڏو رڪاوٽ بڻي بيٺي آهي، تون ان جي قرباني ڏي، ۽ پوءِ پنهنجي محبوب جي ديدار جي درپئي ٿي، ۽ جيڪڏهن تنهنجي مسلماني توکي ائين ڪرڻ کان روڪي، ڪو ڪٿي توتي ڪفر جو الزام هڻي، ته تون اهڙيءَ مسلمانيءَ ۽ اهڙي الزام جي پرواهه نه ڪر، ڇالاءِ جو عشق مسلمانيءَ ۽ ڪفر کان گهڻو بلند ۽ اعليٰ شيءِ آهي (مگر افسوس جو ماڻهو ان کي سمجهن ئي نٿا). عشق ڪمائڻ ڪا ٻاراڻي راند ڪانهي، هتي ته ڪيترن ئي مشڪلاتن کي منهن ڏيڻو ٿو پوي، ۽ پنهنجي جان جي بازي لڳائڻي پوي ٿي.

عشق اندر ۾ هڪڙو (سوز ۽) درد پيدا ڪري ٿو، هي درد عاشق کي هروقت تڙپائيندو رهي ٿو، ليڪن درد ۾ جو ميٺاج آهي، تنهن جو ته ڪو مثال ئي ڪونهي. فرشتن کي عشق برابر آهي، مگر هو درد

جي نعمت کان محروم آهن. انهيءَ (ناياب) نعمت سان فقط انسان کي نوازيو ويو آهي. جو شخص عشق ۾ پختو ۽ ثابت قدم رهيو، اهو ڪفر ۽ اسلام جي جهيڙي کان بچي ويو.

عشق جي راهه وٽڻ، هڪ بهادر ۽ مستقل مزاج جو ڪم آهي، هاڻي اوهان کي ٻه جڳائي ٿو ته بهادرن جيان ان راهه ۾ گهڙي پئو، ۽ ڊڄو نه؛ ڪفر ايمان کان اڳتي لنگهي هلو. ڀلا ڪيستائين ڊڄندؤ? ۽ پاراٺا خيال ۽ اطوار ڇڏي ڏيو، توهان شاهين ٿي نڪرو، شير مردن وانگر مهم کي منهن ڏيو. جي توهان کي اوچتو سوين مشڪل گهٽَ منهن ۾ اچن ته به پرواهه ناهي، جڏهن توهان ان رستي تي آهيو. (شڪار اوهان جي اڳيان آهي). مثال خاطر مان اوهان کي هڪ آکاڻي ٻه ٻڌايان ٿو.

شيخ صنعان جي آکاڻي

شيخ صنعان پنهنجي زماني جو وڏو بزرگ ۽ ڪامل شخص هو. پنجاهه سال مڪي شريف ۾ رهيو ۽ سندس هزارين مريد هئا. شب خيز، زاهد ۽ عابد سارو وقت رياضت ۽ عبادت ۾ صرف ڪندو هو، مطلب ته هو سراپا عمل ۽ عبادت جو مجسمو هو. حقائق جي معنائن کان خوب واقف ۽ ڪرامتن سان ڀريل ۽ بيمارن لاءِ هڪ شفا هو.

هڪڙي رات خواب ۾ ڏٺائين ته، سندس منزل هتان (مڪي مان) منتقل ٿي[١]، روم هلي ويئي آهي ۽ هو هڪ بت جي آڏو سر جهڪايو بيٺو آهي۔ جڏهن خواب مان سجاڳ ٿيو، تڏهن پنهنجي مريدن کي سڏي چيائين ته هينئر اسان کي روم هلي، هن خواب جي تعبير معلوم ڪرڻي آهي۔ رستي ۾ جيتوڻيڪ گهڻيون گهاٽيون ۽ ڀيچرا آهن، ليڪن جو سر تان سانگو لاهي، اڳتي وڌيو سو ڪامياب ويو ۽ جو پٺتي رهيو، تنهن جا دنيا ۽ آخرت ٻئي برباد۔

جڏهن هو مريدن سان اچي روم پهتو، تڏهن اوچتوئي اوچتو سندس نظر هڪ عاليشان محل تي وڃي پيئي، جنهن جي چوٽيءَ تي هڪ خوبصورت عيسائي ڇوڪري ويٺي هئي۔ سندس حسن ۽ تاب اڳيان سج ۽ چنڊ ٻنهي پئي شرمايو ۽ سندس ڪارن زلفن، ڏسندڙن کي ڳنڍ ٻڌي ٿي ڇڏيو ۽ سندس ابروئن عاشقن جي دلين ۾ گهرا گهاءَ ڪري ٿي ڇڏيا۔ هوءَ سچ پچ هڪ فتنو هئي ۽ جنهن ڏانهن اک کڻي ٿي نهاريو، سو پنهنجيءَ جان کان بيجان ٿي پئي ويو۔ سندس ڳل، سونهن ۽ سوڀيا کان ائين پئي چمڪيا، ڄڻڪ ڪا باهه ٻري رهي هئي ۽ سندس جادوءَ ڀريون اکيون، عاشقن جو ناحق خون وهائي رهيون هيون۔

جنهن وقت ان نازنين پنهنجي منهن تان پردو هٽايو تنهن وقت شيخ کي عشق جي باهه وڪوڙي ويئي۔

جيتوڻيڪ هن پاڻ کي بچائڻ جي ڪوشش گهڻي ڪئي مگر معاملو سندس هٿان ويندو رهيو. هو بي اختيار ٿي سندس آڏو ڪِري پيو ۽ ايمان جي عوض خوشي سان عيسائيت ۽ بت پرستي خريد ڪئي ۽ آخرت کي وڪڻي بدنامي مول وهايائي. عشق جي غلبي سبب هو پنهنجي دل ۽ جان کان آزاد ٿي ويو ۽ چوڻ لڳو ته جڏهن ايمان ئي هليو ويو، تڏهن هاڻي دل جي ڪهڙي ڳالهه؟ عيسائڻ جو عشق مشڪل آهي.

جڏهن مريدن پنهنجي مرشد جو هي حال ڏٺو تڏهن گهڻو پريشان ۽ حيران ٿي ويا، کيس نصيحت ڪرڻ ۽ سمجهائڻ لڳا، مگر وريو ڪي ڪين. هو اٿلو انهن جي نصيحت جي خلاف ڪم ڪرڻ لڳو. ڀلا ڪڏهن ديوانو به ڪنهن جي نصيحت قبول ڪندو آهي؟ اهو سارو ڏينهن عشق جي چوٽ کان ڦيٿون ڪائيندو رهيو، مگر جڏهن رات آئي تڏهن سندس درد ۽ الم ۾ بي انتها اضافو اچي ويو. درد ڀري دل جي رات ڀلا ڪٿي ٿي ڪٽي! گهڻيون ئي آهون ۽ دانهون ڪندو رهيو ۽ خدا کي ان رات جي خاتمي لاءِ ٻاڏائيندو رهيو. ويچاري غريب جي رات ته نه هئي، گويا قيامت سان ڳنڍيل هئي. بهرحال، هو ويچارو عشق جي سودا ۾ پاڻ کي جلائي پنهنجو عقل ۽ هوش وڃائي ويٺو. سندس سڀيئي عضوا بيوس ٿي ڪم ڪرڻ کان جواب ڏيئي ويا. عشق جي درد ان کي اهڙي ته چاشني چکائي جو سندس صبر،

سندس سمجھ ۽ سندس يار مطلب ته سڀڪجھ ڪانئس موڪلائي ويو. عشق سان جنهن جو پالو پيو آهي تنهن جي حالت اهڙي ئي ٿيندي آهي، مگر نادانن ان کي ٻارائي راند ڪئي سمجھيو آهي.

مريدن جي شيخ کي نصيحت

سڀيئي مريد گڏجي پنهنجي مرشد کي سمجھائڻ لڳا، ته تون هي اجايا خيال ۽ هي مشرڪاڻا حرڪتون ڇڏي پنهنجي خدا تعاليٰ ڏانهن رجوع ڪر ۽ پنهنجي روزي نماز ۽ تسبيح پڙهڻ کي لڳي وڃ. هرهڪ مريد، علحده علحده طور کيس سمجھائڻ لڳو مگر هو باز نه آيو. جڏهن ڪنهن مريد نماز پڙهڻ لاءِ ٿي چيس، تڏهن جواب ٿي ڏنائين ته، منهنجي نماز هن محبوب جي ابروئن (جي محراب) ۾ آهي ۽ صحيح نماز هيءَ آهي. جڏهن هڪڙي ٻئي تلقين ڪندي کيس چيو، ته توهان کي شيطان خبيث صحيح راهه کان گمراهه ڪري ڇڏيو آهي. تڏهن جواب ۾ چيائين، ته ههڙي گمراهي ئي سڀ کان بهتر آهي. شيطان ته هي نهايت عمدو ڪم ڪري رهيو آهي مگر ان کي سمجھڻ وارا ٿورا آهن. وري جڏهن ڪنهن شرم، عزت ۽ ننگ ناموس جو طعنو ٿي هنيس، تڏهن ان کي صاف ٿي ٻڌايائين، ته اسان عشق جي پٿر سان اهڙي عزت ۽ ناموس کي پرزا پرزا ڪري ڇڏيو آهي.

جڏهن ڪنهن ڪعبي ڏانهن موٽي هلڻ ۽ خدا تعاليٰ کان معافي وٺڻ لاءِ ٿي چيس ته جواب ٿي ڏنائين ته مون لاءِ گرجا بس آهي، ان جي چائنٽ تي سر جهڪائي معافي وٺندس، مان هتي ئي مست آهيان (ڪعبي وڃڻ جو ڪهڙو ضرور). وري جڏهن ڪنهن دوزخ جو ڊپ ۽ بهشت ڏانهن رغبت ٿي ڏياريس ته ٿي چيائين، ته دوزخ منهنجي عشق جي آه اڳيان سرد آهي، باقي بهشت، سو هن محبوب جي منهن کان وڌيڪ ڪا ٻي شي؟. وري جڏهن ڪنهن ڪفر جو طعنو ٿي هنيس تڏهن جواب ٿي ڏنائين، ته مون ته چاڙي واڙي دين ۽ ايمان وڪڻي ڪفر خريد ڪيو آهي.

آخر جڏهن مڙني زور لائي بس ڪيا ۽ سندن سڀ ڪوششون رائگان ويون، تڏهن هو به مجبور ٿي سندس غمخواري ڪرڻ لڳا. رات ته ڏکي سکي ويئي گذري ۽ ٻئي ڏينهن صبوح جو هو سڌو محبوب جي گهٽيءَ ۾ وڃي ڪتن سان گڏ رهڻ لڳو. سندس چنڊ جهڙو منهن به ڌوڙ ۽ تپش سبب ڦري ڪارو ڌونهه ٿي ويو. قريباً هڪ مهينو ساندهه سندس اهائي حالت رهي، ان جي چائنٽ تي پيو رهيو، ۽ ان جي گهٽيءَ جي مٽي سندس بسترو ٿي رهي.

جڏهن هن ان جي گهٽيءَ جي پيڇر نه ڇڏي، تڏهن هوءَ ڇوڪري به هن جي مٿس عاشق ٿيڻ کان واقف ٿي ويئي. تجاهل عارفانه طور اچي ڪانئس پريشانيءَ

جو حال پڇڻ لڳي ۽ چوڻ لڳي، ته زاهد لوڪ ته ڪڏهن به عيسائين جي گهٽين ۾ نه ويهندا آهن؟ شيخ جواب ۾ چيس ته منهنجي هيءَ حالت توڪان ئي آهي، توئي ته منهن جي دل تي ڏاڙو هنيو آهي، هاڻي يا ته منهنجي دل مون کي موٽائي ڏي يا مون سان موافقت ڪر. ڪجهه منهنجي حال تي رحم ڪاهه، ۽ ناز ۽ نخري کي ڇڏي ڏي. مون سڀڪجهه تولاءِ قربان ڪري ڇڏيو آهي، منهنجو جياپو هينئر تنهنجي مرضيءَ تي وڃي رهيو آهي، ڇالاءِ جو مون پنهنجي جان تنهنجي عشق سان سبي ڇڏي آهي. تنهنجي ياد ۾ هنجون هاريان ٿو ۽ توڪان سواءِ منهنجو هيءُ ئي حال رهندو.

حقيقت هيءَ آهي ته جو ڪجهه مون تو ۾ ڏٺو آهي سو ٻئي ڪنهن ۾ ڏٺوئي نه آهي، ورنه ان جي حالت مون وانگر هجي ها. چوندا آهن ته ”لڳي هجيئي تي ڪل پوئي“. هاڻي وڌيڪ نه ڏکوئينم ۽ پنهنجي وصل سان نوازيم، ته جيئن منهنجا اڳيان (شان ۽ شوڪت وارا) ڏينهن وري موٽي اچن.

چوڪريءَ جواب ۾ چيو ته تون اڃا عشق جي راهه ۾ ڪچو آهين، اڃائي لباڙ نه هڻ ۽ وڃي پنهنجي موت جو سامان تيار ڪر. تون هينئر پوڙهو ٿي ويو آهين ۽ اڃا ٿڌا ساهه کڻين ٿو، تنهنڪري تون عشق ڪمائي نٿو سگهين.

شيخ وراڻي ڏنيس ته توکي جيڪي وڻي، سو تون چوندي رهه، مون وٽ ته تنهنجي عشق کان سواءِ ٻي ڳالهه ئي ڪانهي. عشق ته جوان ۽ پوڙهي ٻنهي تي هڪجهڙو اثر ڪري ٿو.

چوڪريءَ ورائي چيس ته: ڀلا جيڪڏهن تون عشق ۾ سچو آهين ته پوءِ توکي پنهنجي دين اسلام کان بلڪل هٿ کڻڻو پوندو، ڇالاءِ جو اهو شخص، جو پنهنجي محبوب جي همرنگ (هم مذهب) نه آهي، تنهن جو عشق سواءِ نالي جي، ٻيو ڪجهه نه آهي، ۽ جيڪڏهن تون سچ پچ جوانمرد آهين ته پوءِ توکي چار شيون اختيار ڪرڻ گهرجن (١) بت جي آڏو سجدو ڪر، (٢) قرآن کي باهه ڏيئي جلائي ڇڏ، (٣) شراب پيءُ ۽ (٤) ايمان اکيون ٻوٽي ڇڏ. شيخ جواب ۾ چيو ته: مون شراب نوشي خوشيءَ سان اختيار ڪئي، باقي ٻين ٽن شين سان منهنجو واسطوئي ڪونهي هي ٻڌي چوڪريءَ چيس ته ها، هاڻي تون اٿي ڪڙو ٿي ۽ خوب شراب پيءُ، جوش ڪاهُ.

شيخ جو چوڪريءَ سان گڏجي گرجا وڃڻ

شيخ جڏهن شراب ۾ الوٽ ٿي ويو، تڏهن عيسائي اچي هن کي پنهنجي گرجا ۾ کڻي ويا (جتي پهچندي ئي هن پنهنجي گوڏڙيءَ کي جلائي زنار ٻڌو) شيخ، جو ڪنهن وقت قرآن جو استاد ۽ ڪيترن ديني ڪتابن جو ياد حافظ هو، تنهن اهو سڀ ان عيسائي چوڪريءَ

جي اڳيان فراموش ڪري ڇڏيو. جڏهن خوب مستيءَ ۾ آيو، تڏهن ڇوڪريءَ کي ڳل لائڻ جي خواهش ڪرڻ لڳو، ليڪن ان چيس، ته تون هن ڪم جو اڃا لائق نه آهين. جيڪڏهن تون سچو عاشق ٿيڻ گهرين ٿو ته پوريءَ طرح سان ڪافر بڻجي، منهنجي مذهب جي پيروي ڪر، ٻيءَ حالت ۾ هتان هليو وڃ.

شراب ڇاڪاڻ ته ڪهنو هو، تنهنڪري شيخ کي پرڪار وانگر سرگردان ڪري ڇڏيائين. شيخ جو عشق به پختو هو ۽ علاوه ان جي سندس معشوقه به اڳيان حاضر هئي، لهذا ان جي اها ڳالهه مڃيائين. ڇوڪريءَ به پوءِ دلداري ڏيندي چيس ته: هاڻي تون عشق ۾ واقعي ثابت قدم نڪتو آهين، تون ڀلين آرام سان زندگي گذار، ڇو ته تون بيشڪ منهنجو مڙس آهين ۽ منهنجي لائق آهين (مون سان گويا ملي چڪو آهين).

ليڪن شيخ محض هن جي ان چوڻ تي راضي نه ٿيو ۽ ڪانئس وصل جي حقيقي طلب ڪرڻ لڳو. کيس عرض ڪيائين، ته آخر هن وصل جي لاءِ باقي ڪهڙي چيز وڃي رهي آهي ته جيئن مان اها پوري ڪريان. مون ته شراب پيئڻ به اختيار ڪيو، بت پرستي به ڪئي ۽ مون به ڪيتريون ئي مصيبتون سٺيون. ڪنهن وقت ته مان خدا تعاليٰ جي راز جو هڪ موجون ماريندڙ درياهه هوس، ليڪن هڪ ڏينهن اوچتوئي عشق جو تير لڳي ويو، جنهن مون کي زخمي ڪري وڌو. بهرحال جو ڪجهه ٿيڻو هو، سو ٿي ويو. مون جو به ڪجهه

ڪيو آهي، سو سڀ تنهنجي وصل ماڻڻ لاءِ ئي ڪيو آهي، وصل ۾ جيترو قدر دير پوي ٿي، مان تيترو قدر جلي رهيو آهيان، هاڻي تون پنهنجو انجام پورو ڪر ۽ وڌيڪ نه مار.

چوڪري، جا امتحان وٺڻ ۾ اڃا ڪا سخت هئي، تنهن وراڻي چيس ته: تون سچو ۽ ڪنگال آهين، منهنجي مهر، سون ۽ چاندي آهي، تون هاڻي وڃي انهيءَ جو ڳو انتظار ڪر، وصال جي ڳالهه پوءِ.

ويچاري شيخ جواب ۾ چيس ته: مون وٽ ته جيڪي ڪجهه هو، سو سارو ئي تنهنجي مٿان گهور ڪري ڇڏيم، باقي جان وڃي رهي آهي، سا به هر وقت حاضر آهي. مان توکان سواءِ هڪ گهڙي به جي نٿو سگهان، توسان منهنجو دوزخ به بهشت آهي ۽ تو بغير بهشت به دوزخ.

جڏهن چوڪريءَ شيخ کي عشق ۾ غير متزلزل ڏٺو، تڏهن چيائين ته: توکي اڃا هڪڙو ڪم ڪرڻو آهي، هاڻي تون وڃي هڪ سال لاءِ منهنجي سوئرن جي سنڀال ڪر. غريب شيخ، جو ڪنهن زماني ۾ ڪعبي جو شيخ ۽ وڏو پير هو، تنهن انهيءَ حڪم جي پيروي ڪندي، هڪ سال سانده سندس سوئرن کي چاريندو رهيو، تڏهن مس وڃي محبوب وٽ مقبول ٿيو.

جيڪڏهن عميق نظر سان ڏٺو وڃي ته معلوم ٿيندو، ته هر انسان جي اندر ۾ سوين سوئر موجود آهن، جن

تي ڪڙي نگراني ڪرڻ جي ضرورت آهي. اهو انسان جو پنهنجي اندر جي سوئرن کان واقف نه آهي سو هن راهه ۾ اڃا نئون آهي، مؤمن مرد کي گهرجي ته هن راهه ۾ قدم رکڻ کان اڳ، انهن سوئرن جو خاتمو آڻي.

مريدن جو پنهنجي شيخ جي معاملي ۾ حيران ٿي،

ڪعبي واپس وڃڻ

مريد، پنهنجي مرشد جي هيءَ حالت ڏسي، ازحد پريشان ٿي، سندس دوستيءَ تان هٿ کڻي ويا. انهن ۾ هڪڙو شيخ جو گهرو دوست به هو، جنهن پڻ شيخ کي گهڻو سمجهايو ۽ کانئس پڇڻ لڳو ته: تون اسان اڳيان اها حقيقت ته کولي پڌري ڪر، جنهن سبب تو پنهنجو هيڏو حال ڪيو آهي ته جيئن اسين به تنهنجي پيروي ڪندي، عيسائي بنجي وڃون ۽ زنار ڪڍي ٻڌون؟

شيخ انهن کي چيو ته: توهان ڀلي جيڏانهن چاهيو تيڏانهن هليا وڃو، مان عيسائي ڇوڪريءَ جي عشق ۾ گرفتار آهيان ۽ منهنجو ٺڪاڻو گرجا آهي. توهان جو ان شيءِ سان واسطو نه پيو آهي، ورنه توهان منهنجي غم ۾ مون سان شريڪ رهو ها. هاڻي توهان تي اهو فرض آهي ته جيڪڏهن ماڻهو منهنجي متعلق اوهان کان ڪٿي احوال پڇن ته توهان انهن کي منهنجي بيڪسي ۽ عاجزيءَ جو بلڪل صحيح حال ٻڌائجو. ائين چئي، هو پنهنجي مريدن کان منهن

موڙي سوئرن کي چارڻ لاءِ روانو ٿي ويو ۽ سندس مريد، آخرڪار روئندا ۽ پٽيندا ڪعبي موٽي آيا.

ڪعبي ۾ شيخ جو هڪڙو گهرو (دل گهريو) مريد رهندو هو جو پڻ ڪامل بزرگ هو، شيخ جي روانگيءَ وقت هو موجود ڪونه هو، تنهنڪري هاڻي موٽڻ بعد شيخ جي جاءِ خالي ڏسي سندس مريدن کان ان بابت پڇڻ لڳو، جن کيس سموري خبر ذري پرزي ٻڌائي.

جڏهن بزرگ مريد هيءَ سموري ڳالهه ٻڌي، تڏهن تعجب کان سندس منهن پيلو ٿي ويو ۽ اچي روئڻ ۾ چٺڪيو. ٻيو مريدن کي چيائين ته، توهان دوستيءَ ۾ بلڪل بيوفا ۽ منافق آهيو. سچو دوست اهو آهي جو ڏکئي وقت ڪم اچي. اوهان تي پنهنجي شيخ جي پيروي ڪرڻ (يعني ته انهيءَ وانگر عيسائي بڻجي وڃڻ) لازم هو. توهان جو ڪجهه ڪيو آهي سو وفاداريءَ جي سراسر خلاف ڪيو آهي. ڇا توهان کي خبر نه آهي ته عشق جو بنياد ئي بدناميءَ تي آهي؟

مريدن ٻڌايس ته، اسان سڀيئي سندس تقليد ڪرڻ لاءِ تيار هئاسون، مگر اسان کي موٽائڻ ئي مناسب سمجهيائين. جڏهن اسان جي دوستيءَ مان ڪو فائدو نظر نه آيس تڏهن ته اسان کي جلد واپس ڪيائين.

ان بعد، ان مريد کين چيو ته جيڪڏهن توهان اصل حقيقت کان واقف هجو ها ته سڀيئي هٿ ڪٽي

خداتعاليٰ کي ٻاڏايو ها ۽ هن کي آخر اوهان تي ڪهل اچي وڃي ها ۽ اوهان جو شيخ اوهان کي موٽائي ڏئي ها.

مريد جي هيءَ ڳالهه ٻڌي، شرمساريءَ کان ڪوبه ڪنڌ مٿي نه ڪٿي سگهيو، مگر هينئر ڇا ٿي سگهيو ٿي! ان ڪامل مريد، ڪين وري سمجهايو ته جڏهن هاڻي ڪم اچي سر تي پيو آهي، تڏهن بنادير اٿڻ گهرجي، الله تعاليٰ جي در التجائون ڪرڻ گهرجن ۽ اسان سڀني کي جلدي تيار ٿي پنهنجي شيخ وٽ پهچڻ گهرجي.

✓ مريدن جو شيخ ڏانهن واپس ورڻ

سڀئي مريد عرب ڇڏي روم روانا ٿيا. پورا چاليهه ڏينهن سفر ۾ رهيا ۽ ان وچ ۾ نه کاڌو نه پيتو ۽ نه ننڊ ۽ آرام هون، ساروئي وقت خداتعاليٰ جي در آه ۽ زاري ڪندا ۽ پنهنجي مرشد لاءِ شفاعت گهرندا رهيا. ✓آخرڪار انهن ۾ جيڪو وڌيڪ پاڪ دل هو تنهن جي دعا وڃي اثر ڪيو ۽ پرهه ڦٽيءَ مهل هن حضرت محمد صلعم جن جي ننڊ ۾ زيارت ڪئي جنهن کيس دلداري ڏني ته اسان توهان جي شيخ کي ٻند مان آزاد ڪرايو آهي ۽ هيءَ تنهنجي عالي همت جوئي نتيجو آهي.

هو پوءِ خوشيءَ ۾ مدهوش ڊوڙندو آيو ۽ اچي پنهنجي ساٿين کي هيءَ خوشخبري ٻڌائي ۽ بعد ۾ سڀئي

گڏجي اچي پنهنجي شيخ جي هنڌ سهڙيا (پهتا)۔ ڏٺائون ته هو باوجود بيقراريءَ جي خوش هو، نه وٽس ناقوس هو ۽ نه زنار، نه ڪفر جي ٽوپي ۽ نه ڪا عيسائيت۔ مطلب ته ڪفر جي هر داغ کان صاف ۽ پاڪ ٿي چڪو هو ۽ جو ڪجهه دين مان وساريو هئائين سو سمورو موٽي ياد آيس۔ شرم کان سندس اکيون خون سان ڀريل ۽ جسم پگهر سان تمتار هو۔

مڙني چيائونس، ته الله تعاليٰ جو شڪر آهي جو ڪفر جي جاءِ تي وري ايمان موٽي آيو ۽ روم جو بت پرست، خداتعاليٰ جو پوڄاري بڻجي پيو۔ اسان جون دعائون وڃي اگهاميون ۽ الله تعاليٰ جي رسول شفاعت ڪئي۔ هينئر هي وقت شڪر جو آهي ۽ نه غمخواريءَ جو۔ مطلب ته، شيخ اٿي غسل ڪري صوفيانو لباس پهريو ۽ پنهنجي مريدن سان گڏجي حجاز روانو ٿيو۔

ڇوڪريءَ جو خواب ڏسڻ ۽ شيخ جي پٺيان پوڻ۔

شيخ جي اتان رواني ٿيڻ بعد، هڪ رات عيسائي ڇوڪريءَ خواب ۾ ڏٺو ته سج سندس هنج ۾ اچي، کيس شيخ جي پٺيان في الفور وڃڻ لاءِ چيو ۽ اهو به چيائينس ته تون ان جو دين اختيار ڪري سندس تابعدار ٿي رهه، ناداني ڇڏي ڏي ۽ دانائي اختيار ڪر۔

جڏهن خواب مان بيدار ٿي تڏهن پاڻ کي بيقرار ۽ درد مند ڏٺائين۔ سمجهي نه سگهي ته آخر هيءَ بيقراري اندر ۾ ڪهڙو ٻج ڇٽيندي۔ نه سندس ڪو ساٿي هو ۽

نه همراهه ۽ نه رستي جي ڪا خبر چار. بهرحال، هوءَ نعرو هڻندي، ڪپڙا ڦاڙيندي ۽ مٽي مٿي تي هاريندي رواني ٿي. عاجز ۽ پريشان، لڙڪ وهائيندي ويٺي ۽ خداتعاليٰ کي هردم نيزاريون ڪرڻ لڳي، ته جيئن ته مان نماڻي عورت آهيان تنهنڪري اي منهنجا موليٰ! منهنجي ڪارسازي ڪر، مون کان جو ڪجهه ٿيو تنهن جو بدلو نه چُڪائينم، مان هينئر مري رهي آهيان، منهنجي دستگيري ڪر!

هوڏانهن وري شيخ کي دل ۾ آگاهه ڪيو ويو ته عيسائي ڇوڪري، پنهنجو سڀ ڪجهه ڇڏي اسان جي دوستي خريد ڪئي آهي، ۽ اسان جي ئي رستي تي گامزن آهي. تون پويان پير ڪري وڃي سندس همدم ۽ همرا ٿي. شيخ فوراً هوا ٿي آڏاڻو ۽ پٺيان مريدن ۾ شور برپا ٿي ويو. چوڻ لڳا ته اي مرشد سائين! تنهنجي هيءَ منهن موڙ ۽ ڏک ڏوڙ آخر ڇالاءِ هئي؟ توبهه ڪري وري عشق بازي ڪرڻ نهايت ئي بيجا حرڪت آهي.

شيخ، ڇوڪريءَ جي ڳالهه ڪري ٻڌائي ۽ جنهن ۾ آها ڳالهه ٻڌي تنهن پنهنجي جان تان هٿ ڪڍي ڇڏيو. پوءِ آهي سڀيئي اچي ان محبوب وٽ پهتا جنهن جو منهن زرد ۽ وار گرد آلوده هئا. پيرن اگهاڙي، ڪپڙن ڦاٽل، هڪڙي مردي مثل مٽيءَ جي ڍير تي پئي هئي. شيخ هيءَ حالت ڏسي سندس ڳلن تي پنهنجي اکين مان ڳوڙها هارڻ لڳو، جنهن تي ان جي اک

کلي ۽ شيخ کي ڏسي، اکين مان نار وهائڻ لڳي، ۽ کيس عرض ڪرڻ لڳي ته هينئر اصل حقيقت منهنجي اڳيان کول ۽ اسلام پيش ڪر ته جيئن مان سنئينءَ راهه تي اچان. شيخ جي اسلام پيش ڪرڻ تي هوءَ يڪدم مسلمان ٿي پيئي ۽ وڃي معرفت کي رسي ۽ ايمان جي ذوق کان پوريءَ طرح آگاهه ٿي ويئي ۽ چوڻ لڳي، ته ايمان جي چاشني چکڻ کان پوءِ منهنجي دل بيقرار ٿي پيئي آهي، هينئر منهنجو بچڻ ڪونهي، اي شيخ صنعان الوداع، الوداع!

ائين چئي دم ڏنائين ۽ مجاز جي درياءَ جو هيءُ قطرو وڃي، حقيقت جي سمنڊ سان مليو. عشق جي رستي ۾ اهڙائي واقعا پيش ايندا، مگر ماڻهو انهن رازن کي سمجهي نٿا سگهن. دل جي، نفس سان جنگ هروقت سخت رهي ٿي. اي انسان! تون پنهنجي حال تي ماتم ڪر، هي واقعي ماتم جي جاءِ اهي.

معشوقه جي مرڻ کان پوءِ، شيخ جي جان به جلي ويئي ۽ پنهنجي ساٿين کي سڏي چيائين، ته عشق جي شروعات ۽ پڇاڙي ائين ئي ٿيندي آهي. جو شخص ان جي ڦاهيءَ ۾ ڦاسڻ چاهي، تنهن کي دير نه وجهڻ گهرجي. مون عشق جي پکيءَ کي سوگهو پڪڙيو آهي، هينئر ان بغير منهنجو زنده رهڻ ناممڪن آهي. مان هينئر پنهنجي محبوب جي طرف بهشت وڃي رهيو آهيان.

صبوح جو عيسائي ڇوڪريءَ دم ڏنو ۽ منجهند جو شيخ به موڪلايو. مريدن انهن جي هڪ ئي قبر ٺهرائي ۽ ٻنهي کي هڪٻئي جي آغوش ۾ سمهاريو. ڪجهه وقت گذرڻ بعد انهن ٻنهي جي قبر مٿان هڪ سرو جو بلند وڻ پيدا ٿيو ۽ علاوه ان جي الله تعاليٰ پنهنجي فضل سان هڪ مٺي پاڻيءَ جو چشمو پيدا ڪيو. اها زمين ڪيترن ميلن ۾ سرسبز ۽ شاداب پکڙي پيئي آهي. ان جهڙي دنيا ۾ ٻي ڪا جاءِ ئي ڪانهي. جيڪڏهن توکي اها جاءِ نصيب ٿي پوي ته تون اتي سدائين بهار ڏسندين ۽ سدائين ميوا ۽ ڦل موجود.

اهي ٻئي وڏي مرتبي وارا هئا ۽ عاشقي جو ڦل پيدا ڪن ٿا. عشق جا ڪم ئي عجيب آهن. اها جاءِ اڃا تائين ڪعبي ۽ روم درميان عام ۽ خاص جي زيارتگاهه ٻڌل آهي. ڪاش، عطّار جي هن قصي کي ڪو سمجهي.

سيمرغ ڏانهن وڃڻ لاءِ پکين جو پاڻ ۾ متفق ٿيڻ

جڏهن پکين هي قصو ٻڌو، تڏهن پنهنجيون جانيون قربان ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويا ۽ سيمرغ ڏانهن وڃڻ لاءِ عزم بالجزم ڪيائون. سڀني ملي صلاح ڪئي ته اسان کي پنهنجي لاءِ هڪ قابل پيشوا مقرر ڪرڻ گهرجي، جو نه فقط اسان جي ڪاروبار جي نگراني ڪري، مگر اسان جي خاص ڪري هن ڏکيءَ راهه ۾ رهبري به ڪري ۽

اسان کي ان جي حڪم کان سواءِ ڪنهن ٻي ڳالهه جي پيروي ڪرڻ نه گهرجي. جيڪڏهن قسمت ياوري ڪئي ته وڃي ڪوهه قاف رسنداسين ۽ پنهنجي بادشاهه سيمرغ جي ڇانءَ جي نعمت کان بهرور ٿينداسين.

آخر فيصلو ڪيائون ته پيشوائيءَ جي چونڊ لاءِ ڪٺا وڌا وڃن ۽ پوءِ جنهن جي نالي تي ڪٺو نڪري تنهن جي ڪٺي ٻيروي ڪريون. جڏهن ڪٺا ڪڍيائون ته هدهد جو نالو نڪري آيو. پوءِ سڀني ان کي پنهنجو رهبر ۽ سردار ڪري ورتو ۽ ان جي حڪم جي بجاآوريءَ ۾ دل ۽ جان ڏيڻ کان دريغ نه ڪيو.

پکين جو هدهد جي مٿي تي تاج رکڻ ۽ ڪوهه ڪاف روانو ٿيڻ

رهنما هدهد پهلوان جيئن ٻاهر آيو، تيئن پکين مڙي سندس مٿي تي ڇٽ (تاج) رکيو. پکيءَ جي ڳاٽيٽي کان ٻي ٻاهر هئا، سي هدهد سان گڏجي سيمرغ جي طرف روانا ٿيا. جڏهن پري کان ڪين هڪ وادي نظر آئي، تڏهن سندن دلين ۾ چٽڪ باهه لڳي ويئي. ڇاڪاڻ ته رستو ڏکو هو، ۽ سندن بار به ڳرو هو، تنهنڪري سڀئي ملي يڪمشت ٿي ويا (ته جيئن هن راهه کي گڏجي طئي ڪن). رستي ۾ سڪون ۽ آرام هو، نه منجهس ڪا اڃ وڃ ۽ نڪو شر ۽ خير. هيءَ حالت ڏسي هڪ پکي هدهد کان پڇيو ته: آخر هيءَ راهه خالي ڇو آهي؟ جنهن تي هدهد جواب ڏنس ته: بادشاهه جي عزت ۽ شان سبب ٿي خالي آهي.

چانڊوڪيءَ رات ۾ بايزيد بسطاميءَ جو ٻاهر وڃڻ

هڪڙي دفعي چانڊوڪيءَ رات ۾ بايزيد بسطامي گهر کان ٻاهر نڪري، کليل ميدان ۾ جهنگ جي ارگرد ڦرڻ لڳو. مگر هرهنڌ سناٽوئي سناٽو ڇانيو پيو هو. دل ۾ جوش پيدا ٿيس، پر سمجهي نه سگهيو، ته ايتريقدر بلند دربار مشتاقن کان آخر خالي ڇو آهي. غيب مان آواز آيس، ته هتي ته ڪيترائي سال انتظار ڪرڻو پوي ٿو، تڏهن مس ڪا وار ملي ٿي.

رستي جي هولناڪيءَ کان پکين جو فرياد

رستي جي هولناڪي ۽ هيبت ڏسي، ويچارا پکي دهلجي ويا. ان جو ڪو ڇيڙوئي نظر نٿي آين ۽ نه پنهنجي درد جو ڪو مرهم. انهيءَ هنڌ بيپرواهيءَ (استغنيٰ) جي هوا اهڙي تيز پئي گهلي جو آسمان جي پٺي پئي ٽٽي. اهڙو بيابان هو، جنهن ۾ آسمان جو مور ٿي اُڏي نٿي سگهيو، تڏهن ان هنڌ، هن جهان جي پکين کي پرواز ڪرڻ جي ڪهڙي طاقت ٿي سگهي ٿي. هيءَ حال ڏسي، سڀيئي گڏجي اچي، هدهد کي چوڻ لڳا، ته تون خوب ڄاڻين ٿو ته ڪنهن بادشاهه جي اڳيان بي ادبيءَ سان وڃي نٿو سگهجي. تون حضرت سليمان وٽ رهيو آهين ۽ ان جي شاهي مسند تي به وينو آهين، شاهي آدابن جي رسمن کان چڱيءَ پر آگاهه آهين، امن ۽ خطري جي جاين کان به واقف آهين، تنهنڪري هاڻي اسان جي راءِ هيءَ آهي ته تون هن هنڌ منبر تي

چڙهي، پنهنجي قوم کي رستي طئي ڪرڻ جون ترڪيبون ٻڌاءِ ۽ بادشاهي آدابن جي رسمن کي سندن اڳيان کولي بيان ڪر، ڇالاءِ جو هيءُ ڏگهو رستو نادانيءَ سان ڪڏهن به طئي ٿي نٿو سگهي ۽ نه وري شڪ ۽ شبهي جي حالت ۾ صاف ٿي نظر ايندو. هرهڪ دل ۾ ڪانه ڪا مشڪل آهي، حالانڪ هن رستي لاءِ فارغ البالي گهرجي. تون پهريائين اسان جي دلين جي مشڪلاتن کي دور ڪر ته پوءِ اسين پنهنجو ارادو نيڪ ۽ درست ڪريون. دل جڏهن خطرات کان خالي ٿي، تڏهن پوءِ سر محبوب جي در هروقت قربان.

هدهد جو تخت نشين ٿي گفتگو ڪرڻ

هدهد تاج پهري، تخت تي ويهي، پکين جي آڏو گفتگو شروع ڪئي، جي سڀيئي صفون ٻڌيو بيٺا هئا. پهريائين بلبل ۽ ڳيري، ٻين قارين جي طرح مٺي آواز سان سندس آڏو آيا. سندن آواز اهڙو ته شيرين ۽ موهيندڙ هو، جنهن ٻڌندڙن کي بيقرار ۽ مدهوش ڪري ٿي ڇڏيو. هرهڪ تي هڪ خاص حالت طاري هئي، ان کان پوءِ هدهد اچي حقائق تان پردو هٽايو ۽ رازن کي کوليو.

هڪ پکيءَ جو سوال

هدهد کان هڪڙي پکيءَ اچي پڇيو ته، آخر ڪهڙي ڳالهه جي ڪري تون اسان کان سبقت حاصل ڪري ويو آهين؟ اسين آهيون ته سڀيئي هڪجهڙا، پوءِ خبر

نہ آهي تہ هي تفاوت ڇو آهي. اسان کان ڪهڙي خطا ٿي، جنهن سبب تون وڏي مرتبي وارو ٿي وئين ۽ اسين ذليل ۽ هيچڪس!

هدهد جو جواب

اي پرندؤ، مون تي هڪ دفعي حضرت سليمان جي گهڙي ڪن نظر پئي. مون هيءُ عزت، زر ذريعي حاصل نہ ڪئي آهي، بلڪ اها ان هڪ نگاهہ جوئي نتيجو آهي. ههڙي عزت اطاعت سان ڪٿي ٿي دستياب ٿي سگهي. خود ابليس زياده اطاعت ڪئي هئي؛ ليڪن جيڪڏهن هتي ڪو ائين چوي تہ اطاعت جي ڪا ضرورت ڪانهي تہ اهڙي تي هروقت لعنت هجي. تون هڪڙي گهڙي بہ اطاعت نہ ڇڏ، البت تون ان تي ناز بہ نہ ڪر. پنهنجي ساري ڄمار اطاعت ۾ گذار تہ جيئن سليمان توتي رحم جي نظر فرمائي، ۽ جڏهن تون وٽس مقبول ٿي ويندين تہ پوءِ تہ تون واقعي هڪ وڏي مرتبي کي پهچي وئين. هن حقيقت کي سمجهڻ لاءِ مان توکي بہ ٿي حڪايتون ٻڌايان ٿو.

سلطان محمود جو هڪڙي شڪاري ڇوڪري سان شرڪت ڪرڻ

ڳالهہ ٿا ڪن، تہ هڪڙي دفعي سلطان محمود پنهنجي لشڪر کان الڳ ٿي ويو ۽ گهوڙو ڊوڙائيندو اچي هڪ درياءَ جي ڪناري تي پهتو، جتي هڪڙي ڇوڪري

مڇي ڦاسائڻ لاءِ درياءَ اندر ڪنڍي وڌي هئي. ڇوڪرو گهڻو غمگين ۽ ڏکويل ٿي نظر آيو، تنهنڪري سلطان ان جو ڪانئس سبب پڇيو. هن جواب ۾ چيو ته: اسين ست يتيم ٻار آهيون ۽ اسان جي والده نهايت ٻڍي، هڪڙي ئي ڪنڊ ۾ فقيرياڻي بڻي ويٺي آهي. سڄو ڏينهن مڇي ڦاسائڻ لاءِ ڪيتريون تڪليفون وٺندو رهان ٿو، تڏهن مس وڃي ڪا هڪ مڇي ٿي هٿ اچي، ۽ اها به فقط رات جو قوت ٿي ٿئي! هي ٻڌي بادشاهه چيس، ته جيڪڏهن تون مون کي پنهنجو شريڪ ڪرڻ چاهين ته مان ائين ڪرڻ لاءِ تيار آهيان. ڇوڪرو ازحد راضي ٿيو، ۽ پوءِ بادشاهه پاڻ ڪُنڍي اُڇلائي، جنهن جي نتيجي ۾ هڪ سئو مڇيون شڪار ٿيون. هيءَ حالت ڏسي، ڇوڪري کي ڏاڍو عجب لڳو! جنهن تي بادشاهه ٻڌايس ته اها ساري دولت انهيءَ ڪري هٿ آئي، جو بادشاهه تنهنجو، ماهيگير بڻيو آهي.

ائين چئي، بادشاهه گهوڙي تي سوار ٿي روانو ٿيو. ٻئي ڏينهن، جڏهن پنهنجي محل ۾ داخل ٿيو، تڏهن ان ڇوڪري جي يادگيري آيس. يڪدم سپاهي روانو ڪري، کيس پاڻ وٽ گهرائي، پنهنجي مسند تي گڏ ويهاريائينس. درٻاري هيءُ حال ڏسي تعجب ۾ اچي ويا، ۽ ان ڇوڪري کان اهڙي عالي مرتبي تي فائز ٿيڻ جو سبب پڇڻ لڳا! جنهن جي جواب ۾ هن چيو، ته هي سڀ بادشاهه سلامت (صاحبِ دولت) جي نظر جو نتيجو آهي.

حضرت جنيد جو هڪڙي خونيءَ کي خواب ۾ ڏسڻ

هڪڙو خوني، جنهن کي بادشاهه قتل ڪري ڇڏيو هو، تنهن کي حضرت جنيد خواب ۾ بهشت اندر هشاش بشاش گهمندو ڦرندو ڏٺو. ڪانئس پڇيائين ته تون هن درجي کي ڪيئن پهتو آهين، حالانڪ تنهنجا عمل ته اهڙا هئا ئي ڪونه؟ جواب ۾ خونيءَ ٻڌايس ته، جنهن وقت منهنجو رت زمين تي ڪري رهيو هو، تنهن وقت حبيب عجمي * منهنجي اڳيان لانگهائو ٿيو ۽ پوشيده طور مون تي هڪ نظر ڪئي. هاڻي هيءَ عزت محض ان هڪ نظر سبب حاصل ٿي اٿم. جنهن به شخص تي ڪنهن صاحب دل جي نظر پئي ٿي، سو هڪ پل اندر فرش کان عرش تائين پهچي وڃي ٿو. جيستائين توتي ڪنهن صاحب دل صوفيءَ جي نظر نه پيئي آهي، تيستائين تون پنهنجي وجود کان ئي بيخبر آهين. هن رستي ۾ پير (مرشد) جي ضرورت آهي، ان بغير هي ڏگهو ۽ اڙانگو رستو طئي ٿي نٿو سگهي.

سلطان محمود ۽ هڪ پيرسن ڪاٺير

هڪ دفعي اهڙو اتفاق ٿيو، جو سلطان محمود، شڪار ڪندي، پنهنجي لشڪر کان جدا ٿي ويو. پري کان هڪ ڪاٺير نظر آيس، جنهن جي ڪاٺين جي لڏ

---

* حبيب عجمي، هڪ عالي مرتبي وارو صوفي ٿي گذريو آهي. هو حضرت حسن بصريءَ جو مريد هو.

گڏھ تان ڪري پيئي ھئي. نزديڪ وڃي ڪيس چيائين تہ: جيڪڏھن تون مون کي پنھنجو يار (مددگار) ڪرڻ چاھين تہ مان حاضر آھيان. ٻڍي ھي ٻڍي وراڻي ڏني تہ تنھنجي تہ ان ۾ سراسر ڀلائي آھي. مان تنھنجي منھن ۾ حسن جي جھجھي جھلڪ ڏسان ٿو ۽ حسين (ھونءَ بہ) تہ ھميشہ مھربان ھوندا آھن.

بادشاھہ، گھوڙي تان لھي اھا ڪاٺين جي لڏ پنھنجي ھٿن سان گڏھہ تي رکي واپس لشڪر ڏانھن روانو ٿيو. پھچندي ئي لشڪر کي حڪم ڪيائين تہ ھڪڙو ٻڍو منھنجي طرف اچي رھيو آھي، تنھنڪري ھن جا ٻيا سڀئي رستا (سواءِ مون واري رستي جي) بند ڪريو تہ جيئن ھو مون کي ڏسي سگھي. پيرسن ھيءُ رستي روڪ ڏسي گھبرايو گھڻوئي، مگر پري کان بادشاھہ جي چٽي ڏسي پنھنجي لڏيل گڏھہ سميت اچي اُتي پھتو. چٽيءَ جي ھيٺان دوست (آشنا) کي ڏسي گھڻو شرمندو ٿيو ۽ چوڻ لڳو تہ، اي الله! مون محمود بادشاھہ کي پنھنجو حمل (ڪولي) بڻايو!

بادشاھہ ڪانئس حال دريافت ڪيو، جنھن تي ھن جواب ڏنو تہ، مان ھڪ عيالدار ۽ غريب آھيان، ڪاٺيون ڪري گذر ڪريان ٿو، تون مون تي مھرباني ڪرين تہ ڪري سگھين ٿو، منھنجو حال ڪو توکان ڳجھو ڪونھي. ان تي بادشاھہ چيس تہ، چڱو پنھنجي ڪاٺين جي قيمت ٻڌاءِ تہ توکي ڏيون؟ ٻڍي جواب ڏنو تہ، سائين! سون جي ڏھن ٽيلھين کان گھٽ ۾ ڪونہ

وڪڻندس۔ سلطان جي لشڪر، هي ٻڌي تنبيهه کيس ته اڙي بيوقوف خاموش رهه، هيءَ پري ٻن جوَن جي قيمت مس ٿي رکي! ٻڍي وراڻي ڏني ته، ائين برابر آهي، ليڪن خريدار نهايت عمدو ۽ عالي مرتبي وارو آهي۔ جڏهن منهنجي ڪاٺين تي هڪ بادشاهه پنهنجو هٿ ڦيريو آهي تڏهن انهن جي قيمت به گهڻو وڌي ويئي۔ بادشاهه هيءَ ڳالهه ٻڌي کيس گهڻو سون عطا ڪيو ۽ حڪم ڪيو ته هن کي ڏهه ٿيلهيون سون جون ڏنيون وڃن!

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو سوال پڇڻ

هڪڙي ٻئي پکيءَ هدهد کان سوال ڪيو ته، جڏهن ته مان گهڻو هيڻو ۽ ناتوان آهيان ۽ ڏاڍو عاجز ۽ بي بس آهيان تڏهن هن راهه تي ڀلا ڪيئن هلي سگهندس؟ وادي گهڻو دور ۽ رستو ڏاڍو اوکو آهي؛ علاوه ان جي وچ تي ڪيترائي آتشي پهاڙ آهن۔ مان ته پهرين ئي منزل ۾ ختم ٿي ويندس۔ هيءُ ڪم هر ڪنهن جو نه آهي۔ هن راهه ۾ ڪيتريون ئي جانيون قربان ٿي ويون ۽ خون جا درياهه وهي هليا ۽ ڪيترن ئي ڏاهن اچي پنهنجو ڪنڌ نوايو۔ اهڙي راهه، جتي سچن پچن جوانمردن به پنهنجي عاجزي ڏسي شرم کان ڪٺي منهن ڍڪيو، تتي مون جهڙي ڪمزور جو ڪهڙو حال ٿيندو؟ جيڪڏهن مان اهڙو قصد ڪندس ته يقيناً خوار ۽ خراب ٿيندس۔

هدهد جو جواب

اڙي ٻڍا، تون ڪيستائين پنهنجي دل هن بند ۾ رکيو ايندين. هن راهه ۾ جوان خواه ٻڍو، ڳالهه ساڳي آهي. ساري دنيا گندگيءَ سان ڀري پئي آهي ۽ نادان ان ۾ پيا ليٽڙيون ڪائين. اسان هن راهه ۾ تڪليف سان مرون ته اهو بهتر آهي جو هن گندگيءَ ۾ غلطان پيا رهون باقي جيڪڏهن عشق جي خاطر خواري کڻڻي ٿي پوي ته اهڙي خواري ڀلي ڪنئي وڃي ۽ اها سونهين به ٿي. ها، جيڪڏهن ڪو ائين چوي ته، هي عشق جو خيال مڙيوئي دوکو آهي ۽ تون ان هنڌ پهچي ٿي ڪونه سگهندين ته اهڙي دوکي ۾ اچي جان ڏيڻ هزار بهتر آهي. آخرڪار دنيا سان هي تعلّق ۽ هيءَ تن پروري ڪيستائين.

اي انسان! جيڪڏهن تون واقعي ڪم وارو (ڪارائتو) ماڻهو آهين ته پوءِ هن رستي ۾ پير رک (ڪُڏي پؤ) ۽ زنانپڻو ڇڏي ڏي. تون هيءَ ڳالهه يقين سان سمجهي ڇڏ ته تنهنجي هيءَ طلب (تلاش) اصلي ۽ حقيقي شيءِ آهي پوءِ ڀلي کڻي ڪو ان کي ڪفر ڇونه سمجهي. اهڙو ڪفر زيبا آهي ۽ عشق جي طلب کان سواءِ ٻيو سڀڪجهه اجايو ۽ بي معنيٰ آهي. جنهن به شخص جي سيني ۾ عشق اچي ديرو دمايو تنهن پنهنجي هستيءَ تان دل کڻي ڇڏي. عشق جڏهن وٺي ٿو تڏهن گهڙي به ڇڏي نٿو ۽ مارڻ به ان بعد غريب عاشق کان خون

ٻها جي گهُر ڪري ٿو، رنج رسائڻ کان سواءِ ڪو آرام نٿو ڏئي ۽ جيڪڏهن ڪو ڪاڏو ڏئي ٿو ته اهو به جگر جي خون سان پريل. عاشق ڀلي ڪئلي ڪان به وڌيڪ ضعيف ڇو نه هجي، عشق هر وقت ان تي زور لائيندو (رهندو) رهي ٿو، جنهن سببان ضعف، قوت ۾ تبديل ٿي وڃي ٿو. انسان جڏهن خطرن جي درياءَ (عشق) ۾ گهڙيو ته پوءِ جگر جي خون بغير ڪٿي ڏو لقمو ڪائي سگهي. هاڻي هڪڙي حڪايت ٻڌايان ٿو، جنهن کي ڪن لائي ٻڌو:

شيخ خرقانيءَ جي حڪايت

هڪڙي دفعي شيخ خرقاني، نيشاپور شهر ۾ آيو ۽ سفر جي تڪليف سبب، اچڻ سان بيمار ٿي پيو. هفتو کن ته هڪ ڪنڊ ۾ بکيو پيو رهيو. آخر جڏهن بک ڏاڍو اچي تپايس تڏهن خداتعاليٰ کي هڪ مانيءَ لاءِ عرض ڪيائين. ليڪن غيب مان فوراً آواز آيس ته، تون هينئر ٻهارو کڻي نيشاپور جي ساري ميدان کي وڃي ٻهار، توکي ان مزوريءَ جي عوض اڌ جَوَ برابر سون هٿ ايندو جنهن سان تون ماني وٺي کاءُ. ويچاري جواب ۾ چيو ته جيڪڏهن مون وٽ ٻهارو ۽ پروڻ هجي ها ته پوءِ آهي ڇو نه وڪڻي کڻي ماني وٺان ها. مان بي سرو سامان آهيان ۽ جگر جو سارو خون پي چڪو آهيان. مون مسڪين کي وڌيڪ تڪليف نه ڏني وڃي. غيبي آواز کيس وري خبردار

ڪيو ته بغير پورهئي جي، مفت ۾ ماني نه ملندي! گهڻيءَ زاري ۽ پريشانيءَ کان پوءِ، نيٺ هن هڪڙي شخص کان ٻهارو ۽ پروڻ هٿ ڪري، نيشاپور جو سارو ميدان ٻهاريو، جنهن جي بدلي ۾، جو سون ذرو مليس، تنهن سان هن ماني وٺي کاڌي، مگر اتي خوشيءَ ۾ ٻهارو ۽ پروڻ ٻئي وساري ويٺو. جڏهن اهي ياد آيس، تڏهن ڏاڍو پريشان ۽ حيران ٿي چوڻ لڳو، ته آخر مان غريب انهن جي چٽي ڪٿان ڀري سگهندس؟ انهن جي تلاش ۾ چرين وانگر ڦرندو رهيو، تان جو اچي هڪ ويران جڳهه وٽ پهتو، جتي اوچتوئي اوچتو ٻهاري ۽ پروڻ کي ڏسي، حيرت زده ٿي ويو. ان وقت غيب کان آواز آيس ته اي بد مزاج! ٻوڙ کان سواءِ (رکيءَ) مانيءَ ۾ مزو نه هوندو آهي. جڏهن تو ڪجهه ڪمائي ڪئي، تڏهن باقي رهيل جو اسان پورائو ڪيو. ڀلا، پورهئي بغير ڪو ڦل حاصل ٿي سگهندو؟

هڪ ديواني جو قصو

هڪڙو ديوانو، جو ننگو وڃي رهيو هو، تنهن ماڻهن کي پهريل سهريل ڏسي، خدا تعاليٰ کان هڪڙي چوغي جي طلب ڪئي. هاتف آواز ڏنس، ته تون اُس ۾ وڃي پاڻ کي ڪوسو ڪر، انهيءَ لاءِ ته اسان سج کي گرم بنايو آهي؛ ليڪن هن ديواني وري به چوغي لاءِ عرض ڪيو، جنهن تي ڪيس ڏهن ڏينهن لاءِ صبر

ڪرڻ جي تلقين ڪئي ويئي. ڏهن ڏينهن گذري بعد، هڪڙو شخص، جو هوا جيان تيز اچي رهيو هو، تنهن هن آس سڙيل کي هڪ سبيل چوغو ڏنو، جنهن کي ڪيترائي پيوند لڳل هئا. هيءَ حالت ڏسي، ان ديواني کيس چيو، ته اي رازدان! ائين معلوم ٿو ٿئي ته تون انهيءَ ڏينهن کان (جنهن ڏينهن کان مون ان چوغي جي گهر ڪئي هئي)، وٺي هن گودڙيءَ کي سندو رهيو آهين. ڇا تنهنجي خزاني ۾ ٻيا ڪپڙا سڙي ويا، جو تون هن ٽڪڙين لڳائڻ ۾ لڳي وئين! ڀلا ٻڌاءِ ته سهي، ته تو اهڙو درزڪو ڪم ڪنهن کان سکيو آهي؟ ان جواب ۾ چيس، ته اي يار! انهيءَ (الله تعاليٰ) جي درگاهه ۾ باريابي حاصل ڪرڻ ڪو آسان ڪم نه آهي. انهيءَ جي راهه ۾ اسان کي خاڪ ٿيڻ گهرجي. ڪئين لوڪ پري کان ڪهي هن درگاهه تي آيا، ڪڏهن سڙي ويا ته ڪڏهن (سڙڻ بعد) چمڪي روشن ٿي نڪتا. اڪثر ڪري ائين ٿئي ٿو، جو جڏهن ڪنهن مدت بعد ماڻهو پنهنجي مقصد کي اچي، ويجهو پوي ٿو، تڏهن مقصود ماڻڻ کان محروم رهجي وڃي ٿو.

رابعه عدويه جو حج تي وڃڻ

مردن جي سرتاج ٻيبي رابعه، پورا ست سال مڪي طرف حج لاءِ ڪلهن پر هلندي رهي. جڏهن حرم جي ويجهو آئي، تڏهن چوڻ لڳي، ته هاڻ مون، پنهنجو حج گويا پورو ڪيو؛ پر جڏهن هڪ ڏينهن هن ڪعبي

ڏانهن وڃڻ جو رخ ڪيو ته اوچتو ماهواريءَ جو شڪار ٿي پيٺي! پوئين پيرين ٿي چوڻ لڳي، ته اي منهنجا پروردگار! مون ست سال ڪلهن پر سفر ڪيو ۽ جڏهن حُج جي ٻازار گرم ڏٺم، تڏهن تو منهنجي راهه ۾ ڪٺي هيءَ ڪنڊا اڇلايا. هاڻي يا ته پنهنجي گهر ۾ رهڻ ڏينم يا وري اچڻ جي اجازت ڏينم؟

اي انسان، تون سمجهي ڇڏ ته جيستائين ڪو شخص رابعه وانگر عاشق نه ٿيو آهي، تيستائين هو هڪ عارف جي قدر ۽ منزلت کي ڪٿي سڃاڻي سگهندو. تون جيستائين هن فضيلت جي سمنڊ (دنيا) ۾ پيو ترندين، تيستائين ان اندر ردّ ۽ قبول جون موجون اٿنديون ئي رهنديون. هاڻي جيڪڏهن تون هن ڪُن مان سِر ٻاهر ڪڍندين ته هر گهڙيءَ اطمينان جو ساهه کڻندين (۽ ان اطمينان ۾ اضافو آڻيندين)؛ پر جيڪڏهن انهيءَ ڪن ۾ قائل رهندين ته تنهنجو مٿو چڪيءَ جي طرح پيو ڦرندو ۽ توکي گهڙي پلڪ به آرام نصيب نه ٿيندو.

هڪڙي شخص جي هڪ ديواني سان ملاقات

هڪڙو شخص، هڪ دفعي هڪڙي ديواني وٽ آيو، جو هڪ ڪنڊ ۾ ذليل ۽ خراب حالت ۾ پيو هو. ان کي چيائين، ته مان تو ۾ اهليت ڏسان ٿو ۽ هن اهليت ۾ توکي اطمينان به آهي. ديواني جواب ۾ چيو، ته اطمينان ڪنهن ڪان حاصل ڪيئن ٿي سگهي ٿو،

جڏهن مون کي ڀُسوئن ۽ مکين کان رهائي ڪانهي. سارو ڏينهن مکين جي عذاب ۾ مبتلا ۽ ساري رات ڀُسوئن جي آزار کان بي آرام. نمرود جي مٿي ۾ فقط هڪڙو مڇر ويو، جنهن سبب سندس مٿو پريشان ٿي پيو ۽ سندس دل دونهي سان ٻوساٽجي ويئي. مان شديد پنهنجي وقت جو نمرود آهيان، جنهنڪري هي مڇر، ڀُسون ۽ مکيون نصيب ۾ پلئه پيون اٿم!

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو سوال ڪرڻ

هد هد کان هڪڙي ٻئي پکيءَ پڇيو، ته مان ڏاڍو گنهگار آهيان، هاڻي هيترن گناهن هوندي، مان انهيءَ هنڌ ڪٿي ٿو وڃي سگهان! جڏهن ڪو پکي گناهن ۾ سراسر غلطان آهي، تڏهن ڪيئن ڪوهه قاف تائين پهچي سيمرغ جي ملاقات جو لائق بڻجي سگهي ٿو؟ جڏهن هڪ گنهگار انهيءَ بادشاهه جي رستي کان ئي ٿڙي ويو، تڏهن هاڻي ڪٿي ٿو بادشاهه جو قرب حاصل ڪري سگهي!

هد هد جو جواب

اڙي غافل! تون ان کان نا اميد نه ٿيءُ ۽ هميشه ان جي مهربانيءَ جو طالب ٿي رهه. تون جيڪڏهن آساني ۽ آرام ۾ رهڻ چاهيندين ته پوءِ تنهنجو ڪم ڪنهن وقت ڏاڍو اوکو پئجي ويندو. جيڪڏهن تو گناهه ڪيا آهن، ته پرواهه نه آهي، تون توبهه ڪر، ۽ توبهه جو دروازو سدائين کليل آهي. جيڪڏهن

توبهه ڪندڙ جي توبهه قبول نه ٿئي ها ته پوءِ هو (الله تعاليٰ) هر رات هيٺ ڇو لهي اچي ها (١)؟ جيڪڏهين تون هن راهه ۾ ڪجهه وقت لاءِ سچائيءَ سان ايندين ته پوءِ توکي ڪيترين ئي ڪاميابيون نصيب ٿينديون. مثال طور مان توکي هڪ ڳالهه ٻڌايان ٿو:

هڪ گنهگار جي ڳالهه

هڪڙي ماڻهوءَ گهڻن گناهن ڪرڻ کان پوءِ توبهه ڪري سنئين راهه ورتي، مگر وري جڏهن سندس نفس طاقت ۾ آيو تڏهن توبهه ٽوڙي ناجائز خواهشن جي پٺيان ڪاهي پيو، ۽ ڪو وقت هر قسم جي برائين ۾ گرفتار رهيو. آخر دل ۾ درد پيدا ٿيس، مگر افسوس جو پاڻ ۾ توبهه ڪرڻ جي طاقت نه ڏسي اندرئي اندر جلندو رهيو. هڪڙي ڏينهن صبح جو غيبي آواز آيس ته خداتعاليٰ چوي ٿو ته: تو جڏهن پهريون دفعو توبهه ڪئي تڏهن مون قبول ڪئي ۽ توکي معاف ڪيم. وري جڏهن ٻيو دفعو تو توبهه کي ٽوڙيو تڏهن به مون توکي مهلت ڏني ۽ گرفت نه ڪئي؛ هينئر به

---

(١) حديث شريف طرف اشارو آهي، جنهن ۾ آيل آهي ته، آڌيءَ رات بعد الله تعاليٰ عرش کان لهي هن زمين واري آسمان تي ايندو آهي ۽ صبح تائين پڪاريندو رهندو آهي ته ”آهي ڪو سائل جنهن جو مان سوال پورو ڪريان ۽ آهي ڪو تائب جنهن جي توبهه قبول ڪريان،“ وغيره.

تون تائب ٿي، جو بخشش جو دروازو هر وقت کليل رهي ٿو ۽ منهنجي رحمت جو ڪو ڪاٿوئي ڪونهي۔

حضرت جبرئيل جي ڳالهه

هڪڙي رات، جبرائيل عليه السلام سدرة المنتهيٰ ۾ هو ته الله تعاليٰ جي طرفان "لبيڪ" جو آواز سندس ڪنين پيو۔ سمجهي ويو ته ڪو الله جو بندو پنهنجي موليٰ کي پڪاري رهيو آهي ۽ مان ڄاڻان ٿو ته هو هڪ وڏي مرتبي وارو بندو آهي، جنهن پنهنجي نفس کي ماري مات ڪيو آهي۔ بس پوءِ ته ستن آسمانن ۽ زمينن ۾ ان جي تلاش ۾ ٿي نڪتو مگر ڪٿي به نظر نه آيس۔ نيٺ الله تعاليٰ وٽ اچي ان بابت عرض ڪيائين۔ جنهن ڪيس روم ۾ هڪ گرجا اندر وڃي ان جي حال کان واقف ٿيڻ لاءِ چيو۔ حضرت جبرائيل فوراً انهيءَ هنڌ پهچي ويو ۽ ڪيس بت کي ظاهر ظهور پڪاريندو ڏسي اچرج ۾ پئجي ويو۔ موٽي اچي عرض ڪيائين ته، اي منهنجا پروردگار! هن راز جو پردو ته منهنجي اڳيان کول! حق تعاليٰ ٻڌايس ته، هن جي دل ڪاري ٿي ويئي آهي، هيئنر هو صحيح ۽ غلط کي سمجهي ڏي نٿو۔ مون کي ان جي عاجزي ڏاڍي مٺي لڳي، تنهنڪري ئي هيءُ جواب ڏيڻو پيو۔ هاڻي اسين گهڻي مهربانيءَ سان ڪيس پنهنجي دربار جي واٽ ڏيکارينداسون۔ اڃا گهڙي ئي نه گذري ته ان جي دل جي دري کلي پئي ۽ هو هڪدم "الله، الله" پڪارڻ لڳو۔ اها ڳالهه انهيءَ

لاءِ ڪئي سون، ته جيئن تون سمجهين ته انهيءَ دربار ۾ ڪي اهڙا ڪم به ٿين ٿا جن جو ڪو (ظاهري) سبب ڏٺي ڪونه ٿو معلوم ٿئي. هن درگاهه تي جيڪڏهن تون وقتاً خالي هٿين به آئين ته به ڪو حرج ڪونهي. اتي ته نيڪوڪار ۽ بدڪار ٻنهي لاءِ جاءِ آهي.

هڪ صوفي ۽ ماکيءَ وڪڻندڙ جي ڳالهه

بغداد شهر ۾، جيئن هڪ صوفي تڪڙو وڃي رهيو هو تيئن (رستي جي وچ ۾) هن کي هڪ آواز ٻڌڻ ۾ آيو. هڪڙو شخص هوڪو ڏيئي رهيو هو ته مون وٽ گهڻي ماکي آهي ۽ وڪڻان به سستي ٿو، آهي ڪو وٺڻ وارو؟ صوفيءَ چيس ته يار! ٿوري ڪجهه مفت ۾ به ڏيندو آهين يا نه؟ تنهن تي هن جواب ڏنس ته تون ڪو چريو آهين. ڀلا، ڪڏهن ڪو ماڻهو، ڪا شيءِ ڪنهن کي مفت ۾ به ڏيندو آهي؟ اتي غيب کان آواز آيس ته اڙي صوفي تون هڪڙو قدم اڃا به اڳيرو ٿي (اوري آءُ) تان ته اها چيز توکي مفت ۾ ڏيون ۽ جيڪڏهن اڃا به زياده چاهيندين ته اهو به ڏينداسين.

اي بندا، الله تعاليٰ جي رحمت سج وانگر آهي جنهن جي روشنيءَ کان جهان جو ڪو به ذرو خالي ڪونهي. هن جي رحمت جو هن ڳالهه مان ٻي اندازو لڳائي سگهين ٿو، ته ڪيئن نه هڪ دفعي هڪڙي ڪافر خاطر پنهنجي پيغمبر کي مهڻو ڏنو هئائين.

حضرت موسيٰ ۽ قارون جو قصو

اللہ تعاليٰ، حضرت موسيٰ کي عتاب ڪندي چيو ته، اي موسيٰ، قارون توکي ستر دفعا عاجزيءَ سان پڪاريو ۽ تو هڪ دفعي به ان کي جواب نه ڏنو؛ حالانڪ جيڪڏهن هو هڪ گهڙي مون کي پڪاري ها ته مان شرڪ کان کيس ڇڏائي ڇڏيان ها ۽ کيس دين جو چوغو پهرايان ها. تو ته ان کي هزار دردن سان گڏ زمين اندر پورائي ڇڏيو. اچا ته، تو ان کي پيدا نه ڪيو هو، پر جيڪڏهن تون ئي ان جو پيدا ڪندڙ هجين ها ته يقيناً ان کي عذاب ۾ رکين ها. اها ذات جا بيرحمن تي ايترو مهربان آهي سا رحم وارن تي ڪيترو نه مهربان هوندي! هن جي فضل جو درياهه بي پايان آهي جنهن جي اڳيان اسان جا گناهه (هڪڙي ڦڙي مثل) تيچ آهن. بلاشڪ جو شخص گنهگارن جي گلا ڪري ٿو سو هٿ وٺي پاڻ کي ظالمن جو سردار بڻائي ٿو.

گنهگار شخص جي وفات جو قصو

هڪڙي دفعي جيئن هڪڙي گنهگار شخص جي لاش کي ڪنيو پئي ويا، تيئن هڪڙي پرهيزگار ان جي جنازي نماز پڙهڻ کان احتراز ڪيو. رات جو خواب ۾ جڏهن انهيءَ پرهيزگار ان شخص کي بهشت اندر گهمندو ڏٺو، تڏهن کانئس ان جو سبب پڇيائين. گنهگار ٻڌايس ته، تنهنجي

ٻرحميءَ جي ڪري پروردگار مون پريشان حال تي پنهنجي رحمت جي پلٽ ڪئي.

هاڻي توهين ان جي عشقبازي جا ڪارناما ته ڏسو، جو جنهن شخص کي هو پاڻ ڌڪاري ٿو تنهن ساڳئي کي وري نوازي ٿو. ڪم به پاڻ ڪرائي ٿو، وري پڪڙي به ٿو ۽ آخر ۾ وري بخشي به ٿو. سندس راهه ۾ ڪئين حڪمتون آهن ۽ سندس ڪو به فعل حڪمت کان خالي ڪونهي!

اي انسان، هي ست ئي آسمان تنهنجي لاءِ ڪم ڪري رهيا آهن، ۽ فرشتن جي عبادت به تنهنجي ئي ڀلي خاطر آهي. تون پاڻ کي حقير نه سمجهه، تون واقعي اشرف المخلوقات آهين. تنهنجي جان (روح) انهيءَ ڪلّ جو ڪلّ آهي ۽ جڏهن تنهنجي دل اندر ڪو ڪثرت جو خيال ئي ڪونهي، تڏهن تو کي ڪلّ سڏڻ ئي مناسب آهي ۽ نه ان (ڪلّ) جو جزو. شال توتي رحمت جا هزارين ڪڪر وسندا رهن ۽ تنهنجي شوق ۾ اضافو آڻيندا رهن!

عباسه جي ڳالهه

عباسه جو چوڻ آهي ته جڏهن قيامت جي ڏينهن ماڻهو پريشان ۽ سرگردان هوندا ۽ گنهگارن ۽ ڏوهارين جا منهن ڪاراٽيل هوندا، تڏهن الله تعاليٰ دنيا ۽ آسمانن جي سڀني ملائڪن جي هزارن سالن جي اطاعت ڪاڻئن وٺي پنهنجي ٻانهن ۾ ورهائيندو، ۽ چوندو ته، اي ملائڪو!

توهان کي هاڻي هن عبادت جي ڪا ضرورت ڪانهي، انهيءَ جي ضرورت هينئر هنن گنهگار بندن کي آهي ته جيئن انهن جو ڪم بڻجي پوي، ڇالاءِ جو ماني هميشه بکئي کي ڏبي آهي ۽ نه ڍاول کي.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو سوال

هدهد کي هڪڙي ٻئي پکيءَ چيو ته مان پيدائشي تقليد ڪندڙ آهيان ۽ هر گهڙيءَ پيو رنگ بدلايان، ڪنهن وقت قلندر آهيان ته ڪنهن وقت زاهد، ڪنهن مهل هست آهيان ته ڪنهن مهل نيست. ڪڏهن شرابخاني ۾ مخمور ته ڪڏهن مناجات ۾ مشغول. مان ته نه آهيان هيڏي جو ۽ نه آهيان هوڏي جو، هاڻي تون ئي ڪٿي ٻڌاءِ ته هن حالت ۾ مان ڇا ڪريان؟

هدهد جو جواب

اڙي مت موڙهيل (ڪسيل)، هيءَ خصلت هر ڪنهن ۾ موجود آهي، ڇالاءِ جو هڪڙي صفت ۽ هڪڙي حال وارو ماڻهو خير ڪو ٿئي ٿو. جيڪڏهن اول کان سڀيئي ماڻهو پاڪ ۽ بي عيب هجن ها ته پوءِ نبين سڳورن کي موڪليو ئي نه وڃي ها. جڏهن عبادت ۾ تنهنجي دل لڳل هوندي، تڏهن گهڻي آهستگيءَ سان تون ستاري طرف ايندين ۽ اهو انهيءَ ڪري آهي ته جيئن تون سرڪش ۽ آرام طلب نه ٿي پوين. خون جا لڙڪ وهائڻ دل لاءِ صيقل آهي ۽ خوب پيٽ ڀري کائڻ

ان تي ڪٽ چاڙهيو ڇڏي، تنهنڪري تون نفس جي پيروي ترڪ ڪر ته جيئن لعمل تي نڪرين۔ اجهو تنهنجي نصيحت خاطر توکي ٻه ٽي ڳالهيون ٻڌايان ٿو:

شبليءَ جي ڳالهه

هڪڙي دفعي شبلي بغداد ۾ وڃائجي ويو، گهڻي ڳولا کان پوءِ ان کي هڪ مخنث خاني ۾ ڏٺائون۔ هڪڙي سائل کانئس پڇيو ته، تولاءِ هي جڳهه مناسب آهي؟ جواب ۾ چيائين ته، هي گنهگار ماڻهو، هن دنيا ۾ نه مرد آهن نه زالون۔ منهنجي حالت به انهن جيان آهي، جو دين جي راهه ۾ نه زال آهيان ۽ نه مرد۔ مان پنهنجي جوانمرديءَ جي فقدان (نامرديءَ) ۾ ئي گم ٿي ويو آهيان، تنهنڪري پاڻ کي مرد سڏائڻ کان ئي مون کي شرم ٿو اچي۔

اي انسان جنهن به پنهنجي جان کي جاڳايو تنهن هميشه هيٺاهين ۽ عاجزيءَ جي راهه ورتي۔ باقي جيڪڏهن تون پاڻ کي ٻين جي نظرن ۾ هڪ وار جيترو مٿي ڪري ڏيکاريندين ته يقيناً پاڻ کي هڪ بت کان ئي هيٺ ڪيرائي وجهندين۔ جيڪڏهن تعريف ۽ مذمت تو ۾ ڪو فرق پيدا ڪن ته، پوءِ سمجهي ڇڏ ته تون اڃا هڪ بت ساز آهين۔ تون خدا تعاليٰ جو بندو ٿي رهه، بت سازگري ڇڏي ڏي ۽ عاجزي اختيار ڪري، ڇالاءِ جو عاجزيءَ کان بلند تر ڪو درجوئي ڪونهي۔

هاڻي جڏهن تنهنجي گودڙيءَ ۾ ئي سوين بت آهن نہ پوءِ خواه مخواه پاڻ کي صوفي ڇو ٿو ڪري ڏيکارين حقيقت تہ هيءَ آهي تہ، هر گهڙي تون هڪ نہ ٻيو زنار رکين ٿو. (نہ تو ۾ پوري صداقت آهي ۽ نہ پوري توحيد). عشق کي اهڙين ڳالهين سان ذرو بہ تعلق ڪونهي، تنهنڪري صاف دل ٿي هن راهہ ۾ پير پاءِ.

هڪ قاضيءَ جي ڳالهہ

ڳالهہ ٿا ڪن تہ هڪڙي دفعي ڪنهن قاضيءَ جي ڪورٽ ۾ بہ گودڙي پهريل صوفي اچي پاڻ ۾ ٽڪرايا. قاضيءَ انهن کي هڪ ڪنڊ ۾ وٺي وڃي سمجهايو تہ صوفيءَ کي جهيڙو ڪرڻ نہ جڳائي. توهان تہ رضا ۽ تسليم جو جامو پهريو آهي، هاڻي هيءَ جهيڙو ڇا جي لاءِ؟ جيڪڏهن توهان جي هيءَ حالت آهي تہ ان کان تہ بهتر آهي تہ هي صوفيانو لباس لاهي ڇڏيو. مان جيتوڻيڪ قاضي آهيان ۽ نہ عارف، تڏهن بہ اهڙي گودڙيءَ پائڻ کان شرم ٿو اچيم. توهان جي مٿي تي زنانو برقعو سونهي ٿو ۽ نہ هن قسم جي گودڙي. جيڪڏهن توهين واقعي عشق ۾ مبتلا آهيو تہ پوءِ هن قسم جي منافقت ۽ خود فريبي ڇڏي ڏيو. هيءَ گودڙي نہ، بلڪ اها دل آهي جا انسان کي صحيح معنيٰ ۾ صوفي بنائي ٿي.

هڪ غريب جو عشق

هڪڙي دفعي هڪڙو غريب مصر جي بادشاهه تي عاشق ٿي پيو. جڏهن بادشاهه کي ان جي عشق جي خبر پيئي، تڏهن گهرائي چيائينس، ته تون هاڻي ٻن ڪمن مان هڪڙو ڪم ڪر، يا ته هيءُ شهر ۽ ملڪ ڇڏي وڃ، يا مون خاطر سر تان آسرو لاهه. پر چاڪاڻ ته هو عشق ۾ سچو نه (ڪچو) هو، تنهنڪري ملڪ مان نڪري وڃڻ پسند ڪيائين. جڏهن روانو ٿيو، تڏهن بادشاهه ان جي سر ڪاٽڻ جو حڪم ڏنو. هڪ درباريءَ کيس عرض ڪيو، ته جيئن ته هو بيگناهه آهي، تنهنڪري ان جي سر ڪاٽڻ جو حڪم ڪرڻ روا نه آهي. بادشاهه جواب ڏنو، ته چاڪاڻ ته هو عاشق نه هو ۽ عشق جي راهه ۾ صادق نه هو، تنهنڪري ان جو صحيح علاج سر ڪاٽڻ ئي هو، ته جيئن عشق جا ڪوڙا دعويدار وري اهڙي ڪوڙي دعويٰ نه ڪن، ۽ آئينده هرڪس ۽ ناڪس عاشقيءَ جو دم نه هڻي. سچو عاشق هميشه سر قربان ڪندو آهي.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو سوال

هدهد کي وري هڪڙي ٻئي پکيءَ چيو ته يار، نفس ته منهنجو دشمن آهي، ۽ سدائين مون سان ساڻ آهي. هاڻي مان هن راهه تي هن رهزن سان گڏجي ڪيئن هلان؟ نفس جو ڪتو ڪڏهن به منهنجي چئي ۾ نه

آيو ۽ جيڪڏهن سچ پڇين ته هن ڪميٽي کان منهنجو بچڻ ٿي مشڪل آهي. صحرا ۾ بگهڙ (شيطان) ٿو ساٿي ٿئيم ۽ هتي هيءُ خوشنما ڪتو ته نه ڪڏهن منهنجو خيرخواهه ٿيو ۽ نه ٿيندو. هن جي بيوفائي کي ڏسي مون کي ته واقعي عجب ٿو لڳي، ته آخر سبب ڪهڙو آهي، جو هيءُ نالائق هر گهڙيءَ پنهنجي دوست جي گلا ۾ ڪاهي ٿو پوي!

هدهد جو جواب

اڙي ڳهيلا، هن ڪتي ته توکي پنهنجي پوري قبضي ۾ ڪري ورتو آهي ۽ توکي خوب لتاڙي، مٽيءَ وانگر ڪري ڇڏيو اٿس. هيءُ ڪميڻو نه فقط ٺيڊو ۽ ڪاٺو آهي، پر ان سان گڏ سست ۽ بي شڪر به آهي. جيڪڏهن ڪو تنهنجي ڪوڙي تعريف ڪري ٿو، ته هو ان تي ڏاڍو خوش ٿئي ٿو. حقيقت ته هيءَ آهي ته ماڻهوءَ جو اول زمانو، ساروئي بيهودگي، ٻاراڻي، بيدلي ۽ غفلت هئي. سندس وچ عمر وارو عرصو، محض بيگانگي ۽ ديوانگي هئي. آخر ۾ جڏهن پيريءَ جو دور آيو، تڏهن سندس جان ڪمزور ۽ بدحواس ٿي ويئي. هاڻي جڏهن ساري عمر جهالت سان پري پئي آهي، تڏهن هيءُ نفس جو ڪتو ڪتي ٿو سڏي! هيءُ ڪمينو پنهنجي سرڪشيءَ کان ڪڏهن به باز ڪونه ايندو، تنهنڪري تون ان تي ڪرڙي نظر رکيو

اچ ۽ عبادت ۽ اطاعت جي وسيلي سندس سرڪشيءَ کي ٽوڙيندو رهه. هاڻي مان سمجهائڻ خاطر توکي ٻه چار آکاڻيون ٻڌايان ٿو.

هڪڙي قبر کوٽيندڙ جي آکاڻي

هڪڙي شخص، هڪ وڏي عمر واري قبر کوٽيندڙ کان پڇيو، ته يار! تون هيترا سارا سال قبرون کوٽيندو رهيو آهين، ٻڌاءِ ته سهي ته زمين اندر ڪي (ڪهڙيون) عجيب شيون ڏٺءِ؟ جواب ڏنائين ته جنهن ڳالهه مون کي زياده تعجب ۾ وڌو، سا هيءَ هئي، جو ڏٺم ته منهنجي نفس جو ڪتو، پورا ستر سال قبرون کوٽيندو رهيو. ليڪن هڪڙيءَ گهڙي به پنهنجي سرڪشيءَ کان باز نه آيو ۽ ڪڏهن به منهنجو چيو نه مڃيائين.

نفس جو بيان

هڪ رات عباسه، پنهنجي حاضر جماعت کي چيو ته جيڪڏهن هيءُ سارو جهان ڪافرن سان پرجي وڃي ۽ پوءِ اهي سڀئي ڪُلي سچائيءَ سان ايمان قبول ڪن، ته اهو ٿي سگهيو ٿي، ليڪن هڪ لک ۽ ويهه هزار نبي سڳورا انهيءَ لاءِ آيا ته جيئن هيءُ ڪافر نفس ڪا گهڙي مسلمان ٿئي يا مري نيست ٿئي، مگر هو ائين ڪري نه سگهيا. هڪ طرح کان اهو مناسب به هو، ڇا لاءِ جو انهيءَ سببان (جو ڪي ان جو گهٽ چيو ڪن ٿا ته ڪي وڌ) ته ماڻهن ۾ ايترو فرق پيدا ٿيو آهي. اسان سڀيئي هن ڪميٽي جي حڪم هيٺ آهيون،

ليڪن سمجهون ائين ٿا ته ڪي وڏا نيڪو ڪار آهيون ۽ ان ڪري پنهنجي اندر ۾ پيا پاليون۔ هو اهڙو ته نافرمان ۽ احسان فراموش آهي، جنهن کي ڪهڻ واقعي ڪو آسان ڪم ڪونهي۔

دل، هن بدن جي گهوڙي جي شهسوار آهي، جنهن سان رات ڏينهن هيءُ نفس جو ڪتو ساڻ رهي ٿو۔ سوار (دل) پنهنجي شڪار کي پڪڙڻ لاءِ گهوڙي (بدن) کي ڪيترو به ڊوڙائي، مگر هيءُ ڪميڻو ان سان پٺ ڊوڙندو هلي ٿو ۽ جو ڪجهه دل پنهنجي محبوب کان حاصل ڪري، تنهن کان سوايو حصو هيءُ خبيث ان کان ڇڪي وٺي ٿو۔ جنهن شخص هن ڪميڻي کي همت سان ٻڌي سوگهو ڪيو، تنهن گويا پنهنجي جهانن ۾ شينهن کي ڦاسايو ۽ ان جي مٺي شهيدن جي خون کان به وڌيڪ وزن رکي ٿي۔

هڪ گودڙئي جي آکاڻي

هڪڙو گودڙيو، جيئن پنهنجي راهه ورتيو پئي ويو، تيئن رستي ۾ هڪ ٻادشاهه ڏسي ورتس۔ پڇيائينس، ته خبر ڏي، ته تون گودڙيو بهتر آهين يا مان بادشاهه۔ گودڙئي وراڻي ڏني، ته اي بادشاهه! خود ثنائي ناداني آهي، ليڪن سوال جو جواب ڏيڻ واجب آهي۔ مون جهڙو، سچ پڇ تو جهڙن لکن کان ڀلو آهي؛ ۽ ان جو سبب هيءُ آهي ته تون دين جو ذائقو ئي نه چکيو آهي ۽ تنهنجي نفس توکي گڏهه بنائي توتي سوار ٿي ويو آهي۔

جيڪو ٻه حڪم ڪري ٿو، تنهن کي تون سواءِ چون چراجي بجا لائين ٿو؛ ليڪن منهنجو معاملو ئي ڪجهه نرالو آهي. مون جڏهن دل جي راز کي پروڙي ورتو تڏهن هن نفس جي ڪتي کي پنهنجو گڏهه بنائي مٿس سوار ٿي ويس. هاڻي جڏهن منهنجو گڏهه توتي سواري ڪري ٿو تڏهن مون جهڙو تو جهڙن لکن کان بهتر آهي.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو شيطان جي رهزنيءَ بابت سوال

ان کان پوءِ هڪڙو ٻيو پکي آيو ۽ اچي سوال ڪرڻ لڳو ته، جڏهن ٻه مون کي حضور قلبي حاصل ٿئي ٿي تڏهن هي ڏوکيباز شيطان مون کي گمراهه ڪري ٿو ۽ منهنجي حضور قلبيءَ ۾ خلل وجهي ٿو. مان جڏهن ان رهزن جو مقابلو ڪري نٿو سگهان تڏهن ان جي غداريءَ ۽ ڏوکيبازيءَ سبب منهنجي دل گهڻو پريشان ٿئي ٿي. هاڻي هن ڪميڻي کان ڇوٽڪاري جو ڪو رستو ٻڌائينم ته جيئن حقيقي زندگي ماڻي سگهان.

هد هد جو جواب

اڙي يار! جيستائين نفس جو هي ڪتو تنهنجي اڳيان آهي، تيستائين ته شيطان ٻه تنهنجو پاسو نه وٺندو. شيطان جو دوکو تنهنجي خود فريبيءَ جو نتيجو آهي، ڇالاءِ جو تنهنجي هڪ هڪ آرزو گويا هڪ شيطان آهي. اڃا تون هڪڙي آرزو مس پوري ڪرين ٿو ته تو ۾ سوين

شيطان اچي وڃن ٿا. هيءَ دنيا هڪڙو قيد خانو آهي ۽ ساري جي ساري شيطان جي جاگير آهي. تون انهيءَ جي جاگير کان هٿ ڪڍي ڇڏ ته جيئن ان جو توسان ڪوبه واسطو نه رهي، چڱو هي به چار ڳالهيون ٻڌي ڇڏ:

هڪڙي شخص جي شيطان خلاف شڪايت

هڪڙي ماڻهو، ڪشف جي صاحب وٽ وڃي، شيطان جي گهڻي شڪايت ڪئي ۽ چيائين ته: شيطان منهنجي راهه روڪيو ويٺو آهي ۽ چالاڪيءَ سان منهنجي دين کي تباهه ڪري رهيو آهي. ان بزرگ جواب ڏنس ته توکان ٿورو اڳ شيطان هتي تنهنجي خلاف شڪايت ڪئي آيو ۽ اچي چيائين ته، دنيا ساري منهنجي جاگير آهي، دنيا جو دشمن منهنجو دوست ٿي ٿي نٿو سگهي ۽ تون منهنجي طرفان هن ڳهيلي کي چئو ته، هو دنيا کان هٿ ڌوئي سلوڪ جي راهه وٺي. مان واقعي ان شخص جي دين تي سخت حملو ڪريان ٿو جو منهنجي جاگير (دنيا) تي قبضو ڪرڻ گهري ٿو. باقي اهو جو پوري طرح سان منهنجي جاگير کان ٻاهر رهيو ته پوءِ منهنجو به ان سان ڪو غرض ڪونهي.

هڪڙي شخص جو مالڪ دينار کان سوال

هڪڙي شخص، مالڪ دينار کي چيو ته، اي جناب عالي! مون کي پنهنجي حال جي ڪا خبر ڪانهي،

تون پنهنجي حال جي ڪا خبر ڪر. ان جو جواب ڏنس ته، مان رزق خداتعاليٰ جو ڪان ٿو ۽ مزن ۾ آهيان ۽ شيطان جي هر حڪم جي تابعداري ڪريان ٿو. هي ٻڌي، ان شخص چيس ته شيطان توکي اهڙو گمراهه ڪيو آهي جو تو وٽ هينئر ڪو بچاءُ ئي نه رهيو آهي. تنهنجي مسلماني محض زباني آهي ۽ تون دنيا جي عشق ۾ گرفتار آهين ۽ تون واقعي (انهيءَ ڪري) هڪڙو مردار آهين. مون جيتوڻيڪ توکي پهريائين دنيا کي قربان ڪرڻ لاءِ چيو هو ليڪن هن وقت ان کي مضبوطيءَ سان جهلڻ جي توکي اجازت آهي. جڏهن تو هر دولت دنيا کي ڏيئي ڇڏي تڏهن هاڻي ڪٿي تو آسانيءَ سان ان ڪان جان ڇڏائي سگهين. تون لالچ جي سمنڊ ۾ ٻڏو پيو آهين ۽ هي به نٿو ڄاڻين ته آخر ڪهڙي سبب ڪان تون هر نيڪيءَ ڪان پوئتي رهين ٿو. هڪ طرف ٻئي جهان ماتمي لباس ۾ ملبوس ڳوڙها ڳاڙي رهيا آهن ۽ ٻئي طرف تون گناهن ۾ غرق! دنيا جي محبت تنهنجي ايماني ذوق کي کائي ويئي ۽ آرزو ۽ لالچ تنهنجي جان کي ختم ڪري ڇڏيو.

دنيا، لالچ ۽ حرص جو گهر ۽ فرعون ۽ نمرود جي ڇڏيل يادگار آهي. ڪڏهن قارون مري ان کي ڇڏيو ته ڪڏهن شداد ان کي مضبوطيءَ سان روڪي رکيو. جڏهن الله تعاليٰ انهيءَ (دنيا) جو نالو ئي ”لاشيءِ“ رکيو آهي تڏهن آخر ڪيتري تائين تون انهيءَ ”لاشيءِ“

(ڪميٽي) دنيا جي عشق ۾ پاڻ کي گرفتار رکيو ايندين؟ دنيا هڪ ڦڙڪندڙ باھ آهي. تون ان کان ڀڄي پري ٿيءُ ڪو اهڙو مرتبو حاصل ڪر جو هوءَ تو کي جلائي نه سگهي.

حضرت عيسيٰ جو خواب

هڪڙي دفعي حضرت عيسيٰ عليه السلام، اِٽ سر مٿي هيٺان رکيو سمهيو پيو هو. جڏهن خواب مان بيدار ٿيو تڏهن شيطان کي سامهون بيٺل ڏسي ان جو ڪانئس سبب پڇيو. شيطان ملعون جواب ڏنس ته، تو منهنجي اِٽ سر پنهنجي مٿي هيٺان رکي آهي. جڏهن ساري دنيا منهنجي جاگير آهي تڏهن هيءَ سر به منهنجي ملڪيت آهي. تون منهنجي ملڪيت ۾ تصرف ڪري گويا پاڻ کي منهنجي ڏور ۾ ٻڌي رهيو آهين. هي ٻڌي حضرت عيسيٰ، انهيءَ سر کي ڪڍي اڇلائي ڇڏيو، جنهن تي شيطان کيس چيو ته، هاڻ مان، تو وٽان وڃان ٿو، تون ڀلي آرام سان ننڊ ڪر.

نماز ۾ هڪ ديواني جي خواجه سان گفتگو

هڪڙو خواجه، نماز ۾ خداتعاليٰ کان رحمت ۽ ڪارسازيءَ جي دعا گهري رهيو هو. سندس هيءَ دعا هڪڙي ديواني ٻڌي ورتي، جنهن مذاق طور چيو ته، هائو، انهيءَ جي طرفان رحمت جلد ٿيندي. تون پنهنجي ٽانءِ ڦونءِ کان جهان ۾ ماپين ئي نٿو ۽ هر گهڙي

وڏائيءَ ۽ آڪڙ سان ٿلي هلين ٿو. وڏيون وڏيون عمارتون بنائي، ڪين هر ساز ۽ سامان سان سينگاري رکيو اٿئي، جتي غلام ۽ ٻانهيون هروقت خدمت لاءِ حاضر آهن! ڀلا ڪڏهن اتي به رحمت وسي سگهي ٿي؟ ڪجهه پاڻ ڏي به نهار ۽ شرم ڏار، ته آخر هيتري ساري سامان رکندي، تون رحمت جي ڪيئن اميد رکي سگهين ٿو؟ تون سيني شين کان منهن موڙ ۽ سچو پچو مرد مجاهد ٿي.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو زر بابت سوال

هڪڙي پکيءَ هدهد کي چيو ته مون کي زر سان پيار آهي ۽ پيار به اهڙو، جو منهنجي هرهڪ رڳ ۾ رچي ويو آهي. جيستائين زر کي نٿو ڏسان، تيستائين آرام سان نٿو ويهان. دنيا ۽ مال جي پيار واقعي مون کي انڌو ڪري ڇڏيو آهي، هاڻي مهرباني ڪري، ڪا ڇوٽڪاري جي تجويز ٻڌائينم.

هدهد جو جواب

هدهد جواب ۾ چيس ته تون محض صورت تي حيران ۽ اصل حقيقت کان بنهه غير واقف آهين. مطلب ته تون ڪٺليءَ وانگر صورت جو قيدي ۽ ماڳهين انڌو آهين سون به حقيقت ۾ هڪ رنگ بدليل پٿر آهي ۽ نه ڪا ٻي شيءِ، مگر تون ٻارڙن جي طرح رنگ ۾ ٿي چريو ٿيو پيو آهين. اها زر (سون) جا توکي خداتعاليٰ جي

ياد ڪان هٽائي، سا سچ پچ هڪ بت آهي، جنهن کي تون پچي پور ڪري ڇڏ. جيڪڏهن تون ڪٿي زر ذرو ڪنهن غريب کي ڏين به ٿو ته يا ته ڏيڻ جي رنج ۾ پنهنجو خون پيئن ٿو يا ٿوري ڇماڻ ۽ تنگ ڪرڻ (جهڻڪن) سان انهيءَ غريب جوءِ ۽ ان ذري ڏيڻ خاطر به تون جنيد جهڙن بزرگن جي تلاش ڪرين ٿو (ڇٽڪ صدقو ۽ خيرات آهن ئي نهايت پرهيزگار ۽ نيڪوڪارن لاءِ).

هاڻي تون هن حقيقت کي ڌيان ڏيئي ٻڌ ته جيترو تنهنجو هن دنيا سان تعلق زياده هوندو، تيترو دوزخ جي باهه ۾ تولاءِ تيزي هوندي. تون دين ۽ دنيا ٻئي (ڪٺا) چاهين ٿو، هاڻي هيءَ ته ڪڏهن به ٿي نه سگهندو. جو ڪجهه تو وٽ آهي، تنهن کي الله تعاليٰ ڪارڻ خرچي ڇو، سواءِ خرچڻ جي نيڪي ڪڏهن به حاصل ڪري ڪونه سگهندين. جڏهن جان کي ئي هڪ ڏينهن ڇڏڻو آهي، تڏهن ٻين شين کي ان جي هوندي، ڇونه ڇڏڻ گهرجي! هاڻي مان توکي ٻه چار ڪهاڻيون ٻڌايان ٿو ۽ اميد اٿم ته تون انهن مان سبق پرائيندين.

هڪڙي نئين مريد جي ڪهاڻي

هڪڙي نئين مريد وٽ ڪجهه سون جو ذرو هو، جنهن کي هن پنهنجي مرشد کان لڪائي رکيو هو.

مرشد کان هيءَ ڳالهه ڪا مخفي ڪانه هئي، مگر هن اک ٻوٽ کان ڪم ورتو. هڪڙي دفعي، جڏهن پير ۽ مريد ٻئي سفر ۾ وڃي رهيا هئا ته سندن اڏو هڪڙي اونداهه وادي پيش آئي، جنهن مان ٻه رستا ڦٽي ٿي نڪتا. مريد جنهن کي زر ساڻ هئي، سو البت گهٻرائڻ لڳو ۽ مرشد کان پڇڻ لڳو ته هاڻي جڏهن ٻه واٽون ظاهر ٿيون آهن، تڏهن اسان انهن مان ڪهڙي اختيار ڪريون؟ مرشد جواب ڏنس ته تو وٽ جيڪا زر آهي سا اڇلائي ڇڏ، پوءِ جيڪا راهه به وٺندين، سا سڌي هوندي. ڇا توکي اها خبر ڪانهي ته ننگي ۽ سڃي کان رهزن به ڀڄي پري ٿيندو آهي. ها، باقي جنهن وٽ زر آهي، تنهن کان ته الله ڏئي پناهه، ان کان ته شيطان به وٺون پيو وڃي.

هڪڙي بزرگ جي خواب جي ڪهاڻي

هڪڙي بزرگ ننڊ ۾ ڏٺو ته هو چنڊ جيان روشن جيئن هڪ رستي تي وڃي رهيو آهي، تيئن هڪ فرشتو سندس اڳيان اچي ڪانئس ارادي بابت پڇيو. ان کي جواب ۾ چيائين، ته مان خداتعاليٰ جي درٻار ڏانهن وڃڻ جو ارادو رکان ٿو. هيءَ ٻڌي ان فرشتي چيس ته ميان شرم ڌار؛ تون هيترو سامان، هيتريءَ ساريءَ ملڪيت ۽ پنهنجي ڪاروبار سان هيترو سارو پيار رکين ٿو ۽ ان سان گڏ، ان درٻار جي خواهش ۽ الله تعاليٰ جو قرب به چاهين ٿو. اهي ٻئي شيون هڪ ٻئي

وقت حاصل ٿي ڪونہ سگنديون. ويچارو درويش هي ٻڌي غم ۾ ئي ڳري ويو ۽ جو ڪجهہ وٽس هو، سو سڀ خداتعاليٰ جي نالي ۾ ڏيئي ڇڏيائين. ٻيءَ رات بہ اهو ساڳيوئي واقعو نظر آيس ۽ فرشتو اچي چوڻ لڳس تہ تون هن گودڙيءَ سان ان درگاهہ تائين هرگز پهچي نٿو سگهين؛ هن کان بہ هٿ ڪڻ ۽ منافقت ڇڏي ڏي ويچاري هيءَ ٻڌي ان پراڻيءَ گودڙيءَ کي بہ باهہ ڏيئي ساڙي ڇڏيو. وري ٽين رات خواب ۾ ڏٺائين تہ اهو فرشتو کيس چئي رهيو آهي تہ اي پاڪباز تو وٽ جو ڪجهہ هو، سو تو سڀ خرچ ڪري ڇڏيو، هاڻي تون اڳتي وڃڻ جي تڪليف نہ ڪر، خداتعاليٰ تو وٽ پاڻهيئي ايندو. اڙي انسان، جيڪڏهن رسول اڪرم صلعم جي طرح توکي فقيريءَ تي فخر نہ آهي تہ مشرڪ آهين ۽ صحيح راهہ کان ٿڙيل آهين*. فقر چئن شين جو مجموعو آهي. بک، جان نثاري، ذلت ۽ غربت. جڏهن تون هيءُ چارئي منزلون طئي ڪندين، تڏهن توکي اللہ تعاليٰ جو قرب نصيب ٿيندو.

حضرت عيسيٰ جو هڪڙي سمهيل کي غار ۾ ڏسڻ

هڪڙي دفعي حضرت عيسيٰ عليه السلام، هلندي اچي هڪ غار ۾ پهتو، جتي هڪڙي مرد کي سُتل ڏسي،

---

* ان حديث ڏانهن اشارو آهي، جنهن ۾ پاڻ سڳورن فرمايو آهي تہ ”الفقر فخري“.

چيائين ته اڙي دنيا کان غافل، اٿي ڪڙو ٿي ۽ ڪو ڪم ڪر، ته جيئن آخرت لاءِ ڪو توشو ٿئي ٿي۔ ان جواب ڏنس، ته مون ٻنهي جهانن جو ڪم پورو ڪري پاڻ لاءِ هڪ لافاني ملڪ حاصل ڪري ورتو آهي۔ هن دنيا کي ڇڏئي مون کي ڪي ڏينهن ٿيا ۽ اها منهنجي نظر ۾ هڪ ڪک پن مثل آهي۔ مان ان کان پوريءَ طرح فارغ ٿي چڪو آهيان۔ حضرت عيسيٰ هيءَ گفتگو ٻڌي کيس چيو ته هاڻي جيڪي وڻيئي، سو وڃي ڪر، جڏهن توں دنيا کان ٿي فارغ آهين، تڏهن هاڻي آرام سان ننڊ ڪر، توکي اها مبارڪ هجي۔

بصري جي شيخ جو بيبي رابعه وٽ وڃڻ

هڪڙي ڏينهن شيخ بصره، رابعه وٽ وڃي، کيس عرض ڪيو ته مان ڄاڻان ٿو ته تون عشق ۾ واقعي پختي ۽ مضبوط آهين۔ هاڻي تون مون کي ڪو اهڙو نڪتو ٻڌاءِ، جو نه ته ڪو ڪنهن کان ٻڌو هجي ۽ نه وري ڪنهن کي ٻڌايو ٿي هجي، مگر اهو جو توکي پنهنجي دل مان معلوم ٿيو هجي ته جيئن شوق کان منهنجي جان ويندي رهي۔ رابعه کيس ٻڌايو، ته مان رسين جا ڪجهه ٽڪرا ميڙي، بازار ۾ وڪرو ڪري، ٻه روپيا حاصل ڪيا؛ هڪڙي کي هڪڙي هٿ ۾ ورتم ۽ ٻئي کي ٻئي ۾، ڇالاءِ جو ڊپ ٿيم ته جيڪڏهن ٻئي مٺي جوڙو ٿيا ته مون کان لکي نه سگهندا ۽ منهنجا رهزن ٻڻجي ويندا۔ دنيا جو اهوئي دستور رهيو

آهي، دنيادار، پيسي خاطر، سوين ڪشالا ڪڍي ٿو ۽ ان کي هٿ ڪرڻ لاءِ، ڪئين قسم جا چار وچائي ٿو، ۽ جڏهن ڪجهه حاصل ڪري ٿو، تڏهن ان بعد جلد ئي مري وڃي ٿو ۽ هيءُ معاملو اتي ئي ختم ٿي وڃي ٿو.

اڙي، تو جنهن زر جي عيوض سيمرغ جهڙي بادشاهه کي وڪڻي ڇڏيو آهي ۽ ان (زر) جي عشق ۾ پاڻ کي شمع جيان جلائي ڇڏيو آهي، توکي حيف آهي، ۽ تنهنجي حال تي صد افسوس! سيمرغ جي راهه ۾ نه زر لاءِ ڪا جاءِ آهي، ۽ نه خوف ۽ خطري لاءِ ڪا گنجائش جيڪڏهن ڪنهن کي ذرو به محبت ۽ جذبو نه آهي ته اهو هن راهه ۾ هرگز قدم رکي نه سگهندو.

هڪڙي عابد جي ڪهاڻي، جنهن هڪ پکيءَ جي آواز سان اُڻ لڳائي هئي

هڪڙي سعادتمند عابد، دنيا (وارن) کان عليحدگي اختيار ڪئي هئي ۽ پنهنجي پروردگار سان لڪي ڳالهيون ڪندو هو. مطلب ته هو وڏو پهتل ۽ خدا رسيده بندو هو، سندس باغ اندر هڪ وڻ ۾، هڪڙي دفعي، هڪڙي پکيءَ اچي آکيرو بڻايو، سندس آواز اهڙو ته مٺو ۽ موهيندڙ هو، جو هن جي ان سان دل لڳي وئي، الله تعاليٰ انهيءَ وقت جي پيغمبر ڏانهن وحي موڪليو، ته توهان هن شخص کي وڃي پڇو ته آخر هيءُ ڪيتري نه تعجب جي ڳالهه آهي، جو تون

سارو وقت مون لاءِ عبادت ڪندو ۽ منهنجي شوق ۾ جلندو رهئين، ۽ پڇاڙيءَ ۾ مون کي هڪڙي پکيءَ جي عيوض وڪڻي ڇڏي؟ مون توکي خريد ڪيو ۽ سيکاريو، ليڪن تو نالائقي ڪري مون کي وڪڻي ڇڏيو. تون، اسان کي اهڙو سستو نه وڪڻ، اسان باوجود تنهنجي بيوفائيءَ جي، هميشه توسان گڏ آهيون، تنهنڪري تون به اسان کان جدا نه ٿيءُ.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو سوال

پيلي هد هد! هاڻي منهنجي سوال جو به ته جواب ڏي. مان هڪ عاليشان ۽ سونهريءَ رنگ محل ۾ رهان ٿو، گويا هڪ ملڪ جي بادشاهيءَ ۾ آهيان. ڀلا، ان کان دل ڪيئن ٿو کڻي سگهان. بلند محل اندر سيني پکين جو سردار بڻيو ويٺو آهيان، تنهنڪري ڇو هن سيمرغ ڏانهن وينديڙ واديءَ جون تڪليفون سر تي کڻان. آخر هيءُ ڪهڙي عقلمندي آهي، جو ههڙو آرام جهڙو باغ ڇڏي، ڪو وڃي سفر جي مصيبتن ۾ پوي.

هد هد جو جواب

اڙي ڪمزور ۽ بي همت، تون ڪو ڪتو ته نه آهين، جي ڪين جي ڍير (خاڪدان) تي پيو رهين. هيءُ ساري ڪميڻي دنيا، ڪين ڪچري جو ڍير آهي، هاڻي تون ٿي ڪٿي ان اندر پنهنجي محل جو اندازو لڳاءِ؟ ها، جيڪڏهن تنهنجو محل واقعي بهشت آهي ته پوءِ هيءُ ياد رکي ڇڏ، ته اهو توکي سواءِ تڪليفن برداشت

ڪرڻ جي ڪڏهن به حاصل ٿي نه سگهندو. انهيءَ لاءِ مان توکي به چار ڳالهيون ٻڌايان ٿو.

هڪڙي بادشاهه جو محل بنائڻ ۽ زاهد جو منجهائنس عيب ڪڍڻ

ڪنهن سمي جي ڳالهه آهي، ته هڪڙي بادشاهه هڪڙو سونهري محل بنايو، جنهن تي هن ڪئين هزار خرچ ڪيا. جڏهن پوريءَ طرح سان تيار ٿي ۽ سينگارجي ويو، تڏهن ڏاهن ۽ همنشينن کي گهرائي، کانئن پڇيو ته ڇا هن محل جي حسن ۽ ڪمال ۾ اڃا ڪا ڪسر باقي آهي؟ سيڀئي چوڻ لڳا، ته اهڙو عاليشان محل نه ڪنهن ڏٺو ۽ نه ٻڌو. هڪڙو زاهد جو اتي ويٺو هو، سو اٿي چوڻ لڳو ته ان ۾ هڪڙو وڏو نقص باقي آهي ۽ اهو آهي عزرائيل جي طرف کان ڪيس خطرو. هاڻي هيءُ محل جيتوڻيڪ بهشت وانگر سرسبز ۽ شاداب آهي، مگر موت جي چنبي کان هيءُ به بچي ڪونه سگهندو، ۽ هڪ ڏينهن منجي برباد ٿي ويندو. انهيءَ ۾ شڪ ڪونهي ته هيءُ دنيا چئن ڏينهن جي ٽڪڻ جي جاءِ آهي، ليڪن اها هميشه قائم رهي نٿي سگهي، ۽ انهيءَ جو ته ڪو علاج ئي ڪونهي.

اي انسان! تون پنهنجي محل ماڙين تي ايترو ناز نه ڪر ۽ جيڪڏهن تنهنجي عظمت ۽ جاه سبب ڪو تنهنجو عيب توکي ٻڌائي نه سگهي ته پوءِ توتي افسوس

آهي (تون سدائين اهڙي روش ۾ رهه جو ماڻهو تنهنجا عيب توکي سواءِ ڪنهن ڊپ ۽ ڊاءَ جي ٻڌائي سگهن).

ڪوريئڙي جي ڳالهه

هيءَ ته سڀ ڪنهن ڄاتو هوندو ته، ڪوريئڙو پنهنجو سارو وقت سوداءُ پچائيندو رهي ٿو ۽ آخر پنهنجو گهر وڃي هڪ ڪنڊ ۾ ٺاهي ٿو. هوَس جو ماريل، مکيءَ ڦاسڻ لاءِ هڪ عجيب ڄار بنائي ٿو؛ ۽ جڏهن ڪا مک سندس ڄار ۾ ڦاسي ٿي، تڏهن هو ان غريب جو رت چوسي ڪيس ڪوڪلو بنائي ڇڏي ٿو؛ مگر ڏسو قدرت جا رنگ، جو ڪنهن وقت گهر جو مالڪ اوچتو ئي اوچتو لٺ ۾ کڻي انهيءَ ڄار کي ڪيرائي ڪالعدم ڪري ڇڏيندو آهي، تنهنڪري دنيا ۾ جنهن به توشو جمع ڪيو تنهن جو مثال ان ڄار ۾ ڦاٿل مک وانگر آهي.

اڙي انسان! جيڪڏهن ساري دنيا به کڻي تنهنجي قبضي ۾ اچي وڃي ته به اک ڇنڀ ۾ اها فنا ٿي وڃي ٿي. ڀلا قضا ۽ قدر جن چيتي جي کل به لاهي ورتي سي توکي سلامت ڪٿي ڇڏيندا؟ سچ پڇ هي محل ۽ باغ تو لاءِ هڪ قيد خانو آهن ۽ آخر ڪيترو وقت تون انهن سان دل لايو ايندين؟ تون همت جو سندرو ٻڌي الله تعاليٰ جي دربار ڏانهن قدم وڌاءِ، پوءِ جڏهن تون ان درگاهه تائين وڃين، تڏهن توکي اهو مان ملندو جو هن جهان ۾ ڦوليو نه سمائبين.

هڪڙي ڏکويل دل واري ۽ درويش جي ملاقات

هڪڙي دفعي هڪڙو ڏکويل دل وارو، جيئن هڪ بيابان ڏانهن تڪڙو وڃي رهيو هو، تيئن اچي هڪڙي درويش وٽ پهتو، ۽ ڪانئس پڇيائين ته، تنهنجو هن بيابان ۾ ڪيئن ٿو گذارو ٿئي؟ ان جواب ڏنس ته مان ته هڪ تنگ گهٽيءَ ۾ پيو آهيان ۽ هن وقت هي جهان منهنجي لاءِ ڏاڍو تنگ آهي. هي ٻڌي اهو شخص عجب ۾ پئجي، ڪيس وري چوڻ لڳو ته، جو ڪجهه تون چئي رهيو آهين سو صحيح نه آهي. ههڙو وسيع بيابان ڪيئن هڪ سوڙهي گهٽي آهي؟ جواب ۾ چيائين ته، جيڪڏهن هتي تنگي نه هجي ها ته تون به مون وٽ ڪونه اچين ها.

اي بندا! ماڻهو هن دنيا ۾ توکي ڪيترائي سٺا وعدا ڏين ٿا، ليڪن حقيقت ۾ هو توکي دوزخ جي راهه ڏسين ٿا. تنهنجي رستي ۾ هيءَ دنيا هڪ ٻاهه آهي، جنهن کان پٺي پاسو ڪر. تون جيڪڏهن تجربيڪار آهين ته سڀ کان فارغ ٿي الله تعاليٰ جي راهه ۾ جان کي قربان ڪر. آخر، هن دنيا کي ترڪ ڪرڻ لاءِ مان توکي ڪيترو سمجهائيندو رهندس؟

هڪڙو بيقرار شخص، جو جنازي جي پٺيان وڃي رهيو هو.

هڪڙي بيوقوف جي ڳالهه ڪندا آهن ته، جڏهن هن جو پٽ مري ويو تڏهن صبر ۽ آرام سڀ وڃائي

ويٺو، ان جي جنازي پٺيان زار زار رئندو ۽ چوندو ٿي هليو ته اي منهنجا پٽ! تون ائين ڏي هليو وئين، تو ته اڃا دنيا ڏي ڪانه ڏٺي هئي (۽ نه ماڻيو ۽ نه چوڙيو!) هڪڙو ديوانو، هي حال ڏسي کيس چوڻ لڳو ته ميان، اهڙا واقعا اڳ ۾ ڪيترائي ٿي چڪا آهن، تون ڀلا هن جهان جو ڪيتري وقت تائين نظارو ڪندو رهندين؟ هڪڙي ڏينهن مرڻو ضروري آهي. تون جيستائين هن خبيث نفس کان پاڻ خالي نه ڪندين، تيستائين تنهنجي نفيس جان پليدي ۽ نجاست ۾ ئي لت پت (گم) رهندي. هڪڙي ٻئي پکيءَ جو مجازي عشق متعلق سوال

ان کان پوءِ هڪڙو پکي اٿي هدهد کي چوڻ لڳو ته مون کي ته هڪ محبوب جي عشق جي چوٽ لڳي ويئي آهي ۽ ان مون کي خوب جڪڙي قيد ڪري رکيو آهي. انهيءَ جي غلبي سبب نه مون کي ڪو هوش آهي ۽ نه طاقت. انهيءَ جي منهن مبارڪ جو خيال منهنجي دل تي ڏاڙو هڻندو، کيس لٽيندو ۽ منجهس باهه جا مچ ٻاريندو رهي ٿو. مون کي ان کان سواءِ گهڙي پلڪ به آرام ڪونهي، ۽ جيڪڏهن سچ پڇين ته ان بغير صبر ڪرڻ مون لاءِ حرام ۽ ڪفر آهي. هاڻي جڏهن منهنجو حال هيءُ آهي تڏهن مان ڪيئن ٿو سيمرغ جي سفر تي هلي سگهان؟ انهي سفر ۾ ته ڪيئين مشڪلاتون ۽ بلائون آهن ۽ مان انهن

ڪي ڪٿي ٿو منهن ڏيئي سگهان؟ منهنجو درد هينئر لاعلاج آهي، مان ان چوڏهينءَ جي چنڊ ڪان سواءِ، هڪڙو لحظو به نه ٿو جالي سگهان. منهن جي حالت ته اجها هيءَ آهي، هاڻي تون ٻڌاءِ ته مان ڇا ڪريان؟

هدهد جو جواب

منهنجا دوست! تون ته صورت جي عشق ۾ گرفتار آهين ۽ هن قسم جو عشق غير حقيقي آهي. صورت جو هي جمال ته جلدي وڃڻ وارو آهي، ان تي عاشق ٿيڻ سراسر نقصان ۽ ناداني آهي. ڀلا تون ئي ڪٿي انصاف ڪري ڏس ته، اهو جنهن جو حسن غلط ۽ خون مان جڙيو آهي، سو به ڪڏهن خوبصورت ٿي سگهي ٿو! معرفت جو عشق شي ئي ٻي آهي، ۽ اهو غيب ۾ آهي، تنهنڪري تون غيب جي ڳولا ڪر ۽ ظاهر کي ڇڏي ڏي. صورت جو عشق سدائين باهم دشمنيءَ جو باعث بڻجي ٿو، ۽ هو اها شيءِ، جا توکي حقيقي ۽ غيرفاني عشق جي ويجهو نه آڻي. سا، اي منهنجا محبوب، توکي اڳتي هلي رسوا ۽ خوار ڪندي.

هڪڙي نوجوان جو هڪ ٻانهيءَ تي عاشق ٿيڻ

هڪڙو نوجوان شاگرد، نهايت ئي ذهين ۽ هوشيار هو. پڙهڻ لاءِ گهڻو شوق هوس ۽ سواءِ پڙهڻ جي ڪيس ٻيو ڪو ڪم ڪونه هو. استاد جو به مٿس ڏاڍو پيار هو ۽ ٻين سڀني ڪان هن کي زياده ڀائيندو

هو ۽ خوش قسمتيءَ سان هو سندس طبيعت وٽان به هو. وٽس هڪ سج جهڙي حسين ۽ جميل ٻانهي هئي، جنهن جي خوبصورتيءَ جي جيتري به واکاڻ ڪجي، اوتري ٿوري. هوءَ حسن ۽ جمال جو هڪ مجسمو هئي، جنهن هڪ ئي نظر سان ڏسندڙن جو خون ٿي وهايو. اتفاق سان جيئن ان شاگرد جي نظر انهيءَ ٻانهي تي وڃي پيئي، تيئن بي ساخته دانهن نڪري ويس ته مان اڄ کان ان جو شاگرد آهيان ۽ هوءَ منهنجي استاد. بس پوءِ ته رات ڏينهن ان بت جي عشق ۾ ڳري ڪاٺي ٿي ويو.

جڏهن سندس استاد کي هن ڳالهه جي مڏ پيئي، تڏهن هن انهيءَ کي ان عشق کان ڇڏائڻ لاءِ حيلهبازيءَ کان ڪم ورتو. ٻانهيءَ جي ٻنهي هٿن ۾ سير ڇوڙايائين ۽ ان کي اهڙو جلاب ڏنائين، جنهن سبب ڪيس ايترا ته دست آيا، جو هوءَ ڦري زرد ٿي ويئي ۽ وڃي هڏن جو پڃرو بچي. سندس ڳلن تان تازگي ۽ رونق ويندي رهي، ۽ گهڻي بدشڪل ۽ ڪوجهي نظر اچڻ لڳي. انهيءَ کان پوءِ شاگرد ۽ ٻانهيءَ ٻنهي کي گهرايائين. جڏهن نوجوان جي ان تي نظر پيئي ته دل ئي ٿهي ويس. سندس گرمي سرديءَ ۾ تبديل ٿي ويئي ۽ انهيءَ ٻانهيءَ کان ماڳهين بيزار ٿي ويو. جڏهن سندس استاد هيءَ حالت ڏٺي، تڏهن پڇيائين ته آخر تنهنجو هيترو سارو عشق ڪاڏي ويو، تون به اهو ساڳيو ۽

ٻانهي به اها ساڳي آهي؟ درحقيقت تون نادان هئين ۽ محض خون ۽ گندگيءَ تي چريو ٿي پئين.

اي انسان! جنهن صورت پرستي اختيار ڪئي، سو ڀلا معنيٰ کي ڪٿي ٿو سوچي سگهي؟ تنهنجو هيءُ خواهشات سان ڀريل نفس به صورت تي ئي عاشق آهي، البت تنهنجي روحاني جان (دل)، معنيٰ سان عشق رکي ٿي. تون معنيٰ جي عشق خاطر صورت جي عشق کي ڇڏي ڏي ته جيئن معرفت جو سج توتي چمڪندو رهي.

هڪڙي عاشق جو شبليءَ جي اڳيان روئڻ

هڪڙي دفعي هڪڙو غمگين شخص، شبليءَ وٽ اچي کيس چوڻ لڳو ته منهنجو هڪ دلبر، جنهن سان پنهنجي دل وندرائيندو هوس، مري ويو آهي، ۽ مان ان جي غم ۾ ڳري ۽ مري رهيو آهيان. شيخ جواب ڏنس، ته جيڪڏهن تنهنجي دل انهيءَ ڳالهه ڪري (مجازي عشق سبب) رنجيده آهي ته پوءِ تون هڪ وڏيءَ سزا جو لائق آهين. هيءُ رنج ته ڪجهه به نه آهي. تون هاڻي وڃي هڪڙي ٻئي دوست کي اختيار ڪر، جو مري ئي نه، ڇالاءِ جو مرندڙ (دوست) جي دوستي دل کي غم پهچائي ٿي. جو به شخص صورت جي عشق ۾ مبتلا ٿيو، تنهن سچ پچ پاڻ کي مصيبتن ۾ ڦاسائي ڇڏيو.

هڪڙي واپاريءَ جو پنهنجي ٻانهيءَ کي وڪڻڻ ۽ بعد ۾ پشيمان ٿيڻ

هڪڙي مالدار واپاريءَ وٽ، هڪڙي سونهن ڀري ۽ شيرين زبان ٻانهي هئي۔ اتفاق سان انهيءَ کي وڪڻي ويٺو ۽ بعد ۾ ان جي جدائيءَ کان گهڻو پريشان ۽ بي آرام ٿي پيو۔ نيٺ خريدار وٽ وڃي ان جي موٽائڻ لاءِ کيس گهڻي ناڻي جي آڇ ڪئي، مگر هن اها (آڇ) نه قبولي۔ بس پوءِ ته زار زار روئندو ۽ مٿي تي مٽي وسائيندو چوندو رهيو ته، مون جهڙي لاءِ هيءَ ئي داغ ۽ هيءَ ئي سزا ڪافي آهي۔ نهايت نادانيءَ کان ڪيون ٻوتي ڪٺي پنهنجي محبوب کي چند دينارن تي وڪيم!

اڙي انسان! بازار ۾ ڇهڇٽو لڳو پيو آهي، ۽ تون اڃا پنهنجي خساري جي ڪِد آهين۔ تنهنجي حياتيءَ جو هر هڪ دم گوهر آهي ۽ دنيا جو هر ذرو تنهنجي الله تعاليٰ طرف رهنمائي ڪري رهيو آهي۔ مٿي کان پيرن تائين ان جي نعمتن ۾ ٻڏل آهين۔ ڪا گهڙي انهن کي به ياد ڪر۔ هن توکي ڪيتري نه عزت ۽ ناز سان پاليو آهي ۽ هوڏانهن تون بيوقوفيءَ کان غيرن جي محبت ۾ گرفتار آهين۔ ان محبوب کان پري رهڻ ۾ تو جنهن دليريءَ کان ڪم ورتو آهي، تنهن تي ذرا افسوس ڪر ۽ پشيمان ٿي ڏانهنس رجوع ٿي۔

هڪڙي بادشاهه ۽ ڪتي جي ڳالهه

هڪڙو بادشاهه، شڪار لاءِ هڪڙو ڪتو ساڻ ڪري هڪ جهنگل ڏانهن روانو ٿيو. ڪتو پاڙهيل هو ۽ مٿس ريشمي جهل چڙهيل هئي. ڳچيءَ ۾ موتين سان جڙيل پٽو پيو هوس ۽ پيرن ۾ گهنگهرون پيل هئس. بادشاهه ان ڪتي کي سمجهدار ڪري ورتو، ۽ ان جي رسي پنهنجي هٿ ۾ جهلي. رستي تي هلندي، ڪتي جي نظر جيئن هڪڙي هڏي تي پيئي، تيئن اتي ئي بيهي ويو ۽ اڳتي هلڻ کان نابري واري بيٺو. بادشاهه، هيءَ حالت ڏسي غيرت کان پاڻ جلي ويو ۽ چوڻ لڳو ته، آخر مون جهڙي بادشاهه هوندي ٻي ڪنهن ڏانهن نظر ڇو ٿي ڪئي وڃي؟ انهيءَ دم رسي ٽوڙي، حڪم ڪيائين ته، ڪتي کي هتان هڪاليو وڃي. ان تي، شڪاريءَ (جو بادشاهه سان گڏ هو) عرض ڪيو ته قبلا! هي ڪتو جيتوڻيڪ جهنگل جو لائق آهي، مگر سارو ئي سينگاريل آهي، تنهن کي ائين ڇڏڻ مناسب نه آهي؛ ليڪن بادشاهه حڪم ڏنو ته، ان کي انهيءَ ئي حالت ۾ ڇڏي ڏيو. جڏهن هوش ۾ ايندو ۽ پاڻ کي اهڙو سينگاريل ڏسندو، تڏهن ياد ڪندو ته سندس مالڪ ڪو نهايت ئي مشفق ۽ مهربان هو.

منصور، جو، سوريءَ تي چڙهڻ جو قصو

جڏهن منصور حلاج کي سوريءَ تي چاڙهيو ٿي ويو، تڏهن سندس زبان تي ”اناالحق“ کان سواءِ ٻيو ڪجهه

نه هو؛ پر ڦاسي ڏيندڙ سندس زبان کي سمجهي نه سگهيا، تنهنڪري هٿ ۽ پير ڪاٽي ڇڏيائونس. زياده خون وهڻ سبب ڦري زرد ٿي ويو ۽ پوءِ انهن ڪپيل هٿن کي ڪٺي پنهنجي نورانيءَ مُنهن تي مليائين، ۽ چوڻ لڳو ته جڏهن خون ئي انسان جو پائوڊر آهي، تڏهن مان انهيءَ کي منهن تي مليان ٿو ۽ اهو انهيءَ لاءِ ته جيئن ڪنهن کي پيلو نظر نه اچان، ڇالاءِ جو جيڪڏهن ڪنهن جي نظر ۾ پيلو نظر آيس ته هو اهوئي گمان ڪندو ته شايد مان ڊڄي ويو آهيان؛ پر ڇاڪاڻ ته مون کي ذرو به خوف نه آهي، تنهنڪري هتي اهڙي پائوڊر جي استعمال کان سواءِ ٻيو ڪو چاروئي ڪونهي!

شيخ جنيد ۽ سندس پٽ جي مارجيَ وڃڻ جي ڳالهه

حضرت جنيد، جو صوفين جو پيشوا ۽ معرفت جو هڪ وڏو ۽ اونهو سمنڊ هو، تنهن هڪ رات بغداد ۾ هڪ وڏي مجمعي اڳيان تقرير پئي ڪئي. سندس تقرير اهڙي دلپسند هئي، جنهن آسمان وارن کي به موهي ڇڏيو. ڪيس هڪڙو خوبصورت نوجوان پٽ هو، جنهن جو سر ماڻهن بيدرديءَ سان وڍي ڪٺي ان مجمعي ۾ اڇلايو. هيءَ ڏسي ان الله جي بندي ڦڙڪ به ٻاهر نه ڪڍي ۽ سامعين کي تسلي ڏيڻ لڳو. چيائين ته اڄ رات مون الله تعاليٰ جي اسرارن جي هڪ وڏي ديڳ

چاڙهي آهي، انهيءَ ۾ وجهڻ لاءِ هڙوڙي سر هئڻ گهرجي. بلڪ اڃا به ڪو اعليٰ ۽ افضل.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو جان سان پيار ۽ موت کان

ڊپ بابت سوال

هدهد کي هڪڙي ٻئي پکيءَ اٿي ٻڌايو ته مان موت کان ڏاڍو ڊڄان ٿو. سيمرغ ڏانهن ويندڙ وادي گهڻو پري آهي ۽ مون وٽ نه ساز آهي نه سامان موت کان منهنجي دل ايترو ته گهٻرائي ٿي، جو سمجهان ٿو ته مان پهرين ئي منزل تي مري ويندس، ٻيلي يار! ساهه پيارو اٿم، مون کان هليو ڪونه ٿيندو.

هدهد جو جواب

اڙي هيڻا ۽ نبل! آخر تون ڪيترو وقت هڏن (جي مٺ) جو پڃرو بڻيو رهندين؟ ڇا تون هيءُ نٿو ڄاڻين ته تنهنجي عمر اڃي باقي دم ٻن تي بيٺي آهي، ۽ ڇا توکي هي معلوم نه آهي ته اِهو جو ڄائو آهي، سو هڪ ڏينهن ضرور مرندو ۽ وڃي خاڪ جي حوالي ٿيندو. جيڪڏهن تون ڪٿي هن جهان ۾ ڪنهن عرصي تائين حڪومت به ڪرين، مگر ته به هڪ ڏينهن رنج ۽ زاريءَ سان توکي هيءُ جان ڏيڻي پوندي. هاڻي مان توکي به چار قصا ٻڌايان ٿو، ۽ اميد اٿم ته اهي تنهنجي هدايت جو باعث ٿيندا.

ققنس جي وڏي چمار جو قصو*

ققنس، هڪ عجيب ۽ وڻندڙ پکي (ڏکڻ) هندستان ۾ رهندو آهي (هن جو ڪوبه چٽيندڙ ڪونهي)۔ سندس چهنب ڊگهي ۽ سخت ۽ ٻين جيان منجهس ڪئين سوراخ ٿين ٿا۔ هر سوراخ مان هڪ علحدو ۽ سريلو آواز نڪري ٿو، جو پکين ۽ جانورن، ٻنهي کي مدهوش ۽ بيقرار ڪري ڇڏي ٿو۔ چون ٿا ته علم موسيقي به ان جي ئي آواز مان ورتل آهي۔ هن جي عمر هزار سال ٿئي ٿي، ۽ جڏهن سندس موت جو وقت ويجهو ايندو آهي، تڏهن هو ان کان اڳ ۾ ئي واقف ٿي ويندو آهي، ۽ پوءِ ڪجهه ڪاٺيون ميڙي، انهن جي وچ ۾ اچي، دردناڪ دانهون ڪرڻ شروع ڪري ڏيندو آهي۔ انهن آهن ۽ دانهن ۾، جي سراسر سوز ۽ گداز هونديون آهن، موت جي خوف کان پيو ڦيٿون ڪائيندو ۽ ڪنبڙاٽيون هڻندو آهي۔ پکي ۽ جانور هن جي نوحهءِ ۽ نالهءِ کان ايترو ته متاثر ٿيندا آهن، جو ڪا گهڙي ته هو، هن دنيا کي ئي وساري ويهندا آهن، ۽ انهن مان ڪي ته مري به ويندا آهن۔ اهو واقعي هڪ عجيب ڏينهن هوندو آهي، جڏهن سندس عمر جي باقي وڃي هڪ گهڙي رهندي آهي، تڏهن پريشان حال ۾ اڳيان ۽ پويان پيو پر هڻندو ۽ ٽپ

---

* هڪڙي مشهور پکيءَ جو نالو آهي، جو هڪ هزار ورهيه زنده رهندو آهي۔

ڪائيندو آهي، جنهن سببان منجهانئس باهہ پيدا ٿيندي آهي، جا ڪاٺين کي وڪوڙي ويندي آهي. جڏهن هو ۽ ڪاٺيون ٻئي سڙي، اگر ۽ رک ٿي وينديون آهن، تڏهن انهيءَ رک مان هڪ ققنس جو ٻچو ظاهر ٿيندو آهي. ههڙو عجيب رنگ توهان ڪڏهن ڏٺو بہ نہ هوندو!

اي انسان! جيڪڏهن ققنس جيان توکي ڊگهي عمر ڏني بہ وڃي تہ بہ نيٺ هڪ ڏينهن ذليل ٿي مرندين. موت برابر درد ۽ سختي ڏيندڙ شيءِ آهي. مگر ڇا ڪجي، ان ڪان ڀڄي وڃڻ جي واهہ ئي ڪانهي.

هڪڙي ڇوڪري ۽ صوفيءَ جو قصو

هڪڙو ڇوڪرو، پنهنجي پيءُ جي جنازي اڳيان ڳوڙها ڳاڙيندو ۽ چوندو پٽي رهيو، تہ ههڙو ڏينهن، جنهن منهنجي جان کي ڦٽي وڌو آهي، مون اڳي ڪڏهن بہ ڪونہ ڏٺو! هڪڙي صوفيءَ چيس، تہ تنهنجي پيءُ تي بہ اهڙو ڏينهن اڳ نہ گذريو آهي. جو ڪم توکي پيش آيو آهي، سو ڪو وڏو ڪونهي، ليڪن وڏو ۽ مشڪل ڪم اهو آهي، جو تنهنجي پيءُ کي پيش آيو آهي.

اڙي نادان انسان! جيڪڏهن ڪٿي تون بادشاهيءَ جي مسند تي ويهين بہ، تہ بہ هڪ ڏينهن توکي خالي هٿين وڃڻو پوندو.

هڪڙي ٻيڻ وڇائيندڙ جو قصو

جڏهن هڪڙي ٻيڻ وڇائيندڙ جو موت ويجهو آيو، تڏهن هڪڙي شخص، پوشيده طور ڪانئس موت جو حال پڇيو ته جواب ڏنائين، ته منهنجو حال هينئر ٻڌائڻ جهڙو ڪونهي، مان هڪ وڏي مصيبت ۾ مبتلا آهيان.

اي انسان، موت جو علاج، سواءِ موت جي ٻيو آهيئي ڪونه، ۽ اسان سڀئي مرڻ لاءِ پيدا ٿيا آهيون، مگر افسوس، وري به دنيا سان دل لايو ويٺا آهيون. اهو شخص، جنهن جي هٿ ۾ ساري دنيا جي بادشاهي هئي ۽ جو فرش کان عرش پئي آڏاٺو، سو هن وقت زمين اندر خاڪ ٿيو پيو آهي. موت جو رستو ڏاڍو مشڪل آهي ۽ جڏهن توکي ان جي تلخيءَ جي خبر پوي ته تنهنجي هيءَ منڙي جان زير بر ٿي وڃي.

حضرت عيسيٰ عليه السلام ۽ پاڻيءَ جي مٽ جو قصو

هڪڙي دفعي حضرت عيسيٰ عليه السلام، هڪ نديءَ مان مٺو ۽ خوشبودار پاڻي پيتو ۽ ان نديءَ مان هڪ ڀريل مٽ مان به پاڻي پيئي روانو ٿيو، ليڪن مٽ جي پاڻيءَ کان سندس وات ڪڙو ٿي پيو ۽ واپس موٽي عجب ۾ پئجي پڇڻ لڳو، ته اي پروردگار! هن مٽ جو پاڻي ۽ نديءَ جو پاڻي ته مڙيو ئي ساڳيو آهي، مٽ جو پاڻي ڪڙو هو ۽ ٻيو ماکيءَ کان به مٺو، آخر هيءَ راز ته سمجهائينم. خدا تعاليٰ جي حڪم سان

اهو مٽ خود حضرت عيسيٰ جي اڳيان اچي چوڻ لڳو ته مان هڪ جهونو ماڻهو آهيان. ڪيترا دفعا، ڪڏهن ڪوزو (ڪئونرو) ۽ ڪڏهن مٽ ته ڪڏهن ڪونڊو پئي بڻبو آهيان. جيڪڏهن مون کي اڃا به هزار بار ڪٽي مٽ بڻائيندا، ته به موت جي تلخي مون کان وسري نه سگهندي. مان موت جي تلخيءَ جي ياد ۾ هميشه ائين رهان ٿو، ۽ منهنجو پاڻي ان سبب ڪري ئي کارو آهي.

سقراط ۽ سندس شاگرد جو قصو

چون ٿا ته جڏهن سقراط جي سڪرات جو وقت آيو، تڏهن هڪ شاگرد کيس عرض ڪيو ته اي اُستاد، جڏهن توکي غسل ڏيئي ۽ ڪفن پهرائي بس ڪريون، تڏهن پوءِ ڪٿي دفن ڪريون؟ جواب ۾ چيائين ته جيڪڏهن تون مون کي ڳولي لهين ته پوءِ جتي چاهين تتي ڪٿي دفن ڪجئين. جڏهن هن هيتري ساري وڏي ڄمار ۾ مون پنهنجو پاڻ کي نه ڳولي لڌو، تڏهن مون کان پوءِ، تون مون کي ڪٿي ٿو ڳولي سگهين؟ مان هن وقت اهڙيءَ طرح وڃي رهيو آهيان، جو مون کي ذرو به پنهنجي خبر ڪانهي.

بصري جي شيخ جو هڪ مردي جي قبر تي وڃڻ جو قصو

هڪ دفعي جي ڳالهه آهي ته ماڻهو جيئن هڪڙي مردي کي دفن ڪري رهيا هئا، تيئن شيخ حسن بصري

ٻه اچي ان قبر تي پهتو۔ قبر ۽ لحد کي ٻه ڇتائي ڏسي رهيو هو ۽ زارو زار روئي ٻه رهيو هو۔ پوءِ چيائين ته هن جهان جي آخري منزل قبر آهي، هُن جهان جي پهرين منزل اهائي ساڳي اونداهي قبر آهي۔

اي انسان! تون هن غيرحقيقي دنيا سان ڇو ٿو دل لائين؟ جنهن جي آخري منزل ئي ههڙي تنگ ۽ ڀيانڪ قبر آهي۔ تون اهڙي ڏکئي ۽ پُرخطر جهان کان ڊپ ڊار، آخر تون ڪيستائين ان سان پيار رکيو ايندين؟

هڪڙي ديواني جو سڪرات ۾ روئڻ

هڪڙو اهل راز ديوانو، سڪرات جي وقت بي طاقتي ۽ پريشان حاليءَ کان زارو زار روئڻ لڳو، ۽ چوڻ لڳو ته اي منهنجا مولي! تو جڏهن جان (ساهه) کي پيدا ڪيو ۽ وري ان کي واپس وٺين ٿو، تڏهن پهلا تو ان کي پيدا ڇو ڪيو جيڪڏهن منهنجي جان نه هجي ها ته مان (يقيناً) آرام ۾ هجان ها ۽ ههڙي طرح جان نڪرڻ جي عذاب کان بچي پوان ها۔ نه زندهه ٿيڻ کان پوءِ مرڻو پويم ها ۽ نه وري تو کي (ان کي) آڻڻ ۽ (وري واپس) نيڻ جي ڪا تڪليف وٺڻي پوي ها۔

حضرت عيسيٰ عليه السلام جو موت کان ڊڄڻ

حضرت عيسيٰ عليه السلام جي ڳالهه ڪندا آهن ته هو هميشه بي فڪر ۽ نهايت خوش رهندو هو، مگر جڏهن موت جي ياد ايندي هيس، تڏهن ٻکهر ۾ شل ٿي ويندو هو!

هاڻي جڏهن روح الله جي حالت ههڙي آهي، تڏهن افسوس آهي اسان تي، جو اهڙي بلا (موت) کان غافل آهيون، جا هروقت تاڙ ۾ ويٺي آهي!

خداتعاليٰ جو حضرت ابراهيم عليه السلام کان زياده سخت شيءِ بابت پڇڻ

جڏهن حضرت ابراهيم عليه السلام وفات ڪئي، تڏهن الله تعاليٰ ڪانئس پڇيو، ته ٻڌاءِ ته تو دنيا ۾ ڪهڙي شيءِ سخت ترين (وڏيڪ ۾ وڏيڪ درد رسائيندڙ) ڏٺي؟ جواب ڏنائين، ته منهنجا موليٰ! پٽ (اسماعيل ڏانهن اشارو) کي ڪهڻ ۽ پيءُ (آذر ڏانهن اشارو) کي دوزخ ۾ ڏسڻ به سخت هو، منهنجو باهه ۾ پوڻ ۽ ڪو زمانو مصيبتن ۾ گذارڻ ۽ ٻيون ڪيتريون اهڙيون پريشانيون واقع سخت هيون، ليڪن ساهه ڏيڻ (سڪرات) جي (تڪليف جي) مقابلي ۾ اهي سڀ هيچ هيون.

اڙي انسان! تون رات ڏينهن ڇو غفلت ۾ پيو آهين؟ هن مشڪل ڪم جو اٿي ڪو علاج سوچ ۽ موت لاءِ سامان تيار ڪر!

هڪڙي غريب وزير جو قصو

هڪڙي دفعي بادشاهه ڪنهن غريب کي پاڻ وٽ وزير ڪري رکيو هو، ان وزارت مان گهڻو مال ۽ مانُ حاصل ڪيو، آخر جڏهن پيري آئي، تڏهن بادشاهه کي عرض ڪيائين، ته هينئر مون کي عزلت اختيار

ڪرڻ جي اجازت ڏني وڃي، ڇالاءِ جو مان موت کان ڏاڍو ڊڄان ٿو ۽ چاهيان ٿو ته سارو وقت وڃي اطاعت ۾ گذاريان! بادشاهه چيس ته، تون اول ۾ اسان وٽ خالي هٿين آيو هئين ۽ هن وقت تو وٽ ڪافي مال آهي، تون اهو اسان وٽ ڇڏي پوءِ ڀلي هليو وڃ. ويچاري غريب جواب ڏنو ته سائين! مون پنهنجي نقد عمر توهان جي ئي رستي ۾ خرچ ڪئي، هاڻي جيڪڏهن توهين اها مون کي موٽائي ڏيو ته هي اوهان جو مال حاضر آهي.

اڙي نادان! تون پنهنجي عمر جي قدر ۽ قيمت کي نٿو سمجهين. تون ان بابت قبر وارن کان وڃي پڇ، اهي ئي خوب ڄاڻن ٿا (ته حياتيءَ جو هڪ دم ساري دنيا جي مايا کان وڌيڪ ملهه رکي ٿو.

هڪڙي شخص جو هڪ پرهيزگار کي خواب ۾ ڏسڻ

هڪڙي ماڻهوءَ، هڪ رات ڪنهن پرهيزگار بندي کي خواب ۾ ڏٺو ۽ ان تي سلام ورايائين، ليڪن هن جواب نه ڏنو. جڏهن ڪانئس پڇيائين ته، سلام جو جواب ڏيڻ فرض آهي، تڏهن ان ٻڌايس ته فرضيت جو دروازو اسان لاءِ بند آهي (ليڪن اوهان لاءِ کليل). اسان هينئر ڪابه عبادت ويندي ابد تائين ڪري نٿا سگهون. جيڪڏهين مان تو وانگر دنيا ۾ هجان ها ته گهڙي به اطاعت کان سواءِ نه گذاريان ها، ۽ سارو وقت عبادت ۾ لڳو رهان ها. پهريائين اسين بلڪل بيخبر

هئاسون، زندگيءَ جو قدر هاڻي پيو اٿئون، مگر افسوس هينئر عبادت ڪرڻ جو رستوئي بند ٿي ويو، قيمتي عمر به ائين هلي ويئي، هينئر دائمي غم وچي لاڳو رهيو آهي. اسان کي حيف آهي جو اسان ڪجهه نه ڪيو، حالانڪ سڀڪجهه ڪري ٿي سگهياسين. هن وقت اسين حيران ۽ پشيمان، زندان ۾ پيا آهيون! پکيءَ کي پنهنجي پرن جو قدر تڏهن پوندو آهي، جڏهن هي سڙي ويندا آهن. هاءِ افسوس، حياتي ويندي رهي، ڪو ڪم نه ٿيو ۽ غم ساٿي بڻجي ويو!

هڪڙي شخص جو حضرت عيسيٰ عليه السلام کان سوال پڇڻ

هڪڙي شخص حضرت عيسيٰ عليه السلام کان پڇيو ته سائين! توهان دنيا ۾ پنهنجو گهر ڇو نٿا بنايو؟ جواب ڏنائون ته، مان ڪو چريو ڪونه آهيان اها شيءِ جا مون سان هميشه رهي ٿي نه، سا ڪٿي ٿي منهنجي لائق ٿي سگهي؟

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو دنيا جي نامراديءَ بابت سوال

هڪڙي ٻئي پکيءَ هدهد کي مخاطب ٿي چيو ته اي ڀلارا! زمانو هڪڙي گهڙي به منهنجي مراد موافق نه هليو آهي. منهنجي دل ايترو ته غم سان ڀريل آهي، جو هن جان جو ڪو ذرو به انهن جي اثر کان خالي نه آهي. سدائين حيران ۽ عاجز رهيو آهيان هيترن غمن ۽ ڏکن هوندي ڀلا مان هن سفر ۾ ڪيئن ڪاهي

پوان! ها البت، جيڪڏهن دل ڏکويل نه هجيم ها ته هي سفر مون کي سهنجو نظر اچي ها. هاڻي جڏهن منهنجي دل غمن سان اهڙي چڪناچور آهي، تڏهن تون ٿي ٻڌاءِ ته مان ڇا ڪريان؟

هدهد جو جواب

اڙي دنيا جا نڳيل، تون اجايو پيو سوداءُ پچائين. مراد يا نامراد گهڙي پلڪ ۾ گذري وڃن. هاڻي اها شيءِ، جا هڪ پلڪ اندر وڃي ٿي، سا جيڪڏهن ميسر نه ٿي سگهي ته ڪهڙي وڏي ڳالهه! هر اها شيءِ، جا پائدار نه آهي، تنهن سان دل لڳائڻ زنده دلي نه آهي. چڱو هي به چار حڪايتون ٻڌي ڇڏ، انهن ۾ تولاءِ نصيحت آهي.

هڪڙي عارف جي حڪايت

هڪڙو وڏو عارف شخص هو، جنهن ڪڏهن به ڪنهن جي هٿان شربت نه پيتو. جڏهن ان بابت ڪانئس پڇيو ويو، تڏهن جواب ڏنائين ته، مان موت کي اکين آڏو ڏسي رهيو آهيان. اهو منهنجي دماغ تي اهڙو سوار آهي، جو شربت مون لاءِ هڪ زهر آهي.

اي انسان! اها شيءِ جنهن کي گهڙي به بقاءُ نه آهي، پوءِ ڪٿي هيءَ ساري دنيا ڇو نه هجي! تنهن جو ته پائي ملهه به ڪونهي. جيڪڏهن نامراديءَ سبب تنهنجو برو حال ٿيو آهي، ته تون ان لاءِ شڪايت نه

ڪر، ڇا لاءِ جو نامرادي به هڪ گهڙي هوندي آهي. تون، جيڪڏهن ظاهري طور ڪنهن شيءِ ۾ رنج ڏسين ٿو ته، ٿي سگهي ٿو ته ان اندر باطني طور تو لاءِ گنج هجي. الله تعاليٰ جا هر گهڙيءَ توتي هزارين احسان ٿيندا رهن ٿا، مگر افسوس تون انهن کي ياد ئي نٿو ڪرين. تون في الواقع خالي دماغ ۽ عقل کان بنهه ڪورو آهين.

هڪڙي بادشاهه ۽ غلام جي حڪايت

هڪڙي نيڪ اخلاق بادشاهه، هڪ دفعي پنهنجي نوڪر کي ڪو ميوو کائڻ ڪاڻ ڏنو، جو هن ڏاڍيءَ خوشيءَ سان کاڌو، ۽ چوڻ لڳو ته هن کان زياده مٺي ٻي ڪا خوراڪ ئي ڪانهي. نوڪر کي اهڙي شوق سان کائيندو ڏسي، بادشاهه جي دل به سرڪي ويٺي، ۽ انهيءَ مان کانئس اڌ وٺي جڏهن چکيائين، تڏهن ڏاڍو ڪڙو نظر آيس. نوڪر کي چيائين ته، اهڙو ڪڙو ميوو، اهڙي چاهه سان (ڪڏهن) ڪنهن کاڌو؟ ان جواب ۾ عرض ڪيو ته سائين! مان جڏهن تنهنجي هٿان هزارين تحفا ملندا ڏسان ٿو، تڏهن ڪنهن وقت جيڪڏهن ڪو ڪڙو به مليو ته ان کي موٽائڻ منهنجو شيوو نه آهي. هاڻي مان جڏهن تنهنجي نعمتن اندر سارو ئي ٻوڙيو پيو آهيان، تڏهن تنهنجي هٿان مون کي ڪڙائي ڪيئن معلوم ٿيندي؟

هڪڙي شخص جو صوفيءَ کان سوال

ڪنهن معزز شخص، هڪڙي صوفيءَ کان سندس زندگيءَ جو حال پڇيو. جواب ۾ چيائين، ته مان هڪ ٻُهر جي ڍِڳ تي پيو آهيان، خشڪ لب ۽ تر دامن. جڏهن به مون اتي ڪو مانيءَ جو ٽڪر پُڳو آهي، تڏهن منهنجو گردن ٽوڙيو ويو آهي.

اي ٻندا! جيڪڏهن تون هن دنيا ۾ خوشيءَ جي تلاش ڪرين ٿو ته پوءِ تون ننڊ ۾ آهين. تون جيڪڏهن ساريءَ دنيا جو چڪر هڻي اچين ته به توکي خوشدلي ڪٿي به نظر نه ايندي. تون وڃي ڪو اهڙو ڪم ڪر، جو سڀان توکي پُل صراط پار ڪرڻ ۾ سولائي ٿئي.

هڪڙي پوڙهيءَ عورت جو شيخ مهنه کي عرض

هڪ دفعي، شيخ مهنه کي هڪڙي ٻيرسن عورت عرض ڪيو ته سائين! مون کي ڪا (خوش دليءَ جي) دعا سيکاريو، جنهن کي مان وظيفو ڪري وٺان، ڇالاءِ جو مون هن وقت تائين گهڻيون تڪليفون سٺيون آهن ۽ مون ۾ هينئر وڌيڪ سهڻ جي طاقت ئي نه رهي آهي. شيخ جواب ڏنس، ته ڪنهن زماني کان مان به چلو ڪڍي رهيو آهيان ته ڪو اهڙو نسخو هٿ اچيم، جنهن سان دلي آرام نصيب ٿئي، مگر ان جو ڪو پتو پار ئي نظر نه آيو. هاڻي جيستائين هن درد جي

دوا نہ ملندي، تيستائين دل کي خوشي ڪيئن حاصل ٿي سگهندي؟

هڪڙي سائل جو حضرت جنيد کان سوال

هڪڙو شخص، حضرت جنيد جي آڏو ويهي، کيس عرض ڪرڻ لڳو، تہ اي الله تعاليٰ جا مقبول ۽ محبوب عاشق، مهرباني ڪري ٻڌائينم تہ انسان کي خوشي ڪڏهن حاصل ٿي سگهندي؟ شيخ جواب ڏنس، تہ اها کيس ان وقت حاصل ٿي سگهندي، جنهن وقت هو بيدل (دل کان خالي) ٿيندو؛ ۽ تون هيءُ ياد رکي ڇڏ تہ جيستائين کيس الله تعاليٰ جو ديدار ميسر نہ ٿيندو، تيستائين هو حيران، پريشان ۽ بيچين ٿي رهندو.

چمڙي جي گفتگو

هڪڙي دفعي، هڪڙي چمڙي، وٽ ۽ سٽ ڪائيندي پئي چيو، تہ مون کي هڪ گهڙي بہ سج ڏسڻ جي طاقت نہ آهي. مان ساريءَ عمر عاجزيءَ سان اکيون بند ڪري هلندو رهان ٿو ۽ آخرڪار وٽس پهچي، منجهس گم ٿي ويندس. هڪڙو تيز اکين وارو، جو سندس پر ۾ ويٺو هو، سو کيس چوڻ لڳو، تہ تون سراسر دوکي هيٺ آهين. هيءُ سفر هزارن سالن جو آهي. تو پريشان حال کان ڪٿي ٿو طئي ٿي سگهي؟ جواب ڏنائين تہ ڪا پرواهہ نہ آهي، مان هينئر آڏامان ٿو ۽ ڏسان ٿو تہ ان جو ڪهڙو ٿو نتيجو نڪري. ڪئين

سال اٿين هلندو رهيو، تان جو هو پنهنجي سموري طاقت وڃائي ويٺو ۽ ڳري ڪنڊا ٿي ويو. ان هوندي به جڏهن سچ نظر نه آيس، تڏهن سمجهڻ لڳو، ته شايد مان ان کان اڳيرو لنگهي ويو آهيان. هڪڙو ڏاهو، جو هيءَ ڳالهه ٻڌي رهيو هو، تنهن کيس چيو ته تون ڪو وڏو بيوقوف ۽ غافل آهين، تون هيءُ به نٿو ڄاڻين ته تون اڃا هڪ قدم مس وڌيو آهين ۽ سمجهين ٿو ته مان سچ کان به اڳتي لنگهي ويو آهيان! هيءَ ڳالهه ٻڌي، چمڙو ڏاڍو شرمسار ۽ ڦڪو ٿيو ۽ سندس رهيل کهيل طاقت به ويندي رهي. سچ کي مخاطب ٿي چوڻ لڳو ته تو هڪ سمجهدار پکيءَ کي ڳولي لڌو آهي. کهڙو نه چڱو ٿئي، جيڪڏهن ان جي ڪارڻ جو حصو ڪانئس هٽايو وڃي، ۽ جيئن ته هن هيءُ التجا نهايت گهڻي درد سان ڪئي، تنهنڪري اها جهٽ پٽ اگهامي ويئي ۽ هو نابين مان بينا، ۽ مسڪينيءَ مان دولتمند ٿي ويو.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو حڪم جي تابعداري بابت سوال ڪرڻ

هڪڙي ٻئي پکيءَ، هد هد کان دريافت ڪيو، ته ڀلا هيءُ ته ٻڌائينم ته جيڪڏهن مان انهيءَ (الله تعاليٰ) جو حڪم بجا آڻيان ۽ ان جي ردّ ۽ قبول سان به ڪو غرض نه رکان (وڻيس ته منهنجي عبادت قبول ڪري، وڻيس ته نه ڪري)، ۽ محض ان جي حڪم جي

بجا آوري مقصود هجيم ۽ هميشه ان جي حڪم جو منتظر رهان ته پوءِ ڇا ٿيندو ۽ ان جو ڪهڙو نتيجو نڪرندو؟

هدهد جو جواب

هدهد جواب ڏيندي چيو ته اڙي دوست! هن کان وڌيڪ ٻيو ڪهڙو ڪمال ٿي سگهي ٿو (ٻيو ڪمال ٿي ڪونهي). جنهن هڪڙي ان جي حڪم جي پيروي ڪئي، تنهن جي ثواب جو ڪو ڪاٿو ٿي ڪونهي ۽ هو گهڻن اوکاين ۽ دشوارين کان ڇٽي پيو. ڪم جو دارومدار فرمانبرداريءَ تي آهي، تنهنڪري تون پنهنجي طرفان ڪوبه دخل نه ڏي ۽ الله تعاليٰ جي هر حڪم جي بي چون و چرا تابعداري ڪندو رهه. ان بابت مان توکي ٻه چار حڪايتون به ٻڌايان ٿو.

اياز جو لعل جي پيالي کي ٽوڙڻ

هڪڙي دفعي، اياز جي هٿ ۾ هڪ لعل جو پيالو هو، جنهن جي قيمت جو ته ڪو اندازو ئي ڪونه هو. سلطان محمود جي حڪم ڏيڻ تي هن ان کي هڪدم زمين تي هڻي پرزا پرزا ڪري ڇڏيو. سپاهين ۽ درٻارين ۾ گهڻو شور ۽ غل مچي ويو ۽ انهن مان هرهڪ ڪيس اهڙي قيمتي چيز جي ضايع ڪرڻ تي ملامت ڪرڻ لڳو ۽ بادشاهه هي سڀ مشڪندو ٻڌندو رهيو ۽ انهن اڳيان پنهنجي اطمينان جو اظهار ڪندو رهيو. نيٺ

هڪڙو آٿي ڪانئس پڇڻ لڳو، ته آخر تو اهڙي قيمتي ۽ روشن پيالي کي ڇو اهڙي بيعزتيءَ سان ڀڃي ڀور ڪيو! جواب ڏنائين ته: بادشاهه سلامت جو حڪم بجا آڻڻ سون وٽ زمين ۽ آسمان کان وڌيڪ وزن رکي ٿو. تنهنجي نظر وڃي پيالي تي پئي ۽ منهنجي نظر سندس فرمان ۾ رهي.

بندو اهو ڀلو آهي، جو پنهنجي آقا جي فرمان تي هلي ۽ ان خاطر پنهنجي جان ڏيڻ کان به دريغ نه ڪري، پيالي وغيره جي ته ڪا قيمت ئي ڪانهي.

هڪڙي بادشاهه جو پنهنجي فرمانبردار قيدين طرف متوجهه ٿيڻ

هڪڙي دفعي، هڪڙو بادشاهه پنهنجي شهر واپس موٽي رهيو هو ۽ ان شهر جا باشندا سندس آمد خاطر ان کي خوب سينگاري رهيا هئا. ان شهر ۾ جيڪي قيدي هئا، تن وٽ سواءِ هٿڪڙين، ڳٽن، ڪجهه ڪٽيل سرن، هٿن ۽ ٽٽل جگرن جي ٻيو ڪجهه هوئي ڪونه، ۽ هنن (غريبن) انهن سان ان شهر جي سجاوٽ پئي ڪئي. بادشاهه سينگاريل شهر مان ٿيندو جڏهن قيدخاني وٽ آيو، تڏهن گهوڙي تان لهي، قيدين کي ملاقات جو شرف بخشيو ۽ کين جهجهو سون ۽ چاندي ڏني. بادشاهه جو هڪ رازدار ساٿي، هيءَ ماجرا ڏسي ڪانئس پڇڻ لڳو ته، آخر هي ڇا آهي جو توهان هيتري ساري زيب ۽ زينت کان منهن ڦيري اچي هڪ قيدخاني وٽ، قيام فرمايو، جتي رهزنن جي چند ڪٽيل سرن ۽ هٿن کان

سواءِ ٻي ڪابه وندرائڻ جهڙي شيءِ ڪانهي؟ بادشاهه جواب ڏنس ته ٻين جي سجاوٽ بازيگرن جي راند مثل هئي، هرهڪ پنهنجي طور ۽ طريقي ۽ مذاق مطابق پنهنجي پنهنجي شيءِ پيش ڪري رهيو هو ۽ ائين ڪرڻ سان هو سڀيئي گهاٽي ۾ هئا، منهنجي مراد کي قيدين پورو ڪيو آهي. جيڪڏهن منهنجو حڪم هتي جاري نه هجي ها ته ڪيئن سر جسم کان ۽ جسم سر کان جدا هجي ها! مون پنهنجي حڪم جي تعميل هتي ڏني آهي هي ويچارا سارو وقت هن انتظار ۾ ويٺا آهن ته ڪڏهن ٿا قيدخاني کان نڪري سوريءَ طرف وڃن انهيءَ ڪري ئي هي قيدخانو مون کي باغ بهار نظر آيو.

خواجه اڪّاف جو بايزيد ۽ ترمذيءَ کي خواب ۾ ڏسڻ

خواجه اڪّاف چوي ٿو ته هڪ رات مون خواب ۾ ڏٺو ته بايزيد ۽ ترمذي هڪ رستي تي وڃي رهيا آهن، ۽ انهن ڪٿي مون کي پنهنجو اڳواڻ بڻايو آهي. جڏهن ان خواب جي تعبير تي غور ڪيم، تڏهن معلوم ٿيم ته مون کان هڪ دفعي سحر جي وقت، هڪ بيساخته آهه نڪري ويئي هئي ۽ ان وقت مون کي ٻڌايو ويو هو ته سڀني پيرن ۽ مريدن ۾ بايزيد زياده ڀلارو آهي، ڇالاءِ جو ٻين سڀني اسان کان ڪجهه نه ڪجهه گهريو آهي، ليڪن بايزيد ئي هڪڙو شخص آهي، جنهن فقط اسان کي چاهيو ۽ اسان جي طلب ڪئي ۽ بس. جڏهن مون ان رات اهو خطاب ٻڌو، تڏهن دل ۾ چيم ته،

هيءَ يا هوءَ گهُر ڪرڻ مناسب نہ آهي، ان بعد هيءَ دعا گهرندو هوس، تہ اي پروردگار، توڪان مرغوب شيءِ جي گهر ڪرڻ اجائي آهي۔ جيڪڏهن تنهنجي دل درد ڪان خالي آهي، ۽ منجهس ڪا سچائي بہ نہ آهي تہ پوءِ تنهنجي ڳولا ۾ رهڻ بہ بي معنيٰ آهي۔ هينئر تنهنجي چاهنا منهنجي چاهنا آهي ۽ مان تنهنجي مرضيءَ ڪان ٻاهر وڃڻ نٿو گهران۔ منهنجي اهائي دعا هئي، جنهن سبب انهن ٻنهي بزرگن مون کي فوقيت ڏني۔ بندو جيستائين فرمانبردار رهندو، تيستائين خدا تعاليٰ جو قرب ماڻيندو۔

شيخ خرقانيءَ جي سڪرات جي حڪايت

شيخ خزانيءَ پنهنجي وفات جي وقت فرمايو تہ، افسوس، جيڪڏهن منهنجي جسم کي چيري ان مان منهنجي ڀڃيل دل کي ٻاهر ڪڍيو وڃي ها تہ جيئن ماڻهن کي معلوم ٿئي ها تہ مان ڪهڙين نہ مشڪلاتن ۾ مبتلا آهيان، ۽ پوءِ اهي محسوس ڪن ها تہ راز جي ڄاڻندڙ سان بت پرستي ڪرڻ مناسب نہ آهي۔ بندگيءَ جي معنيٰ ئي عاجزي آهي، ۽ عاجزيءَ ۾ ئي زندگي آهي ۽ بندگيءَ ڪان سواءِ ٻيو سڀ هوس آهي۔

اي انسان! تون صحيح معنيٰ ۾ عاجز ٿي گذار ۽ حرمت جي راهہ اختيار ڪر۔ بي حرمت بندي کي هميشه مسند تان هٽايو ويندو آهي۔

ھڪڙي بادشاھ جو ڪنھن بندي کي خلعت بخشڻ

ھڪڙي بادشاھ، ڪنھن غلام کي خلعت عطا ڪئي، ھو جڏھن شاھي محل مان ٻاھر آيو، تڏھن پنھنجي منھن تان رستي جي پيھل مٽيءَ کي ان خلعت سان صاف ڪيائين۔ ڪنھن مخالف، وڃي بادشاھ کي ٻڌايو ته تنھنجي خلعت جو قدر اجھو ھيءَ ٿيو آھي۔ بادشاھ کي اھا بي حرمتي ڏاڍي ٻُري لڳي تنھن فورا ان پريشان حال کي سوريءَ تي چاڙھڻ جو حڪم ڏنو۔

ھن مان تون سمجھي ڇڏ ته، جو شخص بي حرمتي ڪري ٿو تنھن جو بادشاھ جي دربار ۾ ذرو به ملھ ڪونھي۔

ھڪڙي ٻئي پکيءَ جو پاڪبازيءَ بابت سوال

ھڪڙي ٻئي پکيءَ اٿي پڇيو ته اڙي يار ھدھد! خدا تعاليٰ جي راھ ۾ پاڪبازي ڪيئن آھي؟ دل کي مشغول رکڻ مون پاڻ تي حرام ڪري ڇڏيو آھي ۽ جو ڪجھ ھٿ ۾ اچي ٿو تنھن کي ونڊي ورھائي ڇڏيان ٿو، ۽ پاڻ کي ڪنھن به شيءِ جي خيال ۾ نٿو رکان، ھميشھ ان جي ڪنڊ ۾ ويھي پاڻ کي پاڪ ۽ صاف ڪندو رھان ٿو ته جيئن سندس منھن مبارڪ ڏسڻ جو لائق بڻجي پوان۔

ھدھد جو جواب

ھدھد جواب ۾ چيس ته اي دوست! ھن رستي جو ثمر ئي پاڪبازي آھي، تو وٽ جو ڪجھ آھي تنھن کي

پنهنجي اندر جي آگ سان جلائي ڇڏ ۽ پوءِ جڏهن سڀ شيءِ سڙي رک ٿي وڃي، تڏهن ان رک کي ميڙي منجهس ويهي رهه. مصيبتن کان ڇٽڻ جو بس اهوئي طريقو آهي. جيستائين تون هر هڪ شي کان هٿ نه کڻندين، تيستائين تون هن آستاني تي قدم رکي نه سگهندين.

موت جي وقت هر شيءِ تنهنجي خون وهائڻ جي ڪوشش ڪندي، تنهنڪري تون سڀني شين کان پلئُو ڇنڊي پوءِ هن رستي جو قصد ڪر، ڇا لاءِ جو جيڪڏهن شروع ۾ پاڪبازي نه آهي ته پوءِ تو لاءِ هيءُ سفر ڪرڻ به مبارڪ نه آهي.

ترڪستاني پير جي حڪايت

ترڪستاني پير پنهنجي متعلق خبر ٿو ڪري ته مان ٻن شين کي ڏاڍو پيارو رکان ٿو. انهن مان هڪڙي آهي، منهنجو تيز رفتار ابلق گهوڙو ۽ ٻي آهي منهنجو پٽ، پر جيڪڏهن پٽ جي مرڻ جي خبر پويم ته شڪريه طور گهوڙو خيرات ڪري ڇڏيندس، ڇا لاءِ جو مان ڏسان ٿو ته هيءُ ٻه شيون، ٻن بتن جي طرح منهنجي اکين جو ٺار بڻيون پيئيون آهن.

اي انسان! جيستائين تون شمع وانگر نه جلين تيستائين پاڪبازيءَ جو دم به نه هڻ. اهو جو پاڪبازيءَ جو دم هڻي ٿو، سو پنهنجي ساري ڪاروبار کي برباد ڪري ڇڏي ٿو. پاڪباز جي حالت ته اي منهنجا پيارا، هيءَ

آهي، جو هو جيڪڏهن ڪنهن وقت ڪا ماني چاهه ۽ شوق سان کائي ٿو، ته ڪيس فورا ڪيڙيءَ وارو ٿڦڙ لڳايو وڃي ٿو.

شيخ خرقانيءَ جو واڳڻ کائڻ ۽ سندس پٽ جو سر ڪٽجڻ

شيخ خرقاني، جنهن جو فرش عرش هو (وڏي مرتبي وارو هو)، تنهن کي گهڻي وقت کان واڳڻ کائڻ جو شوق هو. سندس والده اڌ واڳڻ ڪٺي ڪيس زوريءَ ڏنو ۽ هن جڏهن اهو کاڌو، تڏهن دشمنن سندس پٽ جو سر ڪاٽي ڇڏيو. هيءَ حالت ڏسي، شيخ چوڻ لڳو، ته مون بدبخت ڪئين دفعا چيو آهي، ته جيڪڏهن هي فقير کاڌو کائيندو ته يقينا ڪيس ڪونه ڪو ڪاري ڌڪ لڳندو. منهنجي جان هروقت جلي رهي آهي، ڇاڪاڻ ته ان (الله تعاليٰ) سان منهنجو معاملو نهايت ئي نازڪ آهي. هو جڏهن به ڪنهن شخص کي پنهنجي ڪم ۾ لڳائي ٿو، تڏهن هو غريب هڪڙو دم به پنهنجي مرضي سان نٿو ڪٽي.

اي انسان! هتي ڪنهن عاقل جي عقلمندي ڪم نٿي ڏئي ۽ نه وري علم جي زيادتي ئي ڪار آمد ٿئي ٿي. ان جا هزارين سرويچ عاشق، سندس هڪ ئي نگاهه سان پنهنجيون جانيون گهورين ٿا ۽ هي سڀئي جانيون، تڏهن ئي ڪار آمد ٿيون، جڏهن بي درديءَ سان سندن خون وهايو وڃي ٿو.

ذوالنون مصريءَ ۽ چاليهه گودڙيا

ذوالنون مصري، ڳالهه ٿو ڪري، ته هڪ ڏينهن جيئن مان ڪنهن بيابان مان وڃي رهيو هوس، تيئن مون رستي تي چاليهه گودڙين، خدا رسيده بندن کي، هڪڙي ئي هنڌ، مئل پيل ڏسي، حواس باخته ٿي ويس. آخر پاڻ سنڀالي پڇڻ لڳس، ته اي خدا تعاليٰ! هيءَ تنهنجو ڪهڙو ڪم آهي، جو سردارن کي ائين اونڌو ڪيرايو ٿو ڇڏين؟ هاتف جواب ڏنو ته هن ڪم کان اسين پوريءَ طرح واقف آهيون، اسان ئي انهن کي ماريون ٿا، ۽ اسان ئي انهن جو خون بها ادا ڪريون ٿا ۽ جيستائين اسان وٽ معاوضي جي رقم موجود آهي، تيستائين اسان جي اهائي ڪار رهندي ته جيئن اوهان لاءِ ماتم باقي رهي. جڏهن مري بعد، منهنجي پانهي جا اجزا محو ٿي ويندا ۽ سندس وجود جو ڪو نشان ئي نه رهندو. تڏهن مان سندس اڳيان نڪتڙي (نروار ٿي) ظاهر ٿيندس ۽ کيس پنهنجي جمال جو چوغو پهرائيندس ۽ پوءِ فقط مان ئي وڃي رهندس، ۽ بس.

اي انسان، جو شخص پنهنجي موليٰ ۾ محو ٿيو، سو سڀ آزار کان ڇٽي پيو. تون به ان ۾ محو ٿيڻ جي ڪوشش ۾ رهه ۽ وڌيڪ ڳالهه ئي نه پڇ.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو همت جي بلنديءَ بابت سوال

اڙي يار هدهد! تون ته وڏيءَ نظر ۽ فڪر وارو آهين؛ تون خوب ڄاڻين ٿو ته هن معاملي (معنيٰ) ۾ همت کي وڏو دخل آهي۔ مان جيتوڻيڪ جسم ۾ ڪمزور ۽ هيٺو آهيان، مگر حقيقت ۾ وڏيءَ همت جو مالڪ آهيان۔ مون وٽ جيڪڏهن گهڻي عبادت ڪئي نه آهي (مان جيڪڏهن ڪئي گهڻي عبادت ڪري نٿو سگهان) ته ڪهڙي وڏي ڳالهه، مان عالي همت سان ته مالامال آهيان؛ تنهنڪري هاڻي تون ان باري ۾ ڪجهه ٻڌائينم ته، آيا مان هن ڪمزور جسم، مگر عالي همت سان پنهنجي بادشاهه سيمرغ کي پهچي سگهندس، يا نه؟

هد.هد جو جواب

اڙي منهنجا پيارا دوست! تون هيءَ حقيقت چڱيءَ طرح سان سمجهي ڇڏ، ته ازلي (الستي) عاشقن جو مقناطيس هيءَ عالي همت ئي هئي ۽ عالي همت ئي هر اڪل چيز کي کولي پڌرو ڪري ٿي۔ جنهن به پرندي ۾ عالي همت ظاهر ٿي، تنهن، جنهن به شيءِ کي ڳوليو، تنهن کي فوراً وڃي لڌو۔ همت هڪ اهڙي شيءِ آهي، جو جيڪڏهن ان مان ڪو ذرو ڪنهن کي ملي ويو، ته هن ان جي معرفت سچ کي به جهڪائي ڇڏيو۔ سارو جهان همت جو محتاج آهي ۽ عاشقن جا پر هيءُ همت ئي آهي، جنهن جي زور تي هو اڏامندا ۽ پرواز ڪندا رهن ٿا۔ هاڻي وقت اچي ويو آهي، جو مان توکي به چار ڪهاڻيون ٻڌايان۔

هڪڙي پوڙهيءَ عورت جو حضرت يوسف کي خريد ڪرڻ

جڏهن حضرت يوسف کي مصر ۾ وڪيو ٿي ويو، تڏهن ٻين خريدارن سان گڏ هڪ پوڙهي عورت به هئي. هوءَ پاڻ سان ڪجهه نوڙين جا ڍيرا ڪٽي آئي ۽ اچي دلال کي چوڻ لڳي ته هن غلام کي ڏهن ڍيرن جي بدلي ۾ وڪڻي ڏينم جو مان مٿس چري ٿي پيئي آهيان. دلال کلي چيس ته اڙي بيوقوف، هيءُ هڪ لاثاني موتي آهي ۽ توکي سونهينئي نٿو. هن جي قيمت گهڻو وڏي آهي ۽ تنهنجي پهچ کان گهڻو پري آهي، تنهنجي ڍيرن جي ته ڪا قيمت ئي ڪانهي! هي ٻڌي، پوڙهيءَ ورائيءَ ڏنيس ته مون کي ته پوري طرح خاطري هئي ته هن قيمت تي ڪو به هن غلام کي فروخت نه ڪندو، ليڪن مون لاءِ هيءُ شرف ئي ڪافي آهي جو هاڻي دوست خواهه دشمن ائين چوندا ته هيءَ ٻڍي به يوسف جي خريدار هئي.

جنهن شخص کي عالي همت نصيب ٿي، تنهن گويا بي انتها بادشاهي ماڻي. اهائي عالي همت هئي، جنهن سبب، انهيءَ عاليءَ همت بادشاهه، پنهنجي مملڪت کي باهه لڳائي هئي (حضرت ابراهيم ادهم ڏانهن اشارو آهي، جنهن سلطنت کي ترڪ ڪري درويشي اختيار ڪئي هئي).

هڪ درويش جو درويشيءَ بابت شڪايت ڪرڻ ۽

ابراهيم ادهم جو کيس جواب ڏيڻ

هڪڙو درويش، هميشه پنهنجي درويشيءَ کان نالهء و فرياد ڪندو هو. هڪڙي ڏينهن، ابراهيم ادهم کيس چيو ته، مون کي ائين معلوم ٿئي ٿو ته شايد توکي درويشي ڏاڍي سستي پئي آهي! ان شخص جواب ڏنس ته اي ابراهيم! تنهنجي ڳالهه بلڪل بيجا آهي، ڀلا ڪو درويشيءَ کي به خريد ڪندو؟ ان تي ابراهيم کيس ٻڌايو ته، مون ان کي دل ۽ جان سان پسند ڪري، سلطنت جي بدلي ۾ خريد ڪيو آهي. مان هاڻي به سوَن جهانن جي مقابلي دريشيءَ جي هڪڙي گهڙي خريد ڪريان ٿو، ڇاڪاڻ ته ڏسان ٿو ته اها واقعي وڏيءَ قيمت واري شيء آهي. مان ان جي قدر ۽ قيمت کي خوب ڄاڻان ٿو، ليڪن افسوس تون ان کان بيخبر آهين! همت وارن پنهنجو جسم ۽ جان گنوائي (سان ڪيڏيو) آهي ۽ ڪئين سال پاڻ کي درست ڪرڻ خاطر جلندا رهيا آهن، تڏهن مس وڃي سندن همت جو پکي الاهي درٻار جي قريب پهتو آهي.

شيخ احمد غوريءَ جي سلطان سنجر سان گفتگو

شيخ غوري هڪ ڏينهن، ديوانن سان گڏجي هڪ پل هيٺ اچي ترسيو. اتفاق سان سلطان سنجر اچي اتان

لانگهائو ٿيو ۽ ماڻهو ڏسي، پڇيائين ته هو ڪير آهن. شيخ جواب ڏنس ته، هي سڀ ديوانا آهن ۽ اسان سڀني جي ڪيفيت ٻن حالتن کان خالي نه آهي. (۱) تون جيڪڏهن اسان کي هميشه لاءِ پنهنجو دوست ڪري ونين ته اسين تنهنجي دنياوي مراد جلدي پوري ڪنداسين.

(۱) جيڪڏهن تون اسان جو دشمن آهين ته اسين توکي جلدي ئي دين کان خارج ڪري ڇڏينداسين؛ پر جيڪڏهن تون گهڙي کن لاءِ پل اندر ايندين ته تون يقيناً هن شان ۽ شوڪت، حرص ۽ هوس کان هميشه لاءِ ڇٽي پوندين! سنجر جواب ۾ چيو ته، مان اوهان جي مذاق جو نه آهيان ۽ مون کي اوهان جي نيڪيءَ ۽ بديءَ سان ڪو سروڪار ڪونهي.

همت، هڪ تيز اڏامندڙ پکيءَ جي طرح آهي، جنهن جي رفتار ۾ هر گهڙيءَ اضافو ٿيندو رهي ٿو. هيءَ تنگ دنيا ان کي سمائي نٿي سگهي. ان جي بلند پروازي هن دنيا کان گهڻو مٿي آهي.

هڪڙي ديواني جو روئڻ ۽ ٻولڻ

هڪڙو ديوانو، آڌيءَ رات جو خواب ۾ روئي ۽ چئي رهيو هو ته، هيءُ جهان هڪ منهن ڍڪيل صندوقڙي (دٻو) آهي ۽ اسين ان اندر ويٺا سودا پچايون. جڏهن موت ان جو ڍڪ ڪوايندو، تڏهن جنهن کي پَر هوندا سو ته آسمانن تائين اڏامي ويندو ۽ جنهن کي پَر نه هوندا، سو ڪيترن ئي مصيبتن ۾ ان اندر قائل رهندو.

اي انسان! تون مرڻ کان اڳ، همت جي پکيءَ ۾ معنوي پر پيدا ڪر، عقل کي دل ڏي ۽ جان ۾ جذبو آڻ.

هڪڙي سائل جي چمڙي سان گفتگو

هڪڙي سائل، چمڙي کي چيو ته تون روشن سج کان بيخبر ٿيو پيو آهين، تنهنجو سارو ڏينهن به هڪ انڌيري رات آهي. جيڪڏهن تون ان سان مليل هجين ها ته ان کان ايترو نه پڇين ها. آخر ڪيستائين سوراخن ۾ گهر ٺاهيندو رهندين؟ تون هن سج کي ذرا ڏس ۽ ان سان ملي هڪ ٿي وڃ. هي ٻڌي، چمڙي جواب ڏنس ته منهنجو ان سج سان ڪهڙو غرض، جو ڪارو ۽ غائب ٿي وڃي ٿو. اهڙي سج کان ائين ٿي پلو. مون لاءِ هر رات ڏينهن آهي، ڇاڪاڻ ته حقيقي سج جو ظهور ٿيندو ئي رات جو آهي ۽ ان اڳيان، هي سج شرم کان منهن ڍڪي ڇڏيندو آهي. هاڻي جڏهن اهڙو سج رات جو ميسر ٿئي ٿو ۽ جو ساري جهان کي مست ڪري ڇڏي ٿو، تڏهن ان جي هوندي هن ظاهري سج کي ڏسڻ قطعا مناسب نه آهي. اهو ئي ته سبب آهي جو مان ساري رات ننڊ نٿو ڪريان، شوق ۽ سوز سان ان جي چوڌاري پيو ٿو چڪر هڻان.

جيڪڏهن توکي اها همت حاصل ٿي وڃي ته پوءِ تنهنجي ويهڻ جي جاءِ به شاهي مسند ٿيندي. جنهن کي همت آهي سو ئي مانجهي مڙس آهي ۽ جو به هن

راهه ۾ همت سان آيو، پوءِ ڪٿي فقير ٿي ڇو نه هو (هجي) وڃي بادشاهه بڻيو.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو انصاف ۽ وفا متعلق سوال

هڪڙي ٻئي پکيءَ سوال ڪيو ته، انهيءَ بادشاهه جي دربار ۾ انصاف ۽ وفا جو ڇا قدر ۽ قُل آهي؟ خدا تعاليٰ مون کي گهڻو انصاف وارو بڻايو آهي، تنهنڪري مان ڪنهن سان به ڪڏهن ڪا بيوفائي نه ڪئي آهي. ڀلا جنهن مخلوق ۾ هي صفتون موجود هجن، تنهن جو معرفت جي عالم ۾ ڪهڙو درجو هوندو؟ ذرا کولي ٻڌائينم.

هد هد جو جواب

اڙي منهنجا محبوب، انصاف ته ڇوٽڪاري جو بادشاهه آهي، جنهن انصاف ڪيو سو واهيات کان آزاد ٿيو ۽ اهو سڀني نماز جي رڪوع ۽ سجود کان افضل آهي. پوشيده طور انصاف ڪرڻ جهڙي جوانمردي ته ٻنهي جهانن ۾ ٿي ڪانهي، ڇا لاءِ جو ظاهر واري انصاف ۾ رياڪاري جي ڪجهه نه ڪجهه آميزش رهي ٿي.

امام احمد بن حنبل جو بشرحافيءَ جي خدمت ۾ وڃڻ

امام احمد بن حنبل، پنهنجي زماني جو يڪتا عالم ۽ امام هو. جڏهن به پنهنجي علم ۽ ذڪر کان فارغ ٿيندو هو، تڏهن سڌو بشرحافيءَ وٽ ويندو هو ۽

جيڪڏهن ڪو شخص ڪيس اتي ڏسندو هو ته بنا دير ملامت ڪرڻ شروع ڪري ڏيندو هوس ۽ چوندو هوس ته تون ساري عالم جو مقتدا آهين ۽ تو کان زياده عالم ته ڪو ٿي ئي نٿو سگهي. ٻئي ڪنهن جي ڳالهه ته تون ٻڌين ئي نٿو؛ باقي بشر ڏانهن ته مٿي ۽ پيرين اگهاڙو هليو وڃين ٿو. امام احمد بن حنبل، ان جي جواب ۾ ڪيس چوندا هئا ته، برابر مان ظاهري علوم ۾ ان کان اڳيرو آهيان، ليڪن خدا تعاليٰ جي ڄاڻ سڃاڻ ۾ هو مون کان اڳيرو آهي.

اڙي، پنهنجي بي انصافيءَ کان بيخبر انسان، ڪا گهڙي عارفن جي انصاف کي به ڏس ۽ پنهنجي منصف مزاجيءَ کي اجايو نه ٻڌاءِ.

سلطان محمود جي لشڪر ۾ هندو راجا جو گرفتار ٿيڻ

اتفاق سان هڪ ڏينهن، هندن جو هڪڙو ٻڍو بادشاهه، سلطان محمود جي لشڪر ۾ گرفتار ٿي پيو. جڏهن سلطان جي اڳيان پيش ٿيو، تڏهن مسلمان بڻجي وڃي ولايت کي رهيو. ان بعد هڪ تنبوءَ اندر اڪيلو ويهي رات ۽ ڏينهن گريه زاري ڪندو ۽ ويچاريندو رهيو. جڏهن سلطان کي هيءَ خبر پئي، تڏهن پاڻ وٽ گهرائي چيائينس ته، مان ڄاڻان ٿو ته تون بادشاهه هئين، هاڻي جيڪڏهن هڪڙي بادشاهي ويئي ته ڪهڙي ڳالهه، مان تو کي ان جهڙيون سو بادشاهيون ڏيان ٿو، تون هن روڄ ۽ راڙي کي ڇڏي ڏي. راجا جواب

۾ چيس ته مان محض هن خيال کان روئان ٿو ته مبادا سڀان قيامت جي ڏينهن، جيڪڏهن ڪٿي خدا تعاليٰ مون کي خطاب ڪري ته تون هڪ بيوفا ۽ جفاڪار بندو هئين ۽ جيستائين محمود ڪثير التعداد لشڪر سان تو وٽ نه آيو، تيستائين تو مون کي يادئي نه ڪيو، ته مان بيوفا، ان وقت ان خطاب جو ڪهڙو جواب ڏيئي سگهندس! مان ته، ان وقت جا شرمساري ٿينديم، تنهن کي ياد ڪري روئي رهيو آهيان.

اي بندا! تون نيڪ ماڻهن جي وفاداري ۽ انصاف جي ڳالهين کي ڪن ڏيئي ٻڌ، پوءِ جيڪڏهن سٽ ساري سگهين ته هن راهه ۾ پير پاءِ ورنه پٺي پاسو ڪر.

هڪ وفادار ڪافر جي سبب هڪ بيوفا غازيءَ کي خدا تعاليٰ جو مهڻو

هڪ دفعي جنگ هلندي، هڪڙي (مسلمان) غازيءَ هڪڙي ڪافر کان نماز پڙهڻ لاءِ مهلت گهري جا هن کيس ڏني. جڏهن نماز پڙهي آيو، تڏهن وري ڪافر کانئس پنهنجي پوڄا پاٺ خاطر مهلت طلب ڪئي. ان بعد جنهن وقت هن هڪ بت اڳيان پنهنجو سر زمين تي رکيو، تنهن وقت ان غازيءَ ان کي اتي ئي ختم ڪرڻ جو ارادو ڪيو، ليڪن غيب کان آواز آيس ته تون سراپا بدعهد ۽ بيوفا آهين. هن توکي اول مهلت ڏني ۽ تلوار کان ڪم نه ورتو ۽ هاڻي جيڪڏهن تون تلوار کان ڪم وٺندين ته هيءَ عين جهالت چئبي.

تو انجام ڪي پاڙڻ واري آيت ٿي نہ پڙهي آهي ("اوفوابالعقود" ڏانهن اشارو). هن توسان ڇڳائي ڪئي ۽ تو موٽ ۾ ان سان برائي ڪري رهيو آهين. تون ٻئي سان اهو ڪجهہ ڪر جو تون پاڻ سان ڪرڻ چاهين. هيءُ ٻڌنديشي هو بي هوش ٿي پکهر ۾ غرق ٿي ويو. ڪافر هيءَ حالت ڏسي اچي ان بابت ڪانئس پڇيو، جنهن تي هن ڪيس ساري حقيقت ڪري ٻڌائي. جڏهن ڪافر هيءُ قصو ٻڌو، تڏهن زور سان نعرو هڻي ٻنا دير مسلمان ٿي پيو ۽ چوڻ لڳو تہ، جڏهن اهو جبار (الله تعاليٰ) پنهنجي محبوب غازيءَ کي پنهنجي معتوب دشمن خاطر وفاداريءَ جو مٺو ڏئي ٿو، تڏهن پوءِ مان چو اهڙي بيوفائي ڪريان.

حضرت يوسف جي ڀائرن جو قحط ساليءَ ۾ مصر اندراچڻ

حضرت يوسف عليہ السلام جا ڏهہ ڀائر، ڏڪار سبب پري ڪان ڪهي مصر آيا ۽ اچي پنهنجي عاجزيءَ جو احوال بيان ڪيائون. ان وقت حضرت يوسف جو منهن ڍڪيل هو ۽ سندس اڳيان هڪ ٿالهہ پيل هو، جنهن تي جڏهن هن هٿ هنيو تڏهن هو زارو زار روئڻ لڳو. حضرت يوسف پنهنجي ڀائرن کي چيو، تہ مان ان جو آواز سمجهان ٿو ۽ اهو چئي رهيو آهي تہ: هن ڪان اڳ توهان کي يوسف نالي هڪڙو حسين ڀاءُ هو جو توهان سڀني ڪان سونهن ۾ وڌ هو. وري ٻيو دفعو ان تي هٿ هڻي چوڻ لڳو تہ اهو پنهنجي آواز

۾ چئي رهيو آهي ته توهان سيني ملي، يوسف کي کوھ ۾ وڌو ۽ هڪ بي گناھ بگهڙ تي تهمت لڳائي. ان کان پوءِ، جڏهن ٽيئون ڏفعو ان تي هٿ هنيائين، تڏهن ٻڌايائين، ته اهو پنهنجي آواز ۾ چئي رهيو آهي ته توهان پنهنجي پيءُ کي ٻرغلائي (غم ۾) جلائي ڇڏيو ۽ چنڊ جهڙي يوسف کي وڪڻي ڇڏيو. انهيءَ نموني ته ڪافر به پنهنجي ڀاءُ سان بدسلوڪي نٿا ڪن. توهان کي ته خدا تعاليٰ کان جو حاضر ۽ ناظر آهي، شرم اچڻ گهرجي.

اندو اهو آهي، جو هن قصي کي ٻڌي، ان مان نصيحت ته وٺي. اي انسان! تون هن قصي کي پنهنجوئي سمجهه. تون خود ڄاڻي واڻي بيوفائي ڪري رهيو آهين. ذرا سوچ ۽ پنهنجي عملن جي ڇڪاس وٺ.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو حضرت حق (تعاليٰ) ۾ گستاخي ڪرڻ بابت سوال

اڙي دوست هدهد، تون واقعي اسان جو رهنما ۽ پيشوا آهين. ڀلا هيءُ ته ٻڌاءِ، ته جيڪڏهن ڪو شخص، ان عالي درٻار ۾ ڪا وڏي گستاخي ڪري وجهي ته ان جو ڪهڙو نتيجو نڪرندو؟

هدهد جو جواب

هو جيڪڏهين خدا تعاليٰ جي راز جو ڄاڻو ۽ لائق آهي ته پوءِ ان جي گستاخي جائز آهي، ليڪن راز

چاٽندڙ گستاخي ڪٿي ٿو ڪري سگهي! هڪڙو اوٺي، جو درياءَ جي ڪناري تي هجي، سو بادشاهہ جو رازدان ڪيئن ٿو بڻجي سگهي! هو جيڪڏهن اهل راز وانگر گستاخي ڪندو تہ ايمان ۽ جان ٻنهي تان هٿ ڪڻو پوندس. ها، جيڪڏهن ڪو محبت جي زيادتي ۽ زور سبب گستاخي ڪري وجهي تہ هن کي روا آهي، ڇالاءِ جو محبت سان سرشار، هڪ ديواني عاشق جي طرح آهي، جو باهہ جيان جلي رهيو آهي. اهوئي تہ سبب آهي، جو مجنونءَ کي ڪوبہ ملامت نٿو ڪري. تون بہ جڏهن عشق ۾ ديوانو ٿي ويندين، ء تڏهن تنهنجي هر ڳالهہ ٻڌي ۽ گوارا ڪئي ويندي. ڇڱو مان هاڻي توکي بہ چار ڪهاڻيون ٻڌايان ٿو.

هڪڙي ديواني جو خراسان ۾ عميد جي غلامن کي ڏسڻ

ڳالهہ ٿا ڪن، تہ جڏهن ڪان عميد خراسان جو حاڪم ٿيو، تڏهن ڪان هيءَ شهر دولت سان مالا مال ٿي ويو. وٽس هڪ سؤ سهڻا ترڪ (سندن ٻانهون چانديءَ جهڙيون سفيد) غلام هئا، جن مان هرهڪ جو مُنهن چنڊ وانگر پئي چمڪيو. سندن قد سنوان (ڪاراين ۾ چانديءَ جا ڪنگڻ پيل) ۽ وار مشڪ سان ڀريل پئي ٻهڪيا. انهن جي ڪنن ۾ چمڪيدار موتي پيل هئا، جن رات جي اونداهيءَ کي ڏينهن جي روشنائيءَ ۾ پئي بدلايو. سندن مٿن تي سون جي منڊين سان جڙيل تاج ۽ ڳچيءَ ۾ سونا هار (طوق)، پيل هئا. انهن

مان هرهڪ وٽ هڪ سفيد ۽ خوش رفتار گهوڙو هوندو هو. مطلب ته هو اهڙا حسين ۽ سينگاريل هئا، جو ڏسندڙ بي اختيار موهجي ۽ دل ڪسائي پئي ويو. اتفاق سان هڪڙي پيرين اگهاڙي ۽ ڪنبل پوش ديواني جي پري کان مٿن نظر پئجي ويئي ۽ پڇڻ تي ان شهر جي رئيس کان معلوم ٿيس ته اهي سڀيئي عميد جا غلام آهن هيءُ ٻڌنديئي سندس دماغ چڪر ۾ اچي ويو ۽ چوڻ لڳو، ته اي عرش جا مالڪ، تون بنده پروري وڃي عميد کان سک.

اڙي انسان! جيڪڏهن تون هڙي قسم جو ديوانو آهين ته پوءِ ڀلي گستاخ رهه. ديوانن جي گستاخي واقعي دلپسند ٿئي ٿي، ڇالاءِ جو اهي پتنگن جيان سڙن ۽ جلن ٿا.

هڪڙي ننگي ديواني جي گستاخيءَ جي ڪهاڻي

هڪڙي پيري، هڪڙو ديوانو، ننگو ۽ بکيو سياري جي موسم ۾ رستي تي وڃي رهيو هو، ته اوچتو سخت بارش اچي پيئي، جنهن ۾ هيءُ ويچارو ساروئي پسي ويو. نه وٽس ڪو ڪپڙو هو ۽ نه ڪا رهڻ لاءِ جاءِ. آخر اچي هڪ ڦٽل هنڌ پهتو، ليڪن اجا ان اندر گهڙيو ڏي مس ته ڇت کان هڪ سر ڪري اچي سندس مٿي کي ڦاڙي وڌو. ان وقت آسمان طرف منهن ڪري چوڻ لڳو ته تون آخر ڪيستائين پنهنجي

سلطانيءَ جو ڏؤنڪو وڄائيندو رهندين، جڏهن تو کي هڪ سر ٻه نيڪ لڳائڻ ڏانءُ نٿي اچي!

مصر ۾ ڏڪار متعلق هڪڙي ديواني جو مقولو

ڪنهن سمي، اوچتو اچي مصر ۾ ڏڪار پيو. ماڻهو رستن تي پئي مئا ۽ مانيءَ لاءِ پڪاري رهيا هئا ۽ بکيا اڌ مئلن کي کائي رهيا هئا. اتفاق سان جڏهن هڪڙي ديواني هيءَ حالت ڏٺي، تڏهن اٿي چوڻ لڳو ته ”اي دين ۽ دنيا جا مالڪ! جيڪڏهن تو وٽ رزق نه آهي ته پيدا به گهٽ ڪر (هروڀرو گهڻي مخلوق پيدا ڪري ان کي بک ٿو مارين).“

هن درگاهه ۾ جو به گستاخي ڪندو آهي، سو جيئن ئي هوش سنڀاليندو آهي، تيئن ئي معافي گهرندو آهي.

هڪڙي ديواني جي ڪهاڻي، جنهن کي ٻار پٿر هڻندا هئا

ڳالهه ڪندا آهن، ته هڪڙي ديواني کي ٻار پٿر هڻندا هئا، جنهن کان تنگ ٿي، وڃي هڪ ٻخاري (چلهو) جي ڪنڊ ۾ ويٺو، جنهن ۾ هڪ دري پڻ هئي. انهيءَ دريءَ مان هڪڙو ڪڙو لنگهي اچي، ان جي سر تي لڳو، پر جڏهن ته هو ڪڙي ۽ پٿر ۾ شناخت ڪري نه سگهيو، تنهنڪري وٺي گاريون ڏيڻ شروع ڪيائين؛ ۽ چاڪاڻ ته ان گهر ۾ انڌيرو به هو، تنهنڪري گمان ٿيس ته شايد اڃا ڇوڪرا هيءَ حرڪت ڪري رهيا آهن. آخر جڏهن هوا جي زور تي هڪ پاسي کان

دروازو کلي پيو ۽ انهيءَ بخاريءَ جي ڪوٺڙيءَ ۾ روشني آئي، تڏهن هن ڪَڙي ۽ پٿر ۾ وچي فرق لڌو؛ ۽ گارين ڏيڻ سبب پنهنجي دل ۾ ڏاڍو رنج محسوس ڪري چوڻ لڳو ته ”اي منهنجا پروردگار، هن بخاري ۾ انڌيرو هو، تنهنڪري مون کان ڀل ٿي ويئي. هي سڀ گاريون گند، واقعي مون ڏنيون آهن، هاڻي معاف فرمائينم.“

اي دوست! تون عاشق ۽ ديواني کي سدائين معذور سمجھه ۽ انهن خلاف ڪڏهن به زبان ڪشائي نه ڪر.

واسطيءَ جو يهودين جي قبرن کي ڏسڻ

هڪڙي دفعي واسطي جيئن مرگردان وڃي رهيو هو، تيئن سندس نظر وڃي يهودين جي قبرن تي ۽ بعد ۾ خود يهوديءَ تي پيئي. ڏسي چوڻ لڳو ته هي سڀيئي معذور آهن، ليڪن هيءَ راز ڪنهن جي اکيان سلي نٿو سگهجي. قاضيءَ جو ملازم، جو اتي بيٺو هو، سو هيءَ ڳالهه ٻڌندي ئي غصي ۾ اچي ويو ۽ ڪيس وٺي آڻي ان جي اکيان حاضر ڪيائين؛ پر جڏهن ته ان جي ڳالهه قاضيءَ جي لائق نه هئي، تڏهن هن صاف انڪار ڪيو (ته ڪو هي يهودي معذور آهن). واسطيءَ ڪيس چيو ته هيءَ تباهه قوم (جا قبرن اندر آهي)، جڏهن تنهنجي حڪم هيٺ ئي نه آهي ته تون ان کي معذور رک. مان توکي ٻڌايان ٿو ته آسمان جي خدا جي حڪم سان

ھن وقت ھي سڀئي معذور آھن، ڀوءِ تون مڃين، خواھ نه مڃين!

ھڪڙي ٻئي پکيءَ جو عشق بازيءَ ۾ ڏاڙ ھڻڻ متعلق سوال

ھڪڙي ٻئي پکيءَ، ھدھد کي چيو، ته جيستائين مان جيئرو آھيان، تيستائين ان جي عشق لاءِ لائق ۽ مناسب آھيان۔ مان ته ساريءَ مخلوق سان قطع تعلق ڪري، ھميشه ھن جي عشق جون ئي ڏاڙون ھڻان ٿو۔ ان جي عشق ۾ مون پنھنجي جان ئي قربان ڪري ڇڏي آھي ۽ سمجھان ٿو ته ان جي وصال ماڻڻ جو وقت اچي ويو آھي؟

ھدھد جو جواب

اڙي اياڻا، محض دعوا ۽ ڏاڙ جي زور تي ڪوه سيمرغ جو ھمنشين بڻجي نٿو سگھي۔ تون ھروقت ان جي عشق جي ڏاڙ نه ھڻ، ڇالاءِ جو ھو ھر زيد ۽ بڪر جي پھچ کان ٻاھر آھي۔ ھا، جيڪڏھن ڪا تنھنجي قسمت موچاري آھي ته پوءِ ته ھو توکي خودئي پنھنجي راھ تي وٺي آئي، پاڻ سان اڪيلو ويھاريندو۔ ان درجي تي پھچڻ بعد، جيڪڏھن تون عشق جي دعويٰ ڪرين ته ان ۾ تون سچو آھين۔ ھاڻي ھي ٻه چار ڳالھيون ڌيان ڏيئي ٻڌ۔

هڪڙي مريد جو بايزيد کي خواب ۾ ڏسڻ

جڏهن حضرت بايزيد هن دنيا مان رحلت ڪري ويو، تڏهن هڪ مريد، ان رات کيس خواب ۾ ڏسي کانئس پڇيو، ته منڪر ۽ نڪير کان توکي ڪيئن ڇوٽڪارو مليو؟ چيائين ته جڏهن انهن ٻنهي مون کان خداتعاليٰ متعلق سوال ڪيو، تڏهن مون کين ٻڌايو ته ههڙو سوال نه مون لاءِ ۽ نه توهان لاءِ ڪو ڪمال جي نشاني آهي، ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن مان ڪٿي چوان ته خدا اهو آهي ۽ بس ته منهنجو هيءُ چوڻ به منهنجي هوَس جو دليل آهي بهتر آهي ته توهان واپس خداتعاليٰ وٽ وڃو ۽ پوءِ جيڪڏهن هو مون کي پنهنجو ٻانهو سڏي ته پوءِ اهڙي ڪا ٻي ڳالهه!

اي ٻندا! عاشقيءَ جو اظهار به ان جي طرف کان ٿئي ته اهو سڀ کان سٺو، باقي تنهنجي طرف کان عشق جي دعوا خير ڪا وزن رکي ٿي؟

هڪڙي شوريد درويش جي ڳالهه

هڪڙو درويش، عشق ۽ محبت جي فراوانيءَ کان ڇيخ ۽ پڪار ڪري رهيو هو ته رشڪ منهنجي جان ۽ دل ٻنهي کي جلائي ڇڏيو آهي. مون ۾ وڌيڪ روئڻ جي طاقت ئي نه رهي آهي. هاتف چيس ته تون وڌيڪ لاف نه هڻ ۽ ٻڌاءِ ته ڪهڙيءَ شيءِ کان تو ان سان بيهوده محبت لڳائي آهي؟ جواب ڏنائين، ته مون ته ڪڏهن به ڪنهن سان محبت ڪانه رکي آهي

هن ئي مون سان پيار رکيو ۽ مون تي عاشق ٿي پيو۔ مون ۾ ته ايتري طاقت به ڪانهي، جو ڪٿي ان جهڙي سان ياري گنڍيان؛ اهو سيڪجهه هن پاڻ ئي ڪيو آهي، ۽ جڏهن منهنجي دل رت و رت ٿي ويئي، تڏهن اهوئي هو، جنهن اهو سارو رت پي ڇڏيو۔

اڙي ڇوڪر! جيڪڏهن ڪٿي هو عشق ڪري به، ته هو هميشه پنهنجي صفت (صنعت) سان ئي عشق ڪري ٿو۔ توکي جڳائي ته منجهس محو ٿي وڃ ۽ باقي ڪي ڇڏي ڏي۔

سلطان محمود جو هڪ بخاري دڪائيندڙ رند وٽ مهمان ٿيڻ

هڪڙيءَ رات، سلطان محمود جي دل ڏاڍي پريشان ٿي پئي ۽ نيٺ اچي، هڪ بخاري دڪائيندڙ رند جو مهمان ٿيون۔ هن غريب پنهنجي حال سارو سندس عزت ڪئي ۽ خشڪ ماني آڻي، سندس آڏو رکي، جا بادشاهه ڪٿي فوراً کاڌي۔ آخر جڏهن هن اتان وڃڻ جو ارادو ڪيو، تڏهن بخاري دڪائيندڙ کيس چيو، ته تو منهنجي جاءِ، کائڻ ۽ پيئڻ سڀ ڏسي ورتو۔ هاڻي جيڪڏهن ٻئي دفعي توکي ڪا ضرورت پوي ته پوءِ جلدي هليو اچج، ورنه توتي ڪا ميار ڪانهي۔ مان مسڪين تنهنجي مقابلي ۾ ته نٿو اچي سگهان (تون شاهه، مان گدا)۔ بادشاهه سندس گفتگوءَ کان اهڙو ته خوش ٿيو، جو ست دفعا سندس مهمان وچي ٿيو۔ آخري ڏينهن تي بادشاهه کيس چيو، ته مون (بادشاهه) کان جو گهرڻو

هجيئي سو گهر، هيءُ موقعو اٿئي. ٻخاري دکائيندڙ عرض ڪيو ته گهُر هيءَ آهي ته، بادشاهه سلامت ڪڏهن ڪڏهن منهنجو مهمان ٿيندو رهي، ڇا لاءِ جو مون لاءِ تنهنجو ديدار ئي بس آهي. مون غريب لاءِ تو جهڙي بادشاهن سان مٽيءَ تي گڏجي ويهڻ تو ٻغير باغن ۾ بادشاهي ڪرڻ کان صد بار بهتر آهي. تنهنجي ملاقات منهنجي نزديڪ ٻنهي جهانن جي بادشاهيءَ کان گهڻو وڌيڪ آهي.

اي عزيز، جيڪڏهن توکي واقعي عشق آهي ته اهو به ان کان طلب ڪر، ۽ انهيءَ جو پاسو نه ڇڏ. پراڻو عشق هميشه نئين جو طالب رهي ٿو ۽ قيمت به ذرا وڌيڪ رکي ٿو، تون انهيءَ ڳالهه کي لحاظ ۾ رک.

هڪڙي پخاليءَ جو ٻئي پخاليءَ کان پاڻي گهرڻ

هڪڙو پخالي جيئن هٿ ۾ پاڻي کنيو پئي ويو، تيئن هڪڙو ٻيو پخالي سامهون نظر آيس جنهن کان ٻوڙي وڃي پاڻي گهريائين. انهيءَ پخاليءَ جواب ڏنس ته اڙي حقيقت کان بيخبر جڏهن خود تنهنجي هٿ ۾ پاڻي موجود آهي، تڏهن ڇو نٿو ڪڍي ان کي پيئين؟ جواب ڏنائين ته، منهنجي دل (پنهنجي) پاڻيءَ کان (جو ڪجهه وقت مون وٽ رهيو آهي) ڍهي ويئي آهي، ۽ اهو دستور آهي ته پرائيءَ شيءِ کان دل (هڪ ڏينهن) کڄي ويندي آهي.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو خود بينيءَ ۽ ڪمال بابت سوال

هد هد کان، هڪڙي ٻئي پکيءَ اتي سوال ڪيو ته يار، مان سمجهان ٿو ته مون پنهنجو ڪمال حاصل ڪيو آهي ۽ سخت رياضتون به پوريون ڪيون آهن. جڏهن مون هتي پنهنجو ڪم پورو ڪيو آهي، تڏهن هيءَ هنڌ ڇڏي ٻئي هنڌ وڃڻ، مون لاءِ واقعي مشڪل آهي. ڀلا، تو ڪڏهن اهڙي شخص کي ڏٺو آهي جو خزانو ڇڏي وڃي بيابانن ۾ پريشان ڦرندو؟

هد هد جو جواب

هد هد جواب ڏيندي چيس ته تون سراسر تڪبر ۽ خيال ۾ گرفتار آهين. نفس جو تو تي قبضو آهي ۽ شيطان تنهنجي سر تي ويٺو آهي. در حقيقت تون سارو ئي گمان جو هڪ مجسمو آهين، مگر سمجهين نٿو. معرفت جي فضا توکان گهڻو پري آهي ۽ جو ڪجهه نور تون ڏسين ٿو اهو به تو لاءِ هڪ آگ آهي، ۽ جيڪڏهن توکي ڪو ذوق آهي ته اهو به محض تنهنجو گمان آهي. تنهنجو وجد ۽ تنهنجو فقر خيال آهي ۽ جو ڪجهه تون چئي رهيو آهين، سو محال آهي ۽ ٿي ئي نٿو سگهي.

اي پيارا، جيستائين تون پنهنجي گمان ۽ خوش فهميءَ ۾ اٽڪيل رهندين، تيستائين تنهنجو پڙهڻ ۽ ڪڙهڻ هڪ دمڙيءَ جي لائق به نه آهي. هاڻي تنهنجي ئي نصيحت خاطر مان توکي به چار آکاڻيون ٻڌايان ٿو.

شيخ ابوبڪر نيشاپوريءَ جي آکاڻي

چون ٿا تہ، هڪڙي دفعي شيخ ابوبڪر نيشاپوري، پنهنجي مريدن سان گڏ هڪڙي گڏهہ تي سوار ڪنهن رستي تي وڃي رهيو هو تہ اوچتو سندس گڏهہ کان ريح (واءُ) نڪري ويئي۔ شيخ ان سبب في الفور حال ۾ اچي ويو ۽ نعرا هڻڻ ۽ ڪپڙا ڦاڙڻ لڳو۔ مريدن کي هيءَ ڳالهہ البت پسند نہ آئي، تنهنڪري انهن مان هڪڙي ڪيس چيو تہ سائين! آخر ڪهڙي سبب توهين هتي حال ۾ اچي ويا آهيو؟ جواب ڏنائين تہ، مان مريدن جي هيتري ساري مجمعي کي ڏسي خيال ڪيو تہ مان بايزيد کان ڪو گهٽ ڪونہ آهيان ۽ سڀان قيامت ڏينهن بہ هن عزت ۽ ناز سان محشر جي ميدان ۾ ويندس۔ جڏهن هي خيال ڪيم، تڏهن اتفاق سان گڏهہ ريح ڇوڙي ۽ ائين ڪرڻ سان، هن مون کي هي جواب ڏنو تہ جو بہ شخص اهڙي ڊاڙ هڻي ٿو تنهن جو جواب اجهو هي آهي (گڏهہ اجهو هيئن واءُ ڏئي ٿو)۔ انهيءَ ڪري منهنجي اندر ۾ آڳ لڳي ويئي ۽ حال ۾ اچي ويس۔

اي عزيز، جيستائين تون غرور (خود پسنديءَ ۽ خوش فهميءَ) ۾ مبتلا آهين، تيستائين تون حقيقت کان پري پيل ۽ سون بلائن ۾ گرفتار آهين۔ ”مان“ جو لفظ ڪڏهن بہ نہ چئو تہ جيئن ابليس جي ڄار ۾ ڦاسي نہ پوين۔

حضرت موسيٰ ۽ ابليس جي آکاڻي

الله تعاليٰ هڪڙي دفعي، حضرت موسيٰ کي ابليس کان رمز سکڻ جي تلقين ڪئي. بعد ۾ جڏهن هن ابليس کي رستي تي ڏٺو، جڏهن ان کان رمز جي طلب ڪيائين، جنهن تي ابليس سمجهايس ته، تون هڪڙي ڳالهه کي سدائين ڌيان ۾ رکيو اچ. يعني ته ”مان“ جو لفظ ڪڏهن به نه چئو ته جيئن تنهنجي حالت منهنجيءَ وانگر نه ٿئي.

هڪڙي پاڪ دين جي گفتگو

هڪ دفعي، هڪڙي پاڪ دين چيو ته مبتديءَ جو اونده ۾ رهڻ سندس لاءِ بهتر آهي، ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن ابتدا ۾ کيس ڪا (غيبي) شيءِ ڏسڻ ۾ آئي ته هو دوکو کائي ويهندو ۽ منڪر ٿي پوندو.

اڙي بندا، جو حسد ۽ غصو تنهنجي اندر ۾ آهي تنهن کي صاحب نظر جي ئي اک ڏسي ٿي ۽ نه تون. ڪم از ڪم هيترو ته خيال ڪر ته تنهنجي پيدائش خاڪ ۽ خون (مان ٻٽيل) آهي ۽ اهي ٻيئي شيون حرام آهن. جڏهن تون پاڻ ۾ ايتري گندگي به ڏسين ٿو، تڏهن به خبر نه آهي الائجي ڇو مطمئن ٿيو ويٺو آهين.

هڪڙي شخص جو ڪتي کان دامن پري نه ڪرڻ جي آکاڻي

هڪڙي شخص جي پاسي ۾، هڪڙو پليد ڪتو وڃي رهيو هو، ليڪن هن انهيءَ کان پنهنجو دامن پري

نه ڪيو. جڏهن هڪڙي سائل ان کان احتراز ڪرڻ طرف سندس ڌيان ڇڪايو، تڏهن جواب ڏنائين ته هيءُ ڪتو ظاهر ۾ پليد آهي ۽ مان اندر ۾ پليد آهيان. هاڻي جڏهن منهنجو باطن ڪتي جي ظاهر جهڙو آهي، تڏهن ان کان ڪيئن پڄي پاسو ڪريان؟

هڪڙو عابد جو ڏاڙهيءَ جي ٽهل ٽڪور ۾ مشغول هو

تنهن جي آکاڻي

حضرت موسيٰ عليه السلام جي ڏينهن ۾، هڪڙو وڏو عابد ٻانهو هو، مگر باوجود جهجهي عبادت جي هو الاهي ذوق ۽ اندر جي سوجهري کان صفا خالي هو. کيس هڪ وڏي ڏاڙهي هئي، جنهن کي هر گهڙيءَ پيو ڦڻي ڏيندو هو. هڪڙي ڏينهن، حضرت موسيٰ کي ڏسي اچي کيس عرض ڪرڻ لڳو ته، مهرباني ڪري الله تعاليٰ کان پڇي ٻڌائينم ته ان جو ڪارڻ ڇا آهي؟ حضرت موسيٰ دريافت ڪري کيس ٻڌايو ته، الله تعاليٰ جو چوڻ آهي ته هو هميشه پنهنجي ڏاڙهيءَ ۾ ئي مشغول آهي ۽ اسان جي وصل جي درد کان ڪورو ۽ ڪوهين ڏور آهي. هي جواب ٻڌي، هو ڏاڙهيءَ کي پٽڻ ۽ روئڻ ۾ لڳي ويو. ايتري ۾ جبرئيل ڊوڙندي اچي حضرت موسيٰ کي ٻڌايو ته، هيءُ شخص اڃا به پنهنجي ڏاڙهيءَ ۾ مشغول آهي. جڏهن ڏاڙهيءَ کي سنواريائين ٿي، تڏهن به پريشانيءَ ۾ رهيو ۽ هاڻي جڏهن ان کي پٽي ٿو، تڏهن به انهيءَ جي ئي خيال ۾ آهي.

اي انسان، الله تعاليٰ جي ياد کان سواءِ، هڪڙو دم ڪٽڻ به وڏي خطا آهي. ڪاش تون ان کي سمجهين!

هڪڙي ٻگهيءَ ڏاڙهيءَ واري جي آکاڻي

هڪڙي بيوقوف کي ٻگهي ڏاڙهي هئي، هڪ دفعي اوچتو درياءَ ۾ ڪري ٻڏڻ لڳو، هڪڙو چرچائي، جو ڪناري تي بيٺو هو، تنهن کيس ڏسي چيو ته تون توبري کي مٿي کان ڪڍي اڇلائي ڇڏ (ورنه ٻڏي مرندين). ان جواب ۾ چيو ته، هيءُ توبرو نه بلڪ منهنجي ڏاڙهي آهي ۽ هيءُ ڏاڙهي ئي آهي جا منهنجي پريشانيءَ جو باعث آهي. انهيءَ تي هن چيس ته جيڪڏهن تنهنجو هيءُ حال رهيو ته اها ڏاڙهي هڪ ڏينهن تنهنجو خاتمو آڻيندي.

اي انسان، جيستائين تو ۾ نفسانيت ۽ شيطانيت موجود آهي، تيستائين ههڙي ٻڪر جيان ٻگهيءَ ڏاڙهيءَ کان ڪو شرم ڌار.
ڪو شرم ڌار.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو سفر متعلق سوال

هدهد کان هڪڙي ٻئي پکيءَ اٿي پڇيو ته، ڀلا هن سفر ۾ ڪهڙيءَ شيءِ سان دل خوش رهندي؟ جيڪڏهن تون ٻڌائيندين ته منهنجي پريشاني به گهٽبي ۽ رستي وچ ۾ ڪجهه هدايت به ملي ويندي.

اي پيار! جيستائين تون انهيءَ سان آهين، تيستائين خوش رهه ۽ لوڪن جي پچار کان آزاد ٿي وڃ. جڏهن تنهنجي غمگين دل، انهيءَ سان خوش رهي سگهي ٿي، تڏهين ڪيس خوش ڪر. ياد رک ته ٻنهي جهانن جي زندگي ۽ خوشي انهيءَ کان ئي آهي ۽ جيڪڏهن تنهنجي دل هڪ گهڙي پلڪ ڳالهه! چڱو هي ٻه چار قصا ٻڌي ڇڏ، انهن ۾ تنهنجي ڀلائي آهي.

پهاڙي مجنونءَ جو قصو

ڳالهه ٿا ڪن ته جبلن ۾ هڪ عجيب مجنون رهندو هو. هو وقتاً حال کان بيحال ٿي ويندو هو ۽ ويهن ڏينهن تائين سندس هيءَ ئي حالت رهندي هئي. صبح کان ويندي شام تائين پيو نچندو ۽ چوندو هو ته هينئر اسين ٻيئي اڪيلا آهيون، اسان جي خوشيءَ جي ڪا حدئي ڪانهي.

اي عزيز! جنهن جي دل ان سان ڳنڍيل آهي سو سدائين جيئرو آهي ۽ ڪڏهن مرندوئي ڪو نه. تون ان جي شوق ۾ پنهنجي دل اراه، انهيءَ ۾ ئي تنهنجي حياتي آهي.

هڪڙي عاشق جو، مرڻ وقت روئڻ جو قصو

هڪڙو عاشق، مرڻ وقت زارو زار روئي ۽ چئي رهيو هو ته جڏهن منهنجي دل الله تعاليٰ سان ڳنڍيل

آهي، تڏهن منهنجي موت جو ڪو سوال ئي پيدا نٿو ٿئي؛ ۽ جنهن جي به دل انهيءَ سان وابسته آهي سو سدائين حيات آهي، ان لاءِ موت مناسب ئي نه آهي. منهنجيءَ دل جو سائنس وصال ٿي ويو آهي، تنهنڪري منهنجو مرڻ محال آهي.

اي انسان! جيڪڏهن تون ان راز کان گهڙي ڪن خوش ٿين ته پوءِ ته تون (خوشيءَ کان) هن جهان ۾ ماپي ئي ڪون سگهندين ۽ غيرفاني حياتي ۽ سعادت ماڻيندين.

هڪڙي شخص جو قصو، جنهن کي ستر سال غم ۾ گذريا

هڪڙو شخص ڳالهه ٿو ڪري ته، ستر سالن کان پوءِ مون کي مس وڃي صحيح خوشي ۽ حال حاصل ٿيو. منهنجي دل ۽ جسم ٻئي هميشه موم وانگر پيا ڳرندا هئا، ڇاڪاڻ ته اسان جو تعلق الله تعاليٰ سان آهي ۽ ان تعلق جي تقاضائي اها آهي.

اڙي نادان! جيڪڏهن تون عيب جوئي ۾ مشغول هوندين ته پوءِ غيب جو حظ توکي ڪٿان حاصل ٿيندو؟ تون پهريائين پاڻ کي پنهنجي عيبن کان آزاد ڪري پوءِ وڃي مطلق غيب جي عشق ۾ دل وندراءِ. جيڪڏهن تون پنهنجي عيبن ڳولڻ ۾ مشغول آهين ته پوءِ تون ڪيترو به ڪٿي عيبدار آهين ته به مقبول ۽ پسند آهين.

هڪڙي مست جو قصو

هڪڙو بيوقوف، لڳاتار ميري ۽ صاف شراب پيئڻ سبب آپي کان نڪتل هو. هڪڙي هوشيار کي انهيءَ ڪري ڪانئس رنج پهتو ۽ وٺي، هڪ ڳوڻ ۾ بند ڪري، جيئن پنهنجي جڳهه ڏانهن کڻي ٿي ويس، تيئن رستي ۾، هڪڙو ٻيو مست منهن پيس، جو سڀ ڪنهن سان مستي ڪندو پئي هليو. ان تي ڳوڻ واري مست کيس طعنا تنڪا هنيا.

اي منهنجا ڀاءُ! جيئن ڳوڻ ۾ بند ٿيل مست پنهنجي حالت ڪـي نه، پر ٻئي جي حالت ڪي پئي ڏٺو، تيئن اسان جي به حالت آهي. ٻين جا عيب ڏسڻ تنهنجي ناعاشقيءَ جي ٻيڻ ثبوت آهي.

هڪڙي شخص جو قصو، جو پنج سال هڪ عورت تي عاشق هو

هڪڙو بهادر، پنجن سالن تائين هڪڙيءَ عورت تي عاشق هو. انهيءَ جي اک ۾ ٿورڙي سفيدي به هئي، جا هن کي باوجود گهڻي ڏسڻ جي به معلوم نه پئي ٿي. ڀلا، جڏهن عاشق پنهنجي عشق ۾ چور هوندو، تڏهن ان کي پنهنجي معشوق جي عيب جي ڪٿي ٿي خبر پوي! ان بعد جڏهن سندس عشق گهٽجڻ لڳو، تڏهن انهيءَ اک جي عيب کان به آگاهي ٿيس. عورت کان پڇڻ تي ان کيس ٻڌايو، ته هيءُ عيب ان وقت کان ظاهر ٿيو آهي، جنهن وقت کان تنهنجو مون لاءِ پيار گهٽيو آهي.

اي انسان! تو پنهنجي دل وسوسن سان ڀري ڇڏي آهي۔ تون ڪجهه پنهنجي عيبن ڏي به ڏس۔ جڏهن توکي خود پنهنجو عيب ڳرو معلوم ٿيندو، تڏهن توکي ٻين جي عيب جو ڪو خيال ٿي نه رهندو۔

هڪڙي محتسب ۽ مست جو قصو

هڪ دفعي، هڪڙي محتسب (پوليس سپرنٽينڊنٽ)، هڪڙي مست کي گهڻي مار ٻڻي ڏني، جنهن تي هن کيس چيو، ته تون ايتري زيادتي ۽ شور نه ڪر، ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن حرام ماني هن دنيا ۾ مستي آلي ۽ رسوا ۽ خوار ڪري ته پوءِ تون مون کان زياده مست رهيو آهين، مگر ڳالهه ڇا آهي ته ان مستيءَ کي ڪير ڏسي ڪونه ٿو۔ مون کي مار ڏيڻ ۾ ايترو حد کان لنگهي نه وڃ، ڪجهه پاڻ ڏي به ڏس۔

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو سوال

اي اسان جا سردار هدهد! مون کي به هڪڙو سوال ڪرڻو آهي۔ ڀلا مان جڏهن سيمرغ وٽ پهچي وڃان، تڏهن پوءِ ڪانئس ڪهڙيءَ شيءِ جي گهر ڪريان؟ هاڻي جڏهن هي جهان ان (سيمرغ) سبب مون لاءِ روشن آهي، تڏهن سمجهي نٿو سگهان ته آخر هن کان ڇا گهران۔ برابر جيڪڏهن مون کي ڪا بهتر ۽ زياده عمدي شيءِ معلوم هجي ها ته اتي پهچڻ بعد اهائي ڪانئس طلب ڪريان ها۔

هدهد جو جواب

اڙي جاهل! معلوم ائين ٿو ٿئي ته تون ان کان آگاهه ئي ڪونه آهين. مخلوق کي ڪنهن شيءِ طلب ڪرڻ ۾ به ڇاڻ ضروري آهي، ڇا لاءِ جو مان توکي ٻڌايان ٿو ته انهيءَ کان وڌيڪ بهتر ۽ عمدي ٻي ڪا شيءِ ئي ڪانهي، جا تون طلب ڪرين. هڪ دفعو جيڪڏهن تون، ان عالي درگاهه کان واقف ٿي وئين ته پوءِ ڪنهن به قيمت تي تون انهيءَ کي ڇڏڻ لاءِ تيار نه ٿيندين. هاڻي مان توکي ٻه چار حڪايتون ٻڌايان ٿو، جي توکي هن حقيقت کي سمجهڻ ۾ مدد ڏينديون.

بوعلي رودباريءَ جي حڪايت

جڏهن بوعلي رودباريءَ جي مرڻ جو وقت ويجهو آيو، تڏهن اکيون مٿي ڪڍي چوڻ لڳو، ته اي منهنجا پروردگار! تنهنجو انتظار ڪندي، هينئر آخري دم ڪڍي رهيو آهيان. مون لاءِ بهشت جا دروازا کوليا ويا آهن ۽ ملائڪ سڳورا مٺيون مٺيون ڳالهيون ڪري مون کي ان اندر اچڻ لاءِ سڏي رهيا آهن ۽ هرلذت ۽ راحت جو سامان مون لاءِ مهيا ڪيو ويو آهي، ليڪن منهنجي دل تو متعلق تحقيق ڪرڻ کان هٿ ڪڍي نٿي سگهي ۽ چوي ٿي، ته آخر منهنجو هنن شين سان ڪهڙو ڪم؟ مون ته ساري عمر تنهنجي ئي انتظار ۾ گذاري. اي منهنجا موليٰ! تنهنجو عشق (منهنجو تولاءِ

عشق) منهنجي دل سان خوب ڳوهيو ۽ ملايو ويو آهي ۽ مان نه دوزخ چاٺان نه بهشت. ساري جهان ۾ تون ئي منهنجو مطلوب آهين. ڪا گهڙي ته هن منتظر دل سان اڪيلائيءَ ۾ گذار. بس اها ئي مراد آهي ۽ اها ئي منهنجي حاجت.

الله تعاليٰ جو حضرت دائود عليه السلام سان خطاب

الله تعاليٰ، حضرت دائود عليه السلام کي فرمائيندي چيو ته تون منهنجي پانهن کي وڃي چئو ته جيڪڏهن دوزخ ۽ بهشت نه هجن ها ته به منهنجي بندگي ڪرڻ مناسب ۽ واجب هئي. ها، جيڪڏهن، نور ۽ نار واقعي نه هجن ها ته توهان جو مون سان ڪو سروڪار ئي نه رهي ها. هاڻي جڏهن مان عبادت جو هرلحاظ کان مستحق آهيان، تڏهن منهنجي عبادت بهشت جي اميد ۽ دوزخ جي خوف کان نه ڪئي وڃي. انهن کي سمجهاءِ ته هو غير کان هٿ ڪڍي، پوءِ صحيح معنيٰ ۾ منهنجي پرستش ڪن. مان ئي سندن مقصود رهان ۽ نه حورون ۽ غلمان.

سلطان محمود جو اياز کي بادشاهي ڏيڻ

جڏهن محمود، اياز کي پنهنجو خاص ڪري چونڊيو، تڏهن ان کي پنهنجي بادشاهي ڏيئي تاجدار ڪري، تخت تي ويهاريو. سپاهي ۽ سولجر هيءَ حالت ڏسي، غيرت کان جلي ويا ۽ چوڻ لڳا، ته ڪنهن به بادشاهه

ڪنهن غلام کي ايتري عزت ڪڏهن نه بخشي. اياز
جو نهايت سمجهدار هو، سو سلطان جي انهيءَ فعل
کان راضي ته درڪنار، مگر زارو زار پٽي رنو. هي
ڏسي سڀيئي ڪيس ديوانو ۽ بي عقل سڏڻ لڳا ۽ چوڻ
لڳا ته، جڏهن توکي هيتري ساري بادشاهي ملي، تڏهن
هاڻي هي روڄ راڙو ڇا جو؟ تون ته هاڻي وڃي عيش
۽ آرام ڪر. اياز فوراً کين جواب ۾ چيو ته توهين
سڌيءَ راهه کان پري پيل آهيو. ڇا، توهان اهو نٿا
سمجهو ته ائين ڪرڻ سان بادشاهه مون کي پاڻ کان
پري ڪري رهيو آهي؟ هو ڪٿي مون کي جهان جي
بادشاهي ڇونه ڏئي، ليڪن مان هن کان هڪڙي گهڙي
به غائب ٿيڻ نٿو گهران. هو جيڪي به فرمائي تنهنجي
بجاآوريءَ لاءِ مان هروقت تيار آهيان، مگر هن کان
هڪ پلڪ پري ٿيڻ نٿو چاهيان. مان هن ملڪ کي
ڇا ڪندس، منهنجو ملڪ، هن جو ديدار آهي ۽ بس.

اي عزيزا! جيڪڏهن تون طالب ۽ حق شناس آهين
ته بندگيءَ جو سبق، وڃي اياز کان سک ۽ هيءَ ڳالهه
به سمجهي ڇڏ ته! جيستائين دوزخ ۽ بهشت تنهنجي
رستي ۾ حائل رهندا، تيستائين تون ان راز کان واقف
ٿي نه سگهندين. تون انهن ٻنهي کان پنهنجي جان ڇڏاءِ
ته جيئن ابدي دولت حاصل ڪرين.

رابعه بصري جي مناجات

هڪ دفعي رابع بصري، پنهنجي دعا ۾ چئي رهي

هئي ته، اي راز جا ڄاڻندڙ، دشمنن جا دنياوي ڪم پلي ٿاهه ۽ پنهنجي دوستن کي هميشه لاءِ آخرت عطا ڪر (مان راضي آهيان)، ڇالاءِ جو مان انهن ٻنهي کان آزاد آهيان. مان جيڪڏهن انهن ٻنهي کان سڃي ٿي وڃان، پر تنهنجي غم جي گهڙي مون سان ساڻ هجي ته ههڙي سڄائي مون لاءِ ڪافي آهي، ڇاڪاڻ ته تون، مون لاءِ سڀني شين کان بهتر آهين. جيڪڏهن تو کان سواءِ مان ڪنهن ٻيءَ شيءِ کي چاهيان ته پوءِ يقيناً مان ڪافرياڻي آهيان.

الله تعاليٰ جو حضرت داؤد عليه السلام کي خطاب

دنيا جي پيدا ڪرڻ واري، حضرت داؤد عليه السلام کي پردي جي اندران مخاطب ٿي چيو ته، دنيا ۾ جا به شيءِ آهي پوءِ ڪٿي سٺي خواه خراب، انهيءَ جو عوض توکي ملي سگهي ٿو، ليڪن منهنجو عوض (بدل) توکي ڪٿي به نه ملي سگهندو. هاڻي جڏهن حالت هيءَ آهي، تڏهن پوءِ تون مون کان سواءِ غافل نه رهه، مان تولاءِ بس آهيان. حقيقت ته هيءَ آهي ته، توکي مون کان سواءِ ڪو چارو ئي ڪونهي ۽ مون بغير توکي ڪو بقائي ڪونهي، تنهنڪري تون مون کان غافل نه ٿي ۽ نه مون کان سواءِ ڪنهن ٻيءَ شيءِ جي ڪا طلب ٿي ڪر.

سلطان محمود جي لشڪر جو سومنات بت کي ڳولهي لهڻ

سومنات ۾ سلطان محمود جي لشڪر ان بت کي وڃي ڳولهي لڌو، جنهن جو نالو لات هو. هندو ان بت کي بچائڻ خاطر اٿي ڪڙا ٿيا ۽ ان جي برابر سون ڏيڻ لاءِ تيار ٿي ويا، ليڪن محمود اها ڳالهه نه مڃي ۽ ان بت کي باهه ۾ جلائي ڇڏيو. ڪنهن سرڪش اٿي چيو ته، بت کي ساڙيو نه وڃي ها ۽ ان جي عوض سون وٺڻ بهتر هو. محمود جواب ڏنو ته، مون کي ڊپ ٿيو ته متان سڀان قيامت جي ڏينهن ساري مخلوق جي اڳيان پروردگار ڪٿي چوي ته آذر ۽ محمود کي ڏسو، هڪڙو بت تراش هو ته ٻيو وري بت فروش.

اي انسان، تون پاڻ سان ڪئين بت کنيو ٿو پيو هلين. دوست (الله تعاليٰ) خاطر پنهنجي نفس جي بت کي ته باهه لڳاءِ.

سلطان محمود جي نذر جي حڪايت

راوي ڳالهه ٿو ڪري ته، جڏهن سلطان محمود هندن سان جنگ ڪرڻ لاءِ غزني کان روانو ٿيو، تڏهن هندوستان پهچڻ تي انهن جي ڪثيرالتعداد لشڪر کي ڏسي گهبرائجي ويو. ان وقت ٻي واهه نه ڏسي هن هڪڙي باس باسي ته جيڪڏهن مون کي هن لشڪر

تي ڪاميابي ٿي ته مان غنيمت جو سارو مال درويشن ۽ فقيرن ۾ ورهائي ڇڏيندس. آخر جڏهن ڪامياب ٿيو، تڏهن غنيمت جو مال جو کيس هٿ آيو سو ڳاڻيٽي کان ٿي ٻاهر نڪري پيو مگر باوجود ان جي هن چاهيو ته اهو سارو درويشن ۾ ورهائي پنهنجو عهد پورو ڪري؛ ليڪن سڀيئي ماڻهو کيس چوڻ لڳا ته، هيترو سارو مال چند فقيرن ۾ ورهائڻ مناسب نه آهي. عين ان وقت هڪڙو بي ادب ديوانو جو حقيقت ۾ وڏو عقلمند ۽ هوشيار هو، سو اچي ان لشڪر جي وچ مان لانگهائو ٿيو. جڏهن بادشاهه کيس پري کان ڏٺو، تڏهن چيائين ته انهيءَ ديواني جو حڪم بجا آڻيندس، ۽ جيڪي هو چوندو سو ڪندس. جڏهن هن ان کي سارو قصو ڪري ٻڌايو، تڏهن ان ديواني چيس ته، هاڻي جڏهن تنهنجو ڪم مفت ۾ پورو ٿيو آهي، تڏهن تون پنهنجو شرط پورو ڪر. محمود هي ٻڌي سارو مال درويشن ۾ ورهائي ڇڏيو.

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو سوال

هڪڙي ٻئي پکيءَ هدهد، کان پڇيو ته، انهيءَ دربار ۾ ڪهڙيءَ شيءِ جو زياده رواج آهي ته اسين اها اتي وٺي پيش ڪريون؟ بادشاهن ڏانهن ته ڪو قيمتي تحفو ڪٿي وڃڻ گهرجي، پر جيئن ته اسين ان کان غير واقف آهيون، تنهنڪري تون اسان جي رهنمائي ڪر.

هدد جو جواب

هدهد چيس ته اي يار! جيڪڏهن تون واقعي حڪم جي بجاآوري چاهين ٿو، ته پوءِ اوڏانهن اها شيءِ کڻي وڃ، جا اتي هجي ئي نه. باقي جيڪڏهن تون هتان اها شيءِ کڻي وڃين، جا اتي اڳيئي موجود هجي ته ان مان ڪهڙو فائدو؟ هيءَ ته اٽلو توکي ڏنو ۽ شرمسار ڪندي. اتي علم به آهي، معرفت جا اسرار به آهن، ۽ فرشتن جي جهجهي عبادت به آهي. تون جان جو جلڻ ۽ دل جو درد پاڻ سان کڻي وڃ، ڇا لاءِ جو انهن شين جو اتي ڪو نشان ئي ڪونهي. اجهو مان توکي ٻه چار قصا ٻڌايان ٿو، جن ۾ تو لاءِ سراسر هدايت آهي.

زليخا جو يوسف عليه‌السلام کي قيد ۾ وجهڻ جو قصو

هڪڙي ڏينهن زليخا، حضرت يوسف کي کڻي قيد ۾ وڌو ۽ نوڪر کي حڪم ڪيائين ته هو ان کي پنجاهه لڪڻ اهڙي زور سان هڻي، جيئن هوءَ ان جي دانهن (آه) پري کان ٻڌي سگهي. جنهن وقت نوڪر ، يوسف کي لڪڻ هڻندو هو، تنهن وقت هو زارو زار روئندو هو ۽ ان جي روئڻ جو آواز زليخا ٻڌندي به هئي ۽ نوڪر کي اڃا زور سان مارڻ لاءِ چوندي هئي. آخر جڏهن هن ان کي هڪ لڪڻ نهايت زور سان هڻي، زمين تي ڪيرائي وڌو، تڏهن ان کان اهڙي آه نڪتي، جنهن سڌو وڃي زليخان جي دل کي

چوٽ لڳائي۔ زليخا بي اختيار ٿي چوڻ لڳي ته هاڻي ان کي مارڻ بند ڪيو وڃي۔ هي آه ڪنهن تيز جڳهه مان نڪتي آهي ۽ انهي هٽي هنڌ ڪيو آهي۔

اي پيارا تون جيستائين درد نه رکندين، تيستائين تون مردن ۾ شمارئي نه ٿيندين۔ جنهن کي عشق جو درد ۽ سوز آهي، تنهن کي نه رات جو ننڊ ۽ نه ڏينهن جو آرام۔

هڪڙي خواجه ۽ سندس پاڪباز غلام جو قصو

هڪڙي خواجي کي، هڪڙو حبشي نوڪر هو، جنهن دنيا جي ڪمن کان هٿ ڌوئي ڇڏيا هئا ۽ ساري رات نماز پڙهندي گذاريندو هو۔ هڪ ڏينهن خواجي چيس ته تون جنهن مهل رات جو ننڊ مان اٿين، تنهن مهل مون کي به جاڳائج ته جيئن وضو ڪري، ٻئي گڏجي نماز پڙهون۔ نوڪر جواب ڏنو، ته جنهن شخص کي هن رستي جو درد نه آهي، تنهن کي جاڳائڻ ئي مناسب ناهي۔ جيڪڏهن توکي درد هجي ها ته تون سجاڳ رهين ها ۽ اجايو ساري رات ننڊ ۾ نه وڃائين ها۔

اي منهنجا دوست! جنهن کي هيءَ حسرت ۽ هيءُ درد نه آهي، تنهن جي مٿي تي شال ڌوڙ هجي!

بوعلي طوسيءَ جو قصو

بوعلي طوسي، هڪ ڏينهن فرمايو، ته سڀان قيامت ڏينهن جڏهن دوزخي، اهل جنت وارن کي نهايت عاجزي

سان ڏسندا ۽ ڪانئن جنت جي خوشي ۽ وصال جي ذوق بابت پڇندا، تڏهن سڀيئي چوندا ته بهشت جي خوشي ته اسان کان ويندي رهي، ڇا لاءِ جو اسان کي هن ڪمال سان پريل بهشت ۾ انهيءَ آفتاب جي ڏسڻ جو تاب نه آهي. جڏهن انهيءَ جو جمال اسان جي ويجهو ٿي ٿو، تڏهن اٺ ئي بهشت شرم کان ڪارا ٿي وڃن ٿا. ان بعد دوزخي جواب ۾ چوندا، ته اسان ته هڪ خراب جڳهه ۾ مٿي کان ويندي پيرن تائين باهه ۾ پيا آهيون. هن اسان کي پنهنجو مُنهن ظاهر ظهور ڏيکاريو ۽ اسان پنهنجي ذلت ۽ ان جي جدائيءَ جي حقيقت کان آگاهه ٿياسين، تڏهين حسرت ۽ ارمان جي باهه کان اسان جي ناخوش دلين اسان کان دوزخ جي ياد ئي وسارائي ڇڏي.

اي منهنجا دوست! جنتي عشق جي باهه پنهنجو اثر ڏيکاريندي، تتي دوزخ جي باهه جو اثر ڪٿي رهندو؟

هڪڙي شخص جي حضرت رسول مقبول صلعم جن جي مصلي تي نماز پڙهڻ جي درخواست

هڪ دفعي، ڪنهن شخص، حضور جن کان سندن مصلي تي نماز پڙهڻ جي اجازت گهري، جا پاڻ نه ڏنائون ۽ فرمايائون، ته هن وقت مٽي ۽ واري گرم آهن (تنهنڪري انهن تي پيشاني رکڻ مناسب نه آهي). تون پهريائين پنهنجي دل کي داغ لڳاءِ، ڇا لاءِ جو

سڀان تون داغ جي وسيلي ٿي سڃاتو ويندين ۽ عزت ۽ مرتبو پائيندين.

ستن وادين جو بيان

هڪڙي ٻئي پکيءَ جو طلب جي واديءَ متعلق سوال

اي دوست هد هد! تون ته انهيءَ جي واديءَ جي رستي کان چڱيءَ طرح واقف آهين، ليڪن اسين ته ان کان سراسر انڌا آهيون. مهرباني ڪري ٻڌاءِ، ته اهو ڪيترو ڏکهو آهي.

هد هد جو جواب

هد هد جواب ڏيندي کيس ٻڌايو، ته هن رستي ۾ اسان کي ست واديون طئي ڪرڻيون آهن. جڏهن اهي سڀيئي لنگهي پار پونداسين، تڏهن سيمرغ جي درگاهه وٽ اچي پهچنداسين. جو مخلوق به هيءَ رستو وٺي ويو، سو وري واپس نه موٽيو؛ تنهنڪري ان جي مفاصلي جو ڪو پتو ئي ڪونه ٿو پوي. سڀني کان اول طلب جي وادي آهي، ان بعد عشق جي وادي آهي، جنهن جي نه آهي ڪنڌي ۽ نه ڪنارو. ان کان پوءِ معرفت جي وادي آهي، ۽ ان بعد استغني جي وادي آهي، پوءِ توحيد جي وادي آهي، تنهن کان پوءِ حيرت جي وادي آهي، جا ڏاڍي اوکي آهي ۽ آخر ۾ فقر ۽ فنا جي وادي آهي. جنهن بعد توکي اڳتي

وڃڻ جي طاقت نہ هوندي۔ جيڪڏهن تون هڪڙو قطرو هوندين تہ بہ هن هنڌ هڪ سمنڊ نظر ايندين۔

طلب جي واديءَ جو بيان

جڏهن تون، طلب جي واديءَ ۾ داخل ٿيندين، تڏهن توکي هر گهڙيءَ ڪيئين تڪليفون درپيش اينديون۔ ڪيئين سال محنت ۽ ڪوشش ڪرڻي پوندي، ڇاڪاڻ تہ هن هنڌ حالتون ڏي بدلجي وڃن ٿيون۔ مال، ملڪ ۽ پئسي، مطلب تہ هر شيءِ کان هٿ ڪڻڻو ۽ دل کي پاڪ ڪرڻو پوي ٿو۔ جڏهن دل هڪ دفعو پاڪ ۽ صاف ٿي ويندي تہ پوءِ هوءَ پاڻهي عالي دربار کان نُور وٺڻ شروع ڪري ڏيندي، ۽ جڏهن اهو نُور تنهنجي دل تي ظاهر ٿيندو تڏهن تنهنجي طلب ۾ بيپناهہ اضافو اچي ويندو۔ پوءِ جيڪڏهن تنهنجي رستي ۾ ڪا باهہ ڪٿي ظاهر ٿي، تہ تون عشق جي ماريل پتنگن جيان پيو پاڻ کي باهہ ۾ سٽيندين۔ طلب جي درياءَ ۾ هوندي بہ پاڻ کي اڃارو سمجهندين، ۽ محبوب جي راز کي معلوم ڪرڻ ۾ اهڙو بيتابيءَ سان لڳل هوندين جو ان خاطر، ڪنهن بہ خطرناڪ شيءِ کان نہ گهٻرائيندين۔ هاڻي هي بہ چار ڳالهيون ڪن ڏيئي ٻڌ ۽ هنئين سان هنڊاءِ۔

ابوعثمان مڪيءَ جي ڳالهہ

عمر و ابو عثمان، جڏهن حرم اندر ”گنجنامہ“ تحرير ڪيو، تڏهن هُن ان ۾ هن ڳالهہ جو ذڪر ڪيو تہ،

جڏهن الله تعاليٰ حضرت آدم جي جسم ۾ روح ڦوڪيو. تڏهن ڇپائين فرشتن کي ته ان حقيقت جي ڪا خبر نه رهي. هن پوءِ انهن کي آدم اڳيان سجدي ڪرڻ جو حڪم ڪيو، جنهن جي پوري بجاآوري ڪندي انهن پنهنجا سر زمين تي رکيا، ۽ ائين ڪرڻ ڪري انهن مان ڪو هڪ به ان راز کي ڏسي نه سگهيو. بعد ۾ ابليس اچي چوڻ لڳو ته، مان سجدو هرگز نه ڪندس، پوءِ ڪٿي منهنجو سر ڇونه ڪاٽيو وڃي. هاڻي جڏهن هن پنهنجو سر زمين تي نه رکيو تڏهن هن اهو راز ڏسي ورتو، ڇالاءِ جو هو اڳي ئي تاڙ ۾ ويٺو هو. الله تعاليٰ کيس چيو ته، تو وڏي جاسوسي ڪئي آهي ۽ هن گنج کان واقف ٿي ويو آهين، تنهنڪري متان تون هي راز فاش ڪري وجهين، تنهنجو سر ڪاٽڻ ئي مناسب آهي. ابليس عرض ڪيو ته مون کي مهلت ڏني وڃي، جا کيس ڏني ويئي ۽ لعنت جو طوق سندس ڳچيءَ ۾ وڌو ويو. ان کان پوءِ ابليس چوڻ لڳو ته، هاڻي جڏهن مون کي پاڪ خزانو معلوم ٿي ويو آهي، تڏهن ڊپ ڇا جو؟ اي منهنجا موليٰ! لعنت به تنهنجي ملڪيت آهي، هيءُ بندو به تنهنجي ئي ملڪيت آهي ۽ قسمت به تنهنجي ئي هٿ ۾ آهي. جيڪڏهن منهنجي حصي ۾ لعنت آئي اهي ته مڙيوئي خير آهي (اها به آخر تنهنجي ئي طرف کان آئي آهي). مون جڏهن ماڻهن کي رحمت جي طلب ڪندو ڏٺو، تڏهن تنهنجي لعنت

مون ٻي ادب کي پڙڪائي ڪڙو ڪيو. رحمت وانگر تنهنجي لعنت لاءِ به هڪ ٻندو آهي ۽ اهو مان آهيان جو هينئر رتبي کان ڪري پيو آهيان.

اي عزيز جيڪڏهن تون طالب آهين ته تنهنجي طلب هن نموني جي هئڻ گهرجي ورنه تنهنجي طلب جي دعوا ڪوڙي آهي. جيڪڏهن تون، ان کي باوجود ڏينهن رات تلاش ۽ جستجو جي نٿو لهي سگهين ته سمجهي ڇڏ ته تنهنجي طلب ۾ ڪا گهٽتائي آهي، ٻاقي هو ته هروقت هرهنڌ موجود آهي.

شبلي رحمة الله عليه جي ڳالهه

مرڻ وقت، شبلي رحه ڏاڍو بيقرار هو، اکيون ٻند دل منتظر ۽ ڪمر تي حيرت جو پٽو چڙهيل هوس. مٽيءَ جي هڪ ڍير تي ويٺو هو، ڪنهن مهل ان مٿان پٽي گوڙها ڳاڙيائين ته ڪنهن وقت مٽي کڻي پٽي مٿي ۾ وڌائين. هڪڙي سائل کانئس پڇيو ته، تون اهڙي وقت ۾ ڪنهن کي زنار ٻڌل ڏٺو آهي؟ جواب ڏنائين ته، منهنجي جان، جنهن ٻنهي جهانن کان اک ٻوٽي ڇڏي آهي سا هن وقت ابليس جي غيرت کان سڙي رهي آهي. جڏهن لعنت جو خطاب فقط ان کي مليل آهي، تڏهن انهيءَ اضافت کان مون کي افسوس اچي ٿو!

اي، منهنجا يار، تون شبليءَ جي پياس ۽ سڙندس جگر جي گرميءَ کي ڌيان ۾ رکي ڏس ته هو پين

کي ڇا ڪجهه ڇٽي رهيو آهي. جيڪڏهن محبوب توکي پٿر هڻي ته اهو ان موتيءَ کان افضل آهي جو ڪنهن غير جي طرف کان اچي. ڏسڻو صرف هي آهي ته، جا شيءِ اچي ٿي سا طرف ڪهڙي کان اچي رهي آهي ۽ بس. تون طلب ۽ انتظار جي راهه ۾ پاڻ گهوريندو رهه ۽ ڪهڙي به خاموش ٿي نه ويهه، ڇالاءِ جو هن راهه ۾ ذرو به دير ڪفر برابر آهي.

مجنونءَ جي ڳالهه

ڳالهه ٿا ڪن ته ڪنهن شخص، مجنونءَ کي رستي تي مٽي ڇاڻيندو ڏسي، کانئس پڇيو ته تون هتي ڇا ڳولهي رهيو آهين؟ مجنونءَ جواب ڏنو ته ليليٰ ڳولهي رهيو آهيان. انهيءَ تي ان شخص چيس ته ليليٰ توکي مٽيءَ ۾ ڪٿان ملندي؟ آخر ڪڏهن ناياب موتي به ائين مٽيءَ ۾ ملندو! مجنون ورائي ڏنس ته مان ته هن کي هر جڳهه ڳولهي رهيو آهيان، ممڪن آهي ته ڪنهن هنڌ ملي به وڃي.

يوسف همدانيءَ جي ڳالهه

يوسف همداني، جو پنهنجي زماني جو امام ۽ معرفت جو صاحب هو، تنهن هڪ دفعي چيو ته، جيڪڏهن اکين وارو زمين ۽ آسمان اندر هر ننڍيءَ ۽ وڏيءَ شيءِ کي غور سان ڏسندو ته کيس معلوم ٿي ويندو ته هرهڪ ذرو يعقوب (عليه السلام) آهي، جو پنهنجي وڃايل يوسف (عليه السلام) جي پڇا ڪري رهيو آهي.

اي منهنجا دوست، هن راهه ۾ صبر ۽ انتظار درڪار آهن، ساري عمر انهن ۾ ئي صرف ڪرڻ گهرجي۔ تون ڪنهن به حالت ۾ صبر جي واڳ هٿان نه ڇڏ، ممڪن آهي انهيءَ جي ڪري ئي هڪ ڏينهن پنهنجي مراد کي پهچين۔

سلطان ابو سعيد مهنه جي ڳالهه

هڪڙي دفعي شيخ مهنه، "قبض" جي سخت لپيٽ ۾ اچي ويو ۽ جيئن بيابان طرف وڃي رهيو هو، تيئن هڪڙي پيرسن ڳوٺاڻي تي پري کان نظر وڃي پيس، جنهن جي اکين مان نور پئي ٽپڪيو۔ شيخ وٽس وڃي پنهنجي قبض جي حال کان کيس چڱيءَ طرح واقف ڪيو۔ پوڙهي سندس ڳالهه ٻڌي کيس چيو، ته جيڪڏهن زمين کان ويندي عرش تائين، ساري ميدان کي ڇٽڻ سان هڪ نه، بلڪ هزار بار وري ڪري ڀرجي، ۽ هڪڙو پکي، هزار سالن کان پوءِ هڪڙو داڻو کڻي ته ڪنهن وقت هيءُ سارو ميدان خالي به ٿي ويندو، مگر تون ايتري زماني گذرڻ بعد به، ان جي دروازي جي اڃا خوشبوءِ کان ئي ڀرپور ٿي نه سگهندين، ۽ انهيءَ کان تمام گهڻو پري رهندين۔

اي عزيز، طالب کي گهڻو صبر ڪرڻ گهرجي۔ ۽ هن راهه ۾ ڪنهن ٻيءَ شيءِ کي ڏسي روڪجي وڃڻ نه کپي۔

سلطان محمود جي ڳالهه

هڪ رات، سلطان محمود اڪيلو وڃي رهيو هو ته رستي تي هڪڙي مٽيءَ چاڻيندڙ کي هڪ مٽيءَ جي ڍير تي ويٺل ڏسي، ڪڍي پنهنجو بازوبند ان ڍير ۾ اڇلايو ۽ بعد ۾ ويندو رهيو. ٻيءَ رات جڏهن بادشاهه انهيءَ هنڌ آيو، تڏهن هن کي انهيءَ ڪم ۾ مشغول ڏسي، چيائينس ته توکي جا شيءِ ڪالهه ملي هئي، سا ته نهايت ئي قيمتي هئي، تون ته وڃي هينئر بادشاهي ڪر، تون ڪنهن جو محتاج ئي نه رهيو آهين. انهيءَ تي جواب ۾ چيائين، ته هن مٽيءَ چاڻيندي ته مون هيءُ خزانو لڌو آهي. هاڻي منهنجي هيءُ ئي ڪار رهندي، جيستائين جيئرو آهيان.

اي انسان، تون هن در جو طالب ٿي رهه ته جيئن اهو تولاءِ کوليو وڃي. هن راهه کان منهن نه موڙ ته جيئن اها توکي ڏيکاري وڃي.

هڪڙي بيخود جي ڳالهه

هڪڙي دفعي، جيئن هڪڙو بيخود، خداتعاليٰ کي در کولڻ لاءِ چئي رهيو هو، تيئن رابعه بصري جا اتي پاسي ۾ ويٺي هئي، تنهن جواب ڏنس، ته اڙي غافل، هيءُ دروازو ڪڏهن بند ٿيو به آهي؟

اي عزيز، هيءُ دروازو سدائين کليل آهي ۽ رحمت جو خرمچو هروقت حاضر ۽ موجود آهي.

عشق جي واديءَ جو بيان

طلب جي واديءَ کان پوءِ، عشق جي وادي اچي ٿي، جنهن ۾ جو به گهڙيو، سو گويا باهه جي مچ ۾ وڃي پيو. جو عاشق خود باهه نه آهي، تنهن کي هيءَ وادي ڪٿي ٿي سونهين؟ عاشق جڏهن هن واديءَ اندر پير رکي ٿو، تڏهن ڪفر ۽ دين، شڪ ۽ يقين، نيڪي ۽ بديءَ کي ته ڪا گهڙي بلڪل وساري ڇڏي ٿو. معشوق جي وصال خاطر، هو سڀڪجهه قربان ڪري، ٿو ۽ جيستائين پاڻ کي ساڙي نٿو، تيستائين غم کان به ڇٽي نٿو سگهي. عشق هڪ باهه آهي ۽ عقل دونهون. جتي عشق آيو، تتي عقل ويندو رهيو. جيڪڏهن غيب جي طرفان توکي ڪا تائيد حاصل آهي ته پوءِ تون عشق جي منزل ماڻي سگهندين ۽ سارو جهان تنهنجو هم راز ٿي ويندو. بهرحال، هتي هڪ زنده دل گهرجي، جو هردم پنهنجي جان گهوريندو رهي. پيارا، هي به چار قصا پڙهي ڇڏ، جي انهيءَ حقيقت ڏانهن تنهنجي رهنمائي ڪندا.

هڪڙي خواجه جي عشق جو قصو

هڪڙو خواجه، ڪنهن ڇوڪري جي عشق ۾ چريو ٿي پيو ۽ عشق جي زيادتي سبب گهڻو رسوا ۽ مشهور ٿي ويو. جو ڪجهه مال ۽ ملڪيت وٽس هو، سو سڀ وڪڻي شراب خريد ڪندو هو. جڏهن صفا سڃو ۽

هٿين خالي ٿي ويو، تڏهن سندس عشق ٻه سئو دفعا وڌي ويو، مگر باوجود بکئي رهڻ جي به هو سدائين سير نظر ايندو هو. جڏهن هڪڙي سائل ڪانئس عشق جي حقيقت دريافت ڪئي، تڏهن چيائين ته عشق ته هڪ اهڙي شيءِ آهي، جنهن خاطر ههڙيون سوين دنيائون قربان ڪرڻ به ڪا معنيٰ نٿيون رکن. ڀلا، جنهن جو عشق سان ڪو پيچ ئي نه پيو آهي، سو انهيءَ کي ڇا سمجهندو.

مجنونءَ جو چمڙاپوش ٿي، ليليٰ وٽ وڃڻ

مجنونءَ غريب جي ڪا اهڙي قسمت هئي، جو ليليٰ جا مٽ مائٽ ۽ عزيز، پيو ته نهيو، مگر هن مسڪين کي پنهنجي قبيلي ۾ ئي اچڻ نه ڏيندا هئا. ٻي ڪا واهه وسيلو نه ڏسي، هو هڪ قريبي جهنگل ۾ وڃي هڪ ريڍار کان هڪڙي کَل وٺي آيو ۽ پوءِ اها پائي ڪٺي پاڻ کي گهيٽو بڻايائين. ان بعد ريڍار کي عرض ڪيائين، ته خدا جي نالي، مون کي هن ڌڻ ۾ گڏي ليليٰ جي طرف وٺي هل ته ڪا گهڙي ان جي خوشبوءِ جو واس وٺان. آخر هو رڍن جي ڌڻ سان گڏجي اچي ليليٰ جي گهٽيءَ ۾ پهتو. پهچڻ شرط سندس عشق پڙڪو کائي اٿيو ۽ سندس هوش ڪانئس ويندو رهيو. جڏهن عشق پنهنجو غلبو ڏيکاريو ۽ معاملو هٿن مان نڪري ويو، تڏهن ريڍار کيس پڪڙي موٽائي جهنگل وٺي آيو. هو پوءِ ان جهنگل جي ماڻهن سان گڏجي

گذارڻ لڳو. هڪ دفعي انهن مان ڪنهن چيس ته، اي مان وارا مجنون! تون ننگو ڇو ٿيو وتو آهين؟ ڇا، مان، تو لاءِ هينئر اهو ريشمي ڪپڙو نه ڪٽي اچان جنهن کي تون زياده پسند ڪندو هئين؟ مجنونءَ جواب ۾ چيو ته، هر پوشاڪ عاشق کي سونهين نٿي. مون لاءِ کل کان وڌيڪ عمدي ٻي پوشاڪ ڪانهي. مجنونءَ جو اطلس ۽ ريشم کل آهي ۽ جو به ليليٰ سان عشق رکندو سو کل ئي چاهيندو. مون پنهنجي معشوق جو منهن هن کل وسيلي ڏٺو آهي. هاڻي تون ئي ڪٿي ٻڌاءِ ته مان هن کل کان سواءِ ٻيو ڪو لباس ڪيئن ٿو پهري سگهان؟

هڪڙي مفلس جو اياز تي عاشق ٿيڻ

هڪڙي دفعي، هڪڙو مفلس، اياز تي عاشق ٿي ڏاڍو مشهور ٿي ويو. اياز جنهن مهل سوار ٿي ٻاهر ويندو هو، تنهن مهل هو به سندس پاسو وٺيو ويندو هو. جڏهن سلطان محمود کي هن ڳالهه جي خبر پئي، تڏهن گهرائي چيائينس ته، تون هڪ بادشاهه (يعني منهنجو) جو رقيب بڻجڻ ٿو چاهين؟ انهيءَ تي هن جواب ڏنس ته اي بادشاهه! جيڪڏهن تون مون کي فقير سڏين ته ڀلي، ليڪن عشقبازيءَ ۾ مان توکان گهٽ نه آهيان. عشق ۽ افلاس باهم پاڙيسري آهن ۽ فقير غريب جو ته سرمايوئي هي ڪجهه آهي. عشق پڻ افلاس ۾ تازگي ۽ رونق وٺي ٿو ۽ هوڏانهن تون ته خوش دل بادشاهه

ٻيو ويٺو آهين، حالانڪ عشق لاءِ مون جهڙي سڙيل دل گهرجي. تو وٽ وصل جو سامان ته برابر موجود آهي، ليڪن جدائيءَ جي درد جي سامان جي ڪمي آهي. آخر ۾ سلطان چيس ته، تو منهنجي روبرو افلاس جي دعوا ڪئي آهي ۽ تون جيڪڏهن انهيءَ دعوا ۾ سچو آهين ته ڪو گواهه پيش ڪر. هن غريب جواب ۾ چيو ته، جيستائين منهنجي جان باقي آهي، تيستائين ته مان مفلسيءَ کان خالي آهيان. ها، جيڪڏهن مان پنهنجي جان، عشق مٿان گهوري ڇڏيان ته پوءِ ته هيءَ مفلسيءَ جي چٽي نشاني چئبي. هن ائين مس چيو ته سندس زبان مان آخري لفظ هي نڪتا، "هن (مون غريب) محبوب جي سر تان پنهنجي جان گهوري ڇڏي."

اي عزيز! هن راهه ۾ سچائيءَ جي نشاني، جانفشاني آهي.

هڪ عرب جو عجم ۾ وڃڻ ۽ قلندرن سان ملڻ

عرب ملڪ مان جڏهن هڪڙو ماڻهو، عجم ۾ آيو، تڏهن انهن جون ريتيون رسمون ڏسي عجب ۾ پئجي ويو. هڪ دفعي گهمندي ڦرندي قلندرن جي جاءِ کان لانگهائو ٿيو، ۽ ڏٺائين ته هو ٻنهي جهانن کان بيخبر ۽ ناپاڪائيءَ ۾ هڪٻئي کان وڌ ۽ شراب ۾ مست آهن. اتفاق سان سندس ميلان انهن جي طرف ٿي پيو ۽ انهيءَ ميلان ۾ ئي هو پنهنجو هوش ۽ حواس گم ڪري

ويٺو. قلندرن پاڻيءَ جا ڇنڊا هڻي کيس هوش ۾ آندو ۽ اندر اچڻ (اندر آ) لاءِ چيائونس. جڏهن اندر ويو تڏهن شراب پي، مست ٿي پاڻ وڃائي ويٺو ۽ انهيءَ گهڙيءَ سندس زر ۽ مال به ڪو وٺانئس ڪٽي هليو ويو. جڏهن واپس وطن پهتو، تڏهن گهر وارن کيس پريشان حال ۾، هٿين خالي ڏسي ان جو ڪانئس سبب پڇيو. انهيءَ تي انهن کي ٻڌايائين ته مان جيئن هڪ رستي تان مزي سان وڃي رهيو هوس تيئن منهنجو گذر وڃي قلندرن وٽان ٿيو. بس اتي مان سڀڪجهه وساري ويٺس ۽ خود پاڻ کان ئي بيخبر ٿي ويس. جڏهن کيس قلندرن جي وصف بيان ڪرڻ لاءِ چيائون، تڏهن جواب ڏنائين ته انهن جي وصف جا مون کي معلوم ٿي هيءَ آهي ته ”اندر آ“ (يعني اندر اچ).

شيخ شبليءَ جو هڪڙي ڳالهه ٻڌائڻ

شيخ شبلي، هڪڙي دفعي پنهنجي ياءَ سان ڳالهه ڪئي ته شهر جي مڪتب ۾ هڪڙو اميرزادو پڙهندو هو جو نهايت خوبصورت ۽ يوسف مثل حسن ۽ جمال جو پيڪر هو. هو جڏهن مڪتب اندر استاد اڳيان ايندو هو تڏهن سڀني شاگردن کان رڙ نڪري ويندي هئي. انهيءَ ساڳئي مڪتب ۾ هڪڙو درويش حال ڇوڪرو به پڙهندو هو جو انهيءَ اميرزادي جي عشق ۾ گرفتار ٿي چريو ٿي پيو. هُن جي هيءَ روش استاد کي پسند نه آئي، تنهن مڪتب مان خارج ڪري

چڏيس. ان بعد هو ويچارو وڇوڙي جي درد ۽ جدائيءَ جي داغ کان جلي اڱر ٿي ويو. سدائين پريشان ۽ سرگردان پئي ڦريو ۽ حياتيءَ کان هٿ کڻي موت لاءِ تيار ٿي ويو. اميرزادي کي ان جي حال کان آگاهي ٿي ويئي، تنهن ماڻهو موڪليس ته آخر هو ٻڌائي ته سندس هي روج ۽ راڙو، آهه ۽ فغان ڇا جي ڪري آهي؟ ان هٿ جواب موڪليائينس ته، مون تنهنجي عشق ۾ پنهنجي دل اڙائي ڇڏي آهي ۽ هن راهه ۾ جي تڪليفون مون ڏٺيون آهن سي خدا شال ڪنهن کي نه ڏيکاري. امير زادي وري ٻيو دفعو پيغام موڪلي ڪانئس گهر ڪئي ته جو ڪجهه تون چوين ٿو سو جيڪڏهن سچ آهي ته پوءِ پنهنجي دل ڪڍي مون ڏانهن ڏياري موڪل. هي پيغام ٻڌنديئي هن گهر وڃي، سينو چيري، دل طبق اندر وجهي ان کي ڍڪي نياپي آڻيندڙ کي آڻي ڏني ۽ کيس عرض ڪيو ته، هو ان منهن ڍڪيل طبق کي لڪائي کڻي وڃي ان اڳيان حاضر ڪري ۽ ائين چونديئي هو فوراً مري ويو. جڏهين اميرزادي ان طبق کي کوليو تڏهن ان جي خون سان ڀريل دل کي ڏسي اکين آڏو اوندهه اچي ويس ۽ سارو مڪتب هڪ ماتم گهر ٻڻجي ويو. ان واقعي کان پوءِ انهيءَ اميرزادي پنهنجي ماريل جو ماتم شايان شان نموني ۾ ڪيو ۽ جو ڪجهه ان ڏس ۾ مناسب هو سو سڀ ڪيو. انهيءَ جي خاڪ (قبر)

کي پنهنجو قبلو بنايائين ۽ ان جو ماتم پاڻ لاءِ هڪ لازمي مشغلو ڪري ورتائين.

اي يار، جيڪڏهن تون سمجهين ٿو ته تون دنيا جو پير آهين، ته به عشق جي رستي ۾ هڪ ٻار کان به گهٽ آهين؛ جيڪڏهن تون واقعي عاشق آهين ته دل کي چيري ٻاهر آڻ، ورنه اجائي لٻاڙ کان باز رهه.

هڪڙي عاشق جو پنهنجي معشوق کي مارڻ جو قصو

ڳالهه ٿا ڪن ته هڪڙو ٻزرگ، ڪنهن سهڻي تي عاشق ٿي پيو. اتفاق سان سندس معشوق موت جي بيماريءَ ۾ مبتلا ٿي، وڃي پوين پساهن ۾ پيو. جڏهن عاشق کي اها خبر پيئي، تڏهن هٿ ۾ ڇري کڻي ڊوڙندو آيو ۽ اچي چوڻ لڳو، ته مان پنهنجي معشوق کي ماريندس. سڀيئي کيس ٻيوقوف سڏڻ لڳا ۽ کانئس پڇڻ لڳا، ته آخر هن فعل (مرڻينگ کي مارڻ) ۾ ڪهڙي حڪمت آهي؟ جواب ڏنائين، ته جڏهن منهنجي هٿان مرندو، تڏهن مان ان جي بدلي ۾ هتي ماريو ويندس. ۽ وري قيامت ڏينهن انهيءَ خاطر شمع جي طرح جلايو ويندس. ڇا منهنجي لاءِ هيءَ جلڻ ڪافي نه آهي!

اي پيارا! تون دل کي هڪدم هن جهان کان هٽائي
ڇڏ ته جيئن محبوب جي خلوت ميسر ٿئي ٿي.

حضرت ابراهيم عليه السلام جي وفات جو قصو

جڏهن حضرت ابراهيم جي مرڻ جي آخري گهڙي آئي، تڏهن هن حضرت عزرائيل کي آسانيءَ سان جان

ڏيڻ کان انڪار ڪيو ۽ ڪيس چيو، تہ هو الله تعاليٰ کي وڃي چوي، تہ هو هرو ڀرو پنهنجي دوست جي جان نہ وٺي. الله تعاليٰ ڪيس جواب ۾ چوائي موڪليو، تہ جيڪڏهن تون دوست آهين تہ پوءِ پنهنجي دوست (مون) لاءِ جان جي قرباني ڏي. حاضرين مان هڪڙي حضرت ابراهيم کي چيو، تہ توهين حضرت عزرائيل کي جان ڇو نٿا ڏيو؟ حالانڪ عاشق تہ هميشہ انهيءَ راهہ ۾ جان نثار هوندا آهن. حضرت ابراهيم جواب ڏنس تہ مان جان ڇا جي ڪري ڏيان، جڏهن جو هو (عزرائيل) اچي اسان جي (مون ۽ الله تعاليٰ) وچ ۾ پيو آهي. جڏهن مان باهہ ۾ اڇلايو ويو هوس، تڏهن جبرائيل اچي مون کي مدد جي آڇ ڪئي هئي، ليڪن مون ان ڏانهن نظر ڪڻي بہ نہ ڏٺو هو، ڇا لاءِ جو هو مون ۽ منهنجي پروردگار درميان هڪ روڪ ٿي پيو هو. جڏهن مون جبرائيل کان ئي منهن ڦيري ڇڏيو، تڏهن عزرائيل ڇا آهي؟ مان پنهنجي جان خوشيءَ سان انهيءَ ڪري نٿو ڏيان، جو چاهيان ٿو تہ مان اهڙو حڪم (تہ جان ڏي)، انهيءَ کان پنهنجي ڪنين ٻڌان. بس ڳالهہ صرف هيءَ آهي.

معرفت جي واديءَ جو بيان

طلب ۽ عشق جي وادين کي طئي ڪرڻ کان پوءِ معرفت جي وادي سامهون ايندي، جنهن جو نہ آهي منڍ ۽ نہ آهي ڇيڙو. ڪو بہ اهڙو مخلوق ڪونهي،

جو هن رستي جي ڏکيائيءَ سبب مختلف راءِ نه رکندو هجي. هن واديءَ جون واٽون ئي مختلف آهن، ۽ ان ۾ هر هڪ پنهنجي حد اندر ظاهر ٿئي ٿو. سيڪنهن جي رفتار ۽ ترقي هڪجهڙي نٿي رهي. انهيءَ ڪري ئي ته معرفت جي حصول ۽ سمجهه ۾ ماڻهو مختلف ٿي ويا. ڪن کي اها محراب اندر نظر آئي، ته ڪن کي وري بتخاني ۾ به نظر آئي. جڏهن معرفت جو آفتاب خوب چمڪندو آهي، تڏهن هر هڪ پنهنجي درجي ۽ مقام کي سڃاڻي ويندو آهي ۽ سالڪ، هر ذري ۾ پنهنجي دوست کي ڏسندو آهي ۽ هر طرف انهيءَ جو ئي منهن نظر ايندو آهيس. ان جي منهن جي پردي اندران لکين اسرار رونما ٿين ٿا، ۽ هن هنڌ ڪئين سالڪ گم ٿي وڃن ٿا، مشڪل سان ڪو هڪڙو وڃي ٿو اصل حقيقت کي پهچي ۽ انهن رازن کي چڱيءَ طرح سان سمجهي. هن عجيب راهه ۾ ڪو ڪامل هجي، جو ان گهيري سمنڊ ۾ غوطا هڻي سگهي. خوش قسمتيءَ سان جيڪڏهن انهن اسرارن ڄاڻڻ لاءِ تو ۾ ڪجهه ذوق پيدا ٿي پيو ته پوءِ هر گهڙيءَ تنهنجي شوق ۾ ويندو اضافو ٿيندو ۽ تنهنجي پياس هتي حد درجي کي پهچي وڃي ٿي.

اي پيارا! تو تي هيءُ فرض عائد ٿئي ٿو ته تون عرفان جي سمنڊ ۾ پاڻ کي ٻوڙي ڇڏين يا وري پنهنجي مٿي تي مٿي وسائين. هاڻي مان توکي ٻه چار

ڳالهيون ٻڌايان ٿو، اميد ته تون انهن مان هدايت حاصل ڪندين.

هڪڙي ماڻهوءَ جو پٿر بڻجي وڃڻ

چين ملڪ جي ڪنهن جبل ۾، هڪڙو سنگدل ماڻهو آهي، جنهن جي اکين مان هميشه پيا لڙڪ وهن، جڏهن اهي لڙڪ زمين تي ڪرن ٿا، تڏهن پٿر بڻجي پون ٿا، جيڪڏهن انهن مان ڪو هڪ پٿر ڪڪر جي هٿ چڙهي وڃي ته هو قيامت تائين پيو افسوس ۽ ارمان جو مينهن وسائي.

هو هڪ سچار ۽ پاڪ مرد آهي. جيڪڏهن توکي ڳولڻو آهي ته وڃي چين ۾ ڳولينس، چاڪاڻ ته بي همتن جي غصي کان هو پٿر بڻجي ويو آهي. هن اونداهيءَ دنيا ۾ تنهنجو رهنما علم جو چراغ آهي. تون اٺ ئي پهر انهيءَ جي طلب ۾ لڳو رهه.

هڪڙي معشوق جي ڳالهه

هڪڙو عاشق، جيئن پريشان حاليءَ ۽ عاجزيءَ سان مٽيءَ تي سمهيو پيو هو، تيئن سندس معشوق اچي هڪڙي مناسب چٺي لکي، سندس آستين ۾ ٻڌي، هليو ويو. جڏهن هو ننڊ مان اٿيو، تڏهن چٺي پڙهي، خوني لڙڪ وهائڻ لڳو. چٺيءَ ۾ لکيل هو ته ”تون جيڪڏهن واپاري آهين ته اٿي ان لاءِ ڪوشش وٺ، ۽ جيڪڏهن زاهد آهين ته ساري رات بندگيءَ ۾ گذار ۽ جيڪڏهن

تون عاشق آهين ته ذرا شرم ڏار. ڪڏهن عاشق غريب جي اکين کي ننڊ آهي؟ هائي جيڪڏهن تون انهن مان هڪ به نه آهين، ته پوءِ عشق جي ڪوڙي دعوا نه ڪر. تون ناداني ڪان عشق ۾ اچي ويو آهين، پلي سمهي ننڊون ڪر.

هڪڙي چوڪيدار جي عشق جي ڳالهه

هڪڙو چوڪيدار، ڪنهن تي عاشق ٿي پيو، جنهن سبب سندس ننڊ آرام ڦٽي ويو. هڪڙي دوست چيس، ته آخر تون ڪا گهڙي ننڊ به ڪر، ساري رات پيو بيخوابي ۾ گذارين. جواب ڏنائين ته عشق چوڪيدار جو ساٿي آهي، انهي (چوڪيدار) کي ننڊ سونهين ئي نٿي. هڪڙي چوڪيداري ۽ ٻيو ان سان گڏ عشق، تنهنڪري ننڊ جو ته ڪو سوال ئي نٿو اٿي. عشق هر رات منهنجو امتحان وٺي ٿو، گويا چوڪيدار جي چوڪيداري ڪري ٿو، تنهنڪري بيخوابي منهنجي مغز ۾ جاءِ ڪري ويئي آهي ۽ اها مون کي ڏاڍي مٺي لڳي ٿي.

اي متلاشي (ڳولينڌڙ)، تون ننڊ کي خيرباد چئو، ۽ دل جي گهٽي جي پاسباني (چوڪيداري) ڪر، ڇالاءِ جو انهي جي اردگرد گهڻا چور رهن ٿا. تون خبردار ٿي، دل جي جوهر کي، چورن جي لٽ کان حفاظت ۾ رک، ڇاڪاڻ ته جڏهن ههڙي قسم جي چوڪيداري تنهنجي طبيعت بڻجي ويئي، تڏهن تون عشق ۽ معرفت ٻنهي جو مالڪ بڻجي وئين. رات جو

بيخوابي ۾ خوني ڳوڙهن ڳاڙڻ سان تہ معرفت حاصل ٿيندي آهي. جيڪڏهن انهي وقت ڪنهن ۾ عشق جو ذوق ظاهر ٿيو تہ هن اڳيان ٻنهي جهانن جو راز کلي پوندو؛ پوءِ جيڪڏهن هو ڪمزور هوندو تہ مضبوط ٿي ويندو ۽ جيڪڏهن اڳي ئي مضبوط هوندو تہ موجزن درياهُ ٻڻجي ويندو.

عباس جي عشق بابت گفتگو

هڪ رات، عباس چيو تہ جنهن ماڻهو ۾ عشق جي درد جو ذرو آهي، سو جيڪڏهن مرد آهي تہ ان مان عورت پيدا ٿئي ٿي، ۽ جيڪڏهن عورت آهي تہ ان مان مرد پيدا ٿئي ٿو. تو ڏٺو آهي تہ حضرت آدم کان عورت پيدا ٿي، ۽ حضرت مريم کان مرد پيدا ٿيو، ۽ اهو انهي ڪري آهي تہ جيستائين جيڪي ڪي گهربل آهي، اهو تڪميل کي نٿو پهچي، تيستائين هي ڪم ڪڏهن بہ تو اڳيان، صفائي سان ظاهر نہ ٿيندو.

جيڪڏهن تون هن جهان تي قانع رهندين تہ هميشه لاءِ ضايع ٿي ويندين. غيرفاني بادشاهي فقط معرفت ۾ آهي. تون انهي جي حصول لاءِ ڪوشش وٺ. جو شخص عرفان ۾ مست آهي، سو ساري مِخلوق جو بادشاهہ آهي. جيڪڏهن دنيا جي بادشاهن کي ان طرفان ڪا ٿورڙي آگاهي ٿي وڃي تہ هو ڏک ۽ ارمان کان سيڪجهہ وساري ماتم ۾ ويهي رهن.

هڪڙي ديواني جي ڳالهه

سلطان محمود، جڏهن هڪ دفعي، ڪنهن هنڌ تي پهتو، تڏهن هن آتي هڪڙو بيدل ديوانو ڏٺو، جو غم جي بار ڪان سر جهڪايو ويٺو هو. جڏهن بادشاهه تي نظر پيس، تڏهن ان کي پري هٽي وڃڻ لاءِ چيائين ۽ ڪيس ٻڌايائين ته هو بادشاهه نه، پر هڪ پست همت ۽ خدا تعاليٰ جو ناشڪر بندو آهي. ڪاش! جيڪڏهن توکي هيءُ معلوم ٿي وڃي ته تون ان ڪان ڪيترو نه پري پيو آهين!

استغنيٰ جي واديءَ جو بيان

چوٿين وادي، استغنيٰ جي آهي، جنهن متعلق ڪوبه ڏاڙ هڻي نٿو سگهي. هتي بي نيازيءَ جو جهولو اهڙو ته سخت ٿو لڳي، جو هڪ پلڪ ۾ جهان کي نابود ڪري ٿو ڇڏي. ان اڳيان ست بهشت ۽ دوزخ ڪا معنيٰ ئي نٿا رکن، ۽ نهايت عجب جي ڳالهه آهي، جو هن واديءَ ۾ هڪ ڪٿلي به سؤ هاٿين جي طاقت رکي ٿي. هتي تون ڪو عمل ڪرين يا نه ڪرين، هيءُ جهان ئي بي نيازيءَ جو آهي. هن هنڌ جيڪڏهن هزارين جانيون ڪري پون ته اهي سڀ هڪ بيپايان سمنڊ ۾ هڪ شبنم جي قطري برابري آهن. جيڪڏهن هي ستيئي آسمان ۽ تارا ذرا ذرا ٿي پون، زمينون ۽ آسمان معدوم ٿي وڃن، ٻنهي جهانن ۾، جنن ۽ انسانن

جو نشان ئي نه رهي ۽ جيڪڏهن هيءَ ساري مخلوق خاڪ ۾ ملي وڃي ته ان استغنيٰ جي دنيا کي ڪا پرواهه ڪانهي، اها جيئن آهي تيئن رهندي. هاڻي نصيحت خاطر مان توکي به چار حڪايتون ٻڌايان ٿو.

هڪڙي جوان جي حڪايت

اسان جي ڳوٺ ۾، محمد نالي هڪڙو چنڊ جهڙو خوبصورت جوان کوهه ۾ ڪري پيو. ڪيرڻ سان مٿس گهڻي مٽي پئجي ويئي، مگر ڪنهن شخص اچي کيس ٻاهر ڪڍيو، ليڪن ان وقت، هو پوين پساهن ۾ هو. پڇس هيءَ حالت ڏسي چوڻ لڳو ته "اي بابا، تون مون پيءُ سان ته مهرباني ڪري ٻه ٽي لفظ ڳالهاءِ." ان جواب ۾ چيس ته محمد هجي يا ڪو پيو (١)، هتي ڳالهائڻ جي جاءِ ڪانهي. بس، ائين چئي هن دم ڏنو.

اي سالڪ ڪجهه غور سان ڏس، ڪٿي محمدؐ ۽ ڪٿي آدم جو اولاد، ڪٿي جزئيات ۽ ڪٿي ڪليات، هتي ته سڀ گم آهن ۽ ڪنهن جي به هلي نٿي!

---

(١) هتي محمد لفظ ۾ حضرت محمد صلعم جن ڏانهن اشارو آهي ۽ ان جي پيءُ ۾ اشارو وري حضرت آدم ڏانهن آهي. مطلب ته هن واديءَ ۾ ڪوبه ڪنهن جي دستگيري ڪري نٿو سگهي. هر ڪو پنهنجي جان ڇڏائڻ ۾ ئي پورو آهي.

شيخ يوسف همدانيءَ جي حڪايت

يوسف همداني، جو انهيءَ راهه کان آگاهه هو، تنهن هڪ شخص کي چيو، ته جيڪڏهن تون عرش تي وڃي، وري واپس زمين تي موٽي اچين ته اهو به آسان آهي ۽ جو ڪجهه ٿيو ۽ ٿيندو، نيڪي خواهه بدي، سڀ ان درياءَ جو هڪ قطرو آهي، ليڪن هيءَ وادي ڏاڍي اوکي آهي ۽ تون محض ناداني‌ءَ کان ان کي سهل سمجهي ويٺو آهين. هن جهان ۾ تون ڪيترو به رستو طئي ڪندين، ته به ڏسندين ته اهو اڃا تنهنجو پهريون قدم آهي، ڇاڪاڻ ته هن رستي جي نه ته ڪا انتها آهي ۽ نه هن درد جي ڪا دوا. تون ان اندر ڪيترو به هلندو ۽ ڊوڙندو وڃين، مگر قيامت تائين تون گهنڊ جو آواز نه ٻڌندين (دربار عالي تنهنجي وهم ۽ گمان کان ٿي پري آهي.) تون هر حالت ۾ هن جهان جي بي نيازيءَ ۽ بيپرواهيءَ کي لحاظ ۾ رکيو اچ، ڇا لاءِ جو هن دربار ۾ استغنيٰ جي اها ٻجلي ٿي چمڪي، جنهن جي گرميءَ کان سوين جهان هڪ پلڪ ۾ سڙي پسم ٿي وڃن ٿا.

هن جهان جي دشواريءَ جي حڪايت

هڪڙو ڏاهو حڪيم (نجومي)، جيئن مٽيءَ جي تختيءَ تي سيارن ۽ ثابت ستارن، آسمان ۽ زمين جا نقوش ڪڍي، انهن تي پنهنجو فيصلو مرتب ڪندو

آهي ۽ سعادت يا نحوست جا چٽ ڪيندو، موت ۽ چم جا خانا بنائيندو آهي، ۽ بعد ۾ جڏهن نحوست جو حساب سعادت سان بدلجي ويندو آهي، تڏهن انهيءَ تختي کي وٺي چنبڊيندو آهي، ڇڻڪ اهي نقوش اصل هٿائي ڪونه، تيئن هن دشوار جهان جو نقشو به آهي. تون، جيڪڏهن ان جو تاب جهلي نٿو سگهين ته ان جي چوڌاري چڪر ڪاٽيندو رهه ۽ وڃي ڪا ڪنڊ وساءِ.

شخص، جنهن اکيان پردو هٽايو ويو، تنهن جي حڪايت

هڪڙي عارف، ڪنهن شخص کي چيو ته عالم اسرار تان پردو هٽايو ويو آهي. غيب کان فوراً آواز آيو ته ”اي ٻڍا! جو ڪجهه گهرڻو هجيئي، سو جلدي گهري وٺ.“ ٻڍي جواب ۾ چيو، ته مون ٻڌو آهي ته نبي سڳورا هميشه هرڪنهن قسم جي تڪليف ۾ مبتلا رهيا آهن. هاڻي جڏهن نبين سڳورن جي هيءَ حالت هئي، تڏهن هن غريب ٻڍي کي ڪٿي ٿي راحت ملي سگهي؟ مان نه عزت چاهيان ٿو ۽ نه ذلت، ڪاش مون مسڪين کي هن عاجزيءَ ۾ ڇڏيو وڃي!

هڪڙيءَ مک جي حڪايت

هڪڙي مک، جيئن پنهنجي ثمر لاءِ وڃي رهي هئي، تيئن ڪنهن ڪنڊ ۾ ماکيءَ جو منارو ڏسي، مٿس شائق ٿي پيئي ۽ چوڻ لڳي ته ڪو آزاد مخلوق هجي، جو

مون کان هڪڙو جڙ وٺي، مون کي هن ماناري ۾ آڻي اندر ويهاري. ڪنهن شخص هيءَ ڳالهه ٻڌي، ان کان جڙ وٺي کيس اندر جاءِ ڏني؛ پر جڏهن مک جو وڃي شهد سان ڪم پيو، تڏهن ان ۾ قاسي پيئي ۽ جيترو پاڻ ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪيائين، تيترو سوگهي ٿي ويئي. هيءَ حال ڏسي رڙيون ڪرڻ لڳي ته مان ته مصيبت ۾ اچي ويئي آهيان ۽ شهد ته مون لاءِ زهر کان به زياده ڪڙي ٿي پيئي آهي. مان هاڻي هڪ جڙ جي عيوض ٻه جڙ ڏيان ٿي، ته جيئن هن قيد کان ٻاهر نڪري اچان.

اي برادر، هن واديءَ ۾ ڪوبه شخص هڪ گهڙي به شال فارغ نه هجي، ۽ هن واديءَ جو سالڪ به ڪو پختو صوفي هجي!

هڪ گودڙيءَ جي عشق جي حڪايت

هڪ مشهور گودڙيو، ڪنهن شڪاريءَ جي ڇوڪريءَ تي بيتاب عاشق ٿي پيو ۽ ان جي منهن لاءِ انهيءَ جي گهٽيءَ جي ڪتن سان رات جو گڏ گذاريندو هو. جڏهن ڇوڪريءَ جي ماءُ کي اها خبر پيئي، تڏهن چيائينس ته اسان جو ڌنڌو آهي، ڪتا ڌارڻ ۽ پالڻ، ۽ جيڪڏهن تون اسان جو ڌنڌو اختيار ڪرين ته سال کان پوءِ تون نڪاح ڪري سگهين ٿو. شيخ ڇاڪاڻ ته عشق ۾ مضبوط هو، تنهنڪري گودڙي اڇلائي، ڪتي کي هٿ ۾ وٺي، بازار ويندو رهيو ۽ سال کن

اهوئي ڪم ڪندو رهيو. هڪڙي ڏينهن، هڪ رفيق صوفيءَ هيءَ حالت ڏسي، کيس چيو ته ٽيهه سال تون پورو صوفي هئين ۽ هاڻي هيءَ تو ڇا ڪيو آهي؟ جواب ڏنائين ته تون اجا غافل آهين، بهتر آهي ته تون هن ڳالهه کي ڊيکه نه ڏي، چاڪاڻ ته الله تعاليٰ رازن کان چڱيءَ پر واقف آهي، ٿي سگهي ٿو ته هو جڏهن تنهنجو مون کي متواتر طعنو ۽ ٽنڪو ڪندو ڏسي، تڏهن هن ڪتي کي منهنجي هٿ کان ڇڏائي تنهنجي هٿ ۾ ڏئي!

حضور قلب جي حڪايت

هڪڙي مريد، جڏهن مرشد کان حضور قلب بابت نڪتو دريافت ڪيو، تڏهن هن کيس جواب ڏنو ته توهان سپيٺي منهن ڌوئي اچو ته مان اهو نڪتو بيان ڪريان. توهان جڏهن ته نجاست ۾ ٿڦيا (لت پت ٿيا) پيا آهيو، تڏهن ان نڪتي ٻڌائڻ مان طرفين کي ڪهڙو فائدو؟

توحيد جي واديءَ جو بيان

پنجين وادي، توحيد جي آهي، ۽ هيءَ تفريد ۽ تجريد جي منزل آهي. جڏهن هن وادي ۾ سالڪ منهن مٿي کڻندا، تڏهن هڪئي گريبان مان سر ٻاهر ڪيندا. هتي وڌو عدد يا ننڍو، سڀ هڪ آهي. هو حد ۽ عدد کان بالاتر آهي، تنهنڪري ازل ۽ ابد کان نظر ڦيري ڇڏ، هوئي موجود ۽ واجب الوجود

آهي ۽ هن کان سواءِ ٻيو ڪجهه آهي ئي ڪونه. چڱو هاڻي تون ٻه چار آکاڻيون ٻڌي ڇڏ، جن ۾ تنهنجي ڀلائي آهي.

هڪڙي شخص جو ديواني کان سوال

ڪنهن شخص، هڪڙي ديواني کان پڇيو ته هن جهان جي سمجهاڻي ته ڏي ته اهو ڪهڙو آهي؟ جواب ڏنائين ته ماکيءَ جي ڳنڍيل مکڻ جيان رنگارنگي آهي. جيڪڏهن ڪو شخص انهن کي هٿ ۾ وٺي مليندو ته اهي سڀ موم بڻجي وينديون. هاڻي جڏهن اصل ۾ هي سڀ موم هيون، تڏهن ايترن رنگن جي ته ڪا حقيقت ئي ڪانهي. جڏهن سڀ هڪ آهي ۽ ٻيائي ڪانهي، تڏهن هتي 'تون ۽ مان' جو ڪو سوال ئي پيدا نٿو ٿئي.

هڪ پوڙهيءَ جي آکاڻي

هڪڙي پيڙي، ابوعليءَ وٽ هڪڙو سونهري ڪاغذ کڻي آئي، ليڪن هن کانئس وٺڻ کان انڪار ڪندي ٻڌايو ته مون عهد ڪيو آهي ته الله تعاليٰ کان سواءِ ٻئي ڪنهن کان به ڪا شيءِ نه وٺندس. پيڙيءَ کيس فوراً جواب ڏنو ته هيءَ تنهنجي ٽيڏائي آهي ۽ جيڪڏهن تون واقعي ٽيڏو نه آهين ته ڪيستائين غير (ٻئي) کي ڏسندين؟ پختي صوفيءَ جي نظر ۾ ته هتي غير آهي ئي ڪونه، ڇالاءِ جو هتي نه ڪعبو آهي ۽ نه ڪليسا، هو ڪڏهن انهيءَ ۾ ته ڪڏهن انهيءَ مان ته ڪڏهن انهيءَ سان آهي. هر شخص پوءِ هو عيبدار هجي يا

بي عيب، غيب جي گريبان اندر (پاڻ سان هڪ) آفتاب رکي ٿو. آخر هڪ ڏينهن اهڙو ايندو، جڏهن هو ان کي پاڻ ڏانهن ڇڪي وٺندو ۽ پوءِ جو به ان آفتاب اندر پهچي ويو، سو يقيناً نيڪيءَ ۽ بديءَ کان آزاد ٿي ويو، ڇا لاءِ جو جيستائين انسان پنهنجي هستيءَ ۾ گرفتار آهي، تيستائين ته هن سان نيڪيءَ ۽ بديءَ جو رڳڙو هلندو رهندو.

اي بندا، تنهنجي جسم اندر اکيچار گندگي آهي ۽ منجهس نانگ ۽ وڇون لڪا پيا آهن. جيڪڏهن تون ڪا ڪوشش ڪري انهن مان هرهڪ کان ڪو ڇوٽڪارو حاصل نه ڪندين ته اهي توکي (مرڻ بعد قبر ۾) قيامت تائين ڏنگيندا رهندا.

سالڪ جڏهن هن هنڌ پهچي ٿو، تڏهن اهو هنڌ ۽ سالڪ ٻئي گم ٿي وڃن ٿا. هو هتي گم ٿئي ٿو، ڇالاءِ جو گم ٿيڻ ۾ ئي هو ظاهر ٿئي ٿو ۽ گنگو ٿي وڃي ٿو، ڇاڪاڻ ته گنگي ٿيڻ ۾ ئي هو گويا ٻڌجي ٿو. هو جزو ٿي ڪلُ ٿي وڃي ٿو، پوءِ نه ڪلُ رهي ٿو نه جزو. عقل هن درگاهه جي دروازي کان پاهر ڪريو پيو آهي ۽ ماد رزاد انڌي ۽ ٻوڙي مثل آهي، جو به شخص هن درگاهه کان ذرو به واقف ٿيو، تنهن ٻنهي جهانن کان منهن ڦيري ڇڏيو.

شيخ لقمان (سرخسيءَ) جي مناجات

هڪ دفعي لقمان (سرخسيءَ)، دعا ۾ ڇٿي رهيو هو

ته ”اي منهنجا مولي، مان هينئر ٻليو، پريشان ۽ صفا جهور ٿي ويو آهيان. مون کي هينئر ڪا خوشي ۽ آزادي عطا ڪر. غلام ٻ، جڏهن پوڙهو ٿي ويندو آهي، تڏهن ان کي آزاد ڪيو ويندو آهي. غيب مان آواز آيس ته ”جو شخص بندگيءَ کان آزادي چاهي ٿو ته ان جو عقل ۽ تڪليف (شرعي قيد) ٻئي محو ٿي وڃن ٿا. هاڻي تون انهن ٻنهي کي ترڪ ڪري اڳتي قدم وڌاءِ.“ هي ٻڌي عرض ڪيائين ته اي منهنجا پروردگار! مان هميشه (لاءِ) توکي چاهيان ٿو، مون کي عقل ۽ تڪليف گهرجن ٿي نه. بس پوءِ انهن ٻنهي کي ڇڏي نچندو ۽ تاڙيون وڄائيندو چوندو ويو ته مان نه ڄاڻان ته مان ڪير آهيان. جڏهن مان بندو ئي نه آهيان. تڏهن خبر نه آهي ته الائجي ڇا آهيان. بندگي ويندي رهي ۽ ان سان گڏ آزادي ٻه، نه دل ۾ ڪو غم آهي ۽ نه خوشي. مان هينئر عارف برابر آهيان، ليڪن معرفت کان خالي. مان نٿو ڄاڻان ته آيا تون منهنجي جاءِ ۾ آهين يا مان تنهنجي جاءِ ۾ آهيان. ها، جڏهن مان تو ۾ محو ٿي ويس، تڏهن (پوءِ) ٻيائي ٿي چاجي؟ (ويندي رهي).

هڪڙي معشوق جو پاڻيءَ ۾ ڪيرڻ

اتفاق سان هڪ معشوق پاڻيءَ ۾ ڪري پيو. عاشق هي ڏسندي ئي ڪٽي پاڻي اندر اڇلايو. جڏهن پاڻيءَ ۾ هڪٻئي سان مليا، تڏهن معشوق عاشق کي چوڻ لڳو ته جيڪڏهن مان ڪٿي قضا سان پاڻيءَ ۾ ڪري پيس

ته آخر توکي ڪهڙي اچي لاچار واريو هو (جو تو به ڪٺي پاڻ اُڇلايو). عاشق جواب ڏنس ته مون اهو انهيءَ ڪري ڪيو جو مان پاڻ کي توکان سواءِ سڃاڻان ئي نٿو (مان پاڻ کي به تنهنجي ئي ذات سمجهان ٿو). ڪنهن زماني کان مون کي هي شڪ آهي ته تون مان آهيان ۽ مان تون آهين. مان ۽ تون هڪ آهيون، اسان درميان دوئي آهي ئي ڪانه، يا تون مان آهيان يا مان تون آهين. جيستائين ٻيائي قائم آهي، تيستائين شرڪ باقي آهي، جڏهن اها ويئي، تڏهن توحيد مڪمل طور حاصل ٿي والسلام.

سلطان محمود ۽ اياز جي آکاڻي

هڪڙي مبارڪ ڏينهن، سلطان محمود، حسن وزير ۽ اياز سان گڏ، جيئن پنهنجي بي انداز لشڪر جو جائزو وٺي رهيو هو، تيئن هن اياز کي چيو ته سارو لشڪر تنهنجي ملڪيت آهي ۽ منهنجو بادشاهه به تون ئي آهين، ليڪن اياز تي انهن لفظن جو ڪو اثر ڪونه پيو ۽ هن ڪنهن به قسم جو ادب بجا نه آندو. حسن کان هي ڏٺو نه سٺو. تنهن چيس ته آخر تون بادشاهه جو غلام آهين، اهڙيءَ بي ادبيءَ سان بيهڻ قطعاً نامناسب ۽ حق شناسيءَ جي بلڪل خلاف آهي. ان تي اياز ٻڌايس ته هن جا ٻه واجبي سبب آهن: هڪڙو هيءُ آهي ته جو به شخص بادشاهه جي خدمت، خلوص ۽ بي ريائيءَ سان ڪري ٿو، اهو ان اڳيان ذلت ۽ عاجزيءَ سان

ٻيهي ڳاله ڪري ٿو. هاڻي پاڻ کي بادشاه کان مٿي يا هيٺ ڪري ڏيکارڻ به هڪ طرح کان بادشاه سان مقابلو ۽ برابري ڪرڻي آهي (پاڻ کي گهٽ ڪري ڏيکارڻ به هڪ قسم جي خوديءَ جي نشاني آهي)، اياز به انهيءَ جي ملڪيت آهي ته، خلعت به انهيءَ جي ملڪيت آهي، ۽ مان ڪجه به نه آهيان ۽ فرمان سارو انهيءَ جو آهي. جا مهرباني هي بادشاه هر روز ڪري ٿو، سا گويا اڄ اياز سان ڪئي. انهيءَ جو ٿورو ٻئي جهان نٿا لاهي سگهن. حسن ان جي هن جواب کي ڏاڍو پسند ڪيو ۽ چوڻ لڳو ته تون هروقت سون ۽ هزارن انعامن جو لائق آهين. جڏهن ڪانئس ٻئي جواب بابت پڇيائين، تڏهن اياز ٻڌايس ته اهو تنهنجي اڳيان ٻڌائڻ مناسب نه آهي. جيڪڏهن مان ۽ بادشاه پاڻ ۾ اڪيلا هونداسون ته پوءِ هن راز جي گهٽي حفاظت ڪنداسون؛ پر چاڪاڻ ته تون رازدار نه آهين ۽ نه وري بادشاه ٿي آهين. بادشاه انهيءَ دم حسن کي روانو ڪري ڇڏيو ۽ اياز کي چيو ته هينئر خلوت ميسر آهي، تنهنڪري اهو راز ۽ جواب مون کي ٻڌاءِ. اياز عرض ڪيو ته جو به (شخص) بادشاه جي ڪمال مهربانيءَ کان مون مسڪين ڏي نظر ڪٿي نهاري ٿو ته انهيءَ هڪ نگاه جي عڪس جي روشنيءَ ۾ منهنجو سارو وجود محو ٿي وڃي ٿو. هاڻي جڏهن بادشاه جي آفتاب اڳيان منهنجي وجود جو نالوئي نٿو رهي، تڏهن

مان ڪيئن تنهنجي اڳيان نياز ۽ نوڙت ڪريان. جيڪڏهن تون ان وقت ڪنهن کي ڏسين ته اهو مان نه هوندس بلڪ بادشاهه محمود پاڻ هوندو آهي. هاڻي جڏهن ٻندو پنهنجي ذات کان ئي فاني ٿي ويو ته پوءِ هاڻي جيئن تنهنجي دل چاهي، تيئن ڪر.

حيرت جي واديءَ جو بيان

جڏهن تون حيرت جي واديءَ ۾ پير پائيندين، تڏهن سدائين پاڻ کي درد ۽ حسرت ۾ ڏسندين، آهه ۽ سوز ۾ پيو سڙندين. ڏينهن ۽ رات جي توکي ڪا خبر ڪانه رهندي. انهيءَ واديءَ جو سالڪ هڪ وسايل باهه جي طرح، ان جي درد کان خوب پچيل ۽ سڙيل هوندو آهي. توحيد جي واديءَ جو ڪجهه سندس دل تي لکيو هو، سو سڀ هتي گم ٿي وڃي ٿو ۽ ڪيس پتو ئي نٿو رهي ته هو آهي ڪٿي ۽ ڇا آهي؟ نه هن کي باقي هئڻ جو ڪو علم رهي ٿو ۽ نه فاني هئڻ جي ڪا ڄاڻ؛ ۽ جيڪڏهن ڪانئس پڇيو ويندو ته جواب ۾ چوندو ته مان قطعا نٿو ڄاڻان ته مان ڇا آهيان، ڪجهه آهيان به يا نه. عاشق آهيان، ليڪن اها خبر ڪانه اٿم ته ڪنهن تي، مان نه مسلمان آهيان ۽ نه ڪافر، خبر نه آهي ته ڇا آهيان! هاڻي مان توکي ٻه چار ڪهاڻيون ٻڌايان ٿو ته جيئن تون هن حقيقت کي چڱي طرح سان سمجهين.

باد شاھہ جي ڌيءَ جو هڪ غلام تي عاشق ٿيڻ

هڪڙي بادشاھہ وٽ، هڪ چنڊ جهڙي ڌيءَ هئي، سندس سونهن ۽ سوڀيا اڳيان پريون به شرمايون. سچ پچ هوءَ يوسف ثاني هئي ۽ حسن ۽ جمال جو هڪڙو مجسمو هئي. هن جي ٿي نگاھہ ڏسندڙ کي ڦٽي ۽ دائمي ڏاغ لڳائي ٿي ڇڏيو. هڪ دفعي هڪڙو غلام، باد شاھہ وٽ نوڪريءَ لاءِ آيو ۽ هو به اهڙو تہ مليح ۽ موچارو، جو سج ۽ چنڊ سندس اڳيان بي نُور پئي ٿيا ۽ هو پنهنجي خوبصورتيءَ ۾ پنهنجو مٽ پاڻ هو. اتفاق سان هڪ ڏينهن ان ڇوڪريءَ جي ان ڇوڪر تي نگاھہ وڃي پيئي. بس سندس دل سندس هٿان هلي ويئي. عقل ۽ هوش کانئس موڪلائي ويا ۽ عشق مٿس مڪمل قبضو ڪري ورتو. ڪجھہ ڏينهن تہ فڪر ۽ خيال ۾ رهي، ليڪن شوق ماريل، فراق سڙيل، آخر بيچين ۽ بيقرار ٿي پئي. وٽس ڏهہ ڳائيندڙ ٻانهيون هيون، جي ڳائڻ ۾ داؤدي فن رکنديون هيون. لاچار ٿي انهن سان پنهنجو حال اوريائين ۽ کين چيائين، تہ مان هن غلام لاءِ تڙپي رهي آهيان، مان هن جو وصال چاهيان ٿي، ليڪن اهڙيءَ طرح جيئن هن کي خبر ئي نہ پوي. هيءَ ڳالهہ ٻڌي، سڀيئي ڪيس دلداري ڏيندي چوڻ لڳيون، تہ اسان ان کي رات جو ڪنهن مهل اهڙيءَ طرح لڪائي وٺي اينديونسين، جو هن کي خبر ئي نہ پوندي. نيٺ هڪڙي ٻانهي

وچي ڪيس شراب پيارڻ ۾ ڪامياب ٿي ويئي، جنهن سبب هو مست ۽ بيخبر ٿي ويو. بس، جلدئي ڪيس هڪ بستري تي سمهاريندي، کڻي آڻي ان ڇوڪريءَ اڳيان پيش ڪيائون، جتي وري هن کي هڪ سوني تخت تي ويهاريو ويو ۽ مٿس هيرا ۽ جواهر گهوريا ويا. اڌ رات جو جڏهن نيم مستيءَ ۾ هن پنهنجون نرگس مثل اکيون پٽيون، تڏهين هڪڙو عجيب محلات ڏٺي، حيرت ۾ اچي ويو، جو ساروئي خوشبوءِ سان پئي ٻهڪيو. انهيءَ دم راڳيندڙين پنهنجو راڳ شروع ڪيو، جنهن (راڳ) عقل ۽ هوش ٻنهي کي لٽي ڇڏيو. ڇوڪرو ساري رات انهيءَ ڇوڪريءَ جي منهن ڏسڻ ۾ ئي گم هو ۽ ڪيس خبر نه هئي ته هو ڪٿي آهي. سينو عشق سان لبريز، زبان گنگي ۽ سندس دل شوق کان پئي تڙپي. جنهن وقت سندس اکيون معشوق جي منهن ۾ کتل هيون ۽ موسيقارن جو سريلو آواز کنن ۾ پئي آيو ۽ سندس دل ۽ دماغ خوشبوءِ کان معطر هئا، تنهن وقت انهيءَ ڇوڪريءَ ان کي هڪڙو شراب جو گلاس پياريو ۽ دل کولي، چمي به ڏني. ان جون اکيون ڇوڪريءَ جي منهن ۾ لڳل هيون ۽ پاڻ ان اڳيان حيران هو ۽ ڇاڪاڻ ته سندس زبان ٻولي نٿي سگهي، تنهنڪري ان اڳيان ڳوڙها ڳاڙيندو ۽ ڪنڌ نوائيندو رهيو. هوڏانهن ڇوڪري به هروقت سندس منهن تي لڪين لڙڪ وهائيندي، سندس ڇپن کي

چميون ڏيندي، سندس وارن سان راند ڪيڏندي ۽ سندس جادو ڀريل اکين ۾ گم ٿيندي پئي ويئي. هو مست غلام معشوق اکيان اکين ڪليل، بيهوش پيو هو، تان جو اچي صبح ٿيو؛ ليڪن صبح جي منڙيءَ هير وري هن کي سهاري ڇڏيو ۽ پوءِ انهيءَ حالت ۾ ڪيس آڻي، پنهنجي جاءِ تي پهچايائونس. جڏهن ڪجھ، هوش سنڀاليائين، تڏهن ڪجھ شور ڪرڻ ۽ پريشان حاليءَ جو مظاهرو ڪرڻ لڳو ۽ پنهنجا ڪپڙا ڦاڙڻ، وار پٽڻ ۽ مٿي تي مٽي وسائڻ لڳو. جڏهن ڪانئس ان بابت پڇيو ويو، تڏهن جواب ڏنائين، ته مان هن قصي کي ظاهر ڪري نٿو سگهان. هيءُ هڪ عجيب راز آهي، جو ڪڏهن وقوع ۾ ئي نٿو اچي سگهي. هوءَ هڪڙي خواب جهڙي حالت هئي؛ ليڪن نه ظاهر نه باطن. اها نه ته هڪ گهڙيءَ لاءِ دل تان محو ٿئي ٿي ۽ نه وري مان ان جو ڪو پتو ئي ٿو لڳائي سگهان. مون هڪ اهڙي حسين هستي ڏٺي، جنهن جهڙي دنيا ۾ آهي ئي ڪانه. مون جيتوڻيڪ ان کي ڏٺو، پر منهنجو ڏسڻ، نه ڏسڻ جي برابر آهي. هاڻي مان هنن ٻن حالتن جي وچ ۾ پريشان ۽ حيران آهيان!

هڪڙيءَ ماءُ جي ڪهاڻي

هڪڙي ماءُ، پنهنجي نياڻيءَ جي قبر تي پئي رني ته هڪ عارف هي ڏسي چوڻ لڳو، ته هيءَ عورت مردن کان بازي کڻي ويئي، ڇالاءِ جو برخلاف اسان جي

هوءَ چڱيءَ طرح سمجهي ٿي ته ڪنهن گم ڪيل شيءِ کان پري پيئي آهي ۽ ڪنهن کان هن کي ايتري بي صبري آهي. اها مبارڪ زال آهي، جا اصل حال کي ڄاڻي ٿي ۽ ان سان گڏ، ان کي به جنهن لاءِ روئڻ جڳائي. مشڪل ۾ ته مان آهيان، جو رات ڏينهن مصيبت ۾ پيو آهيان ۽ هيءُ معلوم نه اٿم ته آخر ڪنهن ڪاڻ روئان ٿو ۽ نه اهائي خبر اٿم ته مان ڪنهن کان ڪيتري پري پيو آهيان.

هڪڙي صوفيءَ جي ڪهاڻي

هڪڙو صوفي، جيئن وڃي رهيو هو تيئن ڪنهن شخص جو آواز ڪنين پيس، چئي رهيو هو ته مون پنهنجي ڪنجي وڃائي آهي، جيڪڏهن ڪنهن لڌي هجي ته ڏئي، جو منهنجو در بند پيو آهي، آخر مان ڪيترو وقت ٻاهر ويٺو رهندس. صوفيءَ هي ٻڌي کيس چيو ته جڏهن تون دروازي کي ڄاڻين ٿو، تڏهن اهو ڪافي آهي، ڀلي بند پيو هجي، ضرور ڪو نه ڪو اچي ان کي کوليندو. تنهنجو ڪم آسان آهي، ليڪن مشڪل ۾ مان اچي پيو آهيان، جو حيرت کان منهنجي جان جلي رهي آهي. منهنجي ڪم جو نه آهي منهن نه سر نه ان جو ڪو دروازو آهي ۽ نه ڪا ڪنجي. ڪاش، هيءُ صوفي هميشه تلاش ۾ ٻوڙندو رهي ها ۽ هڪ ڏينهن وڃي، ان دروازي کي اهي کولي ها!

نصرآبادي شيخ جي ڪهاڻي

نصرآبادي شيخ ۾ جڏهن عشق جو درد پيدا ٿيو، تڏهن توڪل سان چاليهه حج ڪيائين. ڪجهه ڏينهن گذرڻ بعد ڪنهن شخص کيس ڏٺو ته سندس وار اڇا ٿي ويا آهن، جسم ڳري لاغر ٿي ويو آهي ۽ کيس هڪڙي گوڏ ۽ زنار ٻڌل آهي. شيخيءَ جي ڪابه دعوا نٿي ڪيائين، ۽ آتشخاني جي چوڌاري پئي ڦريو. راوي چوي ٿو ته جڏهن مون کانئس ان جو سبب پڇيو، تڏهن جواب ۾ چيائين ته منهنجو معاملو ڏاڍو نازڪ پئجي ويو آهي ۽ حيرت جي اهڙي ته باهه لڳل آهي، جنهن نه فقط منهنجو ننگ ۽ ناموس، مگر اگرتگر سڀ ساڙي ناس ڪري ڇڏيو آهي، ۽ مان پنهنجي ڪم ۾ ماڳهين ڇريو ٿي پيو آهيان.

مريد جو پير کي خواب ۾ ڏسڻ

هڪڙو نئون مريد، پنهنجي پير کي خواب ۾ ڏسي، چوڻ لڳو ته مان تنهنجي جدائيءَ ۾ ڳري رهيو آهيان، ۽ هتي حيرت کان منهنجي دل سڙي ويئي آهي. هاڻي تون پنهنجي حال جي خبر ڪر (ته ڇا ڏٺءِ)؟ پير ٻڌايس ته مان هن جهان ۾ بيحد حيران ۽ مست آهيان ۽ هميشه ڏندين آڱريون اٿم. آخرت ۾ جا حيراني درپيش اچي ٿي، تنهن جي اڳيان دنياوي حيراني ڪجهه به نه آهي.

فقر ۽ فنا جي واديءَ جو بيان

حيرت جي واديءَ کان پوءِ، فقر ۽ فنا جي وادي اچي ٿي، جنهن بابت ڪجهه چوڻ ئي مناسب نه آهي. سالڪ هن هنڌ پهرئين ئي قدم ۾ گم ٿي وڃن ٿا، ۽ اها عين فراموشي، گنگائي، ٻوڙئي ۽ بيهوشيءَ جي وادي آهي. هيءَ ٻيئي جهان انهيءَ (واديءَ جي) سمنڊ جا ڇِٽ آهن. ڀلا، جڏهن سارو سمنڊ جنبش ڪندو، تڏهن هي ڇٽ ڪٿي ٿا رهي سگهن؟ جو به هن سمنڊ گم ٿيو، سو هميشه لاءِ آرامي ٿيو. هن راحت ڀرئي سمنڊ ۾ سواءِ گمشدگيءَ ۽ سرگردانيءَ جي ٻيو ڪجهه نه آهي. ها، جڏهن انهيءَ گمشدگيءَ کان سالڪ کي رهائي ملي ٿي، تڏهن گهڻئي راز کيس معلوم ٿي وڃن ٿا. هاڻي مان توکي ٻه چار نصيحت ڀريون آکاڻيون ٻڌايان ٿو.

معشوق طوسيءَ جي آکاڻي

هڪ رات معشوق طوسيءَ، پنهنجي مريد کي چيو ته تون سدائين ڳرندو رهه. جڏهن تون عشق اندر سارو ڳري ويندين، تڏهن ڪمزوريءَ کان وار وانگر ٿي ويندين ۽ پوءِ جڏهن تنهنجي شخصيت وار مثل سنهي ٿي ويندي، تڏهن اها تنهنجي جاءِ به وڃي، محبوب جي زلفن ۾ ناهيندي. جو شخص خوديءَ کان فارغ ٿيو، سو ڇٽڪ فنا ٿيو ۽ جو فنا ٿيو، سو باقي رهيو.

هڪڙي عاشق جي آڪاڻي، جو گهڻو پٺي رنو

هڪڙو عاشق، هڪ ڏينهن ڏاڍو روئي رهيو هو. جڏهن ڪنهن ان جو سبب پڇيس، تڏهن جواب ڏنائين ته مون ٻڌو آهي ته سڀان قيامت ڏينهن الله تعاليٰ چاليهه سال لاڳيتو پنهنجي بندن کي زيارت ڪرائيندو. ڪا گهڙي اهي لوڪ هوش ۾ به ايندا ۽ ناز ۾ پرورش وٺي، وري عاجزيءَ ۾ ڪري پوندا، تنهنڪري مان، هن ڪري روئان ٿو ته جڏهن مان هوش ۾ ايندس، تڏهن انهيءَ هڪڙيءَ گهڙيءَ کي ڇا ڪندس؟ انهيءَ غم کان ته چاهيان ٿو ته پاڻ کي ماري ڇڏيان (مارڻ گهرجي). جڏهن مان پاڻ کي پاڻ کان خالي ڏسندس، تڏهن مان خدا تعاليٰ سان هوندس ورنه ڏاڍو خراب ۽ بڇڙو نظر ايندس. بس، جنهن وقت خودي کان آزادي حاصل ٿي، تنهن وقت اها بي خودي مون لاءِ عين خدائي هوندي.

پتنگن جو شمع جي ڳولا ۾ گڏ ٿيڻ

هڪ رات، سڀ پتنگ اچي هڪ هنڌ ڪٺا ٿي چوڻ لڳا ته اسان مان هڪڙو اهڙو هجي، جو وڃي اسان جي مطلوب جي ڪا خبر وٺي اچي. انهن مان هڪڙو آٿي هڪ محل اندر وڃي شمع جي نور کي پري کان ڏسي، واپس اچي پنهنجي سمجهه آهر ان جي تعريف ڪئي، ليڪن منجهن هڪڙو واقفڪار موجود هو، جنهن هي ٻڌي چيو ته هن کي شمع متعلق ڪا آگاهي

ڪانھي۔ وري ھڪڙو ٻيو روانو ٿيو ۽ روشنيءَ کي ڏسندي ئي ڪٽي پاڻ کي شمع تي سٽيائين ۽ ان تي پر ھڻندي ھڻندي، آخر مغلوب ٿي ڪري پيو ۽ موٽي اچي شمع سان پنھنجي وصال جي ڳالھ ٻڌايائين، ليڪن ان واقفڪار ان کي بہ رد ڪندي چيو تہ ھيءَ خبر پھرينءَ جيان اڻپوري آھي۔ آخر ۾ ٽيون جوش ۽ خروش سان آٿي وڃي، سڌو ان باھ تي ويٺو ۽ ان سان بغلگير ٿي، پاڻ کي فنا ڪري ڇڏيو۔ جڏھن ھو ساري جو سارو باھ جي ليپٽ ۾ اچي ويو، تڏھن ان جا سڀئي عضوا باھ وانگر ڳاڙھا ٿي ويا۔ واقفڪار، جڏھن ھن کي پري کان ڏٺو تہ شمع ان کي ھم رنگ بنائي ڇڏيو آھي، تڏھن چيائين تہ ھيءَ واقعي ڪم وارو پتنگ آھي۔

اي عزيز! جيستائين تون جسم ۽ جان کان بيخبر نہ ٿيندين، تيستائين ھڪ گھڙي بہ پنھنجي محبوب جي سڌ نہ لھندين۔

ھڪڙي شخص جو صوفيءَ کي ڪياڙيءَ وارو ڌڪ ھڻڻ

ھڪڙو صوفي، جيئن بي فائدو وڃي رھيو ھو، تيئن ھڪڙي سنگدل، ڪياڙيءَ تي مڪ ھڻي ڪڍيس۔ ھي ڏسي، ان کي چوڻ لڳو تہ جنھن کي تو مڪ ھنئي آھي، سو تہ ٽيھ سال ٿيا تہ ھن جھان کان موڪلائي مري چڪو آھي۔ انھيءَ شخص کلي چيس تہ تنھنجي ھي دعوا قطعاً غلط آھي۔ ڀلا مري ويل بہ ڪڏھن

ڳالهائيندو آهي؟ تو ۾ جيسيتائين وار برابر خودي موجود آهي، تيسيتائين تنهنجو انهيءَ منزل تي پهچڻ ڏاڍو مشڪل آهي.

هڪڙي درويش جو هڪ حسين شهزادي تي عاشق ٿيڻ

هڪڙي بادشاهہ کي يوسف مثل خوبصورت پٽ هو. جڏهن بہ هو گهوڙي تي سوار ٿي ٻاهر ميدان ۾ ايندو هو، تڏهن ان جي چئني طرفن کان سندس سپاهي اُگهاڙيون تراريون کنيو هلندا هئا ۽ جو بہ ان ڇوڪري ڏانهن نظر کڻي نهاريندو هو، تنهن کي يڪدم پڪڙي سزاياب ڪندا هئا. اتفاق سان هڪڙو درويش ان تي عاشق ٿي پيو، مگر عاشق بہ اهڙو جو جهان جي خبر ئي نہ رهيس. رات ۽ ڏينهن انهيءَ گهٽيءَ ۾ پيو غم جا ڳوڙها ڳاڙيندو هو، ڇا لاءِ جو هو ڪڏهن ڪڏهن اُتان لانگهائو ٿيندو هو. هڪڙي مسڪيني، جو گهر ۾ لولو بہ نہ ليپي ۽ وري اهڙي شهزادي سان عشق!

هڪڙي ڏينهن شهزادو جيئن وڃي رهيو هو، تيئن ان فقير کيس ڏسندي ئي نعرو هڻندي بيهوش ٿي ويو، ۽ چرين وانگر پاڻ کي پٿرن تي سٽيندي رتو رت ٿي ويو. هڪڙي ملازم کي جيئن اها خبر پيئي، تيئن سڌو وڃي بادشاهہ کي ٻڌايائين. بادشاهہ غيرت کان اهڙو تہ جلي ويو، جو فوراً ان کي ڦاسي چاڙهڻ جو حڪم ڏنو، پوءِ جنهن وقت هن کي ڦاسي چاڙهڻ لڳا، تنهن وقت هن سجدي ڪرڻ لاءِ وزير کان مهلت گهري، ۽

سجدي ۾ وڃي پاڏائڻ لڳو تہ اي منهنجا الله! هائي جڏهن بادشاهہ مون کي بيگناهہ ماري ٿو، تڏهن تون هڪڙي مهرباني ڪريئم، ۽ اها هيءَ تہ هن ڪان اڳ جو منهنجي جان بيخبريءَ ۾ نڪري وڃي، تون مون کي ڇوڪري جي جمال جو مشاهدو ڪرائي تہ هن کي هڪ دفعو ڏسي پاڻ گهوريان. اي منهنجا پروردگار! تون لکن جون حاجتون پوريون ڪرين ٿو، مون غريب جي بہ هيءَ هڪڙي حاجت پوري ڪر.

وزير، جو پوشيده طور هي ٻڌي رهيو هو، تنهن ۾ خود احساس پيدا ٿيو ۽ روئندي وڃي هي سارو قصو بادشاهہ کي ٻڌايو. بادشاهہ تي بہ چڱو اثر پيو ۽ ان کي معاف ڪرڻ لاءِ آمادہ ٿيو ۽ پنهنجي پٽ کي چيائين تہ هو هينئر جو هينئر وڃي ساڻس نرمائي ڪري، ۽ دلداري ڏئي ۽ پاڻ ڪان ڪيس پري نہ ڪري. جڏهن شهزادو سوريءَ جي ويجهو آيو، تڏهن ان کي مٿيءَ ۾ اونڌو پيل ڏسي پاڻ کي روڪي نہ سگهيو ۽ سندس اکين مان لڙڪ نار نار ٿي وهڻ لڳا. ان کي جهجهيءَ مهربانيءَ سان پاڻ ڏانهن سڏيائين، مگر هن غريب شهزادي جو آواز نہ ٻڌو ۽ جڏهن ڪنڌ مٿي ڪنيو، تڏهن ان کي سامهون ڏسي تاب جهلي نہ سگهيو ۽ آخري دم ڪڍندي، چوڻ لڳو تہ اي بادشاهہ جڏهن تون، مون کي هن طرح ماري ٿي سگهين، تڏهن هن بزدل لشڪر کي وچ ۾ آڻڻ جي ڪا ضرورت ڪانہ

هٽي۔ بس ائين چوندي ئي هو گم ٿي ويو، ڇڻڪ هو ئي ڪونه۔

هڪڙي شخص جو حضرت نوريءَ کان سوال

هڪڙي نيڪ شخص، حضرت نوريءَ کان پڇيو ته خدا تعاليٰ تائين پهچڻ لاءِ اسان ڪاڻ رستو ڪيئن کلندو؟ ان کيس جواب ڏنو ته انهيءَ وٽ پهچڻ لاءِ اسان کي پهريائين روشني ۽ باهه جا ست درياءَ پار ڪرڻ گهرجن۔ جڏهن تون انهن سڀني مان لنگهي پار پوندين، تڏهن هڪڙي مڇي يڪدم توکي پاڻ ڏي ڇڪيندي ۽ اها مڇي اهڙي آهي، جا جڏهن سيني مان آهه ڪڍي ٿي، تڏهن اڳين ۽ پوين سڀني کي ڳهي وڃي ٿي۔

پکين جو سيمرغ جي راهه ۾ روانو ٿيڻ

هيءَ ڳالهه ٻڌي، واديءَ جا سڀيئي پکي جگر جي خون ۾ اوندا ٿي ڪري پيا ۽ گهڻا ته انهيءَ منزل تي ئي مري ويا، ڇاڪاڻ ته کين معلوم ٿي ويو ته هيءَ راهه طئي ڪرڻ سڀڪنهن جو ڪم ناهي۔ جيڪي بچيا تن انهيءَ رستي تي حيرانيءَ سان قدم رکيو ۽ ڪيئي سال ان جي هيٺاهين ۽ مٿاهين پار ڪرڻ ۾ پنهنجيون عمريون ئي ختم ڪري ڇڏيون۔ انهن کي انهيءَ رستي ۾ ڪئين مشڪلاتون پيش آيون، جن جي شرح گهڻو طويل آهي۔ پڇاڙيءَ ۾ پکين جي انهيءَ

ولر مان ڪي ٿورڙا وڃي ان دربار تائين رسيا، ڪي سفر ڪندي درياءَ ۾ ٻڏي مئا، ڪي آفتاب جي گرميءَ کان جلي ڪباب ٿيا، ڪن کي رستي ۾ ڦاڙيندڙن جانورن کائي کپائي ڇڏيو، ڪي رڃ ۾ اُڃ کان پريشان ۽ عاجز ٿي ڪري پيا. انهن مان ڪن تہ چرياڻيءَ ۾ اچي، آپگهات ڪيو ۽ ڪي تہ سخت بيماريءَ ۾ مبتلا ٿي پوئتي رهجي ويا، ۽ انهن ۾ گهڻا اهڙا بہ هئا، جن رستي جي عجائبات کي ڏسي اُتي ئي موهجي ۽ رڪجي ويا، ۽ طلب ترڪ ڪري عيش ۽ عشرت ۾ لڳي ويا. آخرڪار فقط ٽيهہ پکي وڃي انهيءَ هنڌ پهتا، جن کي نہ پر رهيا نہ ڪنب، بيمار، ڪمزور، دل شڪستہ ۽ مرڻينگ حالت ۾ آيا. ڇا ڏسن تہ هڪ اهڙي دربار آهي، جا هر وصف ۽ صفت، ادراڪ ۽ عقل کان بالاتر آهي، جتي استغنيٰ جي بجلي اهڙو پئي چمڪي، جنهن هزارن جهانن کي هڪ پلڪ ۾ پئي ساڙيو، عجب ۾ پئجي ويا. جڏهن ڏٺائون تہ هزارين سج، چنڊ ۽ تارا حيرت زدہ هڪ ذري مثل نچندا نظر اچن ٿا! اهڙي نظاري کي ڏسي هو چوڻ لڳا تہ جڏهن هن دربار اندر سج بہ هڪ معدوم ذري مانند آهي، تڏهن اسين اُتي ڪيئن ڏسڻ ۾ ايندا سين! افسوس، اسان رستي جي ايتري ساري تڪليف اجايو سر تي ڪئي. هيءَ تہ اها شيءِ ئي ڪانهي، جنهن جو اسان گمان ڪيو هو، (يعني اها ساڳي شي آهي، جا

اسين پاڻ آهيون ۽ نه ڪا غير). هتي ته هزارين آسمان به هڪ ذري مثل آهن، اسان هجون خواه نه هجون، ان کي ڪهڙي پرواه؟ جڏهن اهي سيئي پکي بيدل ۽ اڌ مئا ٿي پيا، تڏهن محو ٿي ويا، جنهن کي به ڪو زمانو گذري ويو.

هڪ معزز نقيب جو پهچڻ

آخرڪار، انهيءَ عالي دربار کان هڪڙو مانوارو نقيب آيو ۽ ٽيهن پکين کي نهايت پريشان حاليءَ ۽ بدحواسيءَ ۾ ڏسي ڪانئن پڇڻ لڳو ته توهان جو نالو ڇا آهي، ڪهڙو شهر آهي، ۽ هن هنڌ ڪهڙي ڪم لاءِ ويٺا آهيو؟ سڀني جواب ڏنو، ته اسين هتي انهيءَ ڪاڻ آيا آهيون ته سيمرغ اسان جو بادشاه ٿئي. ڪنهن مدت کان وٺي، اسين هن رستي تي هلندا رهيا آهيون، ۽ اسان مان پيا ته سڀ مري ويا ۽ باقي وڃي ٽيهه بچيا آهيون، ۽ اهو سڀ انهيءَ لاءِ ته اسان کي انهيءَ جي دربار ۾ حضوريءَ جو شرف حاصل ٿئي. اسان ته ائين سمجهون ٿا ته بادشاه خود اسان جي رنج ۽ غم کي وڌيڪ وقت لاءِ پسند نه ڪندو. مهرباني ۽ محبت جي نظر سان ڏسندو. هي ٻڌي، نقيب کين جواب ڏنو ته توهان هن جهان ۾ رهو يا نه رهو، هو هميشه لاءِ مطلق بادشاه آهي، هن کي ڪنهن جي پرواه! اڙي حقير ۽ ذليل، توهان واپس موٽي وڃو! پکين غريبن جڏهن اهڙو سخت جواب ٻڌو، تڏهن نا اميد ٿيا ۽

انهيءَ ئي مهل چڻڪ هميشه لاءِ مري ويا. چوڻ لڳا ته ههڙو وڏو بادشاهه اسان کي ڪٿي خواريءَ سان روانو به ڪري ته اها خواري نه بلڪ عزت آهي.

مجنونءَ جي ثابت قدميءَ جو قصو

هڪڙي دفعي، مجنونءَ چيو ته جيڪڏهن ساري دنيا ڪٺي هرگهڙيءِ منهنجي تعريف ڪري ته به مون کي اها قبول نه آهي. مون لاءِ ليليٰ جون گاريون ئي بس آهن. هن جي هڪ گار مون وٽ سون تعريفن کان پياري آهي ۽ انهيءَ جو نالو پنهي جهانن کان وڌيڪ سٺو. جيڪڏهن توکي معشوق جي پٿر تي ڪا چڙ لڳي ته اهو تو لاءِ انهن موتين کان وڌيڪ سٺو آهي، جي توکي ڪنهن غير کان ملن.

اي پيارا، منهنجو مذهب ته اجهو هيءُ آهي. جيڪڏهن محبوب خاطر خواري سهڻي ٿي پوي ته ڪهڙي وڏي ڳالهه. ان کان پوءِ اهو سڙيل ٽولو چوڻ لڳو، ته اسان جي دلين ۾ هن (معشوق) باهه لڳائي آهي. ڀلا ڪڏهن پتنگ به باهه کان پري ٿيندو! ان جي حضوريءَ جو شرف ئي باهه ۾ ملي ٿو. جيڪڏهن اسان کي يار جي وصال نه ئي ميسر ٿئي، ته به اسان جي خواهش اهائي آهي ۽ رهندي ته هو اسان کي جلائيندو رهي، ۽ جيڪڏهن هن تائين پهچڻ لاءِ ڪا راهه ئي نه آهي ته اسان کي به هيءَ راهه ڇڏي، ڪا ٻي راهه وٺڻي ئي ڪانهي.

پکين جي پتنگن سان گفتگو

سيني پکين پاڻ ۾ پتنگ جو قصو ڇيڙيو ۽ اچي ان کان پڇڻ لڳا تہ جڏهن شمع جو وصال تون نٿو ماڻي سگهين، تڏهن پوءِ جان اجايو ڇو ٿو ضايع ڪرين؟ هن ڳالهہ تي پتنگ نہ فقط رنج ٿيو، پر مست بہ، ۽ فوراً جواب ڏنائين تہ مون بيدل لاءِ هيءُ ڏي ڪافي آهي تہ جيڪڏهن مان هن تائين نہ رسان تہ هن جي هميشه پڇا ڪندو رهان.

اهي جي ان جي عشق ۾ سچا مرد ٿي آيا، سي تہ ساروئي درد سان پرجي آيا، پوءِ اگرچ ڪٿي محبوب وٽ استغنيٰ حد کان زيادہ آهي تہ ان جي مهربانيءَ جو بہ ڪو ڪاٿو ئي ڪونهي.

هن نيٺ اچي دروازو کولي، سوين پردا پري ڪيا ۽ جڏهن پردا هٽي ويا، تڏهن نور ئي نور وڃي رهيو. انهيءَ کان پوءِ ڪمال مهربانيءَ سان کين پنهنجي قريب، عزت ۽ مانُ سان ويهاريو. بعد ۾ انهن جي اڳيان هڪ چٺي رکي کين پڙهڻ لاءِ چيو. انهيءَ قوم جي اُن چٺيءَ جو مضمون مثال جي طور هن پريشان حاليءَ کان ئي معلوم ٿي سگهي ٿو.

ڀائرن جو يوسف کي وڪرو ڪرڻ ۽ بعد ۾ پشيمان ٿيڻ

يوسف، جنهن جي حسن کان خود چمڪندڙ تارن بہ سپند سوزي پٽي ڪٿي، تنهن کي سندس ڏهہ ڀائر ڪنهن طريقي وڪڻڻ لڳا. مصر جي مالڪ، جڏهن

ان کي انهن کان خريد ڪيو، تڏهن ڪانئن ٻڪري جي چٺي به لکارائي ورتي۔ وري جڏهن عزيز مصر، يوسف کي ان کان خريد ڪيو، تڏهن اها (خريداري جي) رسيد به ڪانئس حاصل ڪئي۔ آخر جنهن وقت يوسف بادشاهه ٿيو، تنهن وقت قحط ماريل سندس ڏهه ئي ڀائر سندس خدمت ۾ آيا، ليڪن ان کي سڃاڻي نه سگهيا۔ (ڇا لاءِ جو يوسف جي منهن تي اڪثر نقاب رهندو هو)۔ حضرت يوسف انهن کي چيو ته مون وٽ عبراني زبان ۾ هڪڙو خط آهي، سو جيڪڏهن اوهان مان ڪو پڙهي ڏئي ته مان ان کي گهڻو سون ڏيندس، ۽ جيئن ته هو سڀيئي عبراني ڄاڻندا هئا، تنهنڪري ڪانئس خط وٺي، جڏهن منجهس نهاريائون، تڏهن ڏڪڻي وٺي وين۔ نه ان کي پڙهي ٿي سگهيا ۽ نه ان متعلق ڪجهه چئي ٿي سگهيا۔ غم ۽ ارمان ۾ پئجي ويا ۽ زبان بيهي وين۔ جڏهن حضرت يوسف اُن حيرانيءَ جو ڪانئن سبب پڇيو، تڏهن چوڻ لڳا ته اسان جي سرن جو ڪٽجي وڃڻ، هن خط پڙهڻ کان اسان لاءِ صدبار بهتر آهي۔

جنهن، يوسف کي اهڙيءَ لاپرواهيءَ ۽ بي توجهيءَ سان وڪڻي ڇڏيو، تنهن واقعي يوسف جي جان کي خواريءَ ۾ جلايو۔ اڙي ناقص فقير! تون هي سمجهين نٿو ته تون هر گهڙيءَ هڪڙي يوسف کي وڪڻي رهيو آهين۔ جڏهن تنهنجو بادشاهه خود يوسف هوندو،

تڏهن تون ان وٽ هڪ ڏينهن اچيو، بکيو، ننگو ۽ پينو ٿي ايندين.

جڏهن انهن ٿيهن پکين ان سبق سيکاريندڙ خط جي مضمون کي ڏٺو، تڏهن ان ۾ پنهنجن سمورن اعمالن کي منجهس ذري پرزي لکيل ڏسي ڏاڍو پشيمان ٿيا ته هاءِ افسوس، اسان يوسف جهڙي بادشاهه کي هٿ وٺي فراموش ڪري ڇڏيو (وڃائي ويٺاسون).

پکين جو خط پڙهڻ بعد فنا ٿيڻ

جڏهن پکين جون جانيون شرم ۽ حيا کان بالڪل فنا ٿي ويون، تڏهن انهن کي خداوندي دربار ۾ دوباره جانيون مليون ۽ سندن سينا سيني پراڻن خيالن کان پاڪ ۽ صاف ٿي ويا. ان وقت جهان جي سيمرغ جي منهن جو عڪس ٿيهن پکين جا منهن ڏيکاري رهيو هو. هي ڏسي سيئي حيران ٿي ويا ۽ سمجهي نه سگهيا ته آيا هو، اهو سيمرغ آهي يا اهو سيمرغ هو پاڻ آهن. بهر حال پاڻ کي مڪمل سيمرغ ڏٺائون ۽ اهو سيمرغ آهيئي ٿيهه پکي هئا ۽ نه ڪا ٻي شيءِ. جڏهن پاڻ ڏي ٿي نهاريائون، تڏهن اهو سيمرغ هنن ٿيهن جي علاوه ٿي ڪين نظر آيو ۽ جڏهن وري ٻنهي طرف پئي ڏٺائون ته ٻيئي هڪ پئي نظر آيا (هڪڙو ٻئي سيمرغ پئي نظر آيا.) هي، هو هو ۽ هو هي هئا. جهان ۾ اهڙي ڳالهه ڪنهن ٻڌي ٿي نه هوندي. جڏهن هو سڀ حيرت ۾ ٻڏي ويا ۽ ڪجهه سمجهي نه سگهيا، تڏهن بي زبان ٿي ان درگاهه

کان 'مان' ۽ 'تون' جي راز بابت پڇڻ لڳا. اتان پڻ بي زبان جواب آيو ته اسان جي هيءَ دربار سج وانگر آهي، جو به اتي اچي ٿو، سو پاڻ کي ئي ان ۾ ڏسي ٿو. توهين هتي ٽيهه پکي آيا تنهنڪري آئيني ۾ به ٽيهه ظاهر ٿيا. پر جيڪڏهن وڌيڪ مثلا: چاليهه اچن ها ته اهي به آئيني اندر اوترائي نمودار ٿين ها. هاڻي جڏهن توهين ٽيهه، بيدل، بيخبر ۽ بي جان وڃي رهيا (بچيا) آهيو، تڏهن اسان کي به ٽيهن پکين سان گهڻي مناسبت آهي، ڇا لاءِ جو حقيقي سيمرغ اسان ئي آهيون. هاڻي توهين سڀيئي مون ۾ محو ٿي وڃو ۽ بي انتها عزت ۽ مان پايو. آخر ٿيو به ائين، اهي سڀئي ان ذات اندر هميشه لاءِ ائين محو ٿي ويا، جيئن پاڇو سج ۾ محو ٿي ويندو آهي.

منصور حلاج جي خاڪ تي هڪ عاشق جو ويهڻ

چون ٿا ته جڏهن منصور جلي خاڪ ٿي ويو، تڏهن هڪڙو عاشق اچي ان خاڪ تي ويٺو ۽ ڪانئس (خاڪ کان پڇڻ لڳو ته اهو شخص جو "انا الحق" چوندو هو، سو ڪٿي آهي؟

اي عزيز، جو ڪجهه تو چيو يا ٻڌو، سمجهيو يا ڏٺو سو سڀ محض هڪ افسانو آهي ۽ هاڻي جڏهن هيءَ قتل دنيا تنهنجي رهائش نه آهي، تڏهن محو ٿي وڃ. حقيقي سج سدائين پيو چمڪي، تنهنڪري نه ذرو هئڻ گهرجي نه پاڇو.

فنا ۽ بقا

جڏهن انهن پريشان حال پکين کي انهيءَ واديءَ اندر لکين ورهيه گذري ويا، تڏهن انهن کي ڪلّي فنا جي سپرد ڪيو ويو. ۽ انهيءَ فنائيءَ کان پوءِ کين بقا جو جامو پهرايو ويو هن دنيا ۾ فنا ۽ بقا جي ڪنهن کي چاڻ ئي ڪانهي ۽ هيءُ راز مرڻ بعد ئي معلوم ٿيندو. البت تون هيءَ ڳالهه سمجهي ڇڏ ته جيستائين تون وجود ۽ عدم جي درميان آهين، تيستائين تون هن حقيقت کي پڙوڙي نه سگهندين. هيءَ منزل گهڻو ڏورانهين آهي، جنهن لاءِ فقط جان ئي رستو ٺاهي سگهي ٿي. تنهنڪري تون پهريائين ان کي مطيع ڪر ۽ نيست ٿي وڃ ته جيئڻ بعد ۾ هست ٿين.

بادشاهه جو وزير جي پٽ تي عاشق ٿيڻ

هڪڙو روءِ زمين جو ٻادشاهه، پنهنجي وزير جي حسين پٽ تي عاشق ٿي پيو. هو ڇوڪرو ڇاڪاڻ ته چوڏهينءَ جي چنڊ مثل هو، تنهنڪري ٻادشاهه به ان جي عشق ۾ اهڙو گرفتار ٿي پيو جو هڪ گهڙي به ان کان سواءِ آرام نٿي آيس. رات ۽ ڏينهن ان سان گڏ گذاريندو هو ۽ ساڻس راز ۽ نياز جون ڳالهيون ڪندو رهندو هو. جيڪڏهن اتفاق سان ڪا گهڙي پلڪ ڪٿي اک کان پري ٿئي ته هو غيرت کان ان جو سر قلم ڪري ڇڏي. انهيءَ ئي بادشاهه جي پاڙي ۾ هڪ خوبصورت پري پيڪر ڇوڪري رهندي هئي،

جنهن تي وري هو ڇوڪر عاشق ٿي پيو. هڪ رات بادشاهه کان چوريءَ اچي هن ان ڇوڪري وٽ رهاڻ ڪئي. جڏهن (پيتل) بادشاهه پنهنجي نشي مان هوش ۾ آيو، تڏهن ڇوڪري کي نه ڏسي ان جي تلاش ۾ ٿي نڪتو ۽ آخر ان ڇوڪريءَ سان ان کي گڏ ويٺل ۽ هڪٻئي سان دليون ملايل ڏسي سڙي ويو. مست هڪ طرف، عاشق ٻئي طرف ۽ بادشاهه ٽئين طرف سو ڪڏهن پنهنجي معشوق جو ٻئي سان ويهڻ برداشت ڪندو؟ هي ڏسي، بادشاهه کي ڏاڍي مٺيان لڳي ته هن مون جهڙي بادشاهه کي ڇڏي وڃي (بيوقوفيءَ کان) ٻئي کي چونڊيو آهي، سو حڪم ڪيائين ته ڪيس فوراً ٻڌي ڪل لاهي پوءِ سوري تي چاڙهيو وڃي ته جيئن هن کان پوءِ جو به بادشاهه جو رازدار ٿئي، سو ڪڏهن به ڪنهن ڏي نظر ڪڻي نه نهاري.

وزير کي جڏهن پنهنجي پٽ جي خبر ملي، تڏهن مٿي وسائيندو ڊوڙندو آيو ۽ اچي انهن نوڪرن کي چوڻ لڳو جي سندس پٽ کي مارڻ لاءِ تيار بيٺا هئا ته، اڄ رات بادشاهه نشي ۾ آهي ۽ علاوه ان جي ڇوڪري اهڙو ڪو گناهه به نه ڪيو آهي، تنهنڪري توهان هن فعل کان باز اچو، ورنه جنهن مهل هو هوش ۾ آيو، تنهن مهل پنهنجي ڪئي تي ڏاڍو پشيمان ٿيندو ۽ اوهان مان ڪنهن کي به جيئرو نه ڇڏيندو ليڪن انهن جواب ڏنو ته هو جيڪڏهن هتي ايندو

۽ مقتول کي نه ڏسندو ته اسان سيني کي سوريءَ چاڙهيندو. ٻيو ڪو چارو نه ڏسي وزير فوراً هڪڙي قيديءَ کي وٺي آيو جو قتل جو سزاوار هو ۽ ان جي کل لهرائي کيس سوريءَ تي لٽڪائي ڇڏيو ۽ پنهنجي پٽ کي پردي اندر لڪائي رکيو. ٻئي ڏينهن جڏهن بادشاهه هوش ۾ آيو، تڏهن نوڪرن کي گهرائي کانئن ان ڇوڪري جو حال پڇيو، جنهن تي هنن ساري ڳالهه ڪري ٻڌايس. ان تي بادشاهه ڏاڍو خوش ٿيو، ليڪن ڪجهه ڏينهن پڇاڙان پنهنجي محبوب کي نه ڏسي پنهنجي ڪئي تي پشيمان ٿيڻ لڳو. ڀلا، اهو جو رات ڏينهن يوسف جهڙي سان گڏ خلوت ۾ گذاريندو هو، سو هاڻي ان جي جدائيءَ ۾ ڪيئن ٿو ويهي سگهي؟ بس، لباس بدلائي نيرو ڪيائين ۽ بند ڪمري اندر ويهي ڳوڙها ڳاڙڻ لڳو ۽ سندس ننڊ ويندي رهي ۽ کائڻ پيئڻ جي اشتها موڪلائي ويئي. قصه مختصر، هن انهيءَ سوريءَ جي پاسي ۾ پورا چاليهه سال روئندي رڙندي اڃ ۽ بک ۾ گذاري، ڳري وار مثل سنهون ٿي ويو.

ان کان پوءِ هن هڪ رات ان ڇوڪري کي خواب ۾ ڏٺو ته هو ساروئي رتوڇاڻ ٿيو پيو هو. جڏهن بادشاهه ان بابت کانئس پڇيو، تڏهن جواب ڏنائين ته تنهنجي دوستيءَ سبب منهنجو هيءُ حال ٿيو آهي. تو مون غريب جي بيگناهه کل لهرائي ڀلا ڪڏهن ڪو

عاشق پنهنجي معشوق سان اهڙو برتاءُ ڪندو آهي؟ هينئر مان توکان منهن موڙيان ٿو ته جيئن قيامت ڏينهن توکان بدلو وٺان. بادشاهه هي خطاب ٻڌي ڇرڪ ماري اٿيو ۽ زارو زار روئڻ شروع ڪيو ۽ چوڻ لڳو ته اي محبوب! جيڪڏهن مون کان خطا ٿي آهي ته تون معاف ڪرينه مون کان ئي سڀ غفلت ۽ مستيءَ ۾ ٿيو هو. هينئر ته مان تو بنا هڪ گهڙي به نٿو گذاري سگهان. موت جو ڪو ڏپ ڪونهيم، ليڪن پنهنجي ظلم ۽ ستم کان سچ پچ گهٻرايان ٿو.

اي الله، منهنجي جان حيرت ۽ اشتياق ۾ جلي ويئي آهي. مان وڌيڪ جدائيءَ جو تاب سهي نٿو سگهان. تون مهرباني فرمائي منهنجي جان وٺ، ڇالاءِ جو هينئر مون ۾ ڪا طاقت ئي نه رهي آهي. ائين چوندي خاموش ٿي ويو، ۽ خاموشيءَ ۾ بيهوش ٿي ويو. ان وقت وزير پنهنجي پٽ کي سينگاري بادشاهه ڏانهن روانو ڪيو. هو جڏهن بادشاهه وٽ آيو، تڏهن ان اکيان زمين تي هنجون هارڻ لڳو. بادشاهه خاڪ ۾ پئي لٿڙيو ۽ ڇوڪرو خون ۾. بس هيءَ عجيب ڳالهه هئي، ان راز کان، سواءِ عاشق ۽ معشوق جي ٻيو ڪو واقف ئي ڪونهي.

ڪتاب جي خاتمي متعلق

اڙي عطار، تو جهان کي رازن جي مشڪ سان ڀري ڇڏيو آهي. تنهنجي شعر ۾ واقعي عاشقن جو

سرمايو آهي. جهڙيءَ طرح روشني سج وٽ ختم آهي تهڙيءَ طرح پکين (عاشقن) جون ٻولين ۽ انهن جون منزلون تو وٽ ختم آهن. اڙي سالڪ، تون منهنجي ڪتاب ۽ شعر کي درد (۽ عاجزيءَ) جي نظر سان ڏسي ته جيئن تو کي منهنجي به درد جو يقين ٿي وڃي؛ ڇالاءِ جو اهو جو منهنجي ڪتاب کي درد جي نظر سان ڏسي ٿو، سوئي خوش نصيبي ۽ سعادت ماڻي ٿو. جنهن به منهنجي ڪتاب کي پڙهيو سو ڪم وارو ماڻهو ٿيو ۽ جنهن ان کي سمجهيو ۽ ان جي رنگ ۾ رڱجي ويو، سو ڪامياب ۽ فائز ٿيو. هيءُ ڪتاب عام ۽ خاص ٻنهي لاءِ نفع بخش آهي. منهنجي نظم جي هڪ عجيب خاصيت هيءَ آهي ته ان کي جيترو زياده پڙهجي ٿو تيترو زياده فائدو پهچائي ٿو. ڪو به شخص ويندي قيامت تائين مون جهڙو ڪلام لکي نه سگهندو. مان حقيقت جي سمنڊ مان موتي ڇٽڪاري رهيو آهيان ۽ مون وٽ گويائي ختم آهي. جيڪڏهن مان مري به وڃان ۽ هيءَ ساري دنيا درهم برهم ٿي وڃي ته به مان پنهنجي ڪلام سبب قيامت تائين باقي آهيان ۽ ماڻهو جيستائين هي جهان آهي، تيستائين مون کي ياد ڪندا رهندا. هي ڪتاب جيڪڏهن ڪنهن جي ڪا رهنمائي ڪري ۽ سندس آڏو غير ۽ گمراهيءَ جا پردا هٽائي ته منهنجو مقصد پورو ٿيو ۽ منهنجو رنج ۽ غم ويندو رهيو. هاڻي جهڙي طرح گذريل زماني ۾ بزرگن پنهنجي ڪلام

سان ستل دلين کي جاڳايو، تهڙيءَ طرح مون به انهن ستلن کي پنهنجي جان جي پڪيءَ جو جلوو ڏيکاريو (حتي المقدر مون به انهن کي جاڳائڻ جي ڪوشش ڪئي). مون پاڻ کي چراغ وانگر خوب جلايو، تڏهن مس وڃي جهان لاءِ هڪ روشن شمع ثابت ٿيس (ههڙي ڪم لاءِ سدائين جگر جو خون پيئڻو پوي ٿو).

هڪڙي ديندار جو سڪرات ۾ پوڻ

جڏهن هڪڙي ديندار جي سڪرات جو وقت آيو، تڏهن چوڻ لڳو ته جيڪڏهن مان هن کان اڳ ڄاڻان ها ته ٻڌڻ، ڳالهائڻ تي ڪيترو شرف ۽ فضيلت رکي ٿو ته مان ڪڏهن به پنهنجي عمر ڳالهائڻ ۾ ضايع نه ڪريان ها. نيڪيءَ جي ڳالهه ڪٿي سون وانگر آهي مگر ماٺ ۾ رهڻ انهيءَ کان وڌيڪ ڀلو آهي. الله وارا هميشه ڪم کي ڄاڻن ۽ نه اسان وانگر رڳو ڳالهه کي سڃاڻن؛ ڇالاءِ جو اهو ماڻهو جو ڪم ۾ لڳل آهي سو خود مست ۽ خاموش آهي ۽ جو بيڪار آهي سو اجايو پيو وڦلي ۽ بڪواس کان جوش ۾ هوندو آهي.

سڪندر جو موت ۽ ارسطو جي گفتگو

جڏهن سڪندر مري ويو، تڏهن ارسطا طاليس چوڻ لڳو ته اي بادشاه، جيستائين تون دنيا ۾ جيئرو هئين تيستائين تون ماڻهن کي نصيحت ڪندو رهئين،

مگر اڄ ڏينهن جي نصيحت انهن لاءِ نهايت ڪافي ۽ سبق سيکاريندڙ آهي، ڇالاءِ جو حال جي نصيحت قال جي نصيحت کان هميشه زياده مؤثر هوندي آهي۔

اي دل، مون پکين (عاشقن، عارفن) جون سڀ زبانون توکي کولي ٻڌايون۔ هاڻي تون غفلت ڇڏي، فهم ۽ فراست کان ڪو ڪم وٺ۔ سيمرغ جي اڳيان انهيءَ شخص، واقعي اڪسير بنايو (ڪامياب ٿيو جنهن سڀني پکين جي ٻوليءَ کي سمجهي ورتو۔

اي عزيز، يوناني فلسفي اندر تون روحاني دولت ڪٿي سڃاڻي سگهندين؟ جيستائين تون انهيءَ فلسفي کان پاڻ کي الڳ نه ڪندين، تيستائين تون دين جي فلسفي کان واقف ٿي نه سگهندين۔ مان (پنهنجي معرفت جو) قسم کڻي ٿو چوان ته منهنجي نزديڪ ڪفر جو 'ڪاف'، فلسفي جي 'ف' کان وڌيڪ محبوب ۽ پسنديده آهي۔ مديني جي فلسفي، يوناني فلسفي کي شڪست فاش ڏيئي ڇڏي آهي۔ تون انهيءَ فلسفي کي ڌوڙ ۾ ملائي وڃي دين جي راهه اختيار ڪر، جا صحيح ۽ سالم آهي۔

هڪڙي شخص جو، ڪنهن صوفيءَ کان سوال پڇڻ

هڪڙي پيرسن، صوفيءَ کي چيو ته تون ڪيستائين ﷲ وارن جي ڳالهه ڪندو رهندين؟ ان جواب ڏنس ته ﷲ وارن جي ڳالهه ڪرڻ منهنجي زبان کي ڏاڍي مٺي لڳي ٿي۔

جيڪڏهن مان (عطّار) ڪٿي انهن الله وارن مان نه آهيان ته به ڪم از ڪم انهن جي ڳالهه ٻولهه ته ڪندو رهان۔ مان جيڪڏهين انهن‌جي واٽ وٺان ها ته شعرگوئيءَ ۾ پاڻ‌کي ڇو غرق ڪريان ها، ليڪن مان معذور آهيان جو جڏهن ڏٺم ته ملڪ ۾ ڪو رازدارئي نه آهي، تڏهن مناسب سمجهيم ته شعر ۾ راز ظاهر ڪري، پنهنجي دل وندرائيندو رهان۔

دل جي تونگري منهنجي لاءِ جان افزا آهي ۽ قناعت منهنجو هڪ غيرفاني خزانو آهي۔ الله تعاليٰ جو شڪر آهي، جو مان ڪنهن نالائق جو ٿورائتو نه آهيان۔ مان نه ته پنهنجيءَ دل تي ڪنهن جو بار رکان ۽ نه هر ڪميٽي کي آقا سڏڻ لاءِ تيار آهيان۔ مون ڪڏهن به ظالم جو طعام نه کاڌو ۽ نه ڪتاب ۾ پنهنجو تخلص رکيو آهي۔ منهنجي بلند همت منهنجو ممدوح آهي ۽ منهنجي بدن جي غذا، منهنجي روحاني طاقت آهي۔ جڏهن مون کي عارف لوڪن پنهنجي طرف سڏيو، تڏهن هاڻي منهنجو انهن خودغرض ۽ خودپسندن سان ڪهڙو تعلق؟ مان جڏهن سڀني ماڻهن کان آزاد ٿي ويس، تڏهن سَون مصيبتن هوندي به گهڻو شاد ۽ خوش رهيس۔

هڪڙي پاڪ دين جي مرڻ وقت گفتگو

هڪڙو عارف، موت جي وقت چوڻ لڳو ته جڏهن مون وٽ هن راهه (آخرت) جو سامان ڪونهي، تڏهن

شرم جي پگهر سان هڪ ٻڪ مٽيءَ جو ٺاهيو اٿم ۽ انهيءَ مٽيءَ مان هڪ سر بنائي اٿم. علاوه ان جي هڪڙو شيشو ڳوڙهن سان ڀريل به پاڻ وٽ اٿم ۽ هڪڙي پراڻي ڳوڌڙي به ڪفن لاءِ چونڊي رکي اٿم. هاڻي جنهن مهل مان مران، تنهن مهل توهان مون کي ڳوڙهن سان غسل ڏيئي، بعد ۾ اها سر منهنجي مٿي هيٺان رکي ڇڏجو. جڏهن توهان ائين ڪيو، تڏهن توهان ڏسندؤ ته منهنجي قبر تي ڪڪر، ويندي قيامت تائين افسوس جو مينهن وسائيندو رهندو.

هڪڙي پاڪ دين جي ڳالهه

هڪڙي پاڪ دين، چيو ته مان پورن ٽيهن سالن کان پنهنجي عمر بيخوديءَ ۾ گذاريان ٿو. مان پاڻ کان ائين بيخبر آهيان، جيئن حضرت اسماعيل پنهنجي سر ڪٺائڻ وقت بيخبر هو. ڀلا، ان شخص جي ڪهڙي حالت هوندي، جنهن جي ساري عمر حضرت اسماعيل جي بيهوشيءَ جي گهڙيءَ وانگر گذري ٿي! ڪڏهن شمع مثل انتظار ۾ جلان ٿو، ڪڏهن بهار جي ڪڪر جيان نار وهايان ٿو. اهو شخص جو مون تي ٻاهر کان نظر ڪندو سو منهنجي سيني جي اندروني حالت کي ڇا سمجهي سگهندو؟ هاءِ افسوس، منهنجي عمر اجائي ويئي ۽ هينئر سواءِ عاجزيءَ ۽ لاچاريءَ جي ٻيو ڪجهه به نه رهيو آهي.

هڪڙي جوان مرد جو شبليءَ کي خواب ۾ ڏسڻ

جڏهن شبلي رحه، هن دنيا مان رحلت فرمائي ويو تڏهن هڪ جوان مرد کيس خواب ۾ ڏسي ڪانئس اتان جو حال پڇيو۔ جواب ڏنائين ته جڏهن حساب ۾ منهنجو معاملو تمام سخت ٿي ويو ۽ هن مون کي منهنجو دشمن ڏٺو ۽ منهنجي ضعيفي، نااميدي ۽ عاجزيءَ جو پورو مشاهدو ڪيو، تڏهن ان کي منهنجي بيچارگيءَ تي رحم اچي ويو ۽ پنهنجي ڪرم سان مون کي بخشي ڇڏيو۔

اي عزيز، جنهن وٽ ڳوڙهن جو درياهه آهي، سو ڀلي هن منزل ۾ پير پائي۔ هتي جو ثمر سواءِ عجز ۽ افلاس جي ٻيو ڪونهي۔

هڪڙي پير جو فرشتن جي جماعت کي رستي ۾ ڏسڻ

هڪڙو پير، جيئن هڪڙي ڳوٺ ۾ وڃي رهيو هو، تيئن ملائڪن جي هڪ جماعت منهن ۾ پئجي ويس۔ انهن درميان ڪا رائج الوقت روڪڙ به پئي هئي، جنهن کي هڪٻئي کان پئي کسيائون۔ جڏهن پير ڪانئن انهيءَ روڪڙ بابت پڇيو، تڏهن انهن مان هڪڙي جواب ڏنو ته هڪڙو دردمند هتان وڃي رهيو هو جنهن پنهنجي پاڪ دل مان هڪ آه ڪڍي ۽ زمين تي چند ڳوڙها ڳاڙيا۔ اسان هينئر انهيءَ سرد آه، ۽ گرم ڳوڙهن کي هڪٻئي کان کسي رهيا آهيون۔

ابوسعيد جي هڪ مست سان ملاقات

هڪڙي دفعي، ابوسعيد سالڪن جي جماعت سان گڏ پنهنجي خانقاه ۾ ويٺو هو ته هڪڙو مست پريشان حاليءَ ۾ روئندو اندر آيو ۽ اچي اجايو سجايو راڳ ڳائڻ لڳو. شيخ مهربانيءَ ۽ شفقت سان کيس سمجهايو ته تون روءُ نه، شور بند ڪر ۽ منهنجو هٿ وٺي ڪڙو ٿي. مست جواب ۾ چيو ته اي شيخ، الله تنهنجو مددگار هجي، دستگيري (مدد ڪرڻ) تنهنجو ڪم نه آهي. جيڪڏهن هر شخص کان دست گيري ممڪن هجي ها ته ڪيٿلي به اميريءَ جو دم هڻي ها. هي ٻڌي شيخ تي وجد طاري ٿي ويو ۽ چوڻ لڳو ته اي منهنجا مولا، تون سڀڪجهه آهين، مان عاجز آهيان، تون منهنجي دستگيري ڪر.

هڪڙي شخص جي گفتگو

هڪڙي شخص چيو ته جيڪڏهن قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ مون کان سوال پڇندو ته تو دنيا مان ڪهڙو سامان آندو آهي ته مان جواب ڏيندس ته مان قيدخاني مان ڇا ٿي آڻي سگهيس؟ مان ته مفلس؟ ڪنگال ۽ تنهنجي رستي جو قيدي آهيان ۽ تو ۾ هيءَ اميد رکان ٿو ته تون مون کي سڀني آلودگين کان پاڪ ڪري، مسلمانيءَ سان خاتمو ڪرينم، ۽ جو ڪجهه چڱو يا برو ڪيم، سو سڀ معاف فرمائينم. جڏهن سواءِ

ڪنهن معاوضي جي منهنجو پيدا ڪرڻ جائز آهي، تڏهن تنهنجو مون کي مفت معاف ڪرڻ به سزاوار آهي.

نظام الملڪ جي سڪرات جي ڳالهه

جڏهن نظام الملڪ پنهنجي پوين پساهن ۾ هو، تڏهن چوڻ لڳو ته اي الله، مان ته هميشه خالي هٿين وڃي رهيو آهيان، تون مون کي ان شخص جي طفيل معافي ڏي، جنهن کي مون جڏهن تنهنجي ڳالهه ڪندي ڏٺو، تڏهن ان جو هرطرح سان خريدار بڻجي ويس ۽ ان جي پوري مدد ۽ امداد ڪيم. هن آخري گهڙيءَ ۾ تون ان جي محابي منهنجو خريدار ٿي ۽ منهنجي مدد فرماءِ.

حضرت سليمان جو هڪ منڍي ڪئليءَ کان سوال پڇڻ

حضرت سليمان ابتري عظمت جي باوجود هڪ منڍي ڪئليءَ کان عاجزيءَ سان سوال پڇيو ته غمن ۾ زياده ڪهڙي مٿي ڳوهي ويٺي آهي. ان جواب ڏنس ته سوڙهيءَ قبر ۾ اها آخري سر جا جڏهن خاڪ سان ملي وڃي ٿي، تڏهن سڀيئي اميدون ختم ٿي وڃن ٿيون.

ابوسعيد مهنه جي خادم سان گفتگو

حضرت ابوسعيد مهنه هڪڙي ڏينهن حمام ۾ هو، سندس نوڪر جو هڪ بي عقل ۽ ناتجربيڪار هو تنهن شيخ جي بدن جي ميراڻ کي ڇڪي ان جي ڪلهن تي آڻي، سندس منهن اڳيان ڪٺو ڪيو؛ ۽ بعد ۾

ڪانئس پڇيائين تہ هاٿي ٻڌاءِ تہ جوان مردي ڇا کي چوندا آهن۔ شيخ جواب ڏنس تہ ميراڻ کي لڪائڻ ۽ ماڻهن جي اکين اڳيان (جي روبرو) نہ آڻڻ کي ئي جوانمردي چوندا آهن۔ اهو ٻڌي هن فوراً ان جي پيرن تي ڪري معافي گهري۔

ڪتاب جو ختم

الله سائينءَ جا لک احسان ۽ مهربانيون، جنهن مون ناچيز لاءِ پنهنجي مدد ۽ توفيق جون سڀ راهون کولي ڇڏيون۔ نتيجي ۾ هي ڪتاب اڳاري ڏينهن منجهند جو تاريخ ٢٠ رمضان المبارڪ، سن ٥٨٣ هجريءَ ۾ لکجي پورو ٿيو۔ منهنجو اهو سارو وقت دل ، جي صفائيءَ، ذوق، آرام ۽ خوشيءَ ۾ گذريو۔ بلاشبہ عطّار سهڻي سالڪن ۽ عارفن متعلق گفتگو ڪئي آهي۔ جيڪڏهن تون بہ انهن مان آهين تہ ان کي نيڪيءَ سان ياد ڪر۔

پورو ٿيو

هي ڪتاب ظاهر ۾ ته ننڍين ڪهاڻين، ٽوٽڪن ۽ ڳالهين تي ٻڌل آهي، پر سنجهس ڏاهپ ۽ عقل جا انيڪ راز سمايل آهن.

پکين جي پارليامينٽ اصل فارسي ٻوليءَ ۾ منطق الطير جي نالي سان خواجه فريدالدين عطار رحه جي لکيل مشهور مثنوي آهي.

هي ڪتاب تصوف جي راهه ۾ دل ۽ خيالن جي پاڪيزگيءَ لاءِ هڪ ڪسوٽي وانگر آهي. نفس ۽ شيطان جهڙن دوکيبازن کي سڃاڻڻ لاءِ هي اهڙي نموني ننڍين ڪهاڻين، قصن، ٽوٽڪن ۽ ڳالهين تي ٻڌل آهي، جو پڙهندڙ لاءِ ڏاڍي دلچسپي رکي ٿو.

هي ڪتاب پڙهندڙ نه رڳو ذاتي طرح لطف وٺي ٿو، پر ڪچهرين ۾ اهي ڳالهيون ٻڌائي وندر جو سامان مهيا ڪري سگهي ٿو. انهيءَ ڪري ئي هن ڪتاب جون ڳالهيون، جتي ٻه ڪچهريون ٿين ٿيون، اتي ٻڌايون وڃن ٿيون.

هي ڪتاب ٻارن توڙي وڏن لاءِ هڪجهڙو دلچسپ آهي.